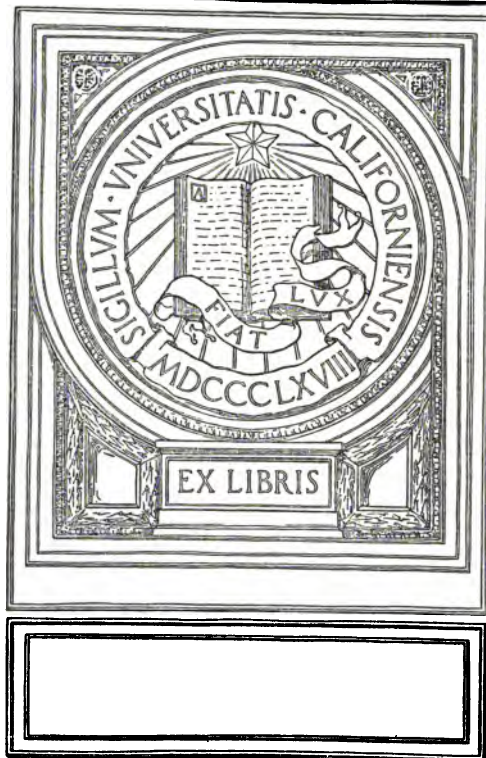

C. BUSKEN HUET
LITTERARISCHE
FANTASIËN

SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
LVX
FIAT
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

J. van Gelderen

LITTERARISCHE FANTASIËN.

LITTERARISCHE

FANTASIËN,

DOOR

Cd. BUSKEN HUET.

II.

VIERDE DRUK.

J. van Lennep.
P. T. Helv. van den Berg.
C. E. van Koetsveld.
Mevr. Bosboom-Toussaint.
Nicolaas Beets.
J. A. Alberdingk Thijm.
H. J. Schimmel.
Multatuli.

AMSTERDAM,
G. L. FUNKE.
1875.

J. VAN LENNEP.

Mr. J. van Lennep, Lastige lieden. Blijspel in drie bedrijven. Amsterdam, 1864. — De bruiloft van Kloris en Roosje, met eenige nieuwe gasten gestoffeerd. Amsterdam, 1864. — Een woord over het Haagsche gedenkteeken voor November 1813. Amsterdam, 1864. — Holland. Almanak voor 1865, uitgegeven door Mr. J. van Lennep. Amsterdam, 1864.

Met zijne grijze haren en zijne goede manieren, met zijne bewegelijke trekken en zijn guitig oog, met dien bij de minste aanleiding om zijne lippen spelenden glimlach, met dat zeker iets in zijne houding waaraan men den *père noble* herkent die het beneden zich geacht heeft een *père prodigue* te worden, is de heer Van Lennep op dit oogenblik, ik zeg niet onze deftigste of onze degelijkste, onze pittigste of onze puntigste, maar stellig onze prettigste litterarische figuur. In deze saaije negentiende eeuw met haar constitutioneel koningschap en hare parlementaire steekspelen, in ons vervelend vaderland met zijne officiële opleiding tot christelijke deugden en zijne onervarenheid in den gezelschapstoon, heeft de schrijver van wien ik spreek, en de Hemel zij daarvoor in hem geprezen, middel gevonden om vijftig jaren lang amusant te zijn. Een gedenkteeken voor November 1813? Ik verlang er geen beter dan den heer Van Lennep in persoon. Ebenhaëzer: tot hiertoe heeft de Heer ons geholpen aan een auteur, in wiens borst de heilige vonk der vrolijkheid niet uitgedoofd is kunnen worden, zelfs niet door eene halve eeuw van letterkundigen arbeid!

Sommige lastige lieden, lieden die van alles het fijne beweren

te weten, houden vol dat de aardigheden van den heer van Lennep zelden den toets kunnen doorstaan, en dat hij vooral hierom amusant is omdat hij er slag van heeft het zich gemakkelijk te maken. Heeft hij bij het schrijven van zijne jongste brochure, vragen zij, de zaak van het Monument grondig onderzocht? de teekeningen vergeleken met de modellen? de modellen met de teekeningen? In het minst niet. Volgens zijne eigene bekentenis is hij alleen te rade gegaan met een verslag der hoofdkommissie; heeft, zonder meer, den tekst van dat rapport, gelijk elkander nadrukkende dagbladen dien te zijner kennis gebragt hebben, aangemerkt als authentiek, en heeft zich op dien lossen grondslag aan het kritiseren gezet. Dit was onvoorzigtig, ik erken het, en bij het spreken over de vaderlandsche gebeurtenissen van het jaar 1813 komt dat gebrek niet te pas. Wij hebben destijds alles te danken gehad aan onze voorzigtigheid, en eene Nederlandsche maagd met den eenen vinger op den mond zou een beter zinnebeeld onzer toenmalige nationale verlossing zijn dan een zich oprigtende Nederlandsche Leeuw. Doch kan iemand loochenen dat de heer Van Lennep de eenige geweest is die over het Monument heeft weten te schrijven zonder vervelend te zijn? „Men zou bijna vragen of wij in Nederland leven dan in Abdera:" dat *bijna* is onbetaalbaar, en om de goedhartige ligtgeloovigheid die er in doorstraalt verdient de zamensteller van dien volzin eene plaats onder de echte comici.

Van zijne eigen *Lastige Lieden* zou ik dit laatste, al geven zij zich uit voor een blijspel, niet durven blijven beweren; minder nog van de koepletten door hem ter eere van het Amsterdamsch Congres, door den ouden tekst van *Kloris en Roosje* heengevlochten; allerminst van den nieuwen jaargang van *Holland*, door zijne goede zorgen ons geworden. De *Holland* voor 1865 is niet slechts een hoogst onbelangrijk bundeltje, doch de daarin opgenomen bijdragen in proza en poezië zijn voor het meerendeel van dien aard, dat de onwellevende variant van een burgerlijk rijmpje, onlangs door iemand aan de hand gedaan, — „almanak, vuilnisbak," — er volkomen door geregtvaardigd wordt.

Doch aan een zoo welvoorzienen en zoo smakelijken disch als de gezamenlijke werken van den heer Van Lennep ons aanbieden, ziet een erkentelijk gast niet op een baksel of wat van

minder gehalte. Ik doe alleen opmerken dat de litterarische waardigheid de hoofddeugd van dezen schrijver niet is, en dat zijne kunst er te allen tijde bij gewonnen zou hebben, indien zijne fierheid minder vaak door zijne aangeboren minzaamheid verschalkt geworden ware. Wanneer hij in het tweede bedrijf van zijne *Lastige Lieden* Bulster in vertrouwen tot Eylar laat zeggen:

Want, onder ons gezeid, Van Lennep wordt wat oud —

vervalt hij voor ik weet niet de hoeveelste maal in zijn letterkundig leven tot eene mijns inziens bedenkelijke gemeenzaamheid; en ik verstout mij te beweren dat het niet door déze wijze van afdalen is dat een auteur zich zuilen sticht in het hart der nakomelingschap. Over het gemeen is de heer Van Lennep geneigd tot zwichten voor den lust naar het platte en zoutelooze, die in zaken van scherts onzen landaard kenmerkt. Diep gevoelt hij dat te behagen de roeping is der fraaije letteren, en wijd is daardoor de kloof, die hem van al de zoodanigen onder onze belletristen scheidt, wier eenige muze een onverstoorbaar zelfbehagen schijnt te zijn. Met ronde woorden erkent hij in het kritisch overzigt van zijne *Betooverde Viool*, dat het nederlandsch publiek de *göttliche Narrheit* mist, die tot regt verstand van zeker soort van humor vereischt wordt. „Ons publiek," beweert hij daar ter plaatse, „en deze is niet de eenige reis dat ik zulks tot mijne schade bespeurd heb, ongelukkig heeft ons publiek de manie, om 't geen kennelijk niet meer dan eene grap is, als iets ernstigs te willen beoordeelen." Juist gezien en goed gezegd. Doch instede van uit dien nationalen karaktertrek aanleiding te nemen om òf afstand te doen van een nutteloos streven, òf bij eigen beter inzigt wakker te volharden, is het vaak alsof de heer Van Lennep bij zichzelven gezegd heeft: „Kan ik ulieden niet met vernuft van goeden huize amuseren, dan zal ik het, studentikoos gesproken, met flaauwiteiten doen." Dit middel dunkt mij even erg als de kwaal. Niet slechts herkent men, aan dit vrijen om populariteit tot iederen prijs, den afstammeling niet van dien Roelof van Lennep die eenmaal medelid was van den gelderschen adel en eigenaar van Bilioen, doch het is ook in strijd met de roeping van den echten kunstenaar. Tot uwe schade hebt gij bespeurd, zegt gij,

dat ons publiek slechts éène soort van jokkernij verstaat. Doch zou het verlies wel aan uwe zijde geweest zijn, indien gij waart voortgegaan dit vooroordeel te trotseren? Viel de schande niet uit den aard der zaak terug op hen, door wie de schade aangerigt werd? Was hooger te staan dan het gros van uwe stad- of landgenooten, wijzer en geestiger te zijn dan zij, niet juist uwe eer en uwe winst?

Doch wat hang ik den zedemeester uit, waar ik volstaan kan met verslaggever te zijn! Vier van de vijfentwintig nette boekdeelen, waarin men de poëtische en romantische werken van den heer Van Lennep ten tweede male aan het publiek heeft voorgezet, — eene proef die zij voor het meerendeel loffelijk doorgestaan hebben, — behelzen onder meer de destijds volledige verzameling van zijne treur- en blijspelen; en een goede genius heeft den auteur het denkbeeld ingefluisterd om het gebrekkige van dit gedeelte van zijnen arbeid zooveel mogelijk te bedekken door het leveren van een doorloopenden kritischen kommentaar op zijn eigen werk. In bijzonderheden kan ik van die leerzame naredenen en aanteekeningen hier geene melding maken; doch op eene plaats, waar de schrijver rekenschap geeft van de zoo verschillende gunst waarmede men indertijd zijn *Dorp aan* en zijn *Dorp over de grenzen* ontvangen heeft, stemmen zijne eigen woorden zoo volkomen overeen met hetgeen daareven door mij gezegd werd, dat ik hem slechts behoef uit te schrijven om mij tegenover mijne lezers van zijn bondgenootschap te verzekeren. Na vermeld te hebben dat het *Dorp over de grenzen* weleer slechts eene, het *Dorp aan de grenzen* daarentegen in vijf maanden tijds vijf uitgaven beleefd heeft, en na als reden van dit verschijnsel, dat niet gegrond kon zijn in de innerlijke of kunstwaarde van beide kluchten, dé omstandigheid te hebben opgegeven dat het *Dorp aan de grenzen* een nieuwtje en zijn tegenhanger slechts een geïtereerd decoctum was, gaat hij aldus voort: „Misschien bestaat er nog een andere oorzaak van het mindere *succes*, aan het laatste stuk ten deel gevallen, en het lust my, dit te onderzoeken, ook al mocht my het verwijt te beurt vallen, dat ik alle mogelijke ouders slacht, die altijd het meeste zwak hebben voor hunne door de natuur het minst bevoorrechte kinderen." In het voorbijgaan zij opgemerkt dat *verwijten* geene buitenkansjes zijn, en ons wel

treffen, of zoo iets, maar niet *te beurt vallen* kunnen. „In het *Dorp aan de grenzen* waren het voornamelijk menschen uit den burger- en boerenstand die ik ten tooneele voerde: een kastelein, zijne dienstboden, en Belgische gelukzoekers. De eenige uitzonderingen waren: een officier en zijne dochter, die weinig te zeggen hadden, en een student. De studenten waren toen zeer populair. Dat alles trof, en misschien juist omdat het sterk gekleurd was, trof het overal. In het *Dorp over de grenzen* daar-en-tegen schilderde ik louter beschaafde lieden; een Orangist en zijne dochter, die maar half belangstelling inboezemden omdat zy Belgen waren; haar vrijer, wien men het maar half vergaf, dat hy op een Belgisch meisjen verliefd was; een fatsoenlijken avonturier, die geen Belg *pur sang* was; een gekken Burgemeester, doch zeer onschuldig in zijne gekheid, en een Belgischen Adjudant, die, wel beschouwd, zeer verstandig spreekt en handelt en uit een moreel oogpunt niet verdiende, er per slot zoo slecht af te komen als hy doet. Uit den aard der zaak en in aanmerking der personaadjen moest de toon in het laatste stuk meer beschaafd, moesten de spotternyen meer fijn, meer gekuischt zijn dan het eerste; en was het dus minder geschikt om algemeen te voldoen."

Hoogst ondeugend worden deze harde waarheden door den heer Van Lennep besloten met: „Ik ben zeer nieuwsgierig te vernemen, hoe men er nu over denken zal." Tot zijnen lof behoort vermeld te worden dat bijna al zijne blijspelen deerlijk in het water gevallen zijn. Zijne betere natuur heeft niet gedoogd dat hij anders als bij zeldzame uitzondering den smaak van een publiek bevredigde dat moeijelijker is te voldoen naarmate de toon van een stuk beschaafder, of de daarin voorkomende scherts fijner en geestiger is. Met dat al geloof ik dat er behalve de twee aangevoerde, die ik in haar geheelen omvang gelden laat, nog eene derde reden kan bijgebragt worden tot verklaring van den minderen opgang door het laatste der twee bedoelde blijspelen gemaakt; en ik verwijs daartoe naar de voor het eerste geplaatste voorrede. Die voorrede, geschreven ten behoeve der volledige uitgaaf, geschreven dertig jaren na de belgische revolutie, gunt ons een blik in het geheel van des auteurs staatkundige sympathien; en men beslisse of ik van dezen hier te onpas melding

maak. Wie zich op een onzijdig standpunt plaatst zal gereedelijk erkennen dat al de talenten, na 1830 door Belgie ontwikkeld, reeds onder de regering van koning Willem I minstens als kiem aanwezig waren. Had die vorst, bij zijne onmiskenbare administratieve talenten, ook staatkundig genie bezeten, hij zou van Belgie hebben kunnen maken hetgeen koning Leopold er na hem van gemaakt heeft. Te beweren dat de belgische omwenteling weinig meer geweest is dan hetgeen in de volkstaal een standje heet, is den oorlog verklaren aan de evidentie. Straatrumoer baart enkel straatrumoer, dit ligt in den aard der zaak; komt daarentegen waar vroeger geen rijk gevonden werd, een rijk tot stand, dan spreekt het van zelf dat de daartoe vereischte elementen, in welken onderdrukten staat dan ook, voorhanden geweest zijn. Belgie is geworden hetgeen het thans is; in alle standen der belgische maatschappij schuilden derhalve krachten die dezewording mogelijk hebben gemaakt; en dat hij die krachten niet vermoed, niet bespeurd, en niet gekweekt, niet gebruikt heeft is de fout geweest van Willem I. In strijd nu met deze niet onzuivere redenering noemt de heer Van Lennep het een feit, dat de opstand van onze toenmalige zuidelijke provincien „in den aanvang alleen ontstond by het gemeen, opgestookt door de zoogenaamd vrijzinnige dagbladen en betaald door de katholiek-liberale associatie"; dat die opstand „in den aanvang, op weinige uitzonderingen na, geen andere hoofden had dan zoodanige mannen, als by een omwenteling niets konden doen dan winnen, en ettelijke fransche gelukzoekers"; dat koning Willem I „de gehalte dier levenmakers wegende, en in de verwachting verkeerende, dat de ordentelijke lieden", — want in den aanvang werd de opstand „door alle bezadigde Belgen, vooral door de ordentelijke burgers en industriëelen, die aan Willem I groote verplichting hadden, afgekeurd", — dat de ordentelijke lieden „zich niet door eene troep fortuinbejagers zouden laten ringelöoren, in den beginne geen dier krachtige maatregelen nam waardoor de muitery al dadelijk had kunnen worden gestuit"; en dat het niet nemen dier maatregelen ten gevolge had „dat ook het welgezinde gedeelte der Belgen, ziende hoe men het kanalje zijn gang liet gaan, langzamerhand, tot eigen behoud en ter voorkoming van volslagen wanorde, zich by de oproerigen aansloot en alzoo aan den

opstand een schijn van algemeenheid gaf." Is dit werkelijk in deze zaak het laatste woord van den schrijver der *Voornaamste geschiedenissen van Noord-Nederland aan zijne kinderen verhaald?* Moet dit tot maatstaf dienen van het krediet, door onze ouders en onze opvoeders aan de historische nasporingen van dien auteur voortaan te schenken? Is er een merkbaar verschil tusschen het oordeel van den heer Van Lennep over de zuid-nederlandsche revolutie van 1830 en de meening van Filips II over de noord-nederlandsche afzwering van 1581? Kan het na dezen den koning van Spanje ten kwade geduid worden dat hij met minachting nederzag op onze „poorterlijke ontsteltenissen" van dien tijd, de vrucht van „des gemeenen mans" aanstichting of toedoen? Kon de wettige vorst in onze opstandelingen der 16de eeuw, op weinige uitzonderingen na, iets anders zien als levenmakers, als gelukzoekers en kanalje? Is zelfs de schooijersnaam van Geus niet door de geschiedenis geijkt geworden? Was de hertog van Alva niet mede van gevoelen dat al degenen die iets te verliezen hadden den opstand afkeurden, en leefde hij niet op hoop dat de ordentelijke lieden van dien tijd zich wel niet ten einde toe zouden laten ringelöoren door een troep fortuinbejagers? Bestond er ook niet in de dagen van prins Willem eene kerkelijk-liberale associatie, en wist ook toen de politiek haar voordeel niet te doen met den ijver der regtzinnigheid, en omgekeerd? Ik werp deze vraag alleen bijwijze van tusschenzin op, en ten einde weder op mijn onderwerp te komen. Hetzij de heer Van Lennep in zijne beschrijving van den oorsprong der belgische omwenteling gelijk hebbe of niet, het *Dorp aan de grenzen*, dat weleer eene zoo groote toejuiching inoogstte, dankt mijns inziens al zijne kracht aan het zeer vermakelijk spel dat daarin gedreven wordt met de beginselen van den nieuwen tijd. Om in den persoon van d'Eglantiers zoo lustig te kunnen spotten met het liberalisme; om niets ter wereld voor de staatkundige belijdenis te gevoelen waarvoor eene partij in Belgie destijds opkwam; om zonder gewetensknagingen den draak te kunnen steken met aspiratien waarvan hij zorg gedragen had vooraf eene karikatuur te maken, moest de auteur een geboren reaktionair en behoudsman zijn, een man van het *ancien régime*. Heden ten dage zou eene parodie, als de zijne van toen, niet nationaal kunnen

worden; doch in 1830 was geheel Noord-Nederland konservatief; en toen de heer Van Lennep optrad met zijne klucht, was hij niet het minst welsprekend om deze reden, dat hetgeen bij menig ander slechts in het hoofd zat bij hem uit de volle borst kwam.

L'ancien régime: wie deze woorden uitspreekt heeft daarmede eene van de sterkst uitkomende zijden geteekend van het karakter des heeren Van Lennep; van den geest die hem bezielt, van zijnen smaak, van zijne voorkeur. Hij is een kind der 19de eeuw dat met een verloren-paradijsgevoel het aangezigt gekeerd houdt naar den bloeitijd der 18de. Had hij geleefd in 1750 en vervolgens; ware Frankrijk zijn vaderland geweest, hij zou rust noch duur gehad hebben alvorens hij zijnen weg naar Parijs gevonden en zich aldaar eene positie veroverd had. Hij zou geestigheden opgeteekend hebben uit den mond van Voltaire, artikels geschreven hebben voor de Encyclopédie van d'Alembert, het hof hebben gemaakt aan mevrouw de Pompadour, een welkome gast geweest zijn in de woning van mevrouw Geoffrin. Want hij is geen reaktionair in den geest van Bilderdijk, geen invektiven ademend energumeen, maar een epikurist onder de behoudslieden, een neefje van den hertog van Richelieu, een graaf Almaviva met iets van eene Figaro'snatuur in het lijf. Van die fransche beschaving uit de tweede helft van achttienhonderd heeft men in ons vaderland eerst omstreeks het aanbreken van den revolutietijd het geheim weten af te zien, en ze bloeide te onzent nog voort toen de guillotine daarginds haar het hoofd reeds van den romp gescheiden had. Doch wie zich eene voorstelling vormen wil van de liefde waarmede de heer Van Lennep, al was het slechts een weerschijn van uitheemsch licht, dat tijdvak heeft bemind en voortgaat het te beminnen, late hem met de woorden van mejufvrouw Stauffacher den roem er van verheffen:

„Ik hoor nu dagelijks zeggen dat in die jaren onze natie in een staat van diep zedelijk verval verkeerde, dat de langdurige vrede, dien zij genoten had, de ontzettende rijkdommen, die men maar te verzamelen en te genieten had, de weelde en wat dies meer zij, alle veêrkracht had verlamd, alle ontwikkeling doen ophouden, en dat men gerust insluimerende op den roem der voorvaderen, in een toestand geraakt was van algemeene verdoo-

ving en machteloosheid. Ik ben niet op de hoogte om dat te beoordeelen; doch die zoo spreken oordeelen van 't geen zy niet gekend hebben, en zien althands de goede zijde van dat tijdvak voorbij. Ik verzeker u, dat er toen in de meeste dingen vrij wat meer degelijkheid heerschte dan thands; als men bouwde, al was het dan ook maar een onnoozel koepeltjen, dan bezigde men duurzame matrialen, en men hoorde van geen muren die vochtig waren of afkalkten, en van geen planken, die wegrotten. In de meubelen heerschte ook vrij wat meer smaak en vinding dan in de hedendaagsche; en zy waren vrij wat keuriger en met meer zorg afgewerkt dan in dezen tijd, nu men enkel op 't goedkoope ziet en de boêl maar *à la grosse morbleu* wordt saêmgeflanst; en het vleesch aan 't spit gebraden smaakte heel anders dan nu het met de moderne ekonomische kookmachines wordt toebereid. Maar ik raak van den tekst; en wat ik eigenlijk aanmerken woû is, dat de menschen toen ter tijd veel aangenamer in den omgang waren dan nu. Zoo als ik straks begon te zeggen, men wist zijne vrijheid aan banden te leggen, ieder had het gevoel, dat, wanneer hy in een gezelschap werd toegelaten, zulks onder de stilzwijgende voorwaarde was, dat hy zijn aandeel tot het algemeen genoegen moest bijbrengen; en dat wie het meest zijn best deed om anderen welgevallig te zijn en zich van de voordeeligste zijde te vertoonen, ook doorgaans zelf 't meeste genoegen had. Juist de omstandigheid, dat ons Vaderland toen vrede en rust genoot, was de oorzaak, dat er over politiek weinig of niet gesproken werd: en ofschoon er spanning tusschen de partyen in den Staat was ontstaan, en somtijds lieden van verschillende kleur elkaêr in gezelschappen ontmoetten, men had de welvoegelijkheid in tegenwoordigheid van dames niet over politieke vraagpunten te twisten; de gesprekken liepen dan ook meer over litteratuur en over nieuwtjens van den dag. *Enfin*, hoe zal ik het zeggen? men wist toen nog te „praten", wat de Franschen noemen *causer*, een kunst, die by ons, gelijk by hen, zoo goed als verloren schijnt, en door het verdwijnen waarvan de gezelschapskringen ontaard zijn of in dispuutcollegies, of in vervelend gewauwel over dienstboden en modewinkels. — Niet, dat men toen ook niet somtijds over zeer onbeduidende dingen sprak; maar over al wat men zeide was een zeker waas van bevallig-

heid verspreid, dat alleen verkregen wordt door een goede opvoeding, door den omgang met hoog beschaafde lieden en vooral door de gestadig aangekweekte zucht om te behagen. Gy zult zeggen — of neen, gy niet, anderen, die mij niet begrijpen kunnen, zouden zeggen: „de konversatietoon van die dagen was dus inderdaad niet veel meer dan een blinkend vernis, 't welk de oppervlakte verguldde eener maatschappy, van binnen verrot en bedorven." Ik weet dat niet: ik zal my althands wachten, een geheele maatschappy, waaronder ik geboren en opgevoed ben en geluk en vriendschap ondervonden heb, te veroordeelen; ik zie maar niet in, dat de hedendaagsche zoo veel beter is. Men ontmoette in dien tijd, even zoo goed als nu, menschen die dom, enkelen zelfs, die vrij belachlijk waren: ook nu en dan bewees deze of gene, dat zijn hart niet op de rechte plaats zat; — maar de dommen hadden doorgaands van jongs af geleerd te zwijgen en toe te luisteren, en vormden alzoo als 't ware het „publiek": de belachlijken dienden tot vermaak van de overigen, even als de apen en de papegaaijen: en slechten... de nu ja, de slechten moesten kunnen huichelen en zich beter voordoen dan zy waren, op straffe van uit de kringen van ordentelijke lieden te worden geweerd. Ik beken, er waren toen vrij wat lieden, die machtig veel ophadden met de fransche wijsbegeerte en op 't stuk van godsdienst al heel onrechtzinnig dachten; maar zy zouden zich toch gewacht hebben, te profaneeren, of te pralen met hun ongeloof in tegenwoordigheid van menschen, die er door ontsticht zouden zijn. Zy eerbiedigden wat zy de zwakheid van bygeloovige hersenen noemden: en de anderen zuchtten in stilte over 't geen zy aanmerkten als de dwalingen van den tijd. En noeme men nu die toenmalige maatschappy oppervlakkig, onbeduidend, futiel, al wat men wil: ik voor my weet, dat zy honderd malen beschaafder, wellevender, aangenamer en vermakelijker was dan de hedendaagsche, en onze jonge heeren zouden er menige les en goed voorbeeld aan kunnen nemen."

Dat zouden zij! En wie weet wat zij deden, indien zij er slechts inniger van overtuigd waren dat de mensch geschapen is om beschaafd, wellevend, aangenaam en vermakelijk te zijn? Ik voor mij gevoel niet den minsten lust om den heer Van Lennep een proces aan te doen wegens aardschgezindheid. Die elegante le-

vensbeschouwing van hem heeft ook in mijn oog hare zeer aantrekkelijke zijde. Wij kunnen haar hier te lande best gebruiken, en onze degelijkheid behoeft geen schade te lijden bij een weinig minder stijfheid. Doch is het de schuld van het nu levend geslacht, dat de 19de eeuw dingen is komen openbaren en stukjes is komen uitbrengen waarover men in de 18de liefst een sluijer wierp? Zouden de kinderen van den nieuwen tijd, indien zij niet van jongs af gedwongen geworden waren kennis te nemen van allerlei ruwe waarheden en feiten, wel zoo achterlijk gebleven zijn op het gebied der hoffelijkheid? Er zijn geslachten wier zending het is eene beschaving te helpen voltooijen en ter aarde te bestellen; er zijn er ook die tot roeping hebben eene nieuwe beschaving te helpen aanvangen. Van deze laatsten te vergen dat zij zullen uitmunten in hetgeen hunne specialiteit niet is, ziedaar een onredelijke eisch. *Elk zijn wijs* luidt de spreuk, door den heer Van Lennep onder het vignet geplaatst dat zijne dichtwerken versiert. Kan hij het ten kwade duiden dat wij dit devies toepasselijk achten op ook nog andere zaken als akademische idyllen of nederlandsche legenden? En dan, is er ook in hemzelven niet iets van hetgeen hij aan de jongere generatie te laste legt: aan den eenen kant zekere ernst, die geene aanbeveling zou geweest zijn in de hoogachting van Voltaire, aan den anderen zekere vrijpostigheid, waaruit blijkt dat niemand straffeloos een kind van zijnen tijd kan zijn?

Bij dit laatste denk ik aan den toon waarop de heer Van Lennep pleegt te spreken over zijn eigen werk. Somtijds is die toon de wellevendheid-zelve, en bij meer dan eene gelegenheid slaagt de schrijver er in om zijne eigenliefde als auteur te bedekken met een ondoordringbaar floers van aangenomen bescheidenheid. Wanneer hij, in de aanteekeningen op zijne *Bouwkunst*, Voltaire's beschrijving van den tempel van den Smaak citeert:

Simple en était la noble architecture,
Chaque ornement, en sa place arrêté,
Y semblait mis par la nécessité.
L'art s'y cachait sous l'air de la nature,
L'œil satisfait embrassait sa structure,
Jamais surpris, et toujours enchanté —

laat hij op die aanhaling onmiddellijk de bekentenis volgen: „Men

ziet, dat Voltaire in zes regels alles samenvat, wat ik met moeite in een zeshonderd-tal heb pogen aan te toonen." Niet slechts kan er dit mede door, gelijk men zegt: maar wie zoo spreekt levert het bewijs dat hij waardig] is zelf mede op te gaan naar het heiligdom, door Voltaire zoo onverbeterlijk beschreven. Zoo heb ik ook vollen vrede met de verklaring, in 1858 door den heer Van Lennep te Brussel afgelegd en aan het hoofd van de nieuwe uitgaaf zijner *Nederlandsche Legenden* door hem herhaald: „Sedert bijna 40 jaren heb ik voornamelijk geleefd van roof en diefstal." Eene oude grief tegen onzen schrijver en dichter wordt door die gulle schuldbekentenis op zoo vermakelijke wijze outzenuwd; het vooroordeel der onkundigen, dat geen onderscheid weet te maken tusschen platte navolging en kunstige assimilatie, komt er zoo aardig door aan het licht, dat men dien volzin hoogst ongaarne missen zou. Doch wanneer de heer Van Lennep in de inleiding tot zijnen *Vondel* de onaangenaamheden opsomt en uitmeet die voor hem zouden voortgevloeid zijn uit eene andere wijze van behandeling, — alsof de vraag naar hetgeen eene goede editie vordert niet van zelf alle bespiegelingen afsneed over hetgeen den uitgever al dan niet welgevallig mag zijn; of wanneer hij van het eerste deel zijner *Voorouders* zegt: „In de tafereelen, welke ik thands den lezer aanbied, en welke ik naar kronologische orde denk te volgen, zoolang my het schrijven en het publiek het lezen daarvan niet verveelt'' enz., — dan geloof ik dat er van zijnentwege te kort gedaan wordt aan diezelfde urbaniteit waarvan hij zich elders zulk een welsprekende pleitbezorger toont. Zondigt hij ergens in zijne verhalen tegen de tijdsorde, en dit overkomt hem nog al eens, dan heet het: Nu ja, maar ik schrijf ook geene kronijk. Laat hij zijn midden-eeuwsch personeel middagmaal houden op een uur waarop men in de midden-eeuwen geen middagmaal hield, hij verontschuldigt zich met: Misschien was het wel een souper. Nu eens vergoêlijkt hij de vluchtigheid van zijne karakterstudien met te zeggen dat karakterstudie eigenlijk zijn talent niet is; dan weder wordt men verzocht het met zijne onhistorische personen voor lief te nemen, op grond dat het er minder om te doen is personen dan zeden te schetsen. En zoo worden slag op slag, in strijd met de beleefdheid,

de nietigste gronden aangevoerd tot verklaring van datgene waarvan de sleutel nergens elders behoeft gezocht te worden als in het *sans-façon* van den auteur.

Voltaire, zeide ik, zou om meer dan eene bladzijde in de werken van den heer Van Lennep geglimlacht hebben, geglimlacht met die spotzieke plooi om den mond, die de gewone uitwerking is van het schouwspel der burgerlijke deugd op het gemoed van den aristokratischen vrijdenker. Men verbeelde zich den patriarch van Ferney, het volgend oordeel van den heer van Lennep over Jakoba van Beijeren lezend: „Over haar onberaden stappen met Glocester en Borselen heb ik reeds gesproken; en zeker waren die niet te verschoonen; doch zij heeft er zwaar voor geboet, en niemand kan weten, hoe hy in dergelijke omstandigheden, en met haar karakter, zoude gehandeld hebben; daarom werpe niemand haar den steen toe, maar bidde liever zelf niet in verzoeking te komen; want het is veel gemakkelijker een ander te veroordeelen, dan zelf in alle opzichten te handelen als 't behoort." Deze gemoedelijke plaats, zal men zeggen, is aan de *Noord-Nederlandsche Geschiedenissen* ontleend, en de schrijver heeft onder het zamenstellen van dat boek steeds in het oog gehouden dat hij het woord tot kinderen rigtte. Doch ik vraag of diezelfde karaktertrek niet aan al de werken van den heer Van Lennep zonder onderscheid eigen is? Er zijn, dit is zoo, ondeugendheden van eene bijzondere soort die hem de vingeren doen jeuken en die hij niet voor zich houden kan. In de zoo even genoemde geschiedenis van Jakoba van Beijeren laat hij doorschemeren dat de hertog van Glocester, om wiens wille Jakoba naar Engeland overstak, „een veel schooner en knapper ridder was dan hertog Jan." Een noord-brabantschen monnik uit den tijd der kruistogten laat hij de Friezen plagen met de opmerking „dat de geestelijke huizen in Friesland spoedig zouden uitsterven indien de vrome heeren niet zorgden, dat er altijd jonge monnikjens in voorraad waren om hunne plaatsen te vervullen." Aan het slot van een innemend verhaal, waarin gemeld wordt hoe de keizer van Duitschland aan Udo den Minnezanger, op grond van diensten door Udo's voorouderen bewezen, brieven van adeldom verleende, leest men: „Er was er onder de gasten, die, overluid, des Keizers edelmoedigheid verhieven, maar

heimelijk glimlachten en elkander in 't oor fluisterden, dat zijne Majesteit, van de voor*vaderen* des nieuwbakken edelmans sprekende, zich zeker versproken had: en dat wel de *moeder* van Udo met haren man ten hove verkeerd had, maar dat..." Doch al voert de heer Van Lennep gaarne nu en dan eene ontrouwe Amine ten tooneele, van wie hij niet durft zweren dat zij den Sultan „geen klein Achmetjen geschonken heeft waar hij niet op gerekend had", hij treedt in zijne poëtische zoowel als in zijne romantische werken, en ik beroep mij daartoe op zijne *Academische Idyllen* en zijne *Nederlandsche Legenden*, op de vijf deelen zijner *Voorouders*, op *Elizabeth Musch*, op den *Pleegzoon*, op de *Roos van Dekama*, op *Ferdinand Huyck*, — hij treedt in al zijne dichtwerken en verhalen onveranderlijk als de paladijn van deugd en godsvrucht op; niet van eene streng dogmatische godsvrucht of van eene deugd die met de wereld gebroken heeft, — nog in den pas verschenen *Holland* prijst hij het in burgemeester Witsen, dat deze regtschapenheid wist te paren aan bedachtzaam politiek overleg, — maar van eene vroomheid die invloed uitoefent op het leven, en van eene moraliteit die zich door daden, zij het ook niet altijd door heldendaden, openbaart. Het ontzag van den heer Van Lennep voor goddelijke en menschelijke wetten is zelfs zoo groot dat zijne fantasie er door aan banden gelegd wordt. De deugd wordt in zijne verhalen schier zonder uitzondering beloond, de misdaad gestraft. Hij gevoelt geen aandrang tot het schilderen van groote zonden of brandende hartstogten. Lieve meisjes zijn de heldinnen zijner voorkeur, en zijne helden zijn meer brave menschen dan verheven karakters. Er is in zijne figuren niets aanstootelijks, maar ook niets indrukwekkends. Het avontuurlijke neemt bij hem de plaats van het schokkende of treffende in, en hetgeen aan de lieden is wedervaren trekt hem meer aan dan hetgeen zij geweest zijn of gedaan hebben. Van daar dat zijne personen iets lijdelijks over zich hebben, zich niet losmaken van de tafereelen waarmede zij zamenhangen, en, gelijk men anders van fraaie portretten pleegt te zeggen, niet uit hunne lijst naar voren treden. Er vervult zich in hun bestaan eene, indien ik het zoo noemen mag, ouderwetsche zedelijke wereldorde. Hun leven is bonter geweest

dan het uwe of het mijne, en zij hebben een veel grooter schat van anekdoten tot hunne dienst dan wij. Doch in den regel hebben zij noch dieper gedacht, noch vooral dieper gevoeld. Met den eenen voet staan deze papieren kinderen, even als hun vader, op het grondgebied der 18de eeuw; doch of het hun schaden zou indien zij met den anderen, die thans wel een weinig in de lucht zweeft, nu en dan dat der 19de raakten?

Ferdinand Huyck, aan wien ik daareven, door hem het laatst te noemen, eene welverdiende eereplaats schonk, is het beste ophelderend voorbeeld waarnaar ik in staat ben den lezer te verwijzen; en te liever vestig ik mijne keus op dat voortreffelijk boek, omdat het tevens stof tot eene andere opmerking levert. Ferdinand Huyck, de hoofdpersoon van den roman waaraan hij zijn doop- en familienaam gaf, is een regte *Tugendheld*. Hetgeen in den tot voorafspraak dienenden brief verhaald wordt omtrent eene kleine, zeer verschoonbare onvoorzigtigheid, door hem begaan, is laster. Ferdinand moet zijne eerste daad van brooddronkenheid nog altijd bedrijven. Hij is een zeer gerangeerd en zeer deugdzaam jongmensch, vervuld met een betamenden afschuw voor lichtmissen van het slag van Lodewijk Blaek. Wanneer zijne tante Letje op een gegeven oogenblik spreekt of handelt in strijd met de gelijkenis van den Barmhartigen Samaritaan, roept hij deze anders zeer bijbelvaste oude vrijster met veel waardigheid tot de orde. Hij is een goed zoon, een goed broeder, een goed bruidegom, een goed vriend, een goed mensch, en bovenal een goed christen. Leve Ferdinand Huyck, de braafste der Hendrikken; en moge het nimmer in ons vaderland aan jonge lieden ontbreken die, wanneer zij zin krijgen in een mooi meisje, tevens van de albestierende Voorzienigheid, bijgenaamd tante Van Bempden, een flink aandeel bekomen in het zeer soliede huis Van Bempden, Van Baalen en Comp.!... Acht men deze scherts misplaatst, men toetse Ferdinands karakter aan hetgeen ik daareven zeide van de scheppingen van den heer Van Lennep in het algemeen. Ferdinands lotgevallen bestaan uit eene reeks min of meer treffende avonturen, meer niet; en zijne geschiedenis zou nooit te boek gesteld zijn geworden, indien bij zijne terugkomst in het vaderland, hij den geheimzinnigen

Vliesridder niet ontmoet had in de herberg te Soest. Dit ontneemt aan den roman niet eene van zijne deugden; het belet niet dat *Ferdinand Huyck* een door en door minzaam boek is, zoo frisch als een heldere voorjaarsmorgen, zoo genoegelijk als het onverwacht bezoek van een hartelijk vriend. Er volgt alleen uit dat de heer Van Lennep een veel grooter toovenaar is in het draperen dan in het ontleden, en dat het belangrijke bij hem niet voortkomt uit het binnenste van zijne personen, maar hun veeleer om de schouders golft als een mantel.

Doch wij zouden, naar aanleiding van *Ferdinand Huyck*, ook nog over iets anders spreken. Gelijk men namelijk uit de inleiding tot de biografie van zijnen grootvader weet, behoort het tot de lievelingsdenkbeelden van den heer Van Lennep, dat het Amsterdam van de tweede helft der 18de eeuw andere zeden, andere manieren, en in een woord ook nog een anderen toon gekend heeft als die voor ons bewaard gebleven is in de romans van de dames Wolff en Deken; en hij aarzelt niet te beweren dat men zijne eigen revelatien van die van *Sara Burgerhart* en *Willem Leevend* in denzelfden zin onderscheiden kan, als men doen zou met twee overleveringen waarvan de eene bekend stond als de patricische, de andere als de burgerlijke. De onjuistheid van deze tegenstelling zou ik durven volhouden met het leven van Cornelis Van Lennep in de hand; of indien men liever wil, uit de brieven-zelf van dien Amsterdamschen patricier zou ik mijne verwondering weten te regtvaardigen over het verschijnsel dat zulk een onverbeterlijk burgerman aan de nakomelingschap wordt voorgesteld als de type van iets anders. Doch ik kan het met Ferdinand Huyck wel af, den kameraad en tijdgenoot van Cornelis van Lennep of daaromtrent, en het bestaan van dit fiktief karakter redt mij uit den pijnlijken toestand van iemand die gaarne ronduit zijne meening zegt, en nogtans, wanneer hij het in zijne keus heeft, liefst niet personeel is. Wilde ik in bijzonderheden treden of mij met bijfiguren onledig houden, ik zou kunnen vragen of Santje Huyck, Ferdinands geestig geteekende zuster, niet als twee droppelen water op Daatje Leevend, op Saartje Burgerhart, dat is te zeggen, op Betje Wolff, gelijkt? Werkelijk is er, uit het oogpunt van beschaving of vernuft, tusschen de kreatie van den heer

van Lennep en die der Beemster predikants-weduwe geen noemenswaardig verschil; en wanneer ik den eersten verzeker dat Suzanna de vergelijking met hare oudere zusters volkomen goed kan doorstaan, ben ik mij bewust hem een grooter kompliment te maken dan zelfs de vurigsten onder zijne bewonderaren tot hiertoe ooit gedaan hebben. Doch ik laat Santje aan hare plaats, en wil thans alleen met haren broeder te doen hebben. Hoe nu? is Ferdinand Huyck een aankomend patricier? Deze meerderjarige knaap, uit al wiens daden een besef van onmondigheid spreekt? Die niet thuis durft komen met een rijtuig, uit vrees dat zijn vader onregtvaardig genoeg zal zijn om hem voor een verkwister aan te zien? Die na sedert twee jaren gepromoveerd en tot dokter in de regten bevorderd te zijn, bij zijne terugkomst van eene italiaansche reis in de ouderlijke woning bij gratie een eigen vrije kamer krijgt? Die 's avonds geen uur later dan gewoonlijk uit kan blijven zonder dat zijn oude heer hem zit op te wachten met een gezicht als een oorworm? Wiens moeder hem bij zulke gelegenheden ontvangt in haar nachtjapon, hertshoorn met water drinkend, en hem in hare onnoozelheid afvragend of hij soms te diep in het glaasje gekeken heeft? Ik staak dit verhoor, ten einde den schijn niet op mij te laden als vond ik in die aartsvaderlijke zeden iets af te keuren. Die zeden zijn voortreffelijk, achtenswaardig, klassiek, al wat gij wilt, doch indien zij werkelijk naar de natuur geteekend zijn, kan men er alleen dit uit afleiden, dat de Amsterdamsche aristokratie der 18de eeuw een sterk sprekend burgerlijk karakter vertoond heeft. De oude heer Huyck met zijne latijnsche citaten en zijne steile regtsbegrippen, met zijn allerheiligst geloof aan de almagt van Amsterdam en zijn innig besef van de onschendbaarheid der vaderlijke magt; de oude mevrouw met hare stille tranen, met hare goede zorgen voor overhemden en servetten, met haar diep ontzag voor den feilloozen en onfeilbaren echtvriend, met haar allerbeminnelijkst klokhens-bewustzijn; Ferdinand zelf, met zijne van die voortreffelijke moeder geërfde vroomheid, met ook zijnen ijver voor smetteloos linnen en een smetteloos geweten, met zijn kinderlijk rillen en beven voor het wenkbraauwfronsen van zijnen ongenaakbaren vader — al deze typen zijn karakteristiek. Zij hebben altegader een vaderlandschen familietrek, zij verplaat-

sen u van den ochtend tot den avond in een hollandsch huishouden. Doch zelfs de buitenplaats en de tonnen gouds van tante Van Bempden zijn niet in staat ons te doen gelooven dat dit stuk in de groote wereld speelt. Mogt men overdrijven, ik zou beweren dat Zacharias Heynsz, de portretschilder en stille verklikker, van al de in *Ferdinand Huyck* ten tooneele gevoerde personen het minst behebt is met die kleingeestigheid, die de schaduwzijde verdient te heeten van de patriarchale levensbeschouwing. Doch bemerkte de heer Van Lennep niet onder het schrijven, dat noch Santje Huyck, noch Henriette Blaek, waar het aankomt op vrouwelijke beschaving, de vergelijking kunnen doorstaan met Amelia van Lintz, de dochter van den voormaligen boekanier; of dat die zeeschuimer zelf, in weerwil van zijne hartstogtelijkheid, een beter *gentleman* is dan al de Blaeken en al de Huycken te zamen? Zonderling! De baron Van Lintz, die zou hebben kunnen en hebben moeten dienen om de leemten te doen uitkomen der Amsterdamsche zamenleving van dien tijd, wordt voortdurend door den heer Van Lennep in het ongelijk gesteld. Hij behandelt hem als een vogelvrij verklaarde, als een vagebond en een verloopen sujet bijna; en met al zijne hoogachting bewaart hij ook al zijne liefde voor eene wereld van huiszittende mannen en vrouwen met achtbare fortuinen en ijzingwekkend goede zeden. Het Amsterdam van onzen schrijver is en blijft eene provinciestad; er heerscht in de hoogere kringen aldaar, naar zijne schildering, bij veel degelijks en loffelijks, ook veel bekrompenheid.

Op enkele kleinigheden na is voorts de kompositie van *Ferdinand Huyck* onberispelijk. De karakters van schipper Pulver en van drost Doedes, doordat zij van al te nabij herinneren aan twee zeer recente en zeer populaire beelden van Dickens, schaden aan de illusie en maken het ongeloofelijk dat het verhaal werkelijk afkomstig zou zijn uit de nalatenschap van mejufvrouw Stauffacher. De ontknooping wordt benadeeld door de ontdekking dat er voor ons gouvernement eigenlijk in het geheel geene termen bestonden om te toornen tegen den Vliesridder. De Vereenigde Nederlanden hadden zich over den man niet te beklagen, en onwillekeurig meesmuilen wij om den ijver van den ouden heer Huyck, die voor het mager resultaat

van de arrestatie eens onschadelijken eene zoo ontzaggelijk groote hoeveelheid ambtstrouw en rechtschapenheid ontwikkelt. Doch voor het overige is *Ferdinand Huyck* zeker de gelukkigste maatstaf van de gaven des auteurs. Alleen het vijfde deel van *Onze Voorouders*, uitgegeven onder den afzonderlijken titel van *de Reisgenooten*, verraadt misschien een nog grooter talent van vertellen; en ik mag niet verzwijgen dat ik voor die dertien kleine verhalen, te zamen den inhoud uitmakend van een veel grooter, dat tevens het veertiende is, eene geheel bijzondere voorliefde koester. Doch niet slechts is in *Ferdinand Huyck* de eenheid beter bewaard gebleven dan in *de Reisgenooten*, hetgeen voorwaar geene zaak is van ondergeschikt belang, doch *Ferdinand Huyck* is bovendien de eenige onder 's heeren Van Lennep's romans, in proza en poëzie, die uitmunt door lokale kleur. Zeker is er niet een van deze verhalen waarin niet hier of daar een vaderlandsch natuurtooneel beschreven wordt, en aangezien de natuur het onschatbaar voorregt heeft van te midden harer wisseling steeds dezelfde te blijven, zou het kunnen schijnen dat die kleur nergens bij den heer van Lennep geheel ontbreken kan. Doch de opmerking is niet nieuw dat Jakob van Maerlant de natuur op eene geheel andere wijze zag als Walter Scott; Hooft en Vondel op eene geheel andere wijze als Byron of Lamartine. De natuurschilderingen in den *Pleegzoon*, in de *Roos van Dekama*, in *Onze Voorouders*, zijn afbeeldingen van landschappen gelijk deze zich in een gegeven oogenblik gespiegeld hebben op het netvlies van een romanticus der 19de eeuw; en wel ver dat de heer Van Lennep gezegd zou kunnen worden het lokale alom te hebben in acht genomen, is zijne opvatting van het vaderlandsch natuurschoon integendeel uitermate subjektief. Niet subjektiever evenwel, want ik behoor in dit onderwerp een weinig door te dringen, dan zijne opvatting van vaderlandsche karakters uit de onderscheiden tijdperken onzer geschiedenis. De historische zin toch van den heer Van Lennep is geenszins evenredig aan zijne historische eruditie; en hoewel er van de dagen der Batavieren af tot heden toe schier geene eeuw van onze volkshistorie is waaruit hij niet den eenen of anderen greep gedaan heeft, is *Ferdinand Huyck*, ik herhaal het, het eenige onder zijne verhalen bij de lezing waarvan men

zich waarlijk voelt leven in een anderen tijd en onder andere menschen. Hoe heeft hij *Elizabeth Musch* kunnen schrijven? Enkel en alleen omdat het konventioneel romantische bij hem boven de geschiedenis gaat. Zoo vervaardigde hij reeds als jongeling *Idyllen* waarin, met volkomen veronachtzaming van de eischen van dat genre, een dorstig student op koddige wijze de lotgevallen bezingt van een kwartanker wijn, in vierentwintig uren tijds door hem geledigd. In den tweeden zang van den *Strijd met Vlaanderen* draagt Hadewy eene romance voor, de *Doggen van Floris* geheeten; doch hoewel de anteur in zijne aanteekeningen zelf den schroom openbaart dat men de bladzijde uit Melis Stoke, waaraan hij de stof voor Hadewy's lied ontleend heeft, fraaijer vinden zal „dan de meer opgesmukte romance van later tijd," geeft hij dat opgesmukte nogtans in het licht. Waarlijk, het gezond verstand is hier den breeden weg op. Een kronijkschrijver van de 13de eeuw, zegt gij, en het is geene valsche nederigheid maar zuivere waarheidsliefde die u zulks doet erkennen, heeft u overtroffen. In zijne eenvoudigheid heeft hij een wit geraakt dat door u, dichter van het jaar 1830, gemist werd. Nogtans zet gij u aan het werk. In het besef van uw onvermogen, viert gij aan die magteloosheid den teugel; en medegesleept door den lust om van den strijd met Vlaanderen te zingen, iets dat misschien nuttig maar vast niet noodig was, vermeerdert gij uwe legende met eene romance die wel zonder aanstoot in een hedendaagsch salon zou kunnen gezongen worden bij eene hedendaagsche pianino, doch die den beminnaren van Melis Stoke, en van het tijdvak-zelf dat gij u voorgenomen hebt te doen herleven voor onzen geest, kippenvel doet krijgen en de haren te berge doet rijzen. O schennis aan de heilige geschiedenis gepleegd! O hopelooze verjongingskuur! O deerlijk gesol met het verledene!

Legenden noemt de heer Van Lennep die reeks van dichterlijke verhalen, die met het *Huis ter Leede* geopend, met *Eduard van Gelre* besloten wordt, en waartoe ook de meergemelde *Strijd met Vlaanderen* behoort. Weigert de lezer mij op mijn woord te gelooven indien ik verzeker dat deze gedichten even weinig op legenden gelijken als de doggen van Melis Stoke op die van Hadewy? Zoo zij het mij vergund tot mijne

zuivering een oogenblik te verwijlen bij de jongste en schoonste van allen.

Eduard van Gelre is een fraai gebouwd dichtstuk in zes zangen. De vrees, door den auteur in zijne voorrede geuit, dat hij na een tijdsverloop van zestien jaren blijken zou aan dichterlijke vaardigheid eer verloren dan gewonnen te hebben, is door de uitkomst gelogenstraft. In zijne *Mengelpoëzy* treft men een versje aan van zijne hand, waarin hij den heer Beets benoemt tot zijnen opvolger in het vak der vaderlandsche-historische romans in dichtmaat. Doch toen, — die beleefde en eenigzins moedelooze vermaking had plaats in het najaar van 1835, — toen in het najaar van 1847 *Eduard van Gelre* het licht zag, en ofschoon de heer Beets in dien tusschentijd het er geenszins naar had gemaakt om weder onterfd te worden, bleek het dat de heer Van Lennep zijn speeltuig niet alleen teruggevonden had, maar dat het, al rustend, bespannen was geworden met nieuwe snaren. Hij verhaalt ons verder dat het zamenstellen van eenen zang van *Eduard van Gelre* hem driemaal zoo veel tijd gekost heeft als vroeger dat van eenen der zangen van den *Strijd met Vlaanderen.* Ik weet er die beweren zullen dat dit minder bewijst dan het schijnt, en dat dit argument krachtiger zijn zou indien laatstgenoemd dichtstuk menigvuldiger blijken droeg van rijpelijk overdacht en met zorg geschreven te zijn. Doch in elk geval is het een feit dat, hetgeen door den dichter aangevoerd wordt om van de laatste in de rij zijner *Legenden* een minder gunstigen dunk te doen koesteren, ons integendeel sterkt in de overtuiging dat juist die laatste gaat strijken met de vlag. De knoop — want de legenden van den heer Van Lennep hebben een knoop — is deze, dat het noodlottig uiteinde van Hertog Eduard, na de overwinning in den slag met de Brabanders, geweest is eene wraakoefening van denzelfden Herman Leers van Heeze die den Hertog als meistreel vergezelde op zijne bruidvaart over Utrecht naar 's Gravenhage. De overlevering wil dat Herman Leers een van 's Hertogs gewone hofbedienden was, en dat Hermans vrouw die door schoonheid uitmuntte, geen weerstand heeft kunnen bieden aan de zoete taal van haren en zijnen meester. Volgens de eenen heeft Herman Leers dit ongeval, waarvan hij kennis droeg, eenvoudig genomen voor hetgeen het was, en heeft hij,

het uur der wraak geduldig verbeidend, geene pogingen aangewend om partij te trekken van zijne schande. Volgens anderen daarentegen was de zaak aanmerkelijk gekompliceerder. Herman namelijk, die in zijn hart een politiek tegenstander van Eduard en een geheim vereerder van den legitiemen Reinout was, zou, ten einde naderhand des te beter zijnen slag te kunnen slaan, het overspel van zijne vrouw naarstiglijk benuttigd, en langs dezen minder eervollen weg zich telkens dieper hebben weten te dringen in de gemeenzaamheid van Eduard. De heer van Lennep heeft noch de eene, noch de andere traditie gevolgd. Bij hem laboreert Hertog Eduard aan eene onwettige maar poëtische liefde voor een meisje uit den minderen stand; en de lezer verneemt, wat de Hertog niet wist, dat dit meisje niemand anders was als het pleegkind van Herman Leers, door dezen met vaderlijke teederheid grootgebragt en daarna met in het geheel niet vaderlijken hartstogt bemind. Mechtelt, zoo heette zij, was uit het eenzaam oord dat hare opvoeding had zien voltooijen, en waar Eduard dit *morceau de duc* in het vizier gekregen had, eensklaps spoorloos verdwenen; verdwenen omdat zij een oom had die predikant, ik meen kloosterbroeder was, en die haar onder het oog had gebragt dat jonge meisjes (Mechtelt was onbekend met Eduard's naam en rang) zich door ondernemende vreemdelingen niet mogen laten liefkozen, en beter doen met non te worden in het Olde Konvent te Deventer. Onkundig van het voorgevallene aanvaardden Eduard en Herman den togt naar 's Hage, elk met een vol gemoed. De Hertog tobde over het verlies van zijn aanminnig en niet weerbarstig natuurkind; de meistreel (want de heer van Lennep heeft van den hofbediende een minnezanger gemaakt) tobde mede. Aan dezen stand van zaken heeft men in den derden zang des dichters het gesprek vol *qui pro quo's* te danken tusschen Eduard en Herman, op den weg van Utrecht naar Leyden; en, in den tweeden zang, zoowel het lied *Vrouwenlof*, voorgedragen door Herman zelven, als het liedeke van *Klara, Jan Hendriks des veermans kind*, door Floor den hofnar, met akkompagnement van bellen, geestig aangeheven. In het eind, wanneer de tijding van den inval der Brabanders den Hertog in aller ijl uit Holland naar Gelderland heeft doen terugkeeren, ontdekt Herman, bij gele-

genheid van eene boodschap door hem op Nyenbeek verrigt, waar de onttroonde Reinout gevangen gehouden werd, hoe het met Mechtelt afgeloopen is en welke allerintiemste relatiën er bestaan hebben tusschen haar en Eduard. Nu ontbrandt in zijne borst een drievoudig vuur; en gedreven door toorn over Mechtelt's ongeneeslijken hartstogt voor den beeldschoonen Eduard, door nijd tegen zijnen hertogelijken en gelukkigen mededeminnaar, door verontwaardiging over de dubbelhartigheid van den valsch gewaanden vriend (de arme Eduard wist van den prins geen kwaad), snelt Herman naar het slagveld. Had de minnezanger den *Amphitryon* van Molière kunnen lezen, hij zou zich het gezegde van Sosie herinnerd hebben: *Le seigneur Jupiter sait dorer la pillule*, en stellig zou hij Hertog Eduard bereid hebben gevonden om hem in der minne schadeloos te stellen voor het kapen zijner bruid. Na veel heen en weder praten zou alles dan misschien geeindigd zijn met het vreedzame en welbekende:

Coupons aux discours,
Et que chacun chez soi doucement se retire.
Sur telles affaires toujours
Le meilleur est de ne rien dire.

Doch het stond geschreven dat het blijspel van Amphitryon-Leers een treurspel worden zou. Aangekomen op het slagveld weert Herman, ten einde zijne prooi voor zichzelven te bewaren, met heldenmoed de houwen af die den schedel van Eduard bedreigen; doch wanneer de strijd ten laatste in het voordeel van Gelderland beslist is, en de Hertog met geopenden helm door de gelederen der verslagenen rijdt, verbergt Herman zich in een nabijgelegen boschje en drijft vandaar een doodelijken pijl in het voorhoofd van den niets vermoedenden Eduard. Deze sterft op de plaats zelve, doch vindt, voor hij de oogen luikt, gelegenheid om Herman te doen begrijpen dat hij zich schuldig gemaakt heeft aan een nutteloozen moord.

Al het overige in deze legende is gedacht en gedicht in denzelfden geest als het bij uittreksel medegedeelde. Na eene welluidende ouverture met vol orkest:

Lieflijk zyt gy, grootscher hulde waardig dan mijn need'rig dicht
Aan uw schoonheên toe kan wijden, rijkgezegend Nedersticht! —

rijst het gordijn. De eerste acte verbeeldt een optogt. Het tooneel stelt den Biltschen straatweg voor, op korten afstand van de bisschopstad, en men ziet hertog Eduard, omstuwd van Heeckerens en Bronkhorsten, Utrecht naderen. Zeer schilderachtig rijdt aan zijne linkerzijde, op een hit, de zevenjarige erfzoon van Gulik, voor deze gelegenheid een weinig ouder gemaakt en herschapen in een aankomenden knaap van twaalf. Het tweede bedrijf speelt in de zaal van het bisschoppelijk paleis en bestaat uit een maaltijd. Deze akte is gestoffeerd met niet minder dan vier aria's voor tenor en baryton. Daarna komt weder een optogt, zijnde de reeds genoemde wandelrid van Utrecht naar Leyden en verder naar de hollandsche residentie. Hoewel sterk bezet met recitatieven, wordt ook dit bedrijf door eene aria afgewisseld, en wel ditmaal eene aria met koor. Het is Floor's verkwikkelijk *Drinklied*, waarvan al de ridders en knapen rijdend en juichend het refrein medezingen. Alleen de laatste of zesde akte, een veldslag, wordt voor een deel achter de schermen vertoond; doch hetgeen de toeschouwer er van te zien krijgt stelt hem schadeloos voor het andere. Dit bedrijf toch is niet alleen vol elegische mouvementen, tekst voor allerhande duo's en trio's van stervenden, maar ook het talent van den auteur als militair kapelmeester komt er op het voordeeligst in uit. Van de voorlaatste akte, die den toeschouwer in het brabantsch legerkamp verplaatst en zeer geschikt is voor eene pittoreske dekoratie, is Izabel het groote sieraad: Izabel, de marketentster, wier lieve sopraanstem ons op alweder twee aria's onthaalt, de eene bestaande uit eene korte autobiografie, de andere uit eene reeks van variatiën op de bijbelsche verklaring: „Weest niet bezorgd voor den dag van morgen, want elke dag heeft genoeg aan zijn zelfs kwaad." Doch de kroon wordt door het vierde bedrijf gespannen. Hier toch houdt men bruiloft, en niet eene burger- of boerenbruiloft, als die van *Kloris en Roosje*, maar eene vorstelijke. De danszaal vertoont niet meer of minder dan de groote hal in het grafelijk jagtslot te 's Hage. Willem van Gulik vrijt er een deuntje met de bruid, wier kinderlijke leeftijd beter bij den zijnen voegt dan bij de vijfendertig jaren van den bruidegom. Onze dichter-komponist, voor wiens buigzaam talent geene moeijelijkheden onoverwinnelijk zijn, heeft te dezer plaatse een

ballet in woorden weten in te lasschen. Alles trippelt op die zangerige maat; de paren zwieren en ten slotte wordt er rondgekust. Doch te midden dier vreugde, welk eene stoornis! Eene geestverschijning, mijne heeren, anders niet. Gij waandet graaf Willem V deugdelijk opgesloten in een der kelders onder de loterij- of ridderzaal; en dat die arme krankzinnige eensklaps naar boven ijlen en de vrolijke rijen zou komen verbreken, dit kondt gij, ik erken het, met geene mogelijkheid vermoeden. Doch de heer Van Lennep, met de eischen der kunst beter bekend dan wij, mogt deze gelegenheid om zijn melodramatisch zangspel met eene fantasmagorie te verrijken, niet ongebruikt laten voorbijgaan.

Mijn lezer wordt ongeduldig. Om mijnentwil verdriet het hem dat ik den treurigen moed bezit om een in zijne soort voortreffelijk kunststuk aldus te ontwijden. Hij verwijt mij, geen oog te hebben voor de onbetwistbare schoonheden waardoor deze legende van den heer Van Lennep zich boven al hare zusteren onderscheidt. Intusschen moge het mijne schuld als verzachtende omstandigheid niet aangerekend worden dat ik aan *Eduard van Gelre* daareven geene zwaardere heiligschennis gepleegd heb dan elders door den dichter-zelf aan zijne eigen *Saffo* gedaan is. Dertig jaren na de zamenstelling van dat libretto heeft de heer Van Lennep, bij gelegenheid van den bekenden herdruk zijner romantische en poetische werken, eene kritiek van dien arbeid geleverd; en hoewel ik van dat oordeel van hem over zijne *Saffo* hier slechts den aanhef mededeelen kan, — belangstellenden hebben niet tot heden gewacht met kennis te nemen van die hoogst vermakelijke bladzijden, — dat weinige zal voldoende zijn om te doen gevoelen dat niemand de komposities van den auteur der *Nederlandsche Legenden* zoo goed weet te parodiëren als hij zelf:

„Daar leefde eens op 't eiland Lesbos zekere *blue stocking*, Saffo geheeten, die niet alleen het Grieksch op haar duimpje kende, maar ook op koncerten en liefhebberytooneelen als *chanteuse forte à roulades* zong, en aan al de almanakken van Griekenland vaerzen zond; terwijl zy zelve redakteur was van dien voor 't Schoone en Goede. Daar echter een chanteuse in die dagen nog niet bezoldigd werd als een dozijn eerste Mi-

nisters, en de poezy ook maar eene schrale kostwinning was, die alleen met laurierbladen (soms ook met steenen, vid. Orfeus) beloond werd, hield Mejufvrouw Saffo er een soort van Instituut by aan, waar zy onderwijs gaf aan jongelieden van beide sexen. 't Was niet bepaald eene kleine-kinderenschool: het is bewezen, dat zy onder anderen de aankomende knapen klaar maakte voor het toen nog niet afgeschafte Staatsexamen. Dit althands was het geval met een mooijen blonden jongen, Faon genaamd, aan wien zy de wetenschappen om zoo te zeggen met de pap had ingegoten. Dan ziet, wat gebeurde er? hetzelfde, wat — bij omgekeerde betrekking — later tusschen Abailard en Heloise, tusschen St. Preux en Julie, en tusschen nog wel duizend andere taal-, teeken- of muzykmeesters en hun *élèves*, plaats had. Saffo had den knaap eerst om zijn goeden aanleg en leerlust bemind; — maar langzamerhand begon zy hem ook te beminnen omdat hy een knappe mooie jongen was; en dewijl de vrijers op Lesbos schaarsch waren, begreep zy, niet beter te kunnen doen, dan haar leerling tot die betrekking te promoveren. Faon was — gelijk dit met alle vlasbaarden onder zulke omstandigheden het geval is — zeer geflatteerd met de *avances*, hem door zijne institutrice gedaan, die niet alleen geleerd en beroemd was, maar er bovendien voor haar jaren nog knap uitzag. Hy had zelfs de onvoorzichtigheid haar trouwbelofte te geven; doch — als mede niet te verwonderen was — hy kreeg daar spoedig berouw van. Hy was een jongen van smaak en liefhebbery; hy woû de wijde waereld eens zien, en bedankte er op den duur voor, aan de japon van een schoolmatres vastgespeld te blijven. Hy trok alzoo op een mooien dag zonder afscheid te nemen heen, en kwam na veel zwervens in het eiland Lecate aan, waar 't hem zoo goed beviel, dat hy er zich verkoos te vestigen. Hy maakte zich hier de verkregen kundigheden ten nutte, richtte een Maatschappy van Landbouw op, waarvan hy Prezident werd, stichtte een *ferme-modèle*, verkocht middelen tegen de longziekte, verbeterde de dijken, en gaf muzyklessen aan de jonge meisjes. Ja, wat meer is, toen er eens een troep zeeroovers op het eiland landde, stelde Faon zich aan het hoofd van de plattelandschuttery en joeg hen weg zoo gaauw als zy gekomen waren. Zoo verwierf

hy zich al spoedig de liefde en erkentenis van klein en groot; en — zoo hy maar de jaren had gehad en genaturalizeerd ware geweest — er is geen de minste questie of hy ware, by de eerste verkiezing de beste, tot lid van de Kamers van Leucate beroepen geworden...."

Mijn eenig vergrijp, men ziet het, heeft hierin bestaan dat ik 's dichters eigen methode van kritiseren voor een keer toegepast heb op een werk, dat door hemzelven, althands in het openbaar, ongekritiseerd gelaten is. De nederlandsche legende *Eduard van Gelre* behoort mijns inziens tot dezelfde orde van litterarische verschijnselen als het zangspel *Saffo*, en er past dezelfde sleutel op. Aan beiden is de historische geest in gelijke mate vreemd, en de eene is niet minder onmidden-eeuwsch nederlandsch dan het ander ongrieksch. Is Saffo, in het naar haar genoemde stuk, eene karikatuur, de Mechtelt der legende is het evenzoo. Dier sterfbed vormt met Saffo's *saut périlleux* geen kontrast, maar een harmonisch geheel. Zweemt Faon naar een kapitein van de eene of andere nationale garde, hij doet het niet minder dan Hertog Eduard; niet minder, maar ook niet meer. Wat eindelijk Herman Leers betreft, dien men gevoegelijk met den Ilus der parodie vergelijken kan, het is alsof de dichter het er op gezet heeft om zijne min of meer historische gegevens omtrent dezen persoon met voeten te treden. Toegevend aan de onredelijke en onzoetsappige zucht „om het afschuwelijke van het feit eenigszins te verminderen en Herman meer beklagenswaardig dan verachtelijk voor te stellen", — hoe is deze bekentenis ooit kunnen ontvloeijen aan de pen van den vertaler van *Romeo en Julia*, van den vertaler van *Othello* vooral! — heeft hij van dezen Herman, die een ongemeen en dramatisch monster had kunnen worden, een alledaagschen ijverzuchtige gemaakt.

Doch laat ons om een ei geene struif bederven. Aan hetgeen ik tot voltooijing van de beeldtenis des heeren Van Lennep nog meen te zeggen te hebben, moge de volgende anecdote tot inleiding dienen. In den winter van 1860, toen ik mijzelven nog de weelde van eenig zendingswerk veroorloven kon, had ik van den eigenaar eener groote Haarlemsche fabriek de vergunning bekomen om in een der daartoe behoorende vrije lokalen, met de meeste heuschheid door hem beschikbaar gesteld en ingerigt,

eene soort van avondschool te houden. Om beurten kwamen daar, na den afloop van het werk, de aan de fabriek verbonden jongens en meisjes bijeen; eene regte lompen- en klompenparade, bij gaslicht. Elke afdeeling telde omstreeks vijftig zielen, althans ligchamen. Ik geloofde toen, en geloof nog, dat het onderwijs in zulk eene school, zamengesteld uit leerlingen van zoo onderscheiden leeftijd, de eenen nog bijna kinderen, de anderen volwassen knapen of aankomende jonge vrouwen, uitsluitend bestaan moet in voedsel voor de fantasie. Dit vordert de aard der zaak, en ook de menschlievendheid schrijft het voor. Jeugdige fabriekarbeiders die een acht- of tiental uren ('s zomers duurt de werktijd nog langer) doorgebragt hebben in een met stoom- en smeerdeelen bezwangerde atmosfeer, aan de zijde van een altijd snorrend wiel of tegenover een steeds ratelend weefgetouw, kunnen, wanneer de avond gevallen is en de bengel het staken van den arbeid aangekondigd heeft, niet nuttig beziggehouden worden met intellektueel en inspanning vorderend onderrigt. Een sterk hoofd behoort onder dit volkje, dat geenszins de bloem der stedelingen vormt, tot de zeldzame uitzonderingen. De meesten hunner hebben meer honger dan verstand. Ligchamelijke vermoeidheid stemt hen bovendien tot slaperigheid; en alleen de onderwijzer schijnt hier iets te kunnen uitrigten, die het aangename op den voorgrond plaatst en van de les een vrolijk uurtje maakt. Zelf te eenemaal ontbloot van de gave des vertellens, — een levend en onuitputtelijk Perrault zou voor zulk een publiek en onder die omstandigheden eerst de regte man op de regte plaats zijn, — moest ik de hulp inroepen van vriendelijke boeken: en mijn eenige arbeid bestond in met oordeel te kiezen en zoo lustig mogelijk voor te lezen. Proeven op groote schaal heb ik tot mijn leedwezen niet kunnen nemen, en ik ben van het werk afgeroepen geworden reeds weinige maanden nadat ik het aangevangen had. Toch heb ik van sommige triomfen, behaald in dat geïmproviseerd en ruw gepleisterd schoollokaal, — het was er lekker warm, want wij grensden aan den stoomketel, — eene levendige en aangename herinnering bewaard. Wat zou Charles Dickens zeggen indien hij wist dat sommige hoofdstukken van zijn *Pickwickisten* eene uitgevaste schaar hollandsche fabriekskinderen voor eene wijl al hunne ellende hebben doen vergeten? Met de dichterlijke

vertellingen van den heer Van Zeggelen heb ik veel eer ingelegd; vooral met die gedeelten waar weinig gebroken fransch of engelsch in voorkomt. Doch het meeste genoegen heb ik aan twee romans van den heer Van Lennep beleefd. Wat hadden de meisjes een schik in *Ferdinand Huyck!* Hoe hebben de jongens zich het hart opgehaald aan den *Pleegzoon!* Wanneer ik in het duister en onopgemerkt, na afloop van de les, achter hen aan naar huis wandelde, hoorde ik hen nabetrachtingen houden over het gelezene. Aan de minder bevattelijken werd door de schrandersten uitgelegd in welke betrekking de Vliesridder weleer tot Zwarten Piet gestaan had, en hoe de vikaris Ambrosius er toe gekomen was om op het kasteel van den heer Van Sonheuvel eene schuilplaats te zoeken.

Of wil men een ander voorbeeld, aan eene andere groep van onze volkswereld ontleend? Met hoeveel Haarlemsche kiezers — van visch; want om een lid van de Tweede Kamer te mogen kiezen moet men een gewigtiger persoon zijn dan de schrijver van deze bladzijden is, — met hoevelen hunner ik in alle eer en deugd de gunsten van Zandvoortsche Antje gemeen heb, weet ik niet. Wel daarentegen dat Antje, eene kloeke en krasse vrouw van tusschen de vijftig en zestig jaren, moeder van gehuwde zonen en dochters, behalve een aantal andere romans, waaronder *de Jood* van Spindler, *Achttienhonderd twaalf* van Rellstab, *Sara Burgerhart* van de jufvrouwen Wolff en Deken, ook achtereenvolgens al de veertien deelen van mijn exemplaar der romantische werken van den heer van Lennep geleend en gelezen heeft. Menigen langen winteravond hebben, op het eenzaam en met tijdelijke goederen slechts spaarzaam gezegend visschersdorp, die korenblaauwe bandjes met hunne vergulde arabesken helpen korten. Een der zonen schijnt met algemeen goedvinden tot voorlezer aangesteld te zijn: Antje en de anderen werken voort en luisteren. Vermoedelijk leest hij niet goed, althans niet overeenkomstig de regelen der kunst; doch blijkbaar doet hij het vlug, want het gezelschap heeft in één saizoen de geheele verzameling genoten, te beginnen met *Brinio den Kaninefaat*, en te eindigen met *Kornelia Vossius*. Bovendien doet hij het zindelijk; zoodat ik hetzij aan de binnen- of aan de buitenzijde van mijn fraai gebonden exemplaar het eerste smetje nog ontdekken moet.

Uit deze kleine persoonlijke ervaring trek ik de misschien voorbarige gevolgtrekking dat een voornaam gedeelte van den letterkundigen arbeid van den heer Van Lennep bestemd is om bij toeneming door te dringen tot de lager liggende formatiën van onze zamenleving en derwaarts af te dalen. Het ontwikkeldst gedeelte van ons publiek heeft in de laatste vijfentwintig jaren te vele schreden voorwaarts gedaan op den weg der intellektuele en artistieke beschaving; van te nabij kennis gemaakt met groote buitenlandsche modellen; te hooge eischen leeren stellen en te duidelijk leeren inzien waar de schoen te onzent wringt, dan dat zijn smaak door romans als die van den heer Van Lennep duurzaam zou kunnen bevredigd worden. Er zit in die boeken, hoe veelbelovend de schil er ook uitzie, te weinig pit van gedachten. Nergens openen zij een nieuw verschiet; overal stuit men op de oude grenzen. Nogmaals vijfentwintig jaren, en de roos van Dekama zal alleen nog in het knoopsgat van ontluikende jonge heertjes prijken; nufjes van tusschen de twaalf en veertien zullen op den jonker van Sonheuvel verlieven; burgers en boeren, visschers en militairen en dienstboden, zullen Jan van Arkel voor hun ideaal en Brinio voor de bloem hunner voorouders houden. Benijdenswaardig, zal men zeggen, de gaaf om op deze wijze populair te worden; het voorregt om bij uitnemendheid in de toekomst de dichter van het volk en van de kinderen te zijn! Tot op zekere hoogte stem ik dat toe. Litterarische hooghartigheid is goed en wel; en de letteren zijn verloren van het oogenblik dat zij gemeen worden. Doch beter diensten worden aan hare republiek door hem bewezen die het aanzijn geeft aan eene gezonde, frissche, onschuldige, vrolijke volksbibliotheek, dan door de zoodanigen die onder voorwendsel van niet in de wieg te zijn gelegd voor de kinderkamer, zich vergenoegen met als groote menschen vervelend te zijn. Daarbij bezit de heer Van Lennep nog eene andere en degelijker verdienste; en terwijl ik aan den eenen kant geneigd ben te gelooven dat de bellettrist in hem beneden de regtmatige vorderingen der tegenwoordige beschaving blijft, houd ik het er tevens voor dat hij als uitgever van Vondel's werken nog geenszins den dank ingeoogst heeft dien de besten onder ons hem verschuldigd zijn. Dat hij al de krachten van den avond zijns levens aan dat groote werk

te koste legt, geeft hem aanspraak op een blijvenden eerezetel onder onze letterkundigen. Zulk een einde is een opgang waardig als de zijne geweest is. Het oogenblik is nog niet gekomen, en hier is het daarenboven de plaats niet om over die merkwaardige editie een gemotiveerd oordeel uit te spreken. Doch dat zij merkwaardig dient te heeten zal niemand loochenen. Het is geen geleerde arbeid als die van Balthazar Huydecoper, den uitgever van Melis Stoke; doch hoewel het geheele werk den eigenaardigen stempel draagt van de persoonlijkheid des heeren Van Lennep, het is er met niet minder liefde ondernomen, het wordt er door hem met niet minder onbaatzuchtigheid om voortgezet. Zijne kennis aan Vondel dagteekent niet van heden of gisteren. Reeds in 1830 droeg hij aan Vondel zijnen *Strijd met Vlaanderen* op. In 1832 vervulde Vondel eene hoofdrol in zijn *Amsterdamsche Winteravond*. Niet lang daarna, tot viering van het tweede eeuwfeest van den Amsterdamschen schouwburg, schreef hij *Vondels Droom*, en zette vervolgens aan al deze studiën over den voortreffelijksten dichter in het aandoenlijk verhaal *Kornelia Vossius* de kroon op. Die studiën waren niet breed of diep genoeg om voor eene voldoende voorbereiding te kunnen doorgaan, doch zij voorspelden het betere. Bovenal, zij getuigden van gemoed, en het gemoed maakt niet slechts redenaars maar ook uitgevers welsprekend.

Mijne laatste bladzijde zal een terugblik zijn. Ongetwijfeld herinneren zich al mijne lezers dat 13de hoofdstuk van den *Pleegzoon*, waar de baron Van Sonheuvel een bezoek komt brengen aan den predikant Raesfelt. Het gesprek dat gevoerd wordt in de bijna armoedige dak- en studeerkamer van den laatsten, loopt over hoogst ernstige onderwerpen; de toekomst van Joan en het zieleheil van Hendrik. Doch eensklaps, wanneer de baron in drift opgesprongen is en zich weder zetten wil, zakt hij, met de armen en de beenen in de lucht, door de matte zitting van zijnen wrakken zetel heen, en kan met geene mogelijkheid weder loskomen. Ik durf vragen of dit tooneel niet eene getrouwe afschaduwing is van den geest die al de werken van den heer Van Lennep, die zelfs hier en daar zijnen Vondel karakteriseert? Hij heeft een geopend, een te geopend oog voor de kluchtige zijde van het leven, en wanneer ik aan zijne boeken

denk, is het mij alsof ik het geheele menschdom, in den persoon van den heer Van Sonheuvel en te midden van de achtbaarste onderhandelingen, met handen en voeten zie zitten spartelen in eene reusachtige *chaise percée*. Deze trek is hem aangeboren en ieder oogenblik herkent men hem er aan. „De vrolijkste herinnering, welke my van de geheele zaak overblijft, is die der laatste repetitie, toen het geheele gezelschap van wege Kommissarissen op ketels vol chocolade en manden vol broodtjens onthaald werd, welke smulpartij eindigde met een monster galop, uitgevoerd door al het personeel; — ook mag ik niet vergeten melding te maken van een prachtigen beker, my door Kommissarissen vereerd en die nog by my te zien is": deze zijn de bewoordingen waarin hij eene van zijne eigen dramatische nederlagen verhaalt, en ik maak mij sterk om in elk zijner geschriften, klein en groot, een volzin aan te wijzen in denzelfden of soortgelijken trant. Wie kennis maken wil met de eerste beginselen zijner litterarische vorming, moet de zestien of achttien bladzijden lezen die aan den herdruk van zijnen eersteling, zijnen *Marino Faliero*, tot voorrede verstrekken. De toekomstige levensbeschrijver van den heer Van Lennep zal die aangename mededeelingen slechts behoeven over te nemen, om aanstonds voor zijnen held belangstelling te wekken. Ik stip er alleen dit uit aan, dat dezelfde letterkundige, die thans bezig is eene eerzuil op te rigten voor Vondel, begonnen is met te offeren aan het bastaard-klassieke en aan de te onzent destijds opkomende romantiek. Welk eene schier onafzienbare letterkundige loopbaan, en hoe breed is de tijdstroom tusschen dien aanvang en het tegenwoordig oogenblik! Verbeeld u dat de heer Van Lennep in zijne jongelingsjaren Bilderdijk gekend heeft; Bilderdijk, van wien het is of hij nu reeds door meer dan eene eeuw van ons gescheiden wordt. En niet slechts heeft hij Bilderdijk gekend en aan Bilderdijk zijnen *Marino Faliero* voorgelezen, maar in het tweede bedrijf van dat treurspel komt een versregel voor, die onder het luisteren door Bilderdijk-zelf aan den jongen dichter gesuppediteerd is.

Het dichtrenkoor gaf van zijn vroomheid blijk:
De springvloed stuitte op Bilderdijk —

heeft de heer Van Lennep ergens gezongen, en die woorden stemmen overeen met hetgeen hij ons verhaalt van zijnen studen-

tentijd, toen hij Bilderdijk reeds erkende en lief had als den grooten, den alles en allen wederstaanden reactionair. In 1830 is hij in den goeden zin des woords citadelpoëet geworden; ten minste, wie de zes opdragten, geplaatst voor de zes zangen van den *Strijd met Vlaanderen*, thans herleest, zal aan die kwalifikatie geen aanstoot nemen. Van dien tijd af tot heden toe — van vroeger, moest ik zeggen; want de *Academische Idyllen* en de eerste *Nederlandsche Legenden* waren toen reeds in het licht verschenen — heeft hij niet opgehouden onze litteratuur te verrijken met de vruchten van zijne pen; zichzelven steeds gelijk blijvend in zijne gevoelens, in zijn talent, in zijne manier. Vraagt men naar het gehalte van zijne werken? Hij arbeidt *à la grosse morbleu*, gelijk jufvrouw Stauffacher plag te zeggen van de kabinetwerkers der negentiende eeuw. Zijne vlugheid is fabelachtig, zijne vruchtbaarheid voorbeeldeloos, zijne kennis veelzijdig en uitgebreid, zijne vlijt beschamend; doch zijn litterarisch geweten is niet naauw genoeg, en wanneer het hem gebeurt de geschiedenis niet aan te kunnen, ligt hij haar somtijds beentje. Vraagt men naar zijne poëzie? Zij is de welluidendheid zelve; zij hapert nooit. Doch gelief op te merken dat zij door overmaat van gemakkelijkheid menigmaal onbeteekenend wordt, en dat de dichter, spelend met het rijm als een kind dat eindeloos bellen blaast, te vaak de les van den franschen zanger aan zijne mededichters vergeet: *Que celui qui se sent la rime trop riche, la mouche.* Vraagt men naar zijn proza? Ik antwoord dat niemand op dit oogenblik in ons vaderland zoo eenvoudig, zoo vloeijend, zoo genoegelijk schrijft als hij. Men verstaat hem met een half woord; nooit is hij ingewikkeld; nooit overschreeuwt hij zich; steeds blijft hij in de maat. Doch om metalen klokspijs moet men bij hem niet komen; om woudrivieren of Niagarawatervallen evenmin. Hij kan van zichzelven zeggen hetgeen Voltaire eenmaal schertsend zeide in een brief aan een vriend — en ik weet niet welke demon er mij behagen in doet scheppen, nogmaals den naam van den heer Van Lennep in eenen adem met dien van Voltaire te noemen: „Vous trouvez que je m'explique assez clairement: je suis comme les petits ruisseaux, ils sont clairs parce qu'ils sont peu profonds."

November 1864.

P. T. HELVETIUS VAN DEN BERGH.

**Proza en Poëzij, door P. T. Helvetius van den Bergh.
Deventer, A. ter Gunne, 3de Druk.**

Een toegejuicht blijspel, een uitgefloten blijspel, een vaudeville, twee en eene halve novelle, eenige karakterstukjes in versmaat en vijfentwintig puntdichtjes, — meer wordt in het valies van dezen dichter niet aangetroffen. Doch veilig kan hij er zich mede op reis begeven; en wanneer hij, met dat pakje onder den arm, aanklopt bij de nakomelingschap, zal deze, die eene vrouw van smaak is, hem binnenlaten.

Had ik een uur geleden in Boileau of Molière zitten lezen, en waren onmiddellijk daarna de satiren en blijspelen van den heer Helvetius van den Bergh mij in handen gekomen, ik zou thans bedenkelijk het hoofd schudden en zeggen: die *Rijm-epistel* haalt toch op geene voeten of vamen bij *l' Art poétique*. Of ook: hoe geweldig steken bij *les Femmes Savantes* die *Neven* en die *Nichten* af! Doch de mensch hier beneden heeft zijne antecedenten niet voor het grijpen. De mijne zijn ditmaal een stortbad geweest, waarin de eeuw van Lodewijk XIV en hare wonderzonen in het minst niet betrokken waren. Twee vaderlandsche talenten van te naauwernood middelbaren omvang, wier namen ik nu niet behoef te noemen, hebben daareven op mijn hoofd al de verzen uitgegoten waarvoor in twintig dichtbundels, klein en groot, plaats te vinden is. Zulke ervaringen stemmen tot bezadigdheid. Men komt er door tot de slotsom dat onze letteren van den tegen-

woordigen tijd zachtkens behandeld willen worden; dat het betere de vijand van het goede, en dat, bij vergelijking te oordeelen, het eenige middel is om regtvaardig te blijven. De eischen die aan een letterkundige van den eersten rang gesteld kunnen worden, zijn door den heer Helvetius van den Bergh niet vervuld. Zijn arbeid is fragmentarisch geweest, en die fragmenten-zelven zijn niet zoo voortreffelijk dat ik er Willem de Clercq's vergelijking van den *Ondergang der Eerste wareld* bij den herkulischen Torso, op zou wenschen toe te passen. Men doet eene bedevaart naar Rome en gaat aldaar de verminkte overblijfselen van het een of ander beeldhouwwerk der oudheid bewonderen: *Proza en Poëzij* vallen niet in die termen. Dit doen ook de *Nichten* of de *Neven* niet. Doch hoe geheel anders zouden mijne lezers oordeelen indien zij te bewegen waren om voor hunne eigen rekening den arbeid te verrigten waarvan ik mij beijverd heb hen bij meer dan ééne gelegenheid te ontheffen! Wie te Edam woont, heeft de Schoolmeester gezegd, kan van een uitstapje naar Neêrlands hoofdstad niet thuiswaart keeren zonder een zeer diepen indruk te ontvangen van Edams nietigheid. Komt daarentegen bij eene andere gelegenheid diezelfde kleinstedeling voor zaken te Buiksloot: Waarlijk, zoo juicht hij dan, Edam is in hare soort eene koningin onder de kleine steden! Een dergelijke kreet, dunkt mij, moet ieder ontsnappen, die, na kennis gemaakt te hebben met sommige andere vaderlandsche dichters van den tegenwoordigen tijd, een bezoek gaat brengen aan den naamgenoot der fransche Helvetiussen.

»En gij, Balthazar, wat dunkt u? Indien ge ons nu eens, voor de variatie, op uwe geschiedenis en die uwer violoncel vergasttet?" — „Morgen," zeî Balthazar. — Dit antwoord van Balthazar, tevens het slotwoord van verweg de fraaiste der drie novellen in *Proza en Poezij*, dit uit- en teleurstellend antwoord is in zekeren zin de getrouwe beschrijving van het talent des heeren Helvetius van den Bergh. Toen hij zijnen *Rijm-epistel* uitgaf, kon men van hem zeggen: ziedaar iemand die mettertijd een voortreffelijk beoordeelaar zal worden. Het schema toch van zijn gedicht is wel gebrekkig, de versifikatie soms berispelijk, het eerste en satirieke gedeelte te lang en niet geestig genoeg, doch

wie in staat is eene zoo uitnemende omschrijving der poëzie te leveren als in de laatste zes bladzijden van dezen *Epistel* aangetroffen wordt, van hem is het te verwachten dat hij op letterkundig gebied eenmaal de wegwijzer van zijne landgenooten zal zijn. Morgen! — Toen hij *Eene Liefde* op het getouw zette, ontwaakte er in hem een novellist die voor de toekomst alles beloofde. Aan dit uitnemend proza gevoelde men dat verzen maken des auteurs specialiteit niet was. Men vond er den vriend en vereerder van Geel in terug. Het was een verhaal vol geest, vol gedachten, en daarbij de frischheid-zelve. Het stond den schrijver vrij, zijn fragment al dan niet te voltooijen; doch zelfs al zouden wij nimmer uit zijnen mond de geschiedenis van Balthazar's violoncel vernemen, zijn treffend talent strekte tot een waarborg dat hij ons te eeniger tijd voor dat gemis schadeloos stellen zou. Morgen! — Toen de *Neven* onverdiend ten hemel geheven en de *Nichten* even onverdiend gebrandmerkt waren geworden, scheen voor het vaderlandsch tooneel het oogenblik gekomen om iets in allen deele voortreffelijks te mogen verbeiden; een blijspel waarin het realisme der *Nichten* harmonisch zamenvloeijen zou met het geïdealiseerde in de *Neven*, een uit één stuk gegoten werk van poëzie en proza. Niemand was daartoe beter berekend dan de heer Helvetius van den Bergh. Niemand kon zulke dialogen schrijven. Niemand had de taal des dagelijkschen levens, de taal van het blijspel, zoo volkomen in zijne magt. Morgen!

Gelukkig nogtans en benijdenswaardig de kunstenaar over wiens arbeid men zulk een oordeel uitspreekt. Sommigen twijfelen er aan, of wij wel ooit weder, gelijk in de zeventiende eeuw, eene eigenlijk gezegde hollandsche letterkunde bezitten zullen. Zij vreezen dat wij tot de klasse der uitgebloeide natien behooren. Wie heeft ooit, vragen zij, van eene moderne portugesche litteratuur gehoord? Er zijn kleine volken in Europa die in vorige eeuwen veel minder diensten aan de algemeene beschaving bewezen hebben dan de Portugezen en wij. Voor zulke volken, waartoe de Denen en de Zweden moeten gerekend worden, is de kans om met de ontwikkeling der negentiende eeuw hun voordeel te doen, gunstiger dan voor ons. Hunne krachten zijn frisscher, zij behoeven geene reputatie op

te houden, de herinnering aan het verledene is voor hen niet zulk een blok aan het been. Vandaar dat Andersen en Frederika Bremer in alle deelen der beschaafde wereld huisgenooten zijn kunnen worden, terwijl van onze hollandsche schrijvers en schrijfsters niet één zich heeft zien opnemen in het litterarisch heldenkoor van den tegenwoordigen tijd. Ik loochen deze feiten niet, doch mijn optimisme komt in verzet tegen de gevolgtrekking die men er uit afleidt. Ongetwijfeld is eene der redenen waarom het buitenland van onze litteratuur geene kennis neemt, hierin gelegen, dat het onderzoek de moeite slechts voor een gedeelte loonen zou. Wij bezitten een drom van dichters en prozaschrijvers, gelijk men er uit alle landen bij scheepsladingen te zamen zou kunnen brengen; vernuften van den vierden of vijfden rang, huis- en kamer-litteratoren van zoo geringe verdienste, dat de vreemdeling, die zich om hunnentwil op de studie van het hollandsch wilde toeleggen, weldra bij zijne landgenooten als een dagdief bekend zou staan. Tevens bezitten wij een klein getal uiterst bekwame letterkundigen, mannen van veel studie en groot talent, doch waaronder niemand aangetroffen wordt van wien men zou kunnen zeggen: dit is nu een vertegenwoordiger van de hollandsche litteratuur der 19de eeuw. Doch hoe volstrekt onwedersprekelijk dit alles ook zijn moge, ik voor mij wanhoop niet aan de toekomst. Indien wij slechts voortgaan op den weg, die in de laatste vijfentwintig jaren door de besten onzer ingeslagen is, zullen wij er eindelijk wel komen. Het opkomend geslacht ligt daarbij onder ééne voorname verpligting. Het moet zoeken; zoeken naar hetgeen er op onderscheiden gebied te onzent, hoe fragmentarisch dan ook, uitstekends voortgebragt is. Dit voortreffelijke moet het bijeenverzamelen, in eere houden, tot een voorwerp van studie maken, zich daaraan spiegelen, en te fier zijn om zelf iets in het licht te zenden dat in vergelijking daarmede onwaardig zijn zou een stap voorwaarts genoemd te worden. Met name behoort deze verpligting te worden nagekomen, om thans van anderen niet te spreken, ten aanzien van hetgeen door den heer Helvetius van den Bergh in de dagen van zijne kracht voor ons tooneel verrigt is.

Om tot mijn handwerk terug te keeren, de *Neven* zijn een

blijspel dat bij de lezing mishaagt. Nogmaals beweer ik dat de heer Helvetius van den Bergh, wanneer hij verzen schrijft, zichzelven te kort doet. Het proza is de aangeboren taal van zijnen geest, de violoncel waarmede deze Balthazar ter wereld gekomen is; en al dankt zijn eerste blijspel aan rijm en maat enkele gelukkige wendingen, het gaat er ook op menige bladzijde door mank aan hinkende volzinnen en strompelende gedachten. De komische partijen van het stuk zijn bijna zonder uitzondering goed geslaagd. Geheel het eerste bedrijf, met het optreden van den ouden heer Verspal en den jongen heer Van Zevenvan, is eene reeks van geestige tooneelen en gesprekken. Het leggen van den knoop gaat geleidelijk in het werk, en de knoop-zelf is tegelijk kunstig en natuurlijk. De ontknooping daarentegen behoort tot de familie der doorgesneden gordiaansche. De heldendaden van August van Loon, die Eduard het leven redt en Julia tegen een hollend paard beschermt — een en ander achter de schermen, — geven hem aanspraak op twee filantropische medailles, doch niet op de belangstelling van den toeschouwer. Toch zijn het deze zelfde daden die baron Van Zevenvan, den vader, vrede doen hebben met zijnen aanstaanden schoonzoon en met het door dezen te zijnen aanzien gepleegd bedrog. Zonder dit onwaarschijnlijke en machinale zou er aan de *Neven* nimmer een eind gekomen zijn. De grootste fout evenwel schuilt mijns inziens in het potsierlijk romaneske van August's hartstogt voor Julia, en in de moeite die de auteur zich geeft om deze soort van liefde te doen doorgaan voor echt gevoel. Een blijspel dat enkel en alleen uit eene aaneenschakeling van kluchten bestond, zou duldeloos zijn, en dit is de reden dat men in de *Neven* zoo weldadig aangedaan wordt door de fiere en waardige taal des edelmans, den ouden baron. Doch voor eene liefde als die van August, te meer omdat zij door Julia beantwoord wordt; voor eene Haagsche-boschliefde als deze, alleen gemotiveerd door den aanblik der uitwendige schoonheid, is in een blijspel als de *Neven* geene plaats. Acht dagen, acht volle dagen geleden heeft August op de wandeling een mooi meisje gezien; en dit kleine ding heeft zulk een geweldigen indruk op hem gemaakt, dat hij er niet-alleen bij buijen stil van is, maar ook, op grond dat hij geene zeker-

heid bezit omtrent de wederliefde der schoone onbekende, niet altijd zwijgen kan van den worm die aan zijne zielsrust knaagt: Zelfs houdt hij er, indien ik mij wel herinner, een veroverden handschoen van dit meisje op na. Bij zekere gelegenheid reikt hij dien handschoen over aan Sophia Terlaan, die hem in vollen ernst het vod restitueert met den wensch: „God geve, August, dat gij uwe engelin eenmaal moogt terugvinden." Dit alles zou zeer komiek zijn, indien het ons voor komiek aangeboden werd. De auteur daarentegen verlangt dat wij dit nagemaakt sentiment zullen opnemen voor goede munt. Hij laat op August's knapenhartstogt den hoogsten zegen rusten, en vóór het gordijn valt ligt Julia, die ook van hare zijde de kunst van klakkelings beminnen verstaat, in de armen van haren dierbare.

In onderscheiding van de *Neven*, die steeds bij de opvoering zeer voldaan hebben, en die nog lang zullen voortgaan te voldoen, vormen de *Nichten*, de indertijd zoo onvriendelijk bejegende *Nichten*, eene hoogst aangename lektuur. Op het tooneel, dat begrijp ik, moet zulk een kabinet van onedele karakters, al zijn deze nog zoo flink geteekend, onuitstaanbaar bevonden worden; doch in het hoekje van den haard, of op de tuinbank, hindert deze fout zoo niet. Mij althans was het dezer dagen een amuzement dat onhebbelijk troepje mans- en vrouwvolk, Martha en Amaranthe, Pimping en Osbroek, nog eens in gedachte de revue te laten passeren. Daar treedt, in het derde bedrijf, luitenant Osbroek op; de onbeschaamdste en meest gewetenlooze eerste luitenant die ooit in het nederlandsch leger diende. Hij komt aangesneld uit de Witte Societeit, waar hij den ouden heer Van Heul met zijn jongen Rotterdamschen vriend en aanstaanden schoonzoon Wilman, Caroline's pretendent, zich heeft zien nederzetten aan een tafeltje. Het oogenblik is hem gunstig geschenen om een aanval te komen doen op het hart der afschuwelijke Martha, de vijftigjarige; of liever, want hij heeft van haren oom reeds de noodige geruststellende toezeggingen ontvangen, gunstig om zich nogmaals en terdege omtrent Martha's eigen gevoelens en bekoorlijkheden te vergewissen.

— „Dat heb ik eens heel slim overlegd. Ik zie mijnheer Van

Heul, met zijn Rotterdammer, de societeit binnentreden en een, twee, drie, vlieg ik er uit, spoed mij naar hier, en laat mij bij Martha aanmelden. Eigenlijk kon ik *militairement* op haar aanrukken en haar zeggen: jufvrouw Martha, het is met permissie van den ouden heer; maar dan diende ik ook, zonder eenigen omzwaai, mijne declaratie af te vuren, en vóór ik de zware artillerie *en avant* breng, wil ik nog eens eventjes ter sluik recognosceren, om te zien of het *corps*, en vooral het materieel, de *attaque* wel waard zijn. Ik weet het niet, maar een inwendige stem zegt mij, dat ik merken, voelen en begrijpen moest — dat ik een gekheid ga doen."

Nadat luitenant Osbroek deze alleenspraak gehouden heeft, komt Martha de kamer binnen: „Ik verneem van mijne kamenier, dat je me verlangt te spreken, heer luitenant. — Om je te dienen, jufvrouw Martha! Ja.... het is... ik kwam eigenlijk... na lang en rijp beraad... Wat doet het me plezier, dat je er tegenwoordig zoo fiksch uitziet! Uw hoest schijnt geheel over te zijn. Ik vreesde waarlijk al, dat je voor goed geconfisqueerd waart, in zoo ver namelijk... dat het een leelijke hoest was. Je moet u voor de avondlucht in acht nemen. — Hartelijk dank voor dien goeden raad, waarin ik een nieuw bewijs van uwe vriendschappelijke belangstelling zie. — Natuurlijk, daar ik zooveel goeds in dit huis genoten heb, en niet tot de schuimloopers behoor, die alleen komen om te eten en te drinken, zonder zelfs, nu en dan, een fooitje aan de booijen te geven. Ik ben een man van eer, zoo als u bekend is; maar, wat ik zeggen of vragen wilde... je hebt een logeergast, jufvrouw Martha? — Mijnheer Wilman van Rotterdam, een vriend van oom. — En ook een beetje de uwe, hé? — Hoe kom je aan zóó iets! Het is een mensch, dien ik niet kan uitstaan. — En evenwel doet hij op mij het effect van iemand, die onder mijn duiven schiet. — Hoe meen je dat, heer luitenant? — Hierover nader... *Pardon*... maar weet je wel dat uw oom en die Rotterdammer, op dit oogenblik, in de societeit zitten? — Ik weet het. — Dat ze er de couranten lezen? — Vermoedelijk. — Dat ze er, wat meer is, een pijpje rooken? — Zoo!..., maar... goede Hemel!.. uw toon... uw verlegen houding... Er is hun toch geen ongeluk wedervaren? — Och neen... *au*

contraire!... *Pardon* dat ik u zoo schrikken deed.... en wat die verlegen houding betreft... het kanonvuur durf ik onder de oogen zien, jufvrouw Martha, maar er zijn andere vuren... nu, we zullen daar wel eens later op terug komen. Zoo als dan gezegd is ze zitten in de societeit, lezen er de couranten... — Maar... — En hebben ieder eene lange pijp gestopt, die naar mijne becijfering wel een half uur branden kan. — Waarlijk! — En toen ik die pijpen branden zag, dacht ik zoo, langs mijn neus weg: Blijf jelui maar zitten lezen en rooken! Ik zal intusschen dat buitenkansje eens *militairement* waarnemen en met jufvrouw Martha een praatje gaan houden. — Zeer vriendelijk en vereerend, mijnheer; maar je begrijpt toch dat het niet voegzaam kan zijn, dat een jong... dat een eerbaar meisje... die de zedelijkheid op prijs stelt... — Een *tête à tête* met een officier heeft... ja, daar steekt zeker wel wat in... Hm, waren Amaranthe en Pimping nu maar hier, dan konden we, om de zedelijkheid in de hand te werken, een *partie carrée* maken. — Amaranthe en Pimping? — Wel ja, weet je dan nog niet, dat er tusschen die twee ook al iets gaande is? Ha, ha, ha! Die Pimping was zoo dol verliefd, dat hij zelf niet eens wist op wie. Daarom heeft hij Amaranthe maar bij den kop gevat. Als alles goed afloopt, mag hij van geluk spreken. Een poltron! Een wittebroodskind! — Een roekelooze spotter met al wat heilig is! — Behalve met mij, *morbleu!* Sinds ik hem de keus tusschen mijn degen en mijn rotting liet, springt hij voor mij uit den weg, alsof ik een batterij rijdende artillerie ware. De lafbek! Nu, Amaranthe verdient ook niets beter. Als ze je eigen zuster niet was, zou ik durven zeggen dat me nooit zotter zottin onder de oogen is gekomen. — Ze is zeker wat zonderling; van haar vroegste jeugd af was ze zoo. Op Caroline, die iets jonger is dan wij, valt evenmin te roemen. De eene zit den ganschen dag bij haar boeken, waaruit zij bitter weinig wijsheid haalt, de andere voor haar toiletspiegel, die haar gestadig voorliegt dat ze de schoonste en bevalligste van ons drieën is. Nu, ik mag het lijden! Schoonheid en bevalligheid hebben reeds menige vrouw ongelukkig gemaakt, en menig man heeft er den last van moeten dragen. — Het is waar dat een mooi en bevallig meisje een schrikkelijk ding is, dat veel omzwaai

geeft. Ik houd het daarom ook maar met die van uw caliber. — En als daar dan ook nog de alleronverdragelijkste aanmatigingen eener bespottelijke *coquetterie* bijkomen... O, mijnheer Osbroek, als je eens wist tot welken zondigen nijd en afgunst, de passie der *coquetterie* haar beiden vervoeren kan! Ze weten zich zoo lief, zoo zoetsappig voor te doen, maar je moest haar eens in den huisselijken omgang bespieden! — [Hoe leelijk liet zij daar haar leelijke tanden zien!] — En dan durven zij zich inbeelden dat niemand meer gevoel, deugden en talenten bezit dan zij! en, lieve Hemel, hoe rampzalig is het met beider hoofd en hart gesteld, hoe arm, hoe ledig!... Maar als zuster, voegt het mij niet er meer van te zeggen. — [Kwaadsprekende feeks!] — hadden ze nog slechts een eenigszins dragelijk humeur! God alleen weet wat ik van haar en van den ouden heer die misschien een braaf man, maar ook zeker de ongemakkelijkste, de hartvochtigste van alle ooms is, te lijden heb. Ja, soms gaat het zoover, dat ik, hoe geduldig ook, al mijn geduld verlies, en den dag zou zegenen, waarop ik met fatsoen dit huis verlaten kon. — [Dat wil zeggen: haal jij er mij maar uit.] — De omstandigheid dat oom nog al bemiddeld is, dat hij al zijn fortuin op ons heeft vermaakt, en ieder onzer een mooi stuivertje zal meêgeven, lokte reeds menig jongeling aan, maar geen hunner kon het vier weken bij Amaranthe of Caroline uithouden. Wat mij betreft, ik sloeg alle aanzoeken af. Ik voelde dat de man voor mijn hart nog niet gekomen was, de man dien ik kon beminnen, zoo als ik wilde beminnen. Neen, welke schitterende partijen zich ook mogen voordoen... zoolang het hart niet *ja* zegt, zal ik *neen* blijven zeggen, en mijn tijd afwachten. — [Dat ze niet merkt, voelt en begrijpt, dat haar tijd lang voorbij is!] — Doet zich eenmaal zulk een man voor, dan kan ik hem eene reine, ongedeelde, en eerste liefde schenken. Enkel voor hem te leven zal dan mijne bestemming, hem gelukkig te maken mijn wellust zijn. Gij, mijnheer Osbroek, die een man van oordeel zijt, vindt ge niet dat ik er zoo goed over denk? — Perfect, jufvrouw Martha... in zoo ver namelijk, dat ge u dan toch niet te zeer overhaasten moet, en die man ook niet, vooral als hij een man van eer is, die, als braaf soldaat, den tiendaagschen veldtogt heeft bijgewoond.... maar, om eens van wat anders te praten, denk je van avond

niet naar het concert te gaan? — Hoe kan ik daaraan denken, mijnheer, daar oom er niet gaat, en ik door niemand gevraagd ben! — Dat is waar... hm, ik vind het al zeer indecent dat niemand u gevraagd heeft... En wat heeft het van morgen ongemanierd geregend, hé? — Oom en de heer Wilman zijn het gewaar geworden. — Daar kan ik borg voor blijven. Ik heb de eer gehad den ouden heer zoo door en door nat te zien, alsof hij regelregt uit de diepte der zee kwam. De parade heeft het gelukkig getroffen. Onder het defileren vielen er wel eenige droppeltjes... — Maar gelief te bedenken, mijnheer, dat een pijp spoedig uitgerookt is, en de welvoegelijkheid derhalve gebiedt dat ik naar mijne kamer terugkeer. — Daar is wat van aan. — Als men mij zoo... met u... alleen vond... — och ja, men zou er al heel wat van denken. — En met eenigen grond. Oom zelf, vernemende dat men mij verlangd heeft te spreken, zou alligt willen weten, wat men mij eigenlijk te zeggen had. — Juist; oude lui zijn altijd nieuwsgierig. — Het is ook niet te ontkennen, dat hij wel eenig regt zou hebben om het te weten. — Natuurlijk; als hij merken, voelen en begrijpen kon... — En als hij mij dan eens ondervroeg? — Dan moet je hem maar het een of ander op de mouw spelden, bijvoorbeeld... dat ik u om een jong kanarievogeltje kwam verzoeken. — En mijn zusters! als die er eens achter kwamen! Ze zijn zoo praatziek. — Alle vrouwen zijn het... in zoo ver namelijk... — en als het dan eens publiek werd, dat we zoo... een half uur lang... zonder getuigen... — Wissewasjes! daar geef ik geen oliekoek om. — Jij, heer luitenant... maar ik! Het is mij niet onverschillig wat de menschen van mij denken. — Laten ze denken wat ze willen, als we zelven maar beter weten,.. in zoo ver namelijk... [ik moet toch een achterdeurtje openhouden]... dat werkelijk iets in mijn hoofd en in mijn hart omzwaait... — Eenige muizennesten misschien? — *Pardon*, dan zouden het eer menschennesten moeten zijn, daar het menschelijk gevoel ze geformeerd heeft. — [Hoe beminnelijk *naif!*] Ik zoek geenszins in uwe geheimen door te dringen, mijnheer Osbroek, maar als ze van dien aard zijn, dat een zedig, eerbaar meisje... — Natuurlijk, anders zou het niet gaan. Dat vat ik zoo goed, alsof ik zelf een eerbaar meisje was. Nu, we zullen daar wel eens nader

over praten. Voor het overige, merk, gevoel en begrijp ik met u, dat als men ons hier eens kwam overvallen, terwijl we zoo vertrouwelijk over koetjes en kalfjes keuvelen... — Dat verhoede de hemel! — ... En het tot een explicatie moest komen... — Wat zou je dan te zeggen hebben, heer luitenant? — Ik? wel ik geloof dat ik dan *militairement* met een mooijen mond vol tanden zou staan, en het woord laten doen. — [Wat vermag de liefde niet? zelfs een officier maakt zij beschroomd!] Ik hoop u spoedig weêr te zien, mijnheer Osbroek! — Ik ook, *parole d'honneur!* — Het bijzijn van menschen, die ik zooveel achting, zooveel... affectie toedraag, is me altijd een hoogst strelend genoegen. — Dat doet je eer aan, en daar ik in hetzelfde geval ben, zullen we met elkaar nog menig pleiziertje kunnen hebben; maar nu wordt het wezenlijk zaak om één, twee, drie, links en regts te maken, vooral daar we geen posten hebben uitgezet, en de vijand ons dus zonder eenigen omzwaai in de flank zou kunnen vallen. — Volkomen juist, tot weêrziens dan, heer luitenant!"

Onverbeterlijk, niet waar? Zelfs wordt er in onze geheele komische tooneel-litteratuur, al zegt dit helaas oneindig minder dan gij wenschen zoudt, nergens iets aangetroffen dat bij deze bladzijden halen kan. Doch let op den schaduwkant! Op zeer weinige uitzonderingen na bestaat het geheele stuk uit zulke tooneelen. Nergens bijna wordt van de beschouwing van het stuitende aan onze aandacht eenige verpoozing gegund. Het is eene opeenstapeling van toestanden, waarin telkens het amusante overschaduwd wordt door het verachtelijke. Lees de puntdichtjes: *Compensatie* en *Het ware beginsel*, en het zal u blijken dat de heer Helvetius van den Bergh eene ongunstige meening aangaande het menschdom koestert. Dit staat hem vrij, en de *Nichten* bevestigen het. Ook zal ik mij niet vermeten met juistheid te bepalen hoe vele greinen van het afschuwelijke ons schoonheidsgevoel zonder ongemak verdragen kan. Doch wanneer de horribele Grijpmaar de planken alleen verlaat om ruim baan te maken voor den leelijken Bomba; wanneer het reeds zoo sterk gespannen tooneel tusschen Martha en Osbroek, in stede van het uiterste te vertegenwoordigen waaraan de dichter zijne personen en het gemoed van zijne toeschouwers waagt, nog slechts eene flaauwe

afschaduwing is van hetgeen nu en dan voorvalt tusschen de zusters onderling, of tusschen Martha en Pimping, of tusschen Pimping en Amaranthe; wanneer jufvrouw Pals de maat van Martha's onvrouwelijke zonden komt volmeten door de insinuatie dat deze tabaksnuivende lasteraarster, deze jeneverdrinkende kwaadstookster, tevens eene woekeraarster is, die onder het mom der godsvrucht op de verlegenheid der eerlijke armoede speculeert; wanneer tot afwisseling van het vinnige en laaghartige ons niets anders aangeboden wordt als het in Van Heul optredend goedhartig vulgaire; wanneer de oude Casper en de jonge Wilman, een bijfiguur en een onbelangrijke medehoofdpersoon, de eenigen zijn, die wel eens een gevoeld woord in het midden brengen, wanneer Caroline, die ons van al die ellenden en die naaktheid zou moeten troosten, maar het niet doet, bij ons binnengeleid wordt met de mededeeling van haren oom, dat de „dokter haar verleden winter zóóveel rhubarber heeft laten slikken, dat ze drie dagen achtereen rijst met kaneel heeft moeten eten, om, met verlof gezegd, weer van den galop in den stap te komen;" wanneer de donkere achtergronden van minstens zes verschillende blijspelen in één enkel blijspel bij elkander worden gesteld, dan valt genoemd schoonheidsgevoel op de knieën, en heft de gevouwen handen op naar den dichter, en bidt hem verschoond te mogen blijven van dien zwaren last. Het onbevoegd publiek dat de *Nichten* uitgefloten heeft, is te kwalijk gevormd om aan den smaak van eenig kunstenaar tot rigtsnoer te kunnen verstrekken. Het juicht tooneelstukken toe die reeds lang voor scheurpapier zullen zijn verkocht geworden, wanneer het blijspel in proza van den heer Helvetius van den Bergh eerst aanvangen zal eene eervolle bladzijde in de geschiedenis der vaderlandsche letteren te beslaan. Niettemin heeft indertijd dat sissend en schuifelend publiek in één opzigt blijk gegeven van een juist instinkt; toch zal nimmer eenig trouwhartig beoordeelaar anders als met een zucht de *Nichten* toeslaan en naast zich nederleggen. Die zucht zal beduiden: Hoe jammer van zooveel geest en zoo veel stijl!

Caroline, Amaranthe, Martha vooral — kan iemand met eenigen schijn van grond ontkennen dat er in de werkelijkheid zulke vrouwen bestaan? Heeft iemand het regt te beweren dat ze niet

geteekend zijn naar het leven? Geen sterveling. En toch komt tegen deze karakters een zuiver gevoel van vereering met nadruk in ons op. Werden zij ons voorgesteld als toevallige en bijkomstige wijzigingen van den vrouwelijken aard, wij zouden er vrede mede hebben. Doch ten gevolge van het verband waarin zij hier voorkomen, ontvangen wij den indruk alsof men ons wilde opdringen dat aldus *de* vrouwen zijn. En bewust of onbewust protesteeren wij daartegen. In hare betrekking tot de mannenwereld hebben de vrouwen ongetwijfeld hare zwakke zijden; maar al zouden wij niet reeds ter wille van hare afhankelijkheid ons gedwongen voelen haar te ontzien, wij moeten haar veel vergeven, omdat zij in de kunst van liefhebben onze meerderen zijn. Of indien men iets in haar berispen wil —

Doch zoo onvoorzigtig ben ik niet dat ik mij verstouten zou op deze wijze voort te gaan. Dit alleen wilde ik zeggen dat juist toen ik de kennis met de vrouwenkarakters van den heer Helvetius van den Bergh hernieuwd had, mij een eerst onlangs uitgegeven fragment uit de nalatenschap van Schleiermacher onder de oogen gekomen is. Het heet *Idee zu einem Katechismus der Vernunft für edle Frauen*, en is blijkbaar een werk van zijnen aankomenden mannelijken leeftijd geweest. Ten einde aan mijne lezers een denkbeeld te geven van hetgeen bij het schilderen van vrouwenkarakters en vrouwengebreken mij als ideaal voor den geest zweeft, schrijf ik hier tot hun onderrigt en het mijne Schleiermachers ten behoeve der edele vrouwen opgestelde tien geboden uit: „1. Gij zult geen anderen beminde hebben nevens hem; doch de vrouw in u zal vriendin kunnen zijn, zonder behaagzucht, of vergoding, of stille verliefdheid. — 2. Gij zult u geen denkbeeldig wezen scheppen, geen engel uit den hemel, geen held uit epos of roman; maar den man van uwe keus zult gij liefhebben gelijk hij is. Want zij, de natuur, uwe gebiedster, is een ijverzuchtige godheid, die de overspanning der jonkvrouwen bezoekt aan de vrouwen tot aan het derde en vierde tijdperk des gemoedslevens. — 3. Gij zult de liefde niet ijdelijk gebruiken, ook haar nederigst altaar niet; want het is gedaan met de wijding van haar die hare gunsten veil heeft voor gaven of geschenken, zij het ook voor het zelfzuchtig genot van den moederlijken staat. — 4. Gedenk den sabbatdag

uws harten, dat gij dien viert; en zoo men u daarin aan banden legt, verbreek die banden of sta uw leven af. — 5. Eerbiedig den aard en de vrijheid uwer kinderen, opdat het hun wel ga en hun bestaan in deze wereld van kracht getuige. — 6. Gij zult in het hart van uwen naaste geen leven wekken met voorbedachten rade. — 7. Gij zult geen echt sluiten, waarvan scheiding het einde zou behooren te zijn. — 8. Gij zult niet bemind willen worden, indien gij niet zelve bemint. — 9. Gij zult ten gunste der mannen geen valsch getuigenis afleggen; met woord noch daad zult gij hunne ruwheid vergoelijken. — 10. Gij zult begeeren mannelijke beschaving, mannelijke kunst, mannelijke wijsheid, mannelijk eergevoel."

Augustus 1864.

C. E. VAN KOETSVELD.

Fantasie en Waarheid. Nieuwe schetsen en novellen, door C. E. van Koetsveld. Schoonhoven, 1863. Eerste en Tweede Verzameling.

De maatschappelijke betrekking van den heer Van Koetsveld beslaat in zijne novellen eene aanzienlijke plaats. Een professor in de praktische godgeleerdheid zou aan deze verhalen menige anekdote kunnen ontleenen tot opluistering van zijn kollege over de theologia pastoralis. In dit opzigt vertoont het letterkundig leven van onzen auteur eene opmerkelijke eenheid. Dorpsleeraar is hij geweest, stadsleeraar is hij geworden, leeraar is hij gebleven; en indien onze schooljeugd minder grondig onderwezen werd in de vaderlandsche aardrijkskunde, zou zij alligt Mastland voor eene voorstad van 's Gravenhage kunnen houden. De heer Koetsveld is zoozeer predikant, dat een volgend geslacht, wanneer het den invloed van onzen protestantschen klerus op den gang van onze moderne letteren zal te schetsen hebben, een type van hem maken zal. Wij hebben hier te lande den predikant-humorist; een genre waarvan Prof. Domela Nieuwenhuis onlangs, in het beeld van Spiritus Asper, ons den omtrek leerde waarderen. Wij hebben met onderscheiden straalbreking den predikant-dichter, den obligaat-vertegenwoordiger van *la poésie du foyer;* eene dichtsoort binnen wier enge, liefelijke grenzen zich in de laatste vijfentwintig jaren een groot deel van onze beste poëtische krachten teruggetrokken heeft. Zij vangt aan met een vedeldeuntje

bij de wieg, bezingt hij vervolgens gade en kroost, en lost zich op in bespiegelingen over het wederzien aan gene zijde van het graf. Desgelijks is de heer Koetsveld bij uitnemendheid onze predikant-novellist en als zoodanig een nationaal verschijnsel. In denzelfden zin waarin een van zijne leermeesters sedert jaren de Nestor onzer theologen heet, wordt hij door onze recenserende tijdschriften de Vader der nederlandsche novelle genoemd. Vader Loosjes, die het vak der zedelijke verhalen te onzent op nieuw geïnaugureerd heeft, was een doopsgezind boekverkooper; Vader Cats, onze groote populaire moralist, een regtzinnig-hervormd raadpensionaris. De zoo verschillende maatschappelijke betrekking dier mannen leert men intusschen uit hunne geschriften, of niet, of slechts bij toeval kennen. Daarentegen behoeft men van den heer Koetsveld niet meer dan een twee- of drietal novellen gelezen te hebben om te weten dat hij herder en leeraar is. Ik beslis niet of wij hierbij aan eene schrede voor-, dan aan een stap achterwaarts behooren te denken. De invasie van het subjektivisme in de litteratuur van den nieuweren tijd verklaart veel en ook dit. Doch het is een feit, dat de Vader der nederlandsche novelle, een eernaam waarop de heer Van Koetsveld mijns inziens volle aanspraak heeft, voortdurend met zijne lezers huisbezoek doet. *Er prediget immer und ewig.* Hij arbeidt in den tuin met een driekant steekje op het hoofd, en zelfs in zijne binnenkamer houdt hij bef en mantel aan. Zijne kerkelijke denkwijze is in het geheel niet exklusief, en de opmerker in hem is meer de gastheer van den theoloog dan omgekeerd. Daardoor kan hij, zonder uit zijne rol te vallen, geheele reeksen van onderwerpen behandelen, die een orthodoxer predikant, overigens toegerust met dezelfde mate van litterarisch talent, niet aandurven zou. Zijn anti-papisme is van eene goedaardige soort, en zelfs de strengste pausgezinde zal onder het lezen van *de Mensch en het Weerglas* niet van oordeel zijn dat de bisschoppelijke klerezy door hem over het paard getild wordt. Eene van zijne meest uitgewerkte studiën — *Die zijn geloof verlaat, verlaat God* — is opzettelijk tegen het proselytisme gerigt. Toch treedt ook hier de predikant overal op den voorgrond. Ik weet niet of er novellisten gevonden worden die tevens in den algemeensten zin van het woord godsdienstleeraars zijn. Misschien

is die specialiteit ondenkbaar, en is er op litterarisch gebied aan het kerkelijke geen ontkomen als op straffe van met Lessings *Nathan* prediker van het deïsme te worden. De heer Koetsveld vermijdt die klip, doch strandt op de andere. Zijne polemiek tegen het piëtisme gaat gepaard met een onverbloemd vrijzinnig christendom. Hij is belijder van eene alleen zaligmakende leer op eigen hand. De orthodoxie staat bij hem op het standpunt van de Wet, hijzelf op dat van het Evangelie. Voorts is hij in het kerkelijke een behoudsman, en van de ketterijen van den dag is niets bij hem te bespeuren. Hij bezit die zekere mate van geloof aan eigen onfeilbaarheid waaraan men den geboren *clergyman* herkent. En dit alles staat bij hem niet tusschen de regels te lezen, gelijk men zegt; het schemert niet hier en ginds op verren afstand door, maar wordt openlijk verkondigd met al de ongedwongenheid van iemand die zich in den kring waarin hij geplaatst werd volkomen te huis gevoelt, en wien het niet onbekend is dat die kring in het land van zijne inwoning eene welgevestigde magt vertegenwoordigt.

De nederlandsche predikant behoort van nature, en de heer Van Koetsveld met hem, tot den *tiers état*. Patricische namen komen op onze kerkbriefjes slechts bij hoogst zeldzame uitzondering voor, en schitteren er in den regel door hunne afwezigheid. De guit Cupido smokkelt enkele malen een inlandsch herder en leeraar binnen de vestingwerken onzer aristokratie; en zoo vaak dit gebeurt heeft er aan de eene zijde eene tijdelijke assimilatie plaats, die aan de andere zijde wel eens geboet wordt met eene vermindering van populariteit of het wekken van een begin van wantrouwen. Bij sommige kleine fraktien van onzen protestantschen klerus heeft de groote meerderheid der kollega's van tijd tot tijd eene onbroederlijke neiging tot fashionable afzondering meenen te bespeuren. Met name aan de Waalsche secundo-genituur is nu en dan verweten geworden dat zij zich minder voegzame airs gaf, eene hooge borst zette, en op de anderen eenigszins genadig nederzag. Ik geloof niet dat er tot regtvaardiging van die achterdocht ooit ernstige gronden zijn kunnen aangevoerd worden; of indien al, de schuldige vlieger is nooit op willen gaan. Tot verklaring van het zeer sterk uitkomend burgerlijk karakter onzer protestantsche geestelijkheid is van

oudsher meer dan eene reden bijgebragt. Saurin verweet zijne Hagenaars dat zij de godsdienst in minachting hielpen brengen door stelselmatig te verhinderen dat hunne welgeboren zonen, die zich intusschen te dezen aanzien gaarne lieten dwarsboomen, werden opgeleid voor de betrekking van predikant. Eene eervoller verklaring is ongetwijfeld deze, dat wij een burgerlijk volk zijn, en dat elke goede geestelijkheid uit den aard der zaak den stempel van hare natie voert. Daar komt bij, loffelijker reden nog, dat om bij voortduring aanspraak te kunnen maken op de hoogachting en het vertrouwen der menigte, gelijk de predikanten dit kunnen, in de leden van den geestelijken stand eene achtbare hoeveelheid wetenschap vereischt wordt. En nu zijn de door arbeid verkregen talenten het overvloedigst voorhanden in die tusschenklasse der zamenleving waar het geboorteregt niet mederekent en elk trachten moet zich door eigen inspanning eene positie te maken. Verwonderlijk groot is te dezen opzigte het verschil tusschen onze eeuw en den goeden ouden tijd; en indien in de maatschappij vooruit te komen een zegen is, kan ook in ons vaderland die genoemde middenklasse niet dankbaar genoeg de herinnering dier gebeurtenissen kweeken, waardoor in Europa een zoo groote omkeer tot stand gebragt is. Het tegenwoordig aanzien van onzen leeraarsstand is zeker niet regtstreeks het produkt der fransche revolutie van '89, en sommige andere burgerlijke elementen der hedendaagsche zamenleving hebben bij de opkomst der naar dat jaar genoemde beginselen nog meer geprofiteerd dan de predikanten. Doch heeft er met dat al sedert vijftig, zestig jaren, ook in de geestelijke kringen alhier, niet eene hoogst merkwaardige emancipatie plaats gehad? De predikant-novellist is eene spruit der 19de eeuw, en van haar alleen. Ook in de 18de, ook in de 17de eeuw zou de heer Koetsveld wel ergens beroepen zijn geworden; zijne gaven als kanselredenaar zouden ook in die dagen de opmerkzaamheid getrokken hebben; meer dan eene aanzienlijke gemeente zou het een voorrecht hebben geacht zulk een uitnemend prediker levenslang aan zich te kunnen verbinden. Dit waarborgen buitendien zijne inderdaad niet verwerpelijke theologische kundigheden, en bovenal het hem door de aderen stroomend synodebloed. Doch wat zou er destijds van hem teregt gekomen zijn als novellist?

Niets ter wereld. Of denkt gij dat Van Effen, indien hij het leeraarsambt bekleed had, den *Spectator* zou geschreven hebben?

Gij zult den heer Koetsveld in zijne eenvoudigheid hooren zeggen, sprekend van twee aankomende knapen: „Het grootste geluk op aarde, voor rijk en arm, is — mijns inziens — de hoop op 't geluk, het vooruitzigt van *wat te worden in de wereld.*" De Heidelbergsche katechismus denkt er anders over. Ook met 's heeren Koetsvelds eigen dogmatiek is dit inzigt niet overeen te brengen. Het is de goede, de voortreffelijke zijde der burgerlijke levensbeschouwing. Aan haar dankt onze novellist niet slechts zijne persoonlijke positie in de maatschappij, maar daarenboven dat geopend oog voor den strijd en het lijden der volksklasse waardoor zoo vele van zijne verhalen zich aanbevelen. Naar de schaduwzijde dezer sympathie behoeft echter niet lang gezocht te worden. Even als de *Godsdienstige en Zedelijke Novellen*, die voor het eerst in 1847 het licht zagen en die sedert tot tweemalen toe herdrukt werden, behooren ook de nu onlangs uitgegeven *Nieuwe Schetsen en Novellen* voor het meerendeel tot de klasse der dienstboden-litteratuur. In de eerste de beste dezer schetsen hoort gij den schrijver zich regtstreeks wenden tot de vaderlandsche weesmeisjes: „Arme maagden, hunkerende naar de gulden, maar gevaarlijke vrijheid! Misschien loert reeds op u, in 't voorbijgaan, het scherpe oog der verleiding, en kiest zich deze en gene ter prooi. O! zoo zij schuldig was, mijn *Arme Marie*, spiegelt u aan haren val." Het laatste of voorlaatste stukje van de twee bundels, *Een Drenkeling* genaamd, eindigt met de volgende apostrofe: „Jongelingen en maagden! vergeet dat dubbeltje, het ééne dubbeltje van mijn' armen drenkeling niet. Zijn laatste stap was zoo allerakeligst. Ziet toe op den eersten stap!" Hier neemt de schrijver ons met zich mede in kringen waar hij zich boven voelt staan, en gij bemerkt aan zijne taal dat er zijnerzijds eene daad van afdalende belangstelling gepleegd is. De gewetensknagingen van den loopjongen die eenmaal tien centen stal, — in zichzelf een even poëtisch onderwerp als het zielewee van Hamlet, Prins van Denemarken, — worden door hem geutiliseerd tot onderwijzing van des loopjongens gelijken van beiderlei geslacht. Eene andere schaduwzijde van het burgerlijk zelfbewustzijn is zijn aangeboren wantrouwen ten opzigte van al hetgeen in de zamen-

leving tot de hoogere klassen behoort of zichzelven daartoe rekent. De bij den heer Koetsveld ten tooneele tredende baronnen Ringersma en baronnen Van Dillenburg zijn altegader lieden waar een luchtje aan is. Op het weesmeisjesstandpunt des auteurs is de dusgenaamde groote heer in den regel een belager der behoeftige onschuld, en de meesten zijner jonkheeren tellen hunne losse haren bij hunne onechte kinderen. Over den vroegen dood van een zijner lieftalligste katechisantjes, een meisje van den minderen stand, troost hij zich met de gedachte dat zij, in het leven gebleven zijnde, niet onmogelijk verleid zou zijn geworden. Zij was schoon en daarbij (hoewel niet van een jonkheer) een onecht kind. Daarom zou zij, huis aan huis afgewezen als een bastaard, groote moeite gehad hebben eene dienst te vinden. „Maar eindelijk, daar zie ik haar blijven in eene aanzienlijke woning. Mevrouw heeft er niet naar gevraagd, wat haar nieuwe kamenier van afkomst is, en Mijnheer heeft 't wel geweten, mâar edelmoedig geheim gehouden. Edelmoedig zeker; want zie, hoe vriendelijk hij is tegen haar, die zelve niet anders dan vriendelijk wezen kan. Hij heeft de moeder nog gekend, die rijke wereldling, en rekent er op dat de appel niet al te ver van den stam zal vallen. Daarom was hij zoo vriendelijk. En bij haar, het argelooze kind: — ach! zij is geen kind meer, maar eene volwassen maagd; de booze démon van zinnelijkheid en ijdelheid, de erfzonde eener diep verdorvene moeder, spookt haar door de leden, en zij weet 't niet... Daar zie ik den rijken booswicht den eersten onreinen kus drukken op de rozenroode lippen, en 't nieuwe kleedje, dat zij nog niet heeft verdiend, ligt daar al gereed: 't is haar edelmoedig in voorraad geschonken... En ik kan niet toesnellen en het lam rukken uit den tijgerklaauw, het dartele vogelke uit den muil van den boa constrictor." — Zoo droomt de schrijver; en in dat visioen openbaart zich onwillekeurig zijne verhouding tegenover hetgeen de wereld kleinen en grooten noemt. Doch tevens is dat droomgezigt van hem een exces, en bij andere gelegenheden vertegenwoordigt hij den derden stand met minder opgewondenheid. De novelle *Zij heeft gezeten* is daarvan een voorbeeld; en te liever wijs ik op dat stukje, omdat men er, nevens den roturier, ook den predikant in ziet optreden. De douairière Van Bennekom is eene vermogende liefdadige dame, bij

wie de heer Koetsveld, den vriend van d en huize, op zekeren dag eene visite komt maken. Hij vangt het gesprek aan met eenige onbeduidendheden, „zoo als dat in de fashionable wereld behoort." Doch met deze nietigheden heeft hij zijne bedoeling: „wat los kruid, om straks beter schot te doen." De goede douairière, die lont schijnt te ruiken, haalt alvast een paar muntbiljetten voor den dag. Doch de predikant, die aan de belangen van zekere weduwe Breinders denkt, is ditmaal met eene aalmoes niet geholpen. Hij wil dat de douairière aan zijne beschermeling onder den eenen of anderen vorm vast werk verschaffen zal. Mevrouw Van Bennekom harerzijds heeft wel op eene van hare bewaarscholen eene schoonmaaksters- of waschvrouwenplaats open, doch zij is op de weduwe Breinders weinig gesteld, om reden dat de weduwe Breinders „gezeten" heeft. De eerwaarde bezoeker is niet uit het veld geslagen. Douairières zijn stoffels, dit weet hij, en indien men slechts niet te haastig is kan men alles van haar gedaan krijgen. Hij laat derhalve mevrouw Van Bennekom voor ditmaal zitten met hare vooroordeelen en hare muntbiljetten en komt over vijf dagen nog eens terug. De overredingskrachten die hij in dien tusschentijd opgedaan heeft, bestaan in een geschreven verhaal van hemzelven; eene voor het tijdschrift *Nederland* bestemde novelle die hij bij de thee komt voorlezen aan de douairière en die niets anders is als de ware geschiedenis van de weduwe Breinders in persoon. Natuurlijk loopt de oude Lady er in. De predikant toch weet die geschiedenis zoo roerend voor te dragen, zijne novelle is inderdaad zoo fraai, dat hij ten slotte én de muntbiljetten én de schoonmaakstersplaats bekomt. — Niet de zoo vergefelijke fatuiteit van den letterkundige treft hier het meest, maar het hooge hart des zich van zijne intellektuele meerderheid bewusten burgermans. De tot eene zedelijke magt geworden tusschenklasse solt hier met geboorte en rijkdom, speelt er mede als de kat met de muis, en wreekt er zich tevens op door ze te exploiteren.

Sedert hij Mastland voor 's Gravenhage verlaten heeft is de heer Koetsveld meer bepaald filanthroop geworden, en te dezen aanzien heeft de stadspredikant den dorpspredikant gekompleteerd. Om zijne eigen woorden te bezigen, het verblijf in de groote stad, en de velerlei treurige ondervindingen aldaar door hem opgedaan, hebben er hem in de laatste jaren herhaaldelijk toe ge-

bragt „den sluijer op te heffen, die de *Mystères* onzer maatschappij bedekt." Zoo heeft hij in *Een vak zonder naam* het oneerlijk bedrijf van sommige zaakwaarnemers aan het licht gebragt; zoo in *Mijne Topsy* eene hellevaart naar de wereld der prostitutie ondernomen; in den *Vondeling* protest ingediend tegen de gestichten van dien naam; in den *Huisjesmelker* eenige bladzijden medegedeeld uit het grootboek van een woekeraar. Onder deze novellen is er niet eene waarin niet een zeldzaam talent van opmerken en schilderen — miniatuur-schilderwerk meestentijds, doch daarom niet minder verdienstelijk — hier en ginds doorstraalt. Sommige tafreelen, sommige portretten vooral, verraden de hand eens meesters. Toch zullen die novellen in haar tegenwoordigen vorm niet voortgaan gelezen te worden. Haar eigenlijk gebrek is niet, gelijk de schrijver in zijne voorrede zegt, dat ze niet zorgvuldig genoeg zijn afgewerkt, of dat hem de gave ontbreekt om het onvoltooide naderhand bij te schilderen, maar dat zij te zeer op vertoogen gelijken en er te blijkbaar op aangelegd zijn hetzij instellingen of cijfers te regtvaardigen of te wederleggen. Eene novelle behoeft niet afgewerkt te worden. De *Vondeling* zou veel fraaijer zijn indien het stukje een fragment gebleven was en niet, gelijk thans, uitliep op eene niets te wenschen overig latende ontknooping. Dat de heer Koetsveld niet bijschilderen kan strekt hem tot eer. Het bewijst dat hij geen rijtuigschilder, maar een kunstschilder is. Toen Lamartine tot verontschuldiging van het onbeschaafde zijner verzen aanvoerde dat hij geene opgewektheid had gevoeld ze te polijsten nadat zij koud geworden waren, antwoordde Vinet met reden dat in het vuur vergulden de eenige arbeid is die een muzenzoon betaamt. Indien de bedoelde novellen van den heer Koetsveld eene operatie moesten ondergaan en kans hadden er levend af te komen, zou ik voor mij niet aanraden ze bij te schilderen, maar ze af te schrappen. Aan het slot van den *Huisjesmelker* leest men: „Hoe 't met de verdere plannen en huizen van den ouden en den jongen Hippel zal afloopen, weten we niet. 't Is ook al eene tijdvraag, die nog moet worden opgelost. Ik heb slechts een enkelen wenk willen geven aan de huizenbouwers van onze eeuw, opdat zij zich geen toren van Babel stichten, waarin de spraken verward worden." Hiervan geldt hetgeen Brammetje bij den heer Potgieter van de zilveren-bruiloftsfeesten zegt: „Zulke herinnerin-

gen zijn te ernstig voor een maaltijd, of de maaltijd is te zinnelijk voor de herinneringen." Daar komt bij dat de heer Koetsveld ons ten overvloede uitlegt hoe hij met zijne novelle, die aan den eenen kant bestemd is om wenken te geven aan de hedendaagsche huizenbouwers, toch ook weder aan den anderen kant in het minst niet bedoeld heeft zekere Haagsche vereeniging tot verbetering der woningen van de arbeidende klasse in een ongunstig licht te stellen. Deze dingen zijn in strijd met de kunst, met den goeden smaak, en met het gezond verstand. De litteratuur is geene kraan waarmede men pakgoederen laadt of lost. Filanthropische schetsen, gelijk de schrijver dit onderdeel van zijnen arbeid noemt, behooren zelve tot de bouwstoffen van dien toren van Babel tegen welks wederoprigting door hem gewaarschuwd wordt. Het is eene door een kunstterm bedekte, doch daarom niet minder wezenlijke spraakverwarring.

En de zedelijke novelle dan? de godsdienstige? Ik wensch mij niemands ongenade op den hals te halen, en onthoud mij daarom van te beweren dat hetgeen door den heer Koetsveld in deze genres geleverd is, niet zoozeer tot de wereld der fraaije letteren als tot de orde der traktaatjes behoort. Bij zeldzame uitzondering, gelijk in het geval van *Asschen Kaatje*, is het hem gelukt kunstenaar te blijven en nogtans filanthroop te zijn; en de reden dat hij daarin slaagde is misschien deze dat *Asschen Kaatje* de filanthropie meer veroordeelt dan regtvaardigt. Zoo is ook de *Moordenaar aan het kruis* alleen in zoo ver eene godsdienstige, en *Schijn bedriegt* in zoo ver alleen eene zedelijke novelle, als het onvermogen zoowel der zedelijkheid als der godsdienst in beide verhalen op welsprekende wijze geschilderd wordt. Doch in den regel is dit bij den heer Koetsveld de bedoeling niet. Hij wil door middel van letterkundige fiktien, en daarom struikelt hij zoo vaak, de deugd aanprijzen en het geloof verheerlijken. Met een weinig schranderheid en een weinig inspanning zou men het recept, waarnaar een groot gedeelte van zijne verhalen gereed gemaakt zijn, kunnen uitvinden en verklappen. Op een gegeven oogenblik is hij vervuld, geheel vervuld met eene spreuk, een tekst, somtijds een bijbeltekst, waaraan zich uit den rijken schat van zijne pastorale ervaring de eene of andere herinnering knoopt. Ware hij een novellist *pur sang*, hij zou zich vergenoegen met van zijne

voorregten en zijne menschenkennis partij te trekken, ten einde het algemeene bijzonder te maken en zijne gedachte in beeld te brengen. Doch blijkbaar is hij niet van oordeel dat een verhaal slechts schoon behoeft te zijn en dat daarmede aan alle eischen voldaan is. De novellist in hem laat zich verschalken door den godsdienstleeraar, door den zedemeester. Hij verlangt dat men verstaan zal hetgeen hij zijn „hart" noemt, dat men gevoele „in den levensgloed, die deze *Schetsen* moge bezielen, hoe warm dat hart voor geheel de menschheid, voor godsdienst en christendom klopt." Met niemand begeer ik te twisten over litterarische theoriën. De vormen der kunst zijn zoo oneindig verscheiden dat men ook op dit gebied naauwlijks ernstig genoeg waarschuwen kan tegen onverdraagzaamheid en dogmatisme. Alle spijs is goed die de muzen gekruid hebben. Ik vraag alleen of de godsdienstige en zedelijke novellen van den heer Koetsveld, het genre waarin zijn talent zich bij uitnemendheid vastgezet heeft, altegader zedelijk en godsdienstig zijn; en ik beantwoord die vraag ontkennend.

Jan Hendrik en Jean Henri, het armelui's- en het grootelui's-kind, op denzelfden zondagnamiddag door hunne moeders ten doop gehouden, groeijen op, worden jongelingen, en bewandelen elk op hunne wijze den breeden weg. Jean Henri wordt student aan de Akademie te Delft, en ten einde zijne grove verteringen te kunnen goedmaken oefent hij zich aldaar in het kunstmatig nabootsen van zijn vaders handteekening. Men doet Jan Hendrik op den winkel bij Folkers, Mr. Kleedermaker, waar hij het kleine versmaadt en aan de eer den rug toekeert. Tegen hooger loon zal hij arbeiden voor een minder solieden meester, die reeds met het aanbreken van den winter geen werk meer voor hem heeft. Doch Jan Hendrik heeft er iets op gevonden. Medegesleept door een kameraad en deugniet, gaat hij met dezen op den dag vóór nieuwjaar, in naam van de knechts van baas Folkers, aan het wenschen en haalt met dit oneerlijk spel zeker aantal fooijen op. Die guldens niet-alleen worden des avonds in de kroeg verteerd, maar ook het door de waardin voorgeschotene op zekere kleedingstukken, in den loop van den dag door goedgeloovige lieden aan den gewaanden bediende van baas Folkers toevertrouwd. De justitie komt er achter, en Jan Hendrik wordt gepakt. Hetzelfde zou ook aan Jean Henri overkomen zijn, indien zijn vader den val-

schen wissel niet voor den vorm gehonoreerd had. Beide jongelieden, de falsaris en de opligter, komen intusschen aan het einde des verhaals weder teregt; althans, er vertoonen zich bij hen allesbelovende sporen van beterschap. Zekere graaf Van Ranswijk namelijk, een geldersch edelman en cœlibatair, stoïcijn en liefhebber-filanthroop, verkeert in de gelegenheid om op die bedorven karakters een gunstigen en snelwerkenden invloed uit te oefenen. Een anderen, minder regtstreekschen invloed ondervinden onze knapen ten gevolge van de gebeden hunner moeders. De vroomheid van de vrouw des volks, de moeder van Hendrik, is van eene geheel andere soort en drukt zich geheel anders uit als die van de vrouw van geboorte. Doch beide vrouwen kweekten in hare harten het vast en heilig geloof dat kinderen van vele gebeden, gelijk de bekende spreekwijs luidt, niet verloren gaan; en hare verwachting wordt dan ook door de uitkomst geregtvaardigd.

Dit zijn de hoofdtrekken en deze is de hoofdgedachte van het verhaal, *Twee Jongens* geheeten; en indien ik in mijne keus niet al te zeer misgetast heb, zullen mijne lezers zich op grond van deze vlugtige analyse een eigen oordeel kunnen vormen over hetgeen er aan zedelijk en godsdienstig gehalte in deze novelle voorhanden is. Met het laatste zullen wij spoedig afgehandeld hebben. De gebedsverhooring is uit den aard der zaak het tegenovergestelde van eene vaste wet. Enkel toeval, zegt de wereld; eene vriendelijke beschikking van Hooger hand, verkondigt het godsdienstig geloof. In elk geval is er in die verhooring niets noodzakelijks, terwijl alleen datgene wat overeenstemt met vaste historische of psychologische verschijnselen waarheid is in de litteratuur. Het papier is geduldig en de geest vindingrijk; doch al zou men honderd novellen schrijven tot illustratie van het gezegde, waarmede Monica zich troostte over het wangedrag van haren zoon, geen lezer zal immer aan zijn hart gevoelen dat een slechte knaap een braaf mensch geworden is *omdat* zijne moeder voor hem aangehouden heeft in het gebed. — De graaf Van Ranswijk is eene ietwat potsierlijke figuur; naauwlijks ernstig genoeg voor de rol van zedelijk verbeteraar, en te stoïsch voor den Rodolphe eener christelijke novelle. Doch al laat ik regt wedervaren aan 's mans goede bedoeling, is het niet zoo dat met zijn optreden de moraliteit van het geheele „zinnespel" — een gelukkig archaïsme van den

heer Koetsveld zelven — vernietigd wordt? Jan Hendrik en Jean Henri zijn te groote zondaren om enkel door eene verplaatsing naar Gelderland te kunnen genezen worden van hunne verdorvenheid. Zij zijn geheel andere verloren zonen als de traditionele en bijbelsche. In beider laatste misdaad is iets zoo doortrapts en gemeens, dat er reden zou bestaan om aan de mogelijkheid van hunne zedelijke rehabilitatie voor altijd te twijfelen. Doch bij den heer Koetsveld komen zij er kostelijk af; Jean Henri, de schuldigste, vooral. Hun wedervaren is een bemoedigend voorbeeld voor aankomende schelmen van onderscheiden maatschappelijke conditie, en de als zedelijk aangekondigde novelle — zoo wreekt zich de vernederde litteratuur — zou kunnen aangemerkt worden als eene aan de ondeugd uitgeloofde premie.

Nog een voorbeeld, indien ik mag. *Arme Familie* is de titel van een verhaal dat hierop uitloopt: „De krachtige stem van den Godsbode had het pleit beslist, dat noch die der menschenliefde, noch zelfs de kinderlijke toon der natuur had kunnen oplossen." Die kinderlijke natuurtoon is de stem der kleine Emma Hollison. De stem der menschelijkheid is die van een jong medicus en filanthroop, dokter Morris; terwijl met den Godsbode de dood bedoeld wordt, die vrede stichten kwam tusschen twee vijandinnen, twee zusters. Elsje Sandbergen toch, de landloopster die op hare eigen schande spekuleert, is de volle zuster van de deftige weduwe Hollison. Elsje heeft het in hare jonge jaren zeer bont gemaakt en heeft veel verdriet berokkend aan hare familie. Gerarda Hollison daarentegen, die een goed en rijk huwelijk deed, is in weerwil van hare aan stugheid grenzende koelheid eene edele vrouw geworden. Elsje haat hare zuster en vervolgt deze tot in de nieuwe stad harer inwoning toe. Uit boosaardigheid geeft zij aan haar onecht kind denzelfden naam dien ook het eenig dochtertje van Mevrouw Hollison droeg. Zij is eene lasteraarster, en verhaalt aan wie het hooren wil dat hare rijke zuster (hetgeen eene bepaalde onwaarheid is) haar en haar kind laat verhongeren. Zij is zoo onbeschaamd dat Mevrouw Hollison, na eene reeks van nuttelooze weldaden, heeft moeten besluiten de hand van haar af te trekken en haar over te laten aan haar lot. Eindelijk wordt Elsje ziek en zij gaat sterven; doch niet dan nadat zij alvorens gelegenheid gevonden heeft de kleine Emma te doen weten dat haar have-

loos naamgenootje tevens haar eigen nichtje is. Door een zamenloop van omstandigheden, waarin dokter Morris betrokken is en waarbij ook te pas komt het echtpaar Jan de Kruijer, boven wier hoofden de stervende Elsje een zolderkamertje bewoont, heeft Emma's wetenschap ten gevolge dat er in het uiterst oogenblik eene ontmoeting en dan ook eene verzoening plaats heeft tusschen hare moeder en hare tante; en deze verzoening is het beslechte pleit waarop door den schrijver in zijn slotwoord gedoeld wordt.

Er komen in deze novelle (van de zedelijke spreek ik thans niet) sommige uitdrukkelijk vermelde godsdienstige elementen voor. In een beslissend oogenblik, naast de armoedige stervenssponde zelve, neemt bij monde der kruijersvrouw de godsdienst het woord en zegt tot Mevrouw Hollison (opmerkelijk, voegt de schrijver er bij, opmerkelijk was de kracht van dat eenvoudig evangelisch denkbeeld op het gemoed der trotsche rijke): „Ja, Mevrouw! als gij eerder gekomen waart; maar nu, ach nu, heeft ze niets meer noodig; niets meer dan de genade: — is 't niet, buurvrouw? — Maar die kunnen wij haar niet geven; die moeten wij allen, rijken en armen, zelve vragen van den Heere Christus, die voor ons zondaren gestorven is: — is 't niet, buurvrouw?" Doch dit is slechts een tusschenspel, een episode. Het eigenlijk gezegd godsdienstig zwaartepunt des verhaals moet gezocht worden in het optreden van den dood als providentiële verlossing; in den zucht die bij het indenken van het met de zusters voorgevallene aan de borst des schrijvers ontsnapt: „'t Was toch goed, dat God eene van beiden wegnam." Voor den novellist was dit zeker geene onverschillige zaak. De litteratuur gedoogde niet dat de terugstootende Elsje langer bleef leven. Doch is nu ook de godsdienst met deze ontknooping gebaat? Een ieder moet gevoelen dat men van de kracht des geloofs een beteren dunk koesteren zou, indien het in dit geval gebleken ware dat zelfs eene vijandschap als die tusschen Elsje en Gerarda door het koesteren van godsdienstige gevoelens in wederzijdsche en duurzame welwillendheid verkeeren kan. Ook in deze novelle predikt de auteur het tegenovergestelde van hetgeen hij beoogt. „Zelfs na zulk eene ontmoeting," zegt hij, „konden zij niet te zamen als zusters leven." Zoo spreekt de godsdienst niet, maar het fatalisme. Elsje's dood ontlastte de maatschappij van een

hinderlijk meubel, dit is zoo. Haar voorbeeld bewijst dat de oude man met de scherpe zeis somtijds knoopen door midden snijdt, die men anders bezwaarlijk zou hebben weten te ontwarren. Doch in dit feit ligt de gevolgtrekking niet opgesloten dat God goed, of dat het geloof eene magt is. Men zou er althans evenzeer uit kunnen afleiden dat sommige lieden hoofdzakelijk sterven voor het gemak der overblijvenden.

Deze aanmerkingen zijn tot op zekere hoogte onbillijk. Hetgeen de aangeduide novellen voortreffelijks hebben wordt er onverdiend door in de schaduw gedrongen. Daarbij drukken zij met haar volle gewigt op een klein aantal schouders, zwakker dan sommige andere, of althans niet van de sterkste, en met opzet daartoe gekozen. Twee verhalen te doen boeten voor de schuld van vijftig, voor de gebreken van een geheel genre, is al te krimineel. Doch gelukkig voor de reputatie van mijne kritiek heb ik mijn laatste woord nog niet gesproken. Het talent van den heer Koetsveld heeft ongetwijfeld eene negatieve en vergankelijke zijde. Reeds voor jaren, toen hij met de *Pastorij van Mastland* optrad, heeft hij zelf op deze vooze plek den vinger gelegd. „Romanschrijver ben ik niet, noch dichter, noch schilder; eenvoudig predikant, meer niet"; zoo sprak hij destijds, en dit programma is hem opgebroken. De nadeelige werking van zulke zelfbepalingen doet zich in den regel op tweederlei wijze gevoelen. Al luiden zij nog zoo bescheiden, zij dooden het geloof aan uwe nederigheid, en daarbij kompromitteren zij u voor het vervolg. Wanneer een auteur eenmaal op zijne banier geschreven heeft: „Ik ben maar predikant", kan hij later moeijelijk weder terug. De vrijheid zijner bewegingen is schier voor goed belemmerd, en hoogstens zal hij zijnen horizont, door naderhand de betrekking van filanthroop te verbinden met die van leeraar, op sommige punten nog een weinig kunnen uitbreiden. Doch de heer Koetsveld heeft reden van dankbaarheid. De hemel heeft hem niet gehouden aan zijn onvoorzigtig gesproken woord. Er steekt in dezen predikant juist datgene waarvoor hij niet wil aangezien worden: eén dichter, een schilder, een romanschrijver; en welk gedeelte van zijnen arbeid ook moge voorbijgaan, deze laatste bestanddeelen zullen blijven. *Jufvrouw Nanny en de Kopekken* is eene geestige teekening van de beste soort, en de litteratuur der jongste Novemberfeesten heeft weinig

opgeleverd dat de vergelijking met deze herinnering uit het jaar 13 eervol doorstaan kan. *De nieuwe pelikaan* is een toonbeeld van fijne spotternij. De dorpschirurgijn en weggezonden vrijer — een flink man is zulk een bloode minnaar niet — wordt door den schrijver voor het lapje gehouden; doch hij ontziet hem tevens in zoodanige mate dat de borst amuzant blijft en niet één oogenblik daalt in onze achting. De heer Koetsveld heeft ergens van zichzelven gezegd: „Ik voor mij heb altijd meer de goedhartige ironie of het opwekkend humor, dan de scherpe en uit haren aard altijd koude en liefdelooze satire bemind." Op de juistheid der antithesis moge iets af te dingen zijn, des schrijvers thesis is volkomen waar. De bitterheid kleedt zich nergens bij hem in het gewaad der scherts. Maakt hij zich eene enkele maal boos, boos met reden, aanstonds wordt hij boetgezant en laat het aan anderen over, hunne verontwaardiging op muziek te zetten. Wordt de inspiratie teregt bij eene ligte bedwelming door den wijn vergeleken, dan heeft de heer Koetsveld een vrolijken dronk. In den regel schertst hij niet; doch waar hij het doet onderscheidt zich zijn lach door eene aangename gulheid. *Achter de Schermen* is eene persiflage — doch eene onbloedige persiflage — van onze letterkundige wereld. Een dramaturg zou met deze drie tooneeltjes in den zak, vooral met het eerste en het derde, een blijspel kunnen schrijven. Het geheel is eene charge; en indien het in de republiek der letteren hier te lande van woord tot woord zoo toeging als in deze schets, zou er voor een achtenswaardig auteur gelijk de heer Koetsveld in die kermistent geene plaats zijn. Doch de vermakelijke Abraham Elziger is in den grond zulk een goede kerel, zoo kinderlijk blijde met het gevonden rijmwoord; Hankers, de doove flapuit, helpt zijn medeuitgever Solk zoo onwillekeurig van den wal in de sloot en verklapt zoo onnoozel de geheimen van het vak, — dat men zelf een oneerlijk uitgever of een dichter zonder roeping zou moeten zijn om zich de zaak aan te trekken. Herinnert gij u den schrijver te hebben hooren spreken van de „de *Mystères* onzer maatschappij", wier sluijer menigmaal door hem opgeheven is? Ook met dat woord heeft hij zichzelven goed geteekend. Ware hij geen predikant, hij zou *de Verborgenheden van 's Gravenhage* te boek gesteld hebben, en onze litteratuur zou in hem haren

Eugène Sue hebben kunnen aanwijzen. Zeer sterk spreekt dan ook bij hem die zekere rigting, die men in '48 met den algemeenen naam van socialisme bestempelde. Lang niet in alle opzigten is hij een bewonderaar van de 19de eeuw. Tot de maniën van onzen tijd behoort volgens hem „de aprioristische redeneering der mogelijkheid", inderdaad, indien zij geene fabel is, eene zotte eigenschap. Van twee zuigelingen zegt hij: „De kinderen waren scrophuleus — zoo als geheel onze eeuw, die water voor bloed in de aderen heeft." Elders en bij herhaling doet hij als zijne meening uitkomen dat, wat onze tijd ook voor zijne rekening en op zijn geweten hebben moge, de dusgenaamde *innere Mission* — anderen houden het er voor dat deze rigting zelve tot de waterdeelen in het bloed van ons geslacht behoort — in elk geval veel goedmaakt en ons regt geeft tot eenige zelfverheffing tegenover vroeger dagen. Doch hoevele redenen hij ook zie om onze eeuw op de vingers te tikken, en hoe bereid hij zijn moge om hare verdiensten te herleiden tot die eener *soeur de charité*, zijn socialisme althans maakt hem tot een kind van den nieuwen tijd en tot een discipel van de voorlaatste romantische school in Frankrijk. Geheele partijen van zijnen letterkundigen arbeid bewegen zich om de door hem zelf meermalen aangehaalde bijbelspreuk: „Armen en rijken ontmoeten elkander: God heeft ze beiden gemaakt." Het probleem van de ongelijkheid der menschelijke lotsbedeeling vervult hem zeer. Telkens vat hij het weder op, en denkt er over na, en brengt het in beeld. En dit is het eenige niet waardoor zijne tafreelen ons aan den cyclus herinneren, die door den *Juif Errant* gesloten werd. Wie den heer Koetsveld overal volgt, moet tot over de enkels door den modder. Uit de woning der eerlijke armoede voert hij u naar het kantoortje van den fielt. Uit de kroeg moet gij met hem mede naar de koppelaarster, uit de cellulaire gevangenis naar gasthuizen wier bijnaam niet uit te spreken is. Moorden worden er in zijne novellen doorgaans niet gepleegd, of het moesten eenige kindermoorden zijn. Daarentegen krielt het er van overspel en diefstal. Bij het schilderen van deze toestanden is hij zich van de zuiverheid zijner bedoelingen innig bewust. „Liever zou ik met eigen hand mijne papieren kinderen in het vuur werpen," zegt hij, „dan dat ze der onreine fantasie ook maar eenig voedsel gaven, of den teugel der zonde losser

maakten; liever, dan dat ze der jeugd eenen blos aanjoegen, of den bejaarden christen plooijen vouwden op het voorhoofd." Hield op dit oogenblik mijn eigen leeftijd niet juist het midden tusschen de tot blozen geneigde jeugd en den stemmigen ouderdom, ik zou beter kunnen beoordeelen of er al dan niet in zijne verhalen hier en daar iets aanstootelijks, hier en daar iets bedenkelijks voorkomt. Mits er harmonie zij tusschen de onderscheidene deelen, mits de sluijer der dichtkunst er om de leden der waarheid golve, ergert ook de naaktste voorstelling mij niet; en wij Hollanders stammen af van een te goed schildersras om niet te weten dat de achterbuurt-zelve, en smeriger dan de achterbuurt, vatbaar is om geïdealiseerd te worden. De heer Koetsveld is geen verleider. Hij prijst de ondeugd niet. Hij maakt het kwaad niet begeerlijk. Hij is alleen verwonderlijk goed te huis in de alleronderste lagen der zamenleving en doopt bij voortduring zijn pen in dat bezinksel.

Zeer naauw hangt met deze roeping van hem de sterk sprekende realistische zijde van zijn talent te zamen en, met deze laatste wederom, het ontbreken van zoo veel dat bij andere novelleschrijvers eene voorname plaats inneemt. Misschien ben ik nalatig geweest in het zoeken; mogelijk ook speelt mijn geheugen mij een onaardigen trek; doch vruchteloos tracht ik uit de vele verhalen van den heer Koetsveld mij er één enkel te binnen te brengen waarin de zoetste droomen van den jongeling en van de aankomende vrouw eene hoofdrol vervullen. Eene zijner vroegere novellen draagt wel is waar tot opschrift *Lijsje Botman, of de afdwalingen der liefde;* doch wie in die bladzijden eene herinnering aan Romeo en Julia rekent aan te treffen, vindt zich bedrogen. Lijsje Botman is eene ligtzinnige dienstbode, meer dievegge nog dan minnares; de vrijster van een in den eigenlijken zin des woords gemeen soldaat. Er waren geene termen om haar op Steenbeek te plaatsen, doch des te beter paste zij in een tuchthuis; waar zij ten slotte dan ook teregt kwam. De teederste betrekking des levens vangt bij den heer Koetsveld eerst aan omstreeks de geboorte van uw eerste kind. Al zijne edele vrouwen zijn moeders; al zijne brave mannen werken voor een aangroeijend huisgezin. Deze eigenaardige leemte verklaart de graauwe en sombere, de bijna doodsche tint die over de groote meerderheid van zijne

tafreelen uitgespreid ligt. Men zou zeggen de levensbeschouwing van iemand die eerst begonnen is te leven nadat hij voor goed bekleed was geworden met eene deftige betrekking in de maatschappij. Er is in de meeste dezer verhalen iets onjeugdigs, iets droogs en saais, dat in zichzelf wel niet vervelend is, maar u nogtans niet den minsten lust inboezemt om mede te mogen aanzitten aan den aardschen maaltijd, niet de minste erkentelijkheid voor de weldaad des levens. *Nog eens op School:* zoo heet van de 5de der schetsen in het tweede deel der nieuwe verzameling het laatste hoofdstuk. Men ziet in dit verhaal een jong mensch van goeden huize, wederom een bedrieger en van de eerste grootte, het levensgeluk verwoesten van twee jonge meisjes. De eene daarvan, die de kokette gespeeld heeft, krijgt een ruggemergskwaal; de andere treedt van het tooneel als oude vrijster en ziekenverpleegster. Het is, indien gij wilt, een aandoenlijke, maar dan toch ook uiterst neerslagtige geschiedenis; en indien de bezoeking voor onze vrouwenwereld waarlijk zulke vruchten draagt, kan men niet nalaten te wenschen dat die vruchten minder overvloedig mogten zijn. De hier bedoelde school is eene regte pijnbank. Doch schrijf dien zelfden titel, evenzoo gemeend, boven de gezamenlijke novellen van den heer Koetsveld, en gij zult ze in zeker opzigt naar waarheid gekarakteriseerd hebben. De maatschappij is hem bij voorkeur een hospitaal; en wie aan de lijders en lijderessen daarbinnen met het meeste oordeel en de verstandigste goedheid het grootst aantal kapittels uit den bijbel voorleest, maakt zich het verdienstelijkst omtrent het teringachtig gemeenebest. De bijbel-zelf, waarmede hij zoo opregt en zoo hoogelijk ingenomen is, wordt onder zijne handen het tegenovergestelde van een belangwekkend boek. Hij maakt er een recepten-boek van, eene apotheek voor huis en zamenleving, voor kwalen en kwaaltjes. Wanneer hij ziek te bed ligt en de slepende uren langzaam voortkruipen, staart hij bijwijlen op zijn horloge en zucht: *Wachter! wat is er van den nacht?* Breken de triviale verhuisdagen aan, hij slaat, vóór het laatste gedeelte van den boedel opgeladen wordt, zijn Nieuw Testament nog eens na en troost zich met de gedachte: *Wij hebben hier geene blijvende stad, maar wij zoeken de toekomende.* Om naauwkeurig te zijn stip ik hier aan dat *de Recidivist* eene uitzondering maakt op de zoo even genoemde matheid en kleurloosheid. Of de

geschiedenis van dezen gevangene zuiver nederlandsch van oorsprong is, weet ik niet; en al stroomde er door hare aderen een weinig uitheemsch bloed, zij is er niet minder boeijend om. Adriaan Kortens is een gaauwdief, doch een gaauwdief met een zweem van litterarische beschaving. Laatstelijk is hij veroordeeld geworden wegens poging tot broedermoord; doch zijne welsprekende invektieven tegen de zamenleving en tegen het godsbestuur in aanmerking genomen, zou het mij niet verwonderen indien hij Byrons *Cain* gelezen had. Van al de door den heer Koetsveld zamengestelde boeven-historiën is de roman van Adriaan Kortens de ideaalste. Het is tevens de meest socialistische, en de eenige waarvan men zou kunnen beweren dat hij er op aangelegd is om bij den lezer uit de volksklasse het godsdienstig en zedelijk gevoel van het spoor te brengen.

Ik gewaagde van het onzen novellist kenmerkend realisme; en bij het ter neder schrijven van dat woord dacht ik te zelfder tijd aan zijn in het oog loopendst gebrek en aan zijne meest blijvende verdienste. Over dat gebrek zal ik ook hierom kort zijn, omdat het uitschrijven van schuldige volzinnen te regt wordt aangemerkt als een begin van medepligtigheid. Men leest bij den heer Koetsveld: „De ondervinding heeft mij geleerd, dat een meisje nog geene schaamtelooze deern behoeft te wezen, verworpeling van hare kunne en van den eenen wellust tot den anderen door onreinen hartstogt voortgezweept, om hare kroon, — de maagdelijke eer, — te verliezen; en de gevolgen van éénen misstap soms, naar ligchaam en ziel, door een' ongeneeslijken kanker te boeten." De heer Koetsveld schrijft: „Hebt gij ooit een drenkeling gezien? Een mensch en toch geen mensch meer, dood uit het water gehaald, met slijk en kroos overdekt, de vuil witte wangen bol opgeblazen, en 't glasachtig oog ons zoo regt akelig aanstarend." Hij schrijft, zijne eigen ligchamelijke zwakheid teekenend na eene zware ziekte: „Gelijk de dronkaard, die terugkeerde om eene kleine versnapering, ten einde zichzelven te beloonen voor de inspanning van eene kroeg voorbij te gaan, zoo zie ik om naar de plaats waar ik gelegen heb. Ik zou wel haast weêr naar bed willen gaan om van 't opstaan uit te rusten." Hij schrijft: „De dag moge nog verre zijn, die al het verborgene zal aan het licht brengen, de verhuisdag is er toch een voorproef van.

Dan ziet het publiek dat een minister ook zijn *pot de chambre* heeft en een staatsraad zijn laarzentrekker." Hij schrijft: „Ik bad met haar. Nu was alle pijn met kracht bedwongen en vrome zielevrede lag op het lief gelaat. Toen wreef ik haar de kramp wat weg, en vriendelijk dankend zag ze mij na." Dit laatste geldt een zeven- of achtjarig meisje. Van eene mismaakte jonge vrouw, bij de beschrijving van wier wanstaltigen rug en ingedrongen figuur geruimen tijd stilgestaan is en die zich eindelijk, ten huize van eene vermogende vriendin, naar hare slaapkamer begeeft, wordt gezegd: „Hier legde zich nu de zwaar geschokte logée op het prachtige ledekant neder, en, in de donzen kussen ingezonken, vond zij ten minste voor hare vermoeide leden rust." Dit alles is wansmaak, en tevens een wansmaak van eene bijzondere soort. De schrijver handelt niet verkeerd met er het mes in te zetten, doch hij snijdt te diep. La Mayeux is ontegenzeggelijk een artistiek karakter, en voor de litteratuur der 19de eeuw was het weggelegd aan deze type regt te laten wedervaren; doch, wanneer wij eenmaal de straatjongens Sophie Heimans hebben hooren naroepen: „Dag, krabbetje!" of: „Jufvrouw, verlies je doek niet!" en wederom: „Och, laat je kuiten nog eens zien?", dan kunnen wij deze arme misvormde geene toebereidselen zien maken om weg te zinken in de donzen kussens van een pronkledekant, of wij krijgen er zelf kippenvel van. Te zeggen: *Ik wreef haar de kramp wat weg*, is zeer plastisch, doch wanneer daaraan onmiddellijk voorafgaat: *Ik bad met haar*, komt onze voorstelling tegen dien schokkenden overgang in opstand. Het denkbeeld dat er in den laatsten oordeelsdag dingen aan het licht zullen komen, zweemend naar den laarzentrekker van een staatsraad, of naar dat andere voorwerp waarvan ook ministers zich bedienen, is zamengesteld uit zulke heterogene deelen en treft zoo onaangenaam, dat u de lust bekruipt om den schrijver met zijn eigen laarzentrekker een tik terug te geven. *Ik zou wel haast weêr naar bed willen gaan, om van 't opstaan uit te rusten*, is aardig gezegd; doch een reconvalescent, die deze zijne gewaarwording vergelijkt bij het hunkeren van een dronkaard naar de kroeg, boezemt geene belangstelling meer in en schijnt alleen door dronkaards gewaardeerd te kunnen worden. Een opgevischt drenkeling wordt naauwkeurig geteekend met de woor-

den: *Dood uit het water gehaald, met slijk en kroos bedekt;* deze trekken zijn voldoende; en wanneer de teekenaar zich hiermede niet vergenoegt, wanneer hij met naam en toenaam melding maakt van een *ons zoo regt akelig aanstarend glasachtig oog,* van *bol opgeblazen vuil witte wangen*, gaat hij buiten zijn boekje. *De ondervinding heeft mij geleerd, dat een meisje nog geene schaamtelooze deern behoeft te wezen om hare kroon te verliezen:* is dit onverstaanbaar? kan iemand ter wereld zich in den zin dezer woorden bedriegen? zoo niet, dan behoort elke nadere omschrijving van die kroon achterwege te blijven; dan z ijn uitdrukkingen als *verworpeling van hare kunne*, als *door onreinen hartstogt voortgezweept van den eenen wellust tot den anderen*, reeds daarom afkeurenswaardig omdat zij volstrekt overbodig zijn. Doch wat vermoei ik mij met het aanstippen van deze fouten! Elk goed schrijver heeft de deugden van zijne gebreken, en de ruwheden waarop ik wijs, worden bij den heer Koetsveld geboet — wat wil men meer? — door sommige uitnemende eigenschappen. Tot hiertoe heb ik te weinig van hem aangehaald, en mijne lezers kunnen zich van zijne latere manier nog geen eenigzins afgerond denkbeeld vormen. Daarom schrijf ik van het aangrijpend schoon verhaal *Schijn bedriegt* den geheelen aanhef uit en herstel daarmede het onwillekeurig bedreven kwaad:

„Een dorpskerkje bij het licht der maan, terwijl een zachte avondkoelte de buigzame takken der wilgen golven doet over de graven op 't kerkhof, en de ligte bladeren der populieren zich bewegen, als fluisterden zij in geestentaal over de dooden: — wat kan kalmer aanblik, wat beter voorstelling van rust en vrede opleveren? Vrede boven onze hoofden, vrede onder onze voeten, vrede in dit stille gebouw: want terwijl dáár de dooden rusten van den arbeid des levens, wordt dat leven door het geslacht, dat hun is opgevolgd, hier in het bedehuis aan God gewijd. En wanneer men nu van daar 't oog slaat op die woningen, zonder weelde of pracht, waarin de eenvoudige buitenlieden hunne dagen beginnen en eindigen, voortvloeijend als de kalme beek langs den oever: wie zou dan niet, als hij op eene onrustige levensreize daar een oogenblik toeft, den lust in zich voelen opkomen, om nog eens in de nabijheid van eene dorpskerk zijne tenten op te slaan, en onder de groene zoden daar in 't rond uit

te rusten, na de omzwerving der aardsche vreemdelingschap?... Maar ook hier is de oude spreuk niet zonder toepassing: *Schijn bedriegt*. Heden avond ten minste is 't hier niet zoo stil en kalm, als anders; 't is reeds, schoon bij ons nog in den vooravond, bij den buitenman na 't avondeten en dus de tijd om ter ruste te gaan. Toch heeft zich hier eene groep gevormd, vrij groot voor 't kleine dorpje, en schuilt te zamen onder een breedgetakten esch, op 't hooge gedeelte van 't kerkhof gelegen. De grond is hier door het stof der dooden van eeuw tot eeuw opgehoogd. Zoo weinig ruimte hebben ze noodig, dat geslacht op geslacht hier slechts eene verheffing van weinige voeten heeft achtergelaten, die men niet eens een heuvel noemen kan. Maar aan die dooden denken thans de levenden niet. Met belangstelling rigten zich aller oogen op het eenige gebouw dat van hier in 't oog valt: op de oude pastorij. Juist door den ouderdom is dat gebouw misschien wat in den grond weggezonken, terwijl het kerkhof door den gestadigen oogst des doods zich langzamerhand verhief; althans, ofschoon nog iets lager, bevinden wij ons bijna tegenover de tweede verdieping van het huis. Zoo als van de meeste buitenwoningen, is oorspronkelijk slechts eene verdieping ter bewoning ingerigt; maar als eene bijzondere weelde is, ten behoeve van den predikant, van den ruimen zolder een studeervertrek afgeschoten. Dáár werkt en dáár rust nu sedert vele jaren de zelfde man; want voor zijn gemak heeft hij het vertrek ook tot slaapkamer ingerigt. — Hij leeft daar alleen en bijna vergeten, vooral nu de herfst van zijn leven reeds daar is. Dat hadden belangstellende betrekkingen niet vermoed, dat dit kleine en afgelegen dorpje de eerste en laatste standplaats zou zijn voor den kundigen Abraham Rolandus van der Venne. Maar bij al zijne gaven, bij allen ijver en studie, drukte hem steeds eene onoverwinbare verlegenheid; reeds als hij voor zijn gewone gehoor optrad, beefde hij bijna zigtbaar bij 't beklimmen van den kansel; en zoodra een enkele vreemde, die in het eenvoudige dorpskerkje terstond in het oog viel, ook door hem werd gezien, en bovendien de aandacht van zijne gemeente daardoor werd afgeleid, was hij zichzelf in 't geheel niet meer meester en bragt zijne rede slechts met moeite en inspanning stotterend ten einde. — Het scheen wel haast, alsof die zelfde natuurlijke beschroomdheid hem steeds belet had, zich

eene gezellin op den levensweg te kiezen; althans hij huist nog altijd, sedert bijna veertig jaren, met eene meid, en nu reeds tien jaren lang met dezelfde. Want de eischen van den ouden man zijn niet groot of lastig; en Zeewij, op haar achttiende jaar, terstond na hare belijdenis, bij den predikant in huis gekomen, wist zoo goed zijne kleine wenschen te raden, te dienen of te voorkomen, dat ze, gelijk men 't op het dorp noemde, den Dominé geheel onder den plak gekregen heeft. Hij onderwerpt zich ten minste gewillig en geheel aan hare huiselijke beschikkingen, ook al uit zekere natuurlijke bloohartigheid, waartegen zij hem dan ook trouw en eerlijk dient. — 't Wordt levendig onder het aangroeijende hoopje op het kerkhof. „Zou zij woord houden?" vraagt er een: „Ik ben toch benieuwd, om dat te zien." — „In allen geval," antwoordt een ander, „woord houden of niet, ik vind 't gek, als een meisje haar eigen naam weg gooit: en vooral, daar ze toch verkeert met Ariaan," — „Zeg dat zoo hard op niet," herneemt een derde, „Grootje ten minste zal 't nooit toestaan; en al is zij wat rhumatiek, toch is zij nog eene knappe zestiger; en Ariaan is zijn eigen meester niet, zoo lang de oude niet overleden is." — „Stil, zie liever eens. St!!" klonk 't van meer dan eene zijde. — Allen zwegen, maar zagen te scherper. Op de kamer, tot nu toe donker, verscheen licht. Wat men iederen avond had kunnen zien, zonder dat de oude man bemerkte, dat hij bespied werd, gebeurde ook nu. Het licht werd op de tafel vóór het bed gezet, zoodat de schaduw van den man, die het tot nu toe in de hand droeg, op de ramen en den daar tegenover staanden appelboom viel. Daar de studeerkamer toch altijd iets hooger was dan het oogpunt, waaruit men zag, kon men achter in de kamer niets onderscheiden; anders, er was geen blind of gordijn, dat dit verhinderde. — „Ik kan niet genoeg zien, wacht! ik weet er beter op. B'sjaan, ligt mij eens even." De spreker, een opgeschoten knaap van negentien jaren, sprong op den schouder van zijn kameraad, vlugger dan men van een boerenzoon verwachten zou, en zat in tien tellens in den breedgetakten esschenboom. — „Wat ziet gij?" fluisterde men van beneden. — „De oude heer leest een kapittel; maar, bij mijn ziel, hij zal er zondag niet over preken: want hij knikkebolt over het boek heen." — Het licht werd weldra uitge-

daan, alles was weer donker en stil als daar straks. — — „Nu moeten we een kwartiertje geduld hebben," fluisterde men beneden: „ten minste, zoo heeft Zeewij gezeid." — „Dan zal ik eens ketsen," was 't antwoord uit den boom. — Intusschen kwamen er nog enkele kijkers bij. Een oude boer onder hen sprak een' ander, die van den tegenovergestelden kant kwam, aan: „Zoo, Krelisbuur, gij ook hier? Ik dacht, dat het alleen een jongensgrap was, en kwam mijn B'sjaan halen." — „Neen, vader Govert, waarlijk geen jongensgrap, wanneer eer en wandel van den predikant op 't spel staan. Als de herder te schande wordt, wie zal de wolven uit de schaapskooi weren?" — „Nu, nu, zoo ver is 't nog niet, Krelis: ik heb een te goed vertrouwen op onzen ouden Dominé." — „Ja, ja! ik heb het u meer gezegd, buurman; gij hebt altijd een goed vertrouwen, maar dat is een looze Arminiaansche grond; de mensch is van nature geneigd tot alle kwaad, en wie kan zich zelf vertrouwen?" — „St! kijk eens!" klonk de stem uit den boom: „B'sjaan, kom hier, ik zal u eene hand reiken." — Deze zag zijn vader aan, die met een somberen trek op 't gelaat toestemmend knikte. De jongeling zat een oogenblik daarna bij zijn makker. Intusschen zagen allen, dat hetgeen eerst slechts eene schemering was, thans een helder licht werd, en er een nieuwe bezoeker of logeergast op de slaapkamer kwam. Weldra vertoonde zich dan ook eene vrouwelijke gedaante voor het venster. Zoo als zij daar stond, kloek en toch vlug gebouwd, met frissche blozende wangen en vlammende oogen, — waarbij men twijfelen kon, of dat vuur schertsend of dreigend was, — kon men zich toch ligt begrijpen, dat zij door den gedurigen omgang, Dominé, gelijk 't heette, een weinig onder den duim had, en hij reeds geen kwartier later t'huis durfde komen, om niet een zuur gezigt te zien; — al wilde men dan ook niet gelooven, hetgeen zij van tijd tot tijd zelve scheen te hebben uitgestrooid, dat de oude man, tot nog toe voor vrouwelijk schoon zoo onverschillig, een goed oog op haar had. — Weldra begon zij zich van hare bovenkleederen te ontdoen; en 't scheen wel, dat zij dit opzettelijk eenigzins in 't gezigt der kijkers op 't kerkhof deed, hoewel zij dezen, onder de schaduw van den boom verscholen en bij 't nog zwakke maanlicht, niet zien kon. Met zekere dorps-coquetterie slingerde zij de losgemaakte

kastanjebruine lokken, waar eene boerenmaagd ook anders zoo weinig wil van heeft, om 't hoofd. — „Daar gaat uwe weddingschap," riep Bastiaan half luid. — „Nu," antwoordde zijn makker: „'t is ook maar om een grooten kermiskoek, en de meid zal dien hebben." — „Ja, de koek is minder; maar gij hadt 't toch, voor de eer van onzen Dominé, niet moeten vertellen." — „Ik vertellen? 't Werd zoo hard op gefluisterd, dat de koeijen 't verteld zouden hebben." — „Wat ziet gij nu?" lispelde Govert met een gejaagd hart tot zijn zoon; want de gedaante voor de ramen verdween, en eene schaduw, even als straks, groot maar schemerend, verspreidde zich over de bladeren van den appelboom. — „Waarlijk! de oude man ligt 't gerust aan te kijken: hij verroert ten minste geen vin. 't Is dan toch bij mijn ziel waar! Zie! zij kijkt nog eens om, eer zij naar bed gaat. Ja, ja, we zien je wel, Zeewij! Nu, Ariaan kan zijn zin hebben, maar ik begeer je mijn leven niet." — Nadat er nog enkele woorden uit den boom en daaronder gefluisterd waren, alsof men vreesde, dat de slapenden er door zouden wakker worden, ging eindelijk 't licht, dat al doffer en doffer brandde, op eens uit. Nu was er, dit wist men, niets meer te zien."

Het oordeel over deze bladzijden kan zeer verschillend zijn. Het kan bestaan in een glimlach; en denkbaar is het geval, dat men alleen oog hebbe voor het grappig kontrast van de gedekolleteerde Zeewij en haren schilder, den achtbaren Haagschen leeraar. Inderdaad kan men bezwaarlijk zonder eenig meesmuilen den heer Koetsveld aan het slot van zijn verhaal met alle deftigheid hooren verzekeren, dat hij „door zijne stof gedwongen is geworden om óf alles te verzwijgen, óf het onmisbare niet over te slaan." Wie dwong er hem toe dit onderwerp te behandelen? en hoe kan een goed pelagiaan, als hij, dus ontrouw geworden zijn aan de leer van den vrijen wil? Even zeer is het mogelijk, dat men over deze episode uit de *chronique scandaleuse* van het dorpsleven, gelijk de schrijver-zelf zijne vertelling nader omschrijft, bedenkelijk het hoofd schudde. Waartoe die plastische schildering? dat tooneel op het kerkhof? dat gluren in het slaapvertrek van den ouden predikant? Waarom niet aanstonds medegedeeld dat Zeewij een door en door bedorven schepsel was: dat zij in de kraam moest bij een boerenknaap; dat zij haren onschuldigen meester, ten einde

hem tot een huwelijk met haar te dwingen, op de schandelijkste wijze zocht te kompromitteren; dat al het op de studeer- en slaapkamer voorgevallene eene onbeschaamde vertooning was, gemakkelijk gemaakt door een aan den ouden man toegediend slaapmiddel? Doch hier, dunkt mij, is het de plaats om tegen de vooroordeelen der preutschheid zoowel als tegen het onverstand der oppervlakkige jokkernij openlijk partij te kiezen voor den voortreffelijken schrijver. Ach, dat de heer Koetsveld den leeraarsmantel toch menigvuldiger aan den kapstok hing; dat hij niet telkens zelf ons in den mond gaf hem te herinneren aan zijne maatschappelijke betrekking; dat hij het van zich verkrijgen kon voortdurend, gelijk hier, naar niet meer dan één wit te jagen, het edelste van alle! Ook heeft het begraven van zijn talent hem niet gebaat. De ter voordeur uitgezette natuur komt door de achterdeur weder bij hem binnen. Wel is de vaart, waarmede zij op hare schreden terugkeert, menigmaal slechts een pruikenmakersdrafje; doch er zijn ook, en het aangehaalde fragment getuigt er van, er zijn oogenblikken dat zij komt aangeloopen in vollen galop. Ik heb onzen landgenoot den mededinger van Sue genoemd, en indien ik mij niet bedrieg is die hulde verdiend. Thans voeg ik er bij dat hij tevens aangemerkt kan worden als de vertegenwoordiger te onzent dier andere Fransche school, die daar ginds aan de socialistische opgevolgd is. Als realist doet de heer Koetsveld zoo min onder voor Feydeau als voor Flaubert. De vermetelste tooneelen in *Fanny* en *Madame Bovary* zijn niet vermeteler dan het nachttoilet van Zeewij. Zij zijn alleen minder schoon, omdat zij de pretensie hebben te voegen in een litterarisch stelsel. Acht iemand deze vergelijking een dubbelzinnigen lof, ik gun hem zijn beter inzigt. Mij grieft alleen, ter wille van de vaderlandsche letteren, het inderdaad bedroevend feit, dat een van onze beste auteurs, instede van zijne gaven onafgebroken aan het hoogste te wijden, zijn leven lang in de litteratuur schier niets anders gedaan heeft als zich op sleeptouw te laten nemen door bijoogmerken.

Doch laat ik niet wederom onregtvaardig worden. Elke vogel zingt zijn eigen lied, en schrijvers hebben met polsdragers dit gemeen dat zij niet verder springen kunnen dan hun stok lang is. Het kan wel niet ontkend worden dat de heer Koetsveld mede

behoort tot onze ongeletterde letterkundigen, en dat hij ook in dien zin de vader der nederlandsche novelle is; doch vooreerst zijn desniettemin door hem, dank zij zijn beter ik, gedurende dat tijdsverloop een zeker aantal zeer oorspronkelijke, zeer fijn geteekende, zeer menschkundige en daardoor treffende bladzijden geleverd; en ten andere — doch hetgeen volgt kan niet in één volzin zamengedrongen worden.

Sedert ruim twintig jaren worden twee boeken in ons vaderland, twee hollandsche boeken, meer gekocht en vlijtiger gelezen dan vele andere werken van smaak te zamen; en van het eene dier twee is de heer Koetsveld de schrijver. Ongetwijfeld is de *Camera Obscura* geestiger, vrolijker, verkwikkelijker en meer uit één stuk dan de *Schetsen uit de Pastorij te Mastland.* Hildebrand is losser van zijne eigen beelden; zijne figuren hebben meer zelfstandige levenskracht; het gaat bij hem menschelijker toe. Doch hetgeen ik telkens verwonderlijker en bewonderenswaardiger vind, dat iemand op zoo jeugdigen leeftijd een in zijne soort zoo volmaakt boek als de *Camera Obscura* heeft kunnen zamenstellen, ditzelfde verbaast mij ook en doet mij in gedachten den hoed afnemen zoo vaak de *Pastorij van Mastland* mij weder in handen komt. Even als Hildebrands *coup d'essai* is ook die van den heer Koetsveld een *coup de maître* geweest. Naar evenredigheid van dezen zijnen eersteling heeft hij zich wel is waar in later tijd niet ontwikkeld; doch wat zou dit? Ontwikkeling was in zekeren zin bij hem niet noodig, want het beste dat hij vermogt voort te brengen is aanstonds door hem afgeleverd. Op een leeftijd dat negen en negentig van de honderd anderen nog naauwelijks weten hoe zij het aanleggen zullen, had hij voor zich reeds opgehouden te tasten, en kende hij zijnen weg, en wist hij waar hij henen wilde. Die zekere maat, waarin het geheim der kracht ligt, schijnt bij hem tegelijk met hemzelven ter wereld te zijn gekomen. Geest en wijsheid gaan, in zijn eerste geschrift het beste, hand aan hand; vaardigheid in het opmerken en rijpheid van oordeel. Daarvan proeven te willen bijbrengen zou een onbegonnen werk zijn; en misschien bewijs ik aan mijne lezers grooter dienst door hen opmerkzaam te maken op eene algemeener eigenschap, die tevens volgens mij de *Pastorij van Mastland* tot een gedenkstuk der nieuwere vaderlandsche letterkunde maakt.

Hildebrand is er in geslaagd de beelden van een aftredend geslacht op te vangen in zijnen spiegel en te doen kleven op het papier. Zulke ooms en tantes als ons door hem geschilderd worden zijn er niet meer. Het zijn typen uit een tijdperk van overgang dat niet meer over behoeft te gaan; *bons restes* van onze achttiende eeuw, bijeenverzameld aan den ingang der negentiende. Zoo is ook de *Pastorij van Mastland* de uitdrukking van een maatschappelijken toestand die voor goed tot het verledene behoort. Iemand die in den eersten persoon des enkelvouds het karakter wenschte te schetsen van den hervormden predikant in Nederland gedurende de eerste helft der tegenwoordige eeuw, zou niet anders behoeven te doen als de confessie van den heer Koetsveld aan zijne fiktie ten grondslag te leggen. Deze doorgehaalde teekening zou een portret van treffende gelijkenis zijn. Ware ik een jong meisje van den nieuwen tijd, ik zou voor geen geld ter wereld de echtgenoot van den leeraar van Mastland willen worden. Eerst de Rebekka van zulk een Izak en daarna de Sara van zulk een Abraham te zijn, welk een lot! Doch Cornelia, steeds huishoudster, bedrijvig en op den penning, nieuwsgierig en een weinig een langtong, tweemalen iederen zondag manliefs bef losstrikkend, ter studeerkamer niet geadmitteerd als na een eerbiedig tikken aan de deur, in de huiskamer achtergelaten wanneer een akademiekennis den herder een bezoek komt brengen, bang voor een winter buiten en onnoozel blijde met een stadsberoep, vier jaren getrouwd en moeder van vier kinderen — deze Cornelia is een kostbare achtergrond. Ware ik meester Baljon, de dorpsonderwijzer, ik zou bij gelegenheid den alleenwijzen predikant trachten te doen gevoelen dat mijn studeren nog in iets anders als enkel pennen-vermaken bestaat. In burgemeester Van der Zandens plaats zou ik niet gedoogen dat de dominé zich voortdurend als het hoofd der gemeente beschouwde. Kon ik voor mijne vrijzinnigheid zulke goede gronden aanvoeren als Pierre du Meaux, de plattelands-heelmeester, ik zou mij op de vergadering van het leesgezelschap den mond niet laten snoeren door den evangelie-dienaar buiten funktie, en indien ik het voorregt had tot de ringbroeders te behooren, zou ik dien jeugdigen kollega, die zoo goed de kunst van hooren, zien en zwijgen verstaat, eens duchtig in de maling nemen. Zoo

redeneert gij misschien, en geeft daardoor te kennen dat volgens u de pastor-zelf van Mastland in de naar deze plaats genoemde schetsen eene te voorname en te wigtige rol vervult. Doch wat ik u bidden mag, beroof onze letterkunde niet van een harer naiefste produkten! Die pastor met dat pauselijk zelfbewustzijn, die echtgenoot met eene stroopop tot vrouw, die dorpskoning met zijne van zelf sprekende en onbegrensde meerderheid, hij is een fragment onzer volkshistorie van den voorlaatsten tijd. Zijn protestantisme is de formule der goddelijke waarheid-zelve, en hij bezit in zijne prediking, in zijn krankbezoek, in zijn godsdienstig onderwijs voor de jeugd, het eenig alles afdoend geneesmiddel tegen de kwalen des menschdoms. Niemand zoo doordrongen als hij van de magt en de hooge roeping van zijnen stand. Bij de nederige bekentenis van eigen tekortkomingen, niemand zoo innig overtuigd dat onze nationale toekomst aan de verbeterde opleiding van onze toekomstige godsdienstleeraren hangt. Uit dit oogpunt beschouwd is de *Pastorij van Mastland* een boek van groote en blijvende waarde; en wie eenmaal zulk een boek geschreven heeft mag daarna een potje breken.

April 1864.

MEVR. BOSBOOM-TOUSSAINT.

A. L. G. Bosboom-Toussaint, De Bloemschilderes Maria van Oosterwijk. Leyden, 1862. — Het laatste bedrijf van een stormachtig leven. Amsterdam, 1864.

Non pas l'art, mais l'artiste, luidt het opschrift van eene van Töpffer's losse schetsen, en geestig toont hij in dat stukje aan, dat men de kunst best bevordert door 's kunstenaars schoorsteen te laten rooken. Mogelijk is het onbescheiden zich hierover in het openbaar uit te laten; doch ik verbeeld mij dat mevrouw Bosboom, die zelve kunstenares en daarbij de echtgenoote van een kunstenaar is, de juistheid van Töpffer's opmerking beter beoordeelen kan dan de meesten. Sedert het vierde eener eeuw staat zij mede aan de spits van onze letteren; een ieder erkent dat zij tot de ongemeenste vernuften behoort die ons vaderland in den laatsten tijd voortgebragt heeft. Hoewel er in haar talent iets ongelijkmatigs is, en de eene helft van hare geschriften niet in de schaduw der andere staan kan, heeft zij nooit een boek in het licht gezonden dat harer onwaardig was; Nederlands eerste romancière heette zij bij hare opkomst; zij heet het nog, en met hetzelfde regt. Doch heeft Nederland zich ook de moeite gegeven om naar de uitwendige omstandigheden van deze belangwekkende vrouw eenig onderzoek in te stellen? Heeft men het zich tot eene eer gerekend haar lot te verzekeren? Misschien heeft zij die minder fraaije boeken alleen geschreven opdat haar de middelen niet ontbreken zouden tot zamenstelling van de andere.

De fraaije zouden misschien nog fraaijer geworden zijn indien zij er meer tijd en zorg aan had kunnen ten koste leggen. Het is met de kunst als met de liefde: beiden willen gekoesterd wezen. Er zijn voorbeelden van geniale dichters en schilders wier veerkrachtig talent zoo min bezweken is onder hunne huiselijke zorgen, als onder hunne ongeregelde levenswijze. Doch meestentijds en bij vrouwen is gedwongen werk een onoverkomelijke hinderpaal voor de ontwikkeling van het talent. Voor eene schrijfster met onmiskenbare gaven, die geen ander kapitaal bezit als deze gaven zelven, behoorde het publiek dat haar bewondert nog iets meer dan enkel lofzangen over te hebben. En toch weet ik niet of de bescheiden maatschappelijke positie die mevrouw Bosboom zich veroverd heeft, alles wel bezien, niet de beste aanmoediging is voor anderen en voor haarzelve. Het kunstenaarstalent van haren echtgenoot is even degelijk als het hare en stemt er in geest en rigting op merkwaardige wijze mede overeen. Het licht der getemperde mystiek dat tusschen de zuilen van zijne kerken speelt, is het geloofslicht van Ottelijne; en zoo vaak er in zijne predikstoelen een redenaar ontbreekt, kan men het der wachtende vergadering duidelijk aanzien dat zij in vrome gepeinzen de komst van Gideon Florensz verbeidt. Er is in de harmonie van zulk een kunstenaarsleven meer weelde dan de wereld schenken kan. Wanneer de hoogere beschaving van ons volk weder eenige schreden voorwaarts zal gedaan hebben, zullen de nog altijd heerschende vooroordeelen tegen het hanteren van pen of penseel van zelf opgaan in de nevelen waaruit zij geboren werden. Doch voorshands kunnen wij het beschamend voorbeeld van sommigen nog niet missen. Met onze oogen moeten wij leeren zien en met onze handen leeren tasten dat kunst en arbeid, kunst en eer, kunst en fierheid, kunst en godsdienst, altegader bloedverwanten en huisgenooten zijn.

Het gemood van mevrouw Bosboom is door en door protestantsch; en ik verstout mij te herhalen dat de schilderijen van haren echtgenoot, althans voor degenen die haar alleen uit hare werken kennen, de volmaakte uitdrukking zijn van hare eigen denkwijze. In de eerste plaats is dit protestantsch kerkgebouw, van binnen gezien, — het is eene bekende zaak dat de heer Bosboom de buitenzijde der bedehuizen schier stelselmatig onaan-

geroerd laat — door ouderdom eerwaardig. Haveloos is het woord niet tot kenschetsing van den staat waarin of deze wanden, of deze gewelven verkeeren; nogtans mist men er dien toon van welgedaanheid die ook het oude kenmerkt wanneer het door het nieuwe in eere gehouden wordt. Stemmigheid en rustige stilte zijn voorts de eigenschappen die hier bij uitnemendheid de aandacht boeijen. Daarbij ligt over het geheel een tint van hoogen ernst. In dezen tempel een wereldsch koncert uit te voeren, zou naar heiligschennis kunnen zweemen. Het schijnt eene natuurlijke wijkplaats voor bedroefden en bekommerden; en al begrijpt men ligt dat de grooten der aarde er niet met opzet uit geweerd zullen worden, het is niettemin aan alles kennelijk dat het regt der vooraanzitting hier toekomt aan de kinderen des volks. Zou het eene gewone godsdienstoefening zijn, of eene plegtige avondmaalsviering? Het zal in elk geval iets indrukwekkends wezen; iets, tevens, waarvan al de kracht gelegen zal zijn — of het statig orgel moest invallen voor eene wijl, en het puriteinsch psalmgezang begeleiden — in het gesproken woord en in de onnaspeurlijke gedachten daardoor opgewekt in de gebogen ziel. O magtige tweespraak, o ondoorgrondelijk verbond van taal en hart! Doch verlies niet uit het oog dat deze protestantsche vergadering hare gebeden uitstort in een oud-roomsch heiligdom. Het tooverachtig licht dat door de antieke boogvensters naar beneden stroomt is een licht van katholieke afkomst. Rome heeft hem gebouwd, den tempel waarin deze hervormden nederknielen. Zij zijn zich bewust te aanbidden in geest en in waarheid; en niet minder gespannen zou hunne aandacht, niet minder vroom hun eerbied zijn, indien een andere Spurgeon hen ten gebede bescheiden had in het Paleis voor Volksvlijt. Doch de schilder, de kunstenaar, zou daar zijne rekening niet bij gevonden hebben. De heer Bosboom penseelt geene stationsgebouwen van glas en ijzer. Hij is de dichter van het protestantisme, en de poëzie van dit laatste is juist gelegen in zijn geheimzinnig verband met dat katholicisme waarvan het zich heeft losgescheurd en waaraan het zich desondanks vermaagschapt gevoelt. Vandaar de diepe en blijvende indruk dien de kunstgewrochten van dezen echt protestantschen schilder ook bij dezulken teweegbrengen die niet in staat zijn zich rekenschap te geven van zijn talent en alleen te rade gaan

met hun eigen kerkgeloof. Zonder er zich van bewust te zijn toont hij hun met zijne lijnen en zijne kleuren dat hun protestantisme eene transaktie is, doch tegelijk verzoent hij hen met die ontdekking, welke zij niet maken, door haar zich te laten oplossen in den stralengloed van zijne kunst. De vreemdeling en bijwoner gevoelt met de voelhorens van zijn verstand dat deze kerkportalen zonder wijwatersbekken, deze koorgewelven zonder altaar, deze nissen zonder heiligenbeelden, deze kapellen met hoogstens eene militaire graftombe tot sieraad, deze gothische architektuur zonder wortelen in het gemoed der tempelgangers, niet anders zijn als een gekontrarieerd en gewijzigd pausdom. En toch, — gelijk bij het lezen van de romans van des schilders echtgenoot, — toch gevoelt hij zich tevens, bij het aanschouwen dier protestantsche bedehuizen, de gevangene van iets hoogs en magtigs. Dezelfde overtuiging waaraan hij zich als dogme ontgroeid weet, boezemt hem eerbied in als gemoedsleven en maakt zijne bewondering gaande als nationale kracht.

Het is mij niet onbekend dat deze beschouwingen geene volledige inleiding vormen op al de romans en verhalen van mevrouw Bosboom zonder uitzondering. Mevrouw Bosboom is niet altijd, is niet alom in hare werken de regtzinnig geloovige christin van de protestantsche schakering; doch zij is het in haar hoofdwerk, *Leycester in Nederland*, met de twee daarmede zamenhangende vervolgen; zij is het in dat *Huis Lauernesse* waarmede zij zich het eerst bij het groote publiek eene blijvende reputatie gemaakt heeft; zij is het in de twee kleinere en minder belangrijke studien van den allerlaatsten tijd, wier titels men aan het hoofd van deze aankondiging geplaatst vindt; zij is het in hare *Historische Novellen*, in haar *Leydsch Student*, en zelfs bij nader inzien, in haren *Graaf Pepoli*. Voor mijn oogmerk is dit genoeg; of laat mij liever zeggen, het is meer dan ik noodig heb of gebruiken kan. Ook ben ik mij bewust de schrijfster regt te laten wedervaren, wanneer ik bij het doen van eene keus uit dien overvloed van justifikatieve bescheiden de aandacht mijner lezers voor eene wijl bepaal bij de monumentele reeks van studien waarvan de komst van Leycester in Nederland het voorwendsel en Gideon Florensz de hoofdpersoon is.

Voorwendsel is een hard woord, en men zal het in dit bijzon-

der geval met eenige restriktie behooren op te vatten. De drie uitvoerige romans, door mevrouw Bosboom aan de beschrijving van het naar Leycester genoemde tijdperk van onze geschiedenis gewijd, staan met de overkomst van dien landvoogd en met zijn verblijf te onzent onbetwistbaar in verband. Het eerste gedeelte der trilogie, meer bepaaldelijk *Leycester in Nederland* geheeten, korrespondeert met 's graven eerste optreden hier te lande, van December 1585 tot December van het volgende jaar. Desgelijks handelt *Gideon Florensz*, waarmede de trilogie gesloten wordt, over Leycester's tweede en laatste overkomst, in Julij 1587. Met de ontknooping van *Gideon Florensz* eindigt ook het dusgenaamd Leycestersch tijdvak. De zes maanden, die tusschen Leycester's eerste vertrek en zijn tweede overkomst verloopen zijn, vormen eene overgangsperiode, een tijd van stilstand, gedurende welken de titelheld van het tooneel verdwijnt; en met veel talent heeft mevrouw Bosboom deze gaping weten aan te vullen door het opvoeren van eenige heldinnen, door haar de *Vrouwen van het Leycestersch tijdvak* genoemd. Deze indeeling is in één woord meesterlijk; te meesterlijker en te gelukkiger, omdat zij niet van te voren gezocht is geworden, maar zich onder het voortwerken van zelf aan de auteur heeft aanbevolen als de natuurlijkste en geschiktste vorm voor de door haar te behandelen stof. De opzet van *Leycester in Nederland* was eene vergissing; doch aan de wijze waarop dit kwaad hersteld en ten goede gewend is geworden herkent men de magt van een zeldzamen geest. Het is en blijft inderdaad eene verwonderlijke zaak dat eene zwakke vrouwenhand in staat bevonden is om dit logge onderwerp in weerwil van zijne centenaarszwaarte, te voorschijn te dringen uit zijne eeuwenheugende schuilplaats niet-alleen, maar het in zoodanige mate meester te worden dat de ruwe granietklomp ten slotte verkeerd is in eene levende en sprekende beeldengalerij. Doch al doe ik hulde aan de ongemeene virtuositeit waarmede de reeks van mevrouw Bosboom's Leycester-romans door haar in elkander gezet en gegroepeerd is, ik ben daardoor nog niet met sprakeloosheid geslagen. Persoonlijk is het mij volmaakt onverschillig of in het groote tweegevecht tusschen Leycester en Oldenbarnevelt het regt zich aan de zijde van den advokaat van Holland of aan die van den Engelschen landvoogd be-

vonden heeft. Om het met Oldenbarnevelt te houden zou ik mijzelven eenig geweld moeten aandoen; desgelijks kost het mij inspanning het standpunt te bereiken van mevrouw Bosboom, die met eene nu en dan aan hartstogt grenzende geestdrift voor Leycester pleit. Doch dit meen ik te mogen beweren, dat na al hetgeen er sedert over deze kwestie heen en weder geschreven is, te beginnen met de in 1847 verschenen brochure van den heer Beijerman en te eindigen met het opstel van den heer Fruin in den *Gids* van 1862, het ten gunste van Leycester ingesteld regtsgeding voor de vierschaar des oningewijden publieks door mevrouw Bosboom met vlag en winpel verloren is. Hoe nu? Is er dan in Nederland geene wellevendheid meer, en zal men eene schrandere vrouw veroordeelen en overlaten aan haar lot omdat zij niet opgewassen blijkt tegen twee professoren in de vaderlandsche geschiedenis? Met 's lezers welnemen, dit is de kwestie niet. Den historischen Leycester geef ik mevrouw Bosboom present, den haren en die van hare tegenpartij; en tot schadeloosstelling van dat onbelangrijk verlies leg ik beslag op Gideon Florensz, van wien ik volhoud dat hij de hoofdpersoon van de geheele trilogie en daarbij mevrouw Bosboom's eigenaardigste kreatie is. En wie is die Gideon Florensz, aan het boetseren van wiens beeld onze landgenoot al de kunst van haar geloof en van hare liefde te koste gelegd heeft? Hij is een zeer gemakkelijk te herkennen en nogtans zeer geheimzinnig persoon. Zijn naam is niet altijd dezelfde; ook niet zijn leeftijd of zijn geslacht. Omstreeks 1520, meer dan zestig jaren voor Leycester's komst hier te lande, heette hij Paul van Mansfelt, was hij de beschermeling van den Utrechtschen vikaris van Heerte, had hij kennis aan Johannes Pistorius, den pastoor van Woerden, en oefende hij als officieus biechtvader een beslissenden invloed uit op de gevoelens en de lotgevallen van de jonkvrouw van Lauernesse. Ruim eene halve eeuw later, op hetzelfde oogenblik dat hij in regten Gideon Florensz heette en in Noord-Nederland leefde, leefde hij ook in den Kerkelijken Staat en droeg hij den naam van Alessandro Minganti, beeldhouwer van beroep, leerling van Michel-Angelo, onderdaan van Paus Sixtus den V^den^, raadsman en leermeester van de schoone Signora Violante, boezemvriend van Graaf Pepoli, wiens oogen hij opende voor de wuftheid van zijn rijken-

edelmans bestaan, dien hij in zijn ongeluk bijstond met de vertroostingen van een gezuiverd christendom, en aan wien hij in de laatste ure den moed wist in te boezemen om met eere te sterven op een schavot. In 1593, toen Gideon Florensz nog dorpspredikant was te West-Souburg, in Zeeland, heette hij te gelijk Monsieur de la Rivière en vergezelde hij den jongen graaf Floris van Culemborg als gouverneur naar de Leydsche akademie. De taak die Gideon onder dien naam en in die betrekking te vervullen had was uiterst teeder, doch zijner waardig en opperbest aan hem toevertrouwd. Gideon toch is een geboren *directeur de conscience* van protestantsche bloede; en wanneer gij hem opdraagt om de onverstandige doch beminnelijke liefde van een jeugdigen prins, van welke liefde eene Leydsche burgerdochter het onschuldig en aanvallig voorwerp is, ten goede te leiden en met verstand te genezen, kunt gij er verzekerd van zijn dat hij zich van die delikaatste aller zendingen op onberispelijke wijze kwijten zal. En hiermede zijn wij nog niet aan het einde. In 1698, meer dan honderd jaren nadat Aldegonde hem naar West-Souburg heeft medegetroond, leeft Gideon Florensz nog, en wij ontmoeten hem ditmaal te Delft. In dien tusschentijd is hij eene vrouw geworden, eene oude vrouw, Geertje Pieters genaamd, eene bloemschilderes van zeer middelmatig gehalte, doch met een hart zoo vol evangelische gevoelens, dat zij van den verwilderden en gansch en al verdoolden Willem van Aelst nog bijna een beter mensch zou gemaakt hebben. Deze laatste inkarnatie van Gideon, ik beken het, is zijn meesterstuk niet; doch Geertje Pieters was ook slechts eene herinnering, de schaduw van een ander en liefelijker beeld (insgelijks een vrouwenbeeldje) uit het verledene. Tijdens deze voorlaatste in de rij zijner menschwordingen, omstreeks 1650, was Gideon een mooi jong meisje, Maria van Oosterwijk geheeten, mede te Delft woonachtig en aldaar, doch met aanmerkelijk grooter talent dan hare helpster en leerling Geertje Pieters, het vak van bloemschilderes uitoefenend. Wie echter meent dat hij daarom en in die rol ontrouw geworden is aan zijne roeping, kent Gideon Florensz niet. Eerst brengt hij in het karakter van Maria van Oosterwijk aan zijne jongere zuster Adriana, ter Nootdorpsche pastorij, een offer dat wel niet voor zijn verstand of zijne menschenkennis

pleit, maar waaraan men een gemoed herkent van de reinste en verhevenste soort; en daarna, wanneer hij zich voor goed als kunstenares te Delft nedergezet heeft, neemt hij met denzelfden Willem van Aelst dien ik daareven noemde, doch die destijds veertig jaren jonger was en dan ook zulk een hopeloos onverbeterlijke losbol nog niet scheen, eene bekeeringsproef die ik niet aarzel aan te merken als een doorslaand bewijs van zijne identiteit.

Doch hoewel men aldus bij allerlei gelegenheden en onder allerlei vormen in de romans van mevrouw Bosboom denzelfden type terugvindt, nergens is Gideon Florensz beter op zijne plaats, nergens karakteristieker, beminnenswaardiger, edeler of grooter, dan in de naar Leycester genoemde trilogie; dezelfde aan wier laatste onderdeel hij openlijk en onverholen zijnen naam geschonken heeft. Van al de voornaamste tafereelen en toestanden in deze twaalf boekdeelen is Gideon Florensz de springveer of de spil. Gideon en Ivonnette, Gideon en Jakoba, Gideon en Deliana, Gideon en Lady Margaret, Gideon en Barnevelt, Gideon en Leoninus, Gideon en Cosmo, Gideon en Leycester — deze groepen aan te duiden is met weinig woorden en met eene handvol eigennamen den hoofdinhoud weêr te geven van de geheele reeks der Leycester-romans. Ook is het aan deze omstandigheid dat ik het regt ontleen om mevrouw Bosboom op hare beurt de dichteres van het protestantisme te noemen. Vooreerst toch is het bij mij aan geen twijfel onderhevig of hare verschoonende genegenheid voor Leycester wortelt in de meening dat Leycester geweest is de voorstander en beschermer van hetgeen men hier te lande twee honderd jaren geleden de ware religie noemde; terwijl hare antipathie tegen Oldenbarnevelt even ongetwijfeld eene vrucht is van het door haar als zeker gestelde feit, dat Oldenbarnevelt een vrijdenker was. Ik weet wel dat bijkomende omstandigheden haar in dit oordeel nader bevestigd hebben, en dat zij onder anderen ook hierom aan Leycester de voorkeur geeft, omdat deze in hare oogen, gelijk Gideon Florensz het ergens uitdrukt, „een menschelijk mensch" geweest is, en Oldenbarnevelt niet; doch tot de hoofdzaak doet dit weinig af. Een onschadelijk vrijdenker als de geldersche kanselier Leoninus kan genade vinden bij onze schrijfster, en zelfs weet zij in den zoodanige regt te laten wedervaren aan de accidentele deugden en loffelijke kwali-

teiten. Een libertijn als Oldenbarnevelt daarentegen staat in het gemoed van mevrouw Bosboom als schuldig aan gekwetste majesteit aangeteekend, en zij acht hem uit staatszucht tot alle euveldaden bekwaam. Nog eens, ik kritiseer deze zienswijze niet. Mijn oordeel over Oldenbarnevelt en Leycester is niet gevestigd, en mij ontbreekt de noodige wetenschap om in deze kwestie eene eigen meening te kunnen hebben. Slechts doe ik opmerken dat het aangeduid vermoeden omtrent den oorsprong van mevrouw Bosboom's voorliefde tot betrekkelijke zekerheid wordt zoodra men kennis maakt met haren Gideon. Eenerzijds speelt Gideon in dezen roman de rol van een onpraktisch schepsel. Wanneer Leycester in stilte alles voorbereid heeft om door een *coup d'État* zich in het bezit te stellen der heerschappij waarop hij regt meent te hebben en die onontbeerlijk is voor de zegepraal van hetgeen hij de goede zaak acht te zijn, komt Gideon tusschenbeide en betoogt hij met de meeste welsprekendheid, niet dat Leycester ongelijk of dat de goede zaak de hulp van Leycester niet noodig heeft, maar dat staatsgrepen schuldig en misdadig zijn in de oogen van God. Wanneer Cosmo Pescarengis, ten gunste van Leycester, te Leyden eene omkeering wil bewerkstelligen in het stedelijk bestuur en hij daartoe met veel overleg zekeren zondagochtend gekozen heeft, stemt Gideon hem toe dat het welslagen van dit komplot zeer wenschelijk en aan de belangen van den landvoogd zeer bevorderlijk zou zijn, doch tevens brengt hij hem onder het oog, en met noodlottig goed gevolg, dat wie op zondagochtend zuid-hollandsche burgemeesters en schepenen van het kussen stoot, daardoor niet slechts in opstand komt tegen de van God gestelde magt, maar zich ook bovendien aan sabbatschennis bezondigt. Gideon Florensz, die mevrouw Bosboom's sympathie voor Leycester in hare geheele uitgebreidheid omhelsd heeft en daarin deelt, maakt alom aan Leycester en de zijnen het regeren onmogelijk. Doch onmogelijk waarmede, en door de kracht van welk tegenwigt? Hier nu is het dat het gemoed van mevrouw Bosboom zich in den vollen bloei van zijne schoonheid vertoont, en dat het beeld van haren onveranderlijken held op het schitterendst uitkomt. Mij voegt het niet te ontkennen dat er gedurende de laatste vijfentwintig jaren in ons vaderland een zeker aantal voortreffelijke protestantsche leerredenen uitgekomen zijn; leerredenen waarin het protestantsch geloof in zijne eigen-

aardigheid gehandhaafd en met gloed van overtuiging verkondigd wordt. Doch wel mag ik vragen of deze redevoeringen, op wier verdiensten ik thans niets afdingen wil, uit het oogpunt der kracht of der bezieling de vergelijking kunnen doorstaan met zoo menig hoofdstuk uit de romans van mevrouw Bosboom, waar Gideon Florensz, welken naam hij dan ook voeren moge, zijne zielsovertuiging blootlegt, zijn gemoed uitstort, of zijne gebeden opzendt? De vorm van zijn geloof is die der protestantsche orthodoxie, doch zonder een zweem van formalisme en gepaard met al de mildheid die met een eigen kerkgeloof bestaanbaar is. Zijne afscheidsgesprekken met Cosmo Pescarengis in de Leydsche gevangenis zijn een gedenkteeken van levend evangelisch christendom. Wil het protestantisme blijven bestaan, zoo is dit het geloof waaraan het zich vast te klemmen heeft. Voor mijzelven, ik mag het niet ontveinzen en sommigen zullen er mij om beklagen, geeft dat geloof tevens te weinig en te veel; doch dit verhindert mij niet om in mevrouw Bosboom een sieraad van haar kerkgenootschap te erkennen, en het er voor te houden dat men van die zijde verstandig handelen zal met haar getuigenis op prijs te stellen.

Deze sleutel op de voorname gedachte van mevrouw Bosboom's romantischen letterarbeid wordt thans niet voor het eerst door mij uitgevonden, maar is van het begin afaan door haarzelve den beoordeelaren van hare geschriften aan de hand gedaan. Wie heden met eenige aandacht de narede van *Leycester in Nederland* en het slot van *Gideon Florensz* leest, zal er voortaan niet aan kunnen twijfelen dat dit haar hoofdwerk een apostolisch karakter draagt, of dat het in hare bedoeling gelegen heeft om het te doen strekken tot eene belijdenis van haar geloof. Opmerkelijk verschijnsel, voorwaar, en wel een bewijs dat de 19[de] eeuw, ook in Nederland, hare eigen physionomie heeft. Ziehier eene vrouw van burgerlijke afkomst, zonder naam of fortuin, genoodzaakt om zich enkel en alleen door eigen krachten een weg te banen door de haar omringende menigte. Zij is eene geboren kunstenares met de pen, doch ook eene geborene Hollandsche en daarbij een kind van dat Alkmaar waar twee honderd jaren geleden zoo bloedig gestreden is voor nederlandsche vrijheid en protestantsch kerkgeloof. Dat zij eene godsdienstige

natuur heeft spreekt schier van zelf; doch zou zij van de haren en eene echte dochter des huizes zijn, indien er, behalve dien algemeenen aanleg tot religie niet ook bovendien eenig specifiek evangelistenbloed door hare aderen stroomde? Die roeping en de andere, ik bedoel hare kunstenaarsgaven, hebben te zamen mevrouw Bosboom's loopbaan bepaald. Te krachtig was de aandrang van haar talent dan dat zij het grijpen naar de pen onvrouwelijk of zondig achten kon; te vroom haar gemoed, te vurig haar protestantsche ijver, dan dat zij hare gaven als schrijfster niet gaarne en met eerbied zou hebben nedergelegd op het altaar van haar geloof. Doch weet gij wel, waarde lezer, dat zoo iets nooit te voren in Nederland vertoond is geworden? Het pikante der zaak zou misschien eerst regt aan het licht komen, indien tijd en plaats mij veroorloofden hier eene reeks van parallellen te trekken en een van dezen te wijden aan de overeenkomst en het verschil tusschen mevrouw Bosboom-Toussaint en mevrouw Van Winter-Van Merken: de romancière der 19de en de dichteres der 18de eeuw; de dichteres uit de school van Voltaire, de romancière uit de school van Walter Scott. Doch ook zonder vergelijking of tegenstelling is het duidelijk genoeg dat er in minder dan honderd jaren tijds eene groote verandering gekomen is, niet slechts over onze letteren, maar over onzen geheelen maatschappelijken toestand. Waar is het dat te allen tijde en in alle landen enkele voortreffelijke vrouwen geleefd hebben, die voor de bekwaamste en begaafdste mannen in geen enkel opzigt ter zijde behoefden te treden. Doch alleen onze tijd heeft in ons vaderland iemand kunnen voortbrengen als mevrouw Bosboom. Reeds de poging-zelve om de romantiek tot voertuig te doen verstrekken aan een bepaalden vorm van evangelieverkondiging, reeds deze poging onderstelt, waar zij wordt aangewend door eene vrouw, eene mate van maatschappelijke emancipatie, van individuele zelfregering, en ook, opdat ik niets verberge, van vertwijfeling aan de levenskracht van het oude, gelijk in de nieuwere geschiedenis van ons werelddeel alleen de 19de eeuw heeft gevoeld en vertoond.

Uit de voorgaande bladzijden is den lezer gebleken, dat door mij aan mevrouw Bosboom eene zending wordt toegeschreven; en zeer zou het mij verwonderen indien de juistheid van dit gezigtspunt door

haar geloochend of in twijfel getrokken werd. Doch wie zending zegt, zegt strijd. Reeds die kunstenaar, welke uitsluitend naar een kunstdoel streeft, stuit in zijne vaart op allerlei bezwaren en moet ieder oogenblik voor een of anderen hinderpaal uit den weg gaan. Zijn leven is eene gestadige slingering tusschen het goede beginsel en het kwade, tusschen menschenvrees en eigen overtuiging. Zal hij transigeren? Zal hij terugtreden? Zal hij doortasten? Doch veel sterker is de verzoeking voor hem die zijn talent heeft toe te passen op eene buiten het gebied der kunst gelegen stof. De zoodanige staat om zoo te spreken nacht en dag aan altoos dezelfde aanvechtingen bloot. Hij is apostel: derhalve behoort hij in de eerste plaats getrouw te blijven aan zijne zaak. Doch tevens is hij kunstenaar, en een kunstenaar van de echte soort. Er is eene konscientie van het goede en ware, dit weet hij; doch tevens gevoelt hij aan zijn hart dat er ook eene konscientie van het schoone bestaat, en dat deze laatste geene minder felle Nemesis dan de eerste is. Dien strijd geheel en al te boven te komen is onmogelijk; te vergen dat de strijder nimmer bezwijken of altijd in dezelfde mate overwinnaar blijven zal, een onmenschelijke eisch. Doch zoolang het geoorloofd zal zijn te wenschen dat de evenaar ten minste niet onveranderlijk naar eene en dezelfde zijde oversla; dat de kunstenaar niet van te voren veroordeeld zij om in alle twijfelachtige gevallen zonder onderscheid te zwichten voor zijnen mededinger, zoolang zal het vrijstaan te beweren dat mevrouw Bosboom, wier beeld ik onder deze trekken schetste, op menige plaats in hare werken aan de matte rust der nederlaag de voorkeur geeft boven de inspanning van den strijd. Zij gelooft in haar genre, en over het algemeen valt aan de opregtheid van dat geloof in het minst niet te twijfelen. De historisch-romantische vorm is tot op zekere hoogte onbetwistbaar samengegroeid met haar talent. Die vorm is haar eigendom, haar aangeboren kostuum, het natuurlijk bekleedsel van haren geest. Toch doet zij ons nu en dan op pijnlijke wijze gevoelen dat hij werkelijk niet meer dan een bekleedsel, en bijna slechts een masker is. „Wij hebben", dus luidt het slot van *Een Leydsch student*, waar de schrijfster rekenschap geeft van de door haar aanvaarde taak, „wij hebben deze op goed geloof ondernomen; en waarin wij ook hebben gefaald, wij houden ons overtuigd, dat niemand ons ten laste zal

leggen, dat wij op het punt der *kwantiteit* zijn te kort geschoten." *De dood van jonkvrouw van Lauernesse* heeft het opschrift boven het 25ste hoofdstuk van den roman van dien naam; en wanneer het gebleken is dat de jonkvrouw van Lauernesse niet dood, maar slechts schijndood was, gaat de schrijfster voort: „Mijne lezeressen hebben die uitspraak verwacht; met de ondervinding van 1000 en ...? romans voor zich, konden ze op zoo iets verdacht zijn, en ik durf hopen, dat ze genoeg goeden dunk van mij hadden, om mij niet voor de onhandige te houden, die hare heldin laat sterven in het 25ste hoofdstuk, daar het boek eerst met het 30ste eindigt. In het tweede deel van *Leycester in Nederland* verontschuldigt mevrouw Bosboom zich — waarover? over het opvoeren van sommige zeer aardschgezinde orthodoxe predikanten; en niet tevreden met aldus het genoegen te hebben verstoord dat het werk harer handen ons te smaken had gegeven, — want haar Modet en vooral haar Fraximus zijn inderdaad naar het leven geteekend, — besluit zij deze uitweiding met een kompliment *à brûle-pourpoint* aan het adres van den heer Van Oosterzee, aan wien haar roman opgedragen is, en die wel zal willen aannemen, zegt zij, dat zij ook aan het bestaan van waardige regtzinnige predikanten gelooft. Deze voorbeelden, vertrouw ik, stellen mijne meening genoeg in het licht. Ik verwijt namelijk aan mevrouw Bosboom dat zij nu eens door misplaatste scherts, dan weder en meestentijds door even kwalijk geplaatste gemoedelijkheden, bij den lezer het geloof vernietigt in hare kunst en hem jammerlijk ontnuchtert. Ben ik onregtvaardig? Maak ik van drie kleine smetjes eene groote klad? Zouden deze fouten bij een eventuelen herdruk met niet noemenswaardige moeite te verhelpen zijn? Mij is het wel: en hoe fraaijer mevrouw Bosboom's boeken eenmaal worden zullen, hoe meer ik er mij over verheugen zal. Doch ik heb mijn laatste woord nog niet gezegd. Hare geschriften gaan doorloopend mank aan dit zeer voorname euvel, dat de taal waarin zij geschreven zijn tweeslachtig en slechts voor een gedeelte de ware uitdrukking van mevrouw Bosboom's gedachte is. Mevrouw Bosboom heeft uit de folio's en kwarto's van onze klassieken der 17de eeuw tot haar eigen gebruik een handwoordenboek vervaardigd, en al hare lezers weten dat zij daarmede somtijds wonderen verrigt. Waar is het

dat zij in dit opzigt de juiste maat niet altijd houdt. Ook is het waar dat zij er eentoonig en onwaarschijnlijk door wordt. In 1698 moge men in Nederland, en dan ook te Delft in de woning van Geertje Pieters de schrijftaal van Hooft en Bor gesproken hebben, men deed dit ongetwijfeld niet tijdens het verblijf van Leycester hier te lande, tusschen 1585 en 1587; en nog veel minder tusschen 1520 en 1525, in de dagen waarin het *Huis Lauernesse* speelt. Doch in een kunstwerk zie ik niet op anachronismen; en indien sommige schilderijen een vasten toon mogen hebben, — waarom, vraag ik, zou men ditzelfde privilegie niet toekennen aan eene bepaalde klasse van romans? Ik benijd mevrouw Bosboom het bewonderenswaardig gemak waarmede zij zich in geheele reeksen van dialogen bedient van een artificieel idioom; en niet dit is het wat ik in haar misprijs, maar dat haar eigen idioom haar zooveel minder gemeenzaam is dan dat vreemde. Ziehier, voor de hand gekozen, een dier sterk geparfumeerde hooftiaansche volzinnen gelijk men er in mevrouw Bosbooms's Leycester-romans, en elders, in ieder hoofdstuk aantreft. De jonge Leoninus heeft aan zijne moeder herinnerd dat de kanselier, zijn vader, niet wil dat er in zijn huis over de religie zal geredekaveld worden; en de tegenwoordigheid van een vreemdeling, Douglas, den bastaard van graaf Leycester, is oorzaak dat de moeder zich over die herinnering een weinig geraakt betoont: „„Dank voor het vermaan, heer zoon! *Omdat* ik het wete als gij, en gij mij daarvoor kent, dat ik mij voege naar den wil en wensch van mijnen heer," sprak zij met zonderlingen nadruk, „hadt ge niet noodig gehad mij in de reden te storen, — en aan mijn eigen goed beraad kunnen overlaten hoe ik zou einden. Eilieve, heer Douglas! vaar toch voort! en, zoo het zijn mag, zonder tusschenvoegingen, die wedersprekingen uitlokken, al dewelke strekken tot achterdeel van uw verhaal, daar wij alevel met hoorgierige ooren naar luisteren," eindigde zij zachter tot Douglas; „maar eerst verfrisch u de tong met eene teuge spaansche muskadel!"" In zijne soort is dit onberispelijk geschreven; en niemand die deze volzinnen leest en verstand van stijl heeft, zal ooit beweren dat mevrouw Bosboom haar vak niet meester is. Doch leg nu daarnevens de reeds eenmaal door mij genoemde narede van *Leycester in Nederland*. De auteur spreekt daar uit haar

eigen naam, in hare eigen taal, en, gelijk niet meer dan natuurlijk en pligtmatig is, zij let op hare woorden. Niettemin treft men in die weinige bladzijden, ondanks de aan hare zamenstelling bestede zorg en met voorbijzien van een betrekkelijk groot aantal andere fouten, ook de twee volgende perioden aan: „Mijn eerste deel was bijna geheel inleiding, en moest dat zijn, niet enkel ter opvoering van de roman-figuren, doch bovenal van de historische personen, en nog het meest inleiding voor het groote historische tijdvak, dat ik mij tot onderwerp had gekozen, en dat niet, in eenige losse en ruwe omtrekken, mogt worden geschetst, maar waarvan al de enkele deelen eene fijne afzonderlijke toetsing eischten en eene scherpe teekening, tot beter gezigt op het geheel, tot juister waardering van hetgeen volgen zoude. Want in aanzien van de belangrijkheid, was het wel wat veel verwaarloosd door de historie, althans niet zoo zwaar gewigt toegekend, als het werkelijk heeft gelegd in de schaal van Nederland's volksbestaan; meer gezien, voor het minste, als een tijdperk van wanorde, van jammer, van vernedering, dan als een tijdperk van overgang en van wording, van opluikende volksbewustheid, en door die miskenning prijs gegeven aan oppervlakkige beschouwingen, of waar die miskenning niet plaats vond, overgelaten aan de eenzijdige blikken van hartstogt en partijgeest." Gewis komen hier enkele uitdrukkingen voor waarvan men met den vinger het verkeerde aanwijzen kan. *Opvoering van romanfiguren* misstaat, wanneer er van eene eerste kennismaking met sommige hoofdpersonen spraak is. *Toetsing*, in den zin van het fransche *touche*, is geen hollandsch. *In aanzien van de belangrijkheid* kan er evenmin door als *niet zoo zwaar gewigt toegekend*. Doch ik heb het niet zoozeer tegen deze bijzonderheden als tegen het geheel; en wat ik daarop aan te merken heb kan ik niet onder woorden brengen. Toen Chateaubriand te Rome de drukproeven eener fransche dame korrigeerde, vroeg de schoone schrijfster hem herhaaldelijk rekenschap van de veranderingen die hij, met de pen in de hand, zich verstoutte te maken in hare schrijfwijze. Steeds luidde het antwoord, zonder meer: *Cela ne se dit pas*. Willekeuriger en tirannieker kan het niet; en toch, hoewel ik gevoel dat het niet geraden is zich iets aan te matigen dat alleen aan meesters als Chateaubriand vrijstaat, toch weet ik mijne bedenkingen

tegen een aantal van mevrouw Bosboom's volzinnen, inzonderheid wanneer zij voor zichzelve spreekt, niet beter in te kleeden dan door het overnemen van die magtspreuk. Misschien is de reden deze, dat zij te vroeg aan het schrijven is gegaan; te vroeg naar evenredigheid van haar talent en van hare toekomst. Met langduriger en strenger voorbereiding zou zij er niet onmogelijk in geslaagd zijn om uit haren stijl datgene te verwijderen wat dien thans ontsiert en er tot overlast aan verstrekt. Ik voor mij blijf gelooven dat haar gebrek eene andere oorzaak heeft, en men ook hier in het oog moet houden hoe deze schrijfster steeds heeft gejaagd naar een heterogeen wit, den historischen roman utiliserend als orgaan voor haren geloofsijver en om dit verheven doel dan ook de hand ligtend met haren stijl. Doch aan welke van deze verklaringen men de voorkeur geve, het schijnt niet ontkend te kunnen worden dat mevrouw Bosboom in één opzigt beneden haren aanleg is gebleven, en dat zij, met meer liefde voor het volmaakte, zelve een volmaakter auteur zou geworden zijn.

De zucht naar duidelijkheid doet mij bij dit punt nog iets langer vertoeven dan sommigen bestaanbaar zullen achten met de beleefdheid. Van mevrouw Bosboom's laatste boek, *Een stormachtig leven*, neem ik den laatsten paragraaf en vraag mijzelven af, in hoever iemand, die gaarne goede romans leest, daar vrede mede hebben kan: „En nu, niet ieder stormachtig leven eindigt onder onweersbuijen en hagelslag, zoo als wij van Aelst hebben laten eindigen. Integendeel, menigmaal is er rust gevolgd op woest doorgebragte jaren, nog in den avondstond des levens. Maar wie beweert dat een bont, woelig leven, geheel gewijd aan de voldoening van lagere passiën, met onderdrukking, met ligtzinnig ontkennen van hoogere behoeften des harten, van de dringendste belangen der ziele, niet op dergelijke wijze eindigen kán, die zou, meen ik, zich nog zwaarder vergrijpen tegen de menschkundige waarheid, dan ik het mij onderstaan heb tegen de historische." Niet waar? hier is de eenvoud in onbeduidendheid ontaard. De uitdrukking is gebrekkig, en de gedachte heeft niets om het lijf. Of indien er werkelijk in Nederland personen gevonden worden, zoo onnoozel dat zij de mogelijkheid niet beseffen van een zedeloos leven met een daaraan evenredig uiteinde, zou ik meenen

dat mevrouw Bosboom te hoog staat om tot zulke lezers met eere te kunnen afdalen. Zij doet het niettemin; en niet slechts in dat vervolg op *Maria van Oosterwijk*, waarvan ik reeds meen gezegd te hebben dat het haar beste werk niet is, maar ook somtijds in die romans van haar, die overigens haar blijvende aanbevelingsbrief bij tijdgenoot en nakomeling zijn. Wederom sla ik een laatste hoofdstuk op, het laatste van *Leycester in Nederland*, en nogmaals vraag ik of de volgende bladzijde eene plaats verdient in een boek van mevrouw Bosboom: „Onder de personen, wier verder lot nog eene vrage van belangstelling wekt, die niet is bevredigd geworden, staat zekerlijk Ivonnette bovenaan. In het geloof, dat zij omvat had, met al het vuur van haren levendigen geest en haar prikkelbaar gemoed, vond zij de kracht om eene liefde te onderdrukken, die reeds eenmaal, door de stem van een nieuwe hartstogt, was overschreeuwd geworden, en het verblijf bij hare zuster gaf haar die lustige opgeruimdheid weder, die te veel gevolg was van hare *complexie*, dan dat zij niet over de teleurstelling van het hart zou hebben gezegepraald; en de kanselier, haar vader, die haar somwijlen te Leyden bezocht, had welhaast, voor zichzelven, de overtuiging, die hij eens aan Gideon had opgedrongen, dat hare wufte zinnen zich nog wel eens neigen zouden tot een ander huwelijk." Mij, die Ivonnette niet naar het altaar behoef te voeren, is het om het even hoe deze jonge juffer naar den inwendigen mensch in elkander zit; doch mevrouw Bosboom, die van het karakterschilderen hare specialiteit gemaakt heeft, had aan dit portret meer zorg behooren te besteden. Wufte zinnen, twee hartstogten achter den rug, neiging tot een derden hartstogt, een opgeruimd humeur, een levendige geest, een prikkelbaar gemoed, de Leydsche lucht, het verkeer in eene drukke huishouding — het moet als mogelijk erkend worden dat het wezen van eene aankomende vrouw herberg heeft voor dit geheele stel van eigenschappen en vatbaarheden. Het vrouwelijk hart, dat in peilloosheid van diepte wedijvert met het meer van Genève, kan bij sommige gelegenheden ook zeer wel naar eene arke Noachs zweemen. Doch zoo stelt mevrouw Bosboom het niet voor. Zij neemt tot verklaring van Ivonnette's verderen levensloop twee volstrekt onvereenigbare reeksen van invloeden aan: de chaotische reeks van zoo even, en, daarnaast

zonder overgang of verbindingsteeken, de minder gekompliceerde vertroostingen der godsdienst. Dezelfde Ivonnette toch, die in haar temperament al het noodige bezat om de teleurstellingen van haar hart op de meest geleidelijke en meest triviale wijze te boven te komen, zal de kracht daartoe tevens ontleend hebben aan een vurig evangelisch geloof. Dit kan er inderdaad niet door. Met die plompe vermenging van aardschgezindheid en hemelvuur kan het der schrijfster onmogelijk ernst zijn. Zijzelve is daartoe veel te rein en haar christendom veel te praktikaal.

Doch genoeg tot staving van het beweren, dat onze talentvolle romancière sommige ondergeschikte kwaliteiten mist; eigenschappen waarvan ik erken dat zij van lager orde zijn dan de groote gift der inspiratie, doch die niettemin, blijkens het doorluchtig voorbeeld van alle litterarische geniën, tot de onmisbare vereischten van een volmaakt kunstwerk behooren. Kleine kwaliteiten zou ik ze wenschen te noemen; doch met de bijvoeging dat het groote uit vele kleintjes bestaat. Alleen zulk een leven is waarlijk heldhaftig, dat zamengesteld is uit eene aaneenschakeling van onaanzienlijke heldendaden. Desgelijks in de kunst. Wanneer de accuratesse in de litteratuur ontaardt in hetgeen Da Costa geestig met den naam van boekhoudersnaauwkeurigheid bestempeld heeft, is zij eene fout, een hinderpaal, een struikelblok; en wel heeft de fantasie gelijk met op dit beuzelwerk uit de hoogte neder te zien. Doch naauwkeurigheid in den zin van juistheid, van puntigheid, van scherpte, is evenzeer een vereischte in zaken van denken en schrijven, als het in bronwater een vereischte is te vonkelen als kristal. Een auteur van den eersten rang stamelt niet gelijk een kind, maar spreekt als een volwassene, duidelijk, verstaanbaar, onberispelijk. Er is klank in zijne stem, en wanneer hij haar verheft, trilt de lucht er van. Men kan zijne werken spelen van het blad; en al wordt hunne schoonheid eerst ten volle openbaar nadat men ze herhaalde malen heeft overgespeeld, reeds bij de eerste kennismaking verraden zij de hand des meesters. Mevrouw Bosboom *is* een auteur van den eersten rang, maar geenszins in allen deele. Zij is het alleen in zoover als zij in niets doet denken aan eene mediokriteit. Haar geest is grooter dan hare kunst, hare fantasie magtiger dan hare pen, haar raadvermogen veel sterker ontwikkeld dan haar vermogen tot repro-

duktie. Er is, en ik houd het er voor dat zij de laatste zal zijn om de bedoeling van deze kwalifikatie te miskennen, er is in haar talent iets dat herinnert aan de egyptische Sphinxen. Buitensporig groot zijn de evenredigheden van hare konceptien, en niet ligt zal iemand aanstonds en bij den eersten oogopslag weten te bepalen tot welke orde van schepselen zij behooren. Er ligt over het feit dat eene tengere vrouw zulke ontzaggelijke onderwerpen omvademen en vertellen kan, ik weet niet welk waas van geheimzinnigheid. En even geheimzinnig is de omstandigheid dat eene kunstenares, die zooveel vermag, bij wijlen gansch en al te kort schiet in het volbrengen van het mindere.

In de persoon van Ivonnette, de dochter van den kanselier van Gelderland, leerden wij daareven een meisje kennen wier complexie, gelijk mevrouw Bosboom het noemt, eene voorname rol speelde in hare gedragingen en op hare verdere lotgevallen een beslissenden invloed uitoefende. Zoo zegt onze schrijfster ook van Ivonnette's vader, den onverstoorbaar kalmen Leoninus, dat „eene gelukkige mengeling van vochten" er toe medewerkte om hem zijne rustige zielsgesteldheid in alle omstandigheden te doen bewaren. Voor mijzelven mag ik deze soort van karakterkundige interpretatie wel, en ik waardeer den moed waarmede mevrouw Bosboom ergens te kennen geeft dat de jonge vrouw van Gideon Florensz, in de lange dagen en maanden van hare zeeuwsche ballingschap, niet daarom haren steeds afwezigen en met kerkelijke zaken geheel vervulden echtgenoot somwijlen haatte, omdat het huwelijk haar verdroot en zij hare vroegere „kloosterlijke afzondering" terug verlangde, maar veeleer omdat „het volstrekt tegenovergestelde" bij haar plaats vond. Zelfs geloof ik dat dit geopend oog voor de waarde van het zinnelijke in de menschelijke natuur eene van mevrouw Bosboom's groote eigenschappen als romanschrijfster is, en het doet mij leed dat zij in sommige opzigten, door even als Gideon Florensz schier al het gewigt des levens in het geestelijke te zoeken, het haar geschonken talent ongebruikt gelaten heeft. Ten einde te doen gevoelen tot welke hoogte zij, bij een minder uitsluitend godsdienstig streven, het te dezen aanzien zou hebben kunnen brengen, verwijs ik naar het 12de hoofdstuk van het *Huis Lauernesse*, waar Meester Paul zich in het holle van den

nacht met Pistorius onderhoudt: „„Gij drinkt nooit wijn?" vroeg Paul, toen de gastheer hem den beker gevuld had, maar zichzelven slechts eene teug water gunde. „Noch iets anders dat het bloed aanzet en de zinnelijkheid prikkelt," hernam de andere, met een duisteren blik voor zich neêrziende, als schaamde hij zich deze onthouding; terstond daarop hervatte hij evenwel met een zucht: „Broeder! ik ben geduriglijk vastende en mijzelven pijnigende, om den geest de overwinning te geven over het vleesch; want mijn aard neigt zonderling naar de genietingen en de lusten des levens." En in waarheid (vervolgt de schrijfster), het was hem aan te zien, dat hij geene logen sprak. De natuur had hartstogten gelegd in dezen man; ze spraken uit ieder zijner trekken, uit al zijne gebaren, uit zijne korte haastige ademhaling zelfs; en zijn oog, dat mat en kwijnend stond, zoo ras de opgewondenheid het niet deed tintelen, en die uitgeholde wangen, die eene bleeke gele tint aannamen, zoo ras het onnatuurlijk rood der overspanning er van terugweek, getuigden tevens, dat hij ze pijnigde en smachten liet, en dat hij leed onder dien kamp. Hij was ook op lange na niet tot dien leeftijd gekomen, waarin de driften gehoorzame leenmannen worden van de rede, maar op een leeftijd, waarop het te vergeven was, dat de priester zich jongeling gevoelde." — Wie lust heeft, kontrolere mij en vorme zich een eigen oordeel over de wijze waarop mevrouw Bosboom te aangeduider plaatse dien jongeling het anathema laat uitspreken over zijn eigen priesterschap. Ik zeg niet dat dit hoofdstuk bij uitnemendheid geschikt is om op een regenachtigen zondag door kostschoolhouderessen te worden voorgelezen aan haar internes; of dat de schrijfster in hare teekening van Pistorius juist ditmaal bij uitzondering die soberheid in acht genomen heeft waarnaar men in hare werken te dikwijls vruchteloos zoekt; of dat ik er voor mij zelven eenig bijzonder behagen in schep om roomsche priesters te hooren toornen tegen het cœlibaat. Ik beweer slechts dat hier de elementen schuilen van eene zeldzame meesterschap. Het is de schuld van mevrouw Bosboom's aanleg niet dat wij op sommige van hare karakters niet met dezelfde bewondering staren als op de bretonsche trekossen of de normandijsche koetspaarden van Rosa Bonheur.

Eene andere groote gaaf van mevrouw Bosboom is haar zin

voor het pittoreske. Zij kan toiletten en ameublementen schetsen met eene zoo groote levendigheid van voorstelling, dat men er de dupe van is en zich slagtoffer waant van eene optische illusie. Hare beschrijvingen van oude gebouwen en lokalen gelijken somtijds zòo sprekend op het schilderwerk van iemand van hare kennis, dat een kunstkooper ze voor even zooveel Bosboompjes zou aanzien. In het vierde deel van *Gideon Florensz* is de lezer op hetzelfde oogenblik getuige van twee gesprekken, het eene tusschen Leycester en den president Van der Myle, het andere tusschen Gideon en den kanselier Leoninus. Beide gesprekken worden onafhankelijk van elkander gevoerd in dezelfde zaal, behoorende tot de gebouwen van het oude Haagsche Binnenhof. Het is avond, en het vertrek wordt slechts sober verlicht door eene in het midden hangende kroon. Doch juist in die halve verlichting zit het geheim der teekenachtigheid: „De Graaf begaf zich naar het boveneinde van het vertrek, wenkte Van der Myle hem te volgen, en hield zich staande bij een antiek dressoor, waarop hij gedurende het onderhoud den arm rusten liet. De zaal, dezelfde waar vroeger het kollegie van Braband zitting hield, was groot genoeg om Leoninus en Gideon, die niet tot heengaan waren genoodigd, het blijven te vergunnen zonder onbescheidenheid. Al kwam de toon van Van der Myle's diepe en deftige stem somwijlen tot hun oor, de woorden waren niet te verstaan, de volzinnen niet te volgen, zelfs al hadden zij geluisterd; maar zij luisterden niet; zij voerden een gesprek, dat geheel hunne aandacht vorderde; ter naauwernood konden de twee verschillende groepen elkander zien. De koperen kroonlichter die in 't midden der zaal van de hooge zoldering afhing, scheidde hen als door een breeden straal van licht, dat op de beide uiteinden waar zij zich bevonden, niet dan eene twijfelachtige schemering wierp. Ginds zag men de rijzige fiere gestalte van den Engelschen Graaf zich toewenden naar de breede krachtvolle figuur van den Hollandschen Staatsman; elders, het grijze hoofd en de strakke scherpe trekken van den eerwaardigen kanselier, tegenstelling vormende met het fijn en bewegelijk gelaat van den jongen Doctor, wiens goudblonde lokken neêrhangend over een smallen halsboord, iets eigenaardigs jeugdigs hadden onder die breedgekraagde Heeren met hun achtbaar gekorte haren." — De gesprekken-zelf, waarop

hier gedoeld wordt, zijn te gedetailleerd, en staan te naauw met de handeling in verband, om ons thans te kunnen dienen. Tot schadeloosstelling voor dat gemis, en om een voorbeeld bij te brengen hoe schilderachtig mevrouw Bosboom kan zijn ook wanneer zijzelve het penseel nederlegt, herinner ik aan eene zamenspraak uit het *Huis Lauernesse*: „„Bylo Aafke!" begon vrouw Reiniersz, wie het stilzwijgen verveelde, dat reeds lang scheen geheerscht te hebben, „het zal mij eens lusten wanneer gij dansen zult op de bruiloft van Aernoud en de Jonkvrouw van Lauernesse!" — „Lacy! ik zal niet dansen; alle vermaak zal mij onvermakelijk schijnen, zoo geprangd mij het hart is," zuchtte het meisje. — „En waarom zoudt gij niet lustig zijn, kindlief? Ei, hanteer toch de vreugde in uwe jonge jaren, zoolang de smart wil borgen; het zijn zotte inbeeldingen, waar gij uw hoofd meê vult, of meent ge schier, dat het voor Aernoud geene bruiloft worden zal? Ik meen, dat we daaraf niet vreezig behoeven te zijn, schoon het ook mij te bijster vertraagt eer Johanna ons kond doet van haren trouwdag! Het luidt zonderling, zoo veel uitstels. De adelijke juffer zal toch wel geen rouw hebben van hare beloftenisse, of schuchter zijn, om zich den poorterszoon tot Heer te nemen! Het zou kwa luk voorspellen in het aanstaand hijlik!" — Deze plaats is eene der gelukkigste proeven van dramatische karakterteekening die ik mij herinneren kan in mevrouw Bosboom's werken te hebben aangetroffen; gelijk in het gemeen de persoon van Aernoud's moeder tot hare fraaiste vindingen behoort.

En welke daaronder is de fraaiste van allen? Ziedaar eene voor de eigenliefde van mevrouw Bosboom uiterst vleijende, doch voor den beoordeelaar van hare romans, wie hij ook wezen moge, niet gemakkelijk te beantwoorden vraag. Er zijn er die bij voorkeur hare kleinere verhalen lezen, bijeengevoegd in verschillende bundels. Ook ken ik iemand die van meening is dat zij nooit iets schooners gedicht heeft dan sommige partijen in hare *Kroon voor Karel den Stoute*. Weder een ander van mijne bekenden houdt het op hare *Diana* en op de tooneelen tusschen die heldin en den Regent van Frankrijk; terwijl een derde ronduit verklaart zijn hart verpand te hebben aan *Mejonkvrouw de Mauléon*. Wat mijzelven betreft, ik stel den cyclus van hare Leycester-romans boven al hetgeen zij in vroeger tijd geschreven heeft, ook boven het *Huis Lauernesse*, ter-

wijl ik onder hare verhalen van later dagteekening den palm der overwinning aan *Graaf Pepoli* reik. Dit boek heeft onmiskenbare en in het oog loopende gebreken; doch wanneer men het laatste derde gedeelte eenvoudig neemt voor hetgeen het is, en men zichzelven met het heilig voornemen wapent om het eerste derde niet ongelezen te laten, wordt men voor dat blijk van karakter beloond met een groot en verheven genot. Het 7de hoofdstuk van *Graaf Pepoli* behelst de schitterendste zestig bladzijden die tot hiertoe in de vijftig deeltjes der Guldens-Editie verschenen zijn. En zou men door op deze wijze te oordeelen niet het geschiktst van al tot eene eenigzins vaste bepaling van mevrouw Bosboom's eigenlijk talent geraken kunnen? Molière kent zij op haar duimpje, en de minste Hollanders zijn in Lafontaine zoo goed te huis als zij; echter is zij, naar hare boeken te oordeelen, „in 't geheel niet aardig." Van den humor waarmede de natuur haar ongetwijfeld bedeeld heeft, — want zonder eene goede hoeveelheid geest wordt men zulk eene vrouw niet — weet zij in hare geschriften geen partij te trekken; althans, het blijkt niet dat zij er de noodzakelijkheid van inziet of er den aandrang toe gevoelt. Uitgelatenheid is de Scylla waarop haar vaartuig nooit gestooten heeft; dorheid de Charybdis die haar meer dan eens op hare verre togten schipbreuk heeft doen lijden. Zij is breed van opzet, lang van stof, en zwaar van uitwerking. In strijd met den aard van haar geslacht is zij langzaam in hare bewegingen en dreunt de grond onder hare schreden. Zij heeft niets van eene Sylfide, niets van de dochter van Latona, de vluggeschoeide jagtgodin. Doch hetgeen hare werken aan bevalligheid en gulle vrolijkheid te kort komen, wordt goedgemaakt door degelijkheid van inhoud en grootschheid van conceptie. Mevrouw Bosboom is een ongeslepen diamant, maar een diamant die door geen kenner ooit voor vensterglas zal aangezien worden. Zij is te onzent *le plus grand des écrivains qui ne savent pas leur langue*, doch dan ook *le plus grand*. Groot is het woord dat beter dan eenig ander hare goede eigenschappen teekent. Zij heeft eene groote verbeeldingskracht en een groot boetseervermogen; groote visioenen en groote gevoelens.

October 1864.

NICOLAAS BEETS.

Nicolaas Beets, Verstrooide Gedichten uit vroeger en later tijd (1831—1861). Haarlem, 1863. Twee Deelen.

Indien hij niet zoo vroeg gestorven ware; indien hij al zijne beloften had kunnen houden; indien zijn mannelijke leeftijd beantwoord had aan zijne jongelingsjaren, indien over zijn nog zoo jeugdig en nogtans reeds zoo diep gebogen hoofd eene tweede zon had mogen opgaan, zou ons vaderland op dit oogenblik minstens één dichter tellen, of laat ons zeggen een dichter meer, op wiens bezit elk vreemdeling reden hebben zou naijverig te zijn. Doch is het mijne schuld, zoo met het uitloopen der Bloemendaalsche knoppen, in weerwil van het onherroepelijke en van mijn berusten daarin, zijne herinnering zich aan mij opdringt? Gisteren kwamen wij buiten, en dezen morgen reeds — „'t was in de Mei zoo blij!" — doolde hij met ons om door het bosch en aan den zoom der duinen, zijn liefste plekje. Spreek toch niet op minachtenden toon van onpraktische dichters! Met taalkenner, met romanschrijver, met historieschrijver te zijn, kan men fortuin maken heden ten dage. Uw boek over de eerste beginselen der christelijke godsdienst zal u welligt eene onafhankelijke positie in de maatschappij bezorgen, ook al verwijt u eene schaar van weldoorvoede paters dat gij den Menschenzoon ten tweede male voor een handvol zilverlingen verkoopt. De slaven-arbeid dien gij aan uw woordenboek besteedt zal niet onbeloond blijven, en nog uwe erfgenamen zullen de vruchten kunnen plukken van uwe zelfverloochening. Veroordeelt u de staatszucht tot levenslange

ballingschap, misschien vindt gij op Caprera de stof voor een epos in proza, en mogelijk stelt die roman u in staat de slagen der fortuin voortaan met dubbele fierheid te trotseren. Alleen de poëten in onze 19de eeuw zingen zich zalig en blijven arm. Verzen zijn de schrik van onzen boekhandel. Nogtans is er geen rijkdom dien ik voor mij zoozeer benijd als de weelde eens echten dichters; van zulk een vooral — en hier paart zich de naam van den heer Beets onwillekeurig aan dien van De Génestet — wien het voorregt geschonken werd om in het hart van zijne tijdgenooten de teederste snaren te treffen en geheel een opkomend geslacht daardoor voor altijd aan zich te verbinden. De straksgenoemde antithese valt hier weg. Even min is hier plaats voor het brandend verwijt der eeuw. Wie zoo veel te geven heeft is zelf niet onbemiddeld, en zich een naam te veroveren in de letterkundige geschiedenis van zijn vaderland is inderdaad de onverstandigste der beleggingen niet.

De heer Beets is ten vorigen jare aan het bijeenverzamelen van zijne verstrooijelingen geweest en heeft daarmede, naar ik mij voorstel, zijn dichterlijk testament gemaakt. Vast zullen er eenmaal in zijne portefeuille nog een aantal onuitgegeven verzen gevonden worden; doch bedrieg ik mij niet, dan zullen het altegader doubletten zijn. Och of mijne psychologie te schande mogt gemaakt worden! Of er in de lade der Utrechtsche schrijftafel een geestig blijspel schuilen mogt, bestemd om de kroon te zetten op 's dichters roem, om zijn talent ons van eene nieuwe en verrassende zijde te leeren waarderen, om na zoo veel dat hij voor ons proza en voor onze lyriek gedaan heeft ook ons tooneel aan hem te verpligten! Doch hetgeen ik niet geloof, kan ik niet veinzen; en niet op de zwakke zijden van 's dichters arbeid is mijne theorie gebouwd, niet op het weinige voortreffelijke dat zijne twee laatste bundels ons aanbieden, maar op den aard-zelf van zijne gaven, op zijn werk als geheel, op den gang zijner ontwikkeling, op de hem tot eene tweede natuur geworden gewoonte van zich te toonen gelijk hij is en te geven hetgeen hij heeft. Bovendien, al zweemt mijne kritiek naar eene boedelbeschrijving, de boedel is deftig, is vaderlandsch, is keurig onderhouden, en ik weet er geen zes onder onze beste letterkundigen bij wie aan huis men zulk een inventaris zou kunnen opmaken.

De naam van den heer Beets is in de laatste jaren door dien van De Génestet eenigzins verdrongen geworden; en deze reden is de laatste niet waarom ik ditmaal voor den arbeid van den eerste de aandacht van mijne lezers vraag. Ik wenschte te zijner eer onwaar te kunnen maken hetgeen voor meer dan vijfentwintig jaren door hemzelven beweerd is: „Eener vallende ster is de krans van den roem!" Toen reeds dacht hij aan de mogelijkheid dat het opkomend licht van den gekroonden jongen zanger wel eens betimmerd zou kunnen worden:

En misschien..... Neen gewis! is het kind reeds geboren,
Aan wie na hem de hulde en de krans zal behooren;
Ander licht, andere oogen, een andere kreet!
En de tijd is nabij, die zijn schijnsel vergeet.

Werkelijk leefde toen reeds dat kind en was die tijd niet ver meer verwijderd. Want, weet gij, de geschiedenis van *Benjamin-af* is eene oude historie, en niemand heeft haar ooit beter verteld dan de hier bedoelde nieuw aangekomene in persoon:

Haast ben je nu niet meer Benjamin,
Dan krijg je niet altoos meer je zin,
En moogt je fortuin gaan zoeken;
Dan eet er een ander de kaas van je brood,
Dan heerscht er een ander op moeders schoot —
Een koninkje' in linnen doeken.

Eerst wordt ge vertroeteld, eerst ben je de man!
Maar denk je, dat het lang duren kan?
Wel neen, slechts een poosjen, mijn baasjen!
Dan koomt er een wolkjen op in 't verschiet.....
Dan koomt er een aapjen, dat je eerst niet ziet.....
Hij schreeuwt en — zit op je plaatsjen!

Hoewel laat genoeg geboren om te kunnen doorgaan voor een discipel van den heer Beets en ofschoon onder den invloed van diens geest opgegroeid, — van zijn eerste bundel was dan ook het eerste gedicht een groet aan de Hollandsche Jongens van Hildebrand, — is De Génestets ontwikkeling voor het overige haar eigen weg gegaan. Eerst bij eenig nadenken, en niet als na eene vrij naauwkeurige vergelijking, treft u de overeenkomst tusschen deze twee dichterlijke talenten. Doch is men de elementen dier gelijkenis eenmaal op het spoor, dan vermenigvuldigen zij zich ook onder de hand en wekken telkens meer de aandacht. Mijn

oogmerk kan niet zijn dien parallel hier uit te werken, en ik stip er slechts zoo veel van aan als noodig schijnt om de daareven genoemde tijdelijke zonsverduistering naar behooren te verklaren. De jongere dichter toch heeft den ouderen daarom niet het minst in het vergeetboek doen geraken omdat hij menigmaal in diens eigen schuitje voer en, al varend, hem voorbij streefde. Rückert was onder de buitenlandsche dichters diegene door wien beiden zich ten laatste evenzeer aangetrokken voelden; en niet de geheele Rückert, niet de man der duitsche *Orientales*, de weelderige rijmer, maar de Rückert van den huiselijken haard, de dichter van *Mutterbrod* en *Butterbrod*. Het aantal der kleine brokjes, door beiden uit Rückert's hand gegeten, der kleine slokjes, door hen uit zijnen beker gelept, is inderdaad zoo groot dat men niet nalaten kan daarbij aan eene zeer naauwe overeenstemming van smaak en voorkeur te denken. Doch misschien zal men op dit zich ontmoeten van beider geest in de sympathie voor een en denzelfden vreemdeling niet al te zeer wenschen gedrukt te hebben. En werkelijk is dit nog slechts een verwijderd punt van overeenkomst. Toen De Génestet in de voorrede voor zijnen tweeden bundel van het genre der Onder-onsjes gewaagde, teekende hij met dat woord, en dit zegt meer, het genre van den heer Beets en het zijne. Zeer velen van beider fraaiste gedichten danken al hunne schoonheid aan de inspiratien van het ouderhart. Op dit gebied wedijveren zij met elkander in bevalligheid, in vrolijkheid, in diepte van gevoel en fijnheid van uitdrukking. Voorts ligt over beider jongelingsliederen hetzelfde waas van godsdienstigheid, of indien ik de zaak bij haren eigenlijken naam zal noemen, van getemperd piëtisme, uitgespreid. En ook dit element speelt in hunne poëzie eene hoofdrol. Ik ga verder en beweer dat beiden bovendien als leekedichters tot dezelfde school behooren en kinderen zijn van eene moeder. Het is de eigen *tournure d'esprit*, de eigen blik op rigtingen en verschijnselen, het eigen spel van sympathien en antipathien. Leg ook de *Masquerade* naast den *Mailbrief*, naast *Fantasio*, naast den *St. Nikolaasavond*, en gij zult mij toestemmen dat deze gedichten dezelfde betrekking op elkander hebben als twee takken van één stroom. Sommige menschen, wanneer zij kiezen moeten tusschen twee nevens elkander gestelde fraaije zaken, schijnen geene voorliefde te kunnen aan den dag leggen voor

de eene zonder tevens ten opzigte van de andere een geheimen wrok te koesteren; en niet onmogelijk ga ik mede van nature aan dat euvel mank. Doch laat ik mogen toonen dat het mij althans niet hapert aan den goeden wil om tegen de magt des vooroordeels strijd te voeren. Zonder aarzelen ken ik voor mijzelven aan de Génestet den voorrang toe. Hij evenaart den heer Beets in al hetgeen waarin deze uitmunt en overtreft hem in vele opzigten. Zijn dichterlijk geweten is minder ruim. Zijne verzen getuigen van strenger zelfkritiek. Als beeldend kunstenaar staat hij hooger. Er is meer verscheidenheid in zijne vormen, zijne denkbeelden zijn overvloediger, zijn blik reikt verder, en hij wint het in breedte van vlugt. Hoewel ook op zijne beurt hier en daar zalvend genoeg, heeft hij een levendiger gevoel van het belagchelijke. Nooit gevangen geweest in de netten van den eenen of anderen zwarten tijd, aanstonds opgetreden als dichter van het gezond verstand, is ook hijzelf eene gezonder natuur, onschuldiger, vrolijker, opgeruimder, levenslustiger. Doch vooreerst zijn dit altegader comparativi, meer niet; eigenschappen die deugdelijk blijven ook al bezit men ze in minder ruime maat. Ik voor mij zou de zotskap niet wenschen te zijn die zijnen dorst niet lesschen wilde omdat het andere beekje sneller pleegt te vlieten. De poëzie van den heer Beets is mij van der jeugd afaan eene verkwikking geweest. Minstens sedert twintig jaren — waar blijft de tijd! — spelen zijne zangen mij door het geheugen. Een half dozijn bundels van hem ligt voor mij opengeslagen: niet een daarvan kan ik ter hand nemen, zelfs de *Navolgingen van Byron* niet, of ik ontmoet er iets schoons in, iets nieuws, iets dat getuigenis draagt van een uitnemend talent, iets dat mij treft. Zulk een dichter niet zeer lief te hebben, zou ik eene daad van barbaarschheid achten. Doch er is ook iets dat aan de andere zijde de schaal zeer bepaaldelijk te zijnen voordeele doet overslaan. De lengte van zijne dichterlijke loopbaan laat ik daarbij buiten rekening. Het is wel zoo dat de hagchelijke kans van zich te overleven toeneemt met de jaren; en wie aan dit gevaar ontsnapt toont zich een gewaarmerkt kunstenaar. Doch deze verdienste wordt opgewogen door de omstandigheid dat men gerechtigd is van den langer levende meer te vergen dan van den jonggestorvene. Begeert iemand den vinger te leggen op de voorname leemte in het

talent van den heer Beets, juist hier vindt hij daartoe gelegenheid. Er hebben zich in den loop des tijds bij dezen dichter schoone gaven ontwikkeld, en nogtans is zijn voortgang niet evenredig geweest aan zijn begin. Hij schijnt er mij de man niet naar om daar zwaar over te treuren. Zijn geloof aan de menschelijke perfektibiliteit is op niet een gebied bijzonder levendig, en ik houd hem voor zeer orthodox in de leer dat, waar niet is, de keizer zijn regt verliest. Doch zou, verstout ik mij te vragen, indien deze toepassing van het mijn- en dijnbegrip hem in het geheel geene gewetensknagingen veroorzaakte, zou de heer Beets zich wel zoo veel moeite geven om zijne reputatie op te houden? zoo bang zijn om zich de vingers te branden? zoo zuinig wezen op zichzelven? Tusschen de regelen van zijne voorzigtigheid — want hij *is* voorzigtig — lees ik eene halve schuldbekentenis; en dat die oud-vaderlandsche eigenschap bij hem niet altijd de moeder der porceleinkast is, daarvan vind ik het bewijs in menig zwak gedicht van korter en langer adem, in onbewaakte oogenblikken zijns ondanks in de laatste jaren aan zijne pen ontsnapt. Doch al hetgeen in den heer Beets aan den dichter ontbreekt, en hierop is het dat ik de aandacht vestig, wordt door den prozaschrijver goed gemaakt. Terwijl de Génestets talent uitsluitend opgetreden is in den vorm van het lied, heeft de oudere tijdgenoot en mededinger — veelzijdigheid van gaven is zelve eene gaaf en de minste der zusteren niet — sommigen van zijne schoonste triomfen te danken aan het boek waarbij ik onlangs de *Pastorij van Mastland* vergeleek. De *Camera Obscura* heeft gebreken waarvan des aüteurs verdere prozaschriften over het gemeen vrij zijn. In de *Stichtelijke Uren* komt die zich op den voorgrond dringende Hildebrand niet voor, in de schaduw van wiens vroege wijsheid niemand staan kan en die een geopend oog heeft voor al het bespottelijke in anderen, naar niet ook tevens voor het gehasardeerde van zijne eigen rol. In de *Verpoozingen* treft men eene voorlezing *Over het populaire* aan, die mijns inziens alles overtreft wat door den heer Beets in het wijsgeerig-humoristische geleverd is, terwijl in de *Verscheidenheden* eene meesterlijke beoordeeling van Tollens boete doet voor hetgeen er beneden het onderwerp mag zijn in de elders voorkomende studiën over Poot en Willem van Haren, over Vondel en Bilderdijk. Doch het

een door het ander genomen staat de *Camera Obscura* steeds vooraan in de rij van onze beste prozawerken; en niet het minst doet zij dat sedert zij in de laatste uitgaven vermeerderd is geworden met die handvol kleinere stukjes die aanvankelijk elders eene plaats gevonden hadden. De *Camera Obscura* heeft geene andere strekking als dat het eene openbaring is van het aristokratische in de natuur des schrijvers. Het is de geestige wraakoefening geweest van iemand die zich misplaatst gevoelde in den kring waarin hij geboren werd. Een witte raaf brengt hier de stukjes uit van zijn donkerverwig en burgerlijk geslacht; en dat de neven en nichten zich in den aanvang een weinig verbolgen getoond hebben over de vermetelheid van dien vogel uit hun eigen nest, is voorwaar niet bevreemdend. Doch voor het overige is dat boek de objektiviteit in persoon. Niemand onder onze novellisten van het jongere geslacht heeft onze volks- of onze tusschenklasse, onze stedelingen of onze buitenlieden, zoo op het leven betrapt. Allerminst hebben zij dit gedaan die hunnen litterarischen arbeid dienstbaar hebben zoeken te maken aan eene maatschappelijke of kerkelijke rigting. Als verzameling van genreschilderijtjes uit de Hollandsche School heeft de *Camera Obscura* in geheel onze letterkunde hare wedergade niet. Een auteur nu, die buiten en behalve de vele fraaije verzen waaraan hij het aanzijn schonk, ook nog een zoo aanmerkelijk stuk nationaal leven — of klinkt deze uitdrukking niet nederduitsch genoeg? — tot een kunstwerk heeft weten te kneden, is een dier schrijvers, en daar houd ik mij aan, met wie men overal in de wereld openlijk voor den dag kan komen.

Wat Byron gezegd zou hebben indien hij had kunnen vernemen dat een gereformeerd proponent van nederlandschen bloede zich eenmaal op den voet zetten zou hem na te volgen en in het vaderland der Leeuwendalers zijn epigoon te worden? Verwonderlijk is de indruk dien heden ten dage de onbevooroordeelde lezer van een verhaal als *Jose* ontvangt. Men zou zichzelven geweld moeten aandoen om niet medegesleept te worden door de schoonheid van sommige partijen daarin, en toch slaat men over eene konceptie als deze, de kiemen van gezond verstand in aanmerking genomen die reeds destijds in 's dichters boezem sluimerden, de handen van verbazing ineen. Na al hetgeen de auteur-zelf indertijd, bij ver-

schillende gelegenheden, zijdelings en regtstreeks, met zijne eigen woorden en met die van anderen, gezegd heeft over dezen eersten zijner oorspronkelijke romans in dichtmaat, kan de hedendaagsche recensent weinig anders doen als naseggen en herhalen. *Jose* is een onuitgegeven hoofdstuk van Thackeray's *Book of Snobs.* Deze tot een struikroover of zeeschuimer vergroeide Pieter Stastok, eenmaal ten onregte aan Florinde verloofd en die verdiend zou hebben in den echt verbonden te worden met de Julia van Feith, is zeker de potsierlijkste knaap die ooit door het Jonge Holland ten doop gehouden werd. „De hemel, Jose, bragt mij hier," zegt Florinde; Jose antwoordt, en de eerste bediende uit den grootsten manufaktuur-winkel zou het hem niet weten te verbeteren: „Zoo voert hij de duive aan de borst van den gier." Doch hoe vrijmoediger men den draak met Jose steekt, des te aangenamer wordt men, na niet meer dan zes jaren tijds, door *Ada van Holland* verrast. Daartusschen staan, of liggen, *Kuser* en *Gwy de Vlaming;* Kuser „de martelaar," de nog altijd half en half byroniaansche held, „een zoon des ramps, een broeder van de smart;" Gwy „de dweeper," de roomsch-katholieke Œdipus, bij wien de inbeelding van *Manfred* en van den *Giaour* tot fanatisme geworden is. Ook van het eene tot het andere dezer twee verhalen is de afstand groot en de vooruitgang opmerkelijk. Voor den persoon van Kuser kan men zoo min iets gevoelen als voor dien van Aleid van Poelgeest. De moord aan deze gepleegd blijft volstrekt ongemotiveerd. Aleide's eenige daad is eene lachbui, en van dien schimp zijn niet hare vijanden het voorwerp (daardoor zou zich althans een deel van hunnen haat hebben laten verklaren), maar haar vriend en stille aanbidder. Die ridderlijke vriend, de hoofdpersoon des verhaals, is een onmanlijk karakter. Instede van een Hof te ontwijken waar zij gebiedt die hem nimmer hare hand zal geven, fladdert Willem Kuser als eene mug om de kaars en hunkert met dorperlijk verlangen naar den gesloten hof zijns Edens. De dichter beweert dat zijn held, wanneer hij een glas te veel gedronken had, allerlei geestigheden plagt te zeggen; doch in den roman-zelf blijft hij wanhopig nuchteren en is dan ook onveranderlijk vervelend. Gwy de Vlaming niet alzoo. Aan den eenen kant is Gwy te zeer een stumpert om veel belangstelling te kunnen inboezemen: en dat hij den moed had om tot de vondeling Mach-

teld, nadat zij zijne vrouw geworden was, te zeggen: „Ons huwlijk had mijn naam bevlekt," is alles behalve *gentleman-like.* Doch zijn waanzin en zijne bijbelvastheid zijn in hun onderling verband uitnemend goed geteekend; en hoe afschuwlijk zijne jongste daad ook zij, de dolk door hem in Machtelds borst gestoken bewijst voor het minst dat hij tot handelen in staat was. Te dezen aanzien wint hij het van zijne voorgangers. Jose is een babbelaar; Kuser soest; Gwy, al is het er naar, doet iets. En Gravin Ada? Het is alsof de dichter, na al de deugden van Machteld en Florinde, van Aleid en Bertha in dit beminnelijk beeld te hebben zamengevat, gemeend heeft afscheid te moeten nemen van het tot viermalen toe door hem beproefd genre. Nog galmen in Banjaarts taal enkele toonen uit Byron na, doch de opvatting-zelve des gedichts verraadt geene sporen meer van vreemden invloed. Staring heeft zich vergenoegd met het schetsen van eene Ada die op Texel enkel hare verwoeste jeugd beweende:

Maak, o Dood, mijne achttien jaren
Met het uur der slaking vol!

De weelderiger en romanesker fantasie van den heer Beets heeft bij die verloren jonkheid ook nog eene ongelukkige liefde gevoegd, terwijl mede met het oog daarop het dichtstuk bij hem met de tamelijk onbestemde maar nogtans gevoelvolle verzuchting eindigt: „Wat slaapt een jonge doode zacht!" Dit laatste vers niet medegerekend, en met uitzondering van nog hier en daar een wanklank van eene andere soort, is in *Ada van Holland* alles schoon. De gegevens zijn tragisch, en de ontknooping is daarmede in harmonie. Hier zijn de gebeurtenissen het uitvloeisel van daden en die daden-zelven van karakters. Op den huize Poelgeest was de tot krankzinnigheid overgeslagen dweepzucht de springveer der handeling; hier daarentegen spelen normale hartstogten en normale genegenheden hun natuurlijk spel.

Ik zou voor deze rekapitulatie verschooning behooren te vragen, ware het niet dat men tot regt verstand der poëzie van den heer Beets in hare ontwikkeling, allereerst noodig heeft hem zichzelven te zien losmaken uit de boeijen van Byron. Dat hij in dit net een tijd lang gevangen geweest is karakteriseert hem zeer bepaaldelijk.

Niet in die van Grieken en Romeinen, gelijk Nieuwland; of in die van Vondel, gelijk David Jacob van Lennep; of in die van sommige Duitschers, gelijk Bellamy en Tollens; of in die van allerlei meesters te zamen, gelijk Bilderdijk, maar uitsluitend in de school van Byron heeft hij zich gevormd; en om zich daarvan rekenschap te geven moet men niet zoo zeer met zijne *Navolgingen* van dien dichter, maar met zijne eigen *Dichterlijke Verhalen* te rade gaan. De reden dat zijn poëtisch talent grooter geworden is naarmate zijne verlossing uit de byroniaansche gevangenschap voldongen werd, ligt voor de hand. Wanneer het betere in ons zekere veerkracht bezit, en hier was die kracht onmiskenbaar, stoot het de mindere elementen ten slotte steeds van zich af. Iemand die zich van eene dichterlijke roeping bewust is, kan op den duur niet onder den invloed eens anderen blijven staan, al is die andere ook zijn meerdere en magtiger dan hijzelf. In het bijzonder geval dat ons bezig houdt kwam daar nog iets bij. De dichter van *Jose* heeft nooit den moed gehad, den rampzaligen moed, indien gij wilt, om op het voetspoor van Byron te breken met de maatschappij, met haar kerkgeloof, met hare zedewet. Welke revolutionaire toestanden hij ook moge doorleefd hebben in gedachte, nooit heeft hij het eigenaardige van een Kaïnsbestaan als dat van Byron waarlijk kunnen gevoelen. Daarom is al hetgeen Jose van zijnen opstand tegen God en van zijnen strijd met het menschdom verhaalt zuivere bombast. Met den besten wil der wereld kan men niet op hetzelfde oogenblik den eerzamen wensch koesteren om dorpspredikant en huisvader te worden, en blaken van opregte byroniaansche driften. Men versta mij, bid ik, niet verkeerd. Ik veroordeel noch Byron, noch zijn navolger te onzent. Indien ik sympathie gevoel voor een leven als dat van den heer Beets geweest is, ook Byrons leven trekt mij aan. Moge er aan beide zijden een en ander te berispen vallen, er is aan den eenen zoowel als aan den anderen kant ook veel beminnelijks. Ik beweer alleen dat Rabelais in de 19de eeuw geen pastoor kan zijn. De weg dien *Jose's* dichterlijke vader koos is misschien beter dan de andere; doch wie eenmaal met eene besliste voorkeur zich in die rigting beweegt, ja het zich als zonde zou aanrekenen andere paden te bewandelen, valt uit zijne rol zoo vaak hij omziet naar de vleeschpotten van Egypte of naar den

wellust van de steden der vlakte. Van daar dat *Jose*, in weêrwil van al het nagebootste hemelvuur dat hem verteert, veroordeeld is geworden een zoutpilaar te blijven.

De beide termen des probleems zijn hiermede aangeduid, doch het verschijnsel-zelf is nog niet verklaard. En misschien zou het eene verborgenheid moeten blijven hoe iemand, wiens ziel gekneed werd uit bijbelsche vroomheid, door eene stemming als die van Byron ooit of immer is kunnen aangetrokken worden, indien de studie der menschelijke natuur ons het raadsel niet op bevredigende wijze leerde oplossen. Wij zonen der germaansche moeder zijn lieden met een verdeeld gemoed. Een jood en een heiden dingen in ons binnenste om den voorrang, en het duurt soms geruimen tijd eer wij tot het besef van dien strijd ontwaken en weten waar wij ons aan houden zullen. Er bestaat uit de jongelingsjaren van den heer Beets een vers aan Rusland, dat 's dichters germaansche afkomst geene schande aandoet; indien ten minste te toornen tegen Italie en tegen het oude romeinsche Rijk een eeretitel vertegenwoordigt. Er worden in dat gedicht harde waarheden gezegd aan „de Roomsche sloor," terwijl het blaauwoogig en blondlokkig Noorden uitgenoodigd wordt om tegen het voos en ziekelijk Zuiden, zwijmeldronken van eigenwaan en wellust, nogmaals het zwaard te grijpen en wederom het stalen harnas aan te gespen. Slechts heeft zich, meent de dichter, in den loop der tijden en in spijt der aardrijkskunde, de booze magt van het Zuiden een weinig noordwaarts verplaatst, van Rome naar Parijs:

't Geldt deze maal d' onteerden Tiber niet, —
De Seine thands bespoelt den throon der boosheid,
't Verderf der aard wast welig waar zij vliet;
Haar oever is 't die 't outer prijken ziet,
Waar ontucht wordt gewierookt en godloosheid;
Van waar de pest begint die ons door de adren schiet.

Om het even. Luid en krachtig, luid vooral, spreekt hier de afschuw van het heidendom; en men behoeft geen profeet te zijn om te voorspellen dat de israëlitische levensbeschouwing eenmaal door dezen dichter met volkomen zelfbewustzijn omhelsd worden zal. Werkelijk draagt een groot gedeelte van zijne poëzie den stempel des ouden Testaments, en reeds als jong mensch ziet

men hem, in gedichten aan jonge moeders, met patriarchalen pathos de zegenende handen uitbreiden boven het hoofd van zuigelingen. Doch geheel straffeloos kan niemand mensch zijn. Dat zelfde heidendom waarvan men gruwt wanneer men het zich voorstelt onder het beeld van Parijsche ongebondenheid, — eene willekeur waarvoor de fantasie aansprakelijk blijft, — kan onder andere vormen en met een ander masker voor het gelaat, mits gegeven zij hetgeen de heer Beets in zijn *Zwarten Tijd* met „een prikkelbaar gestel" bedoelt en waarvoor ik liever lezen zou eene sensuele natuur, voor een tijd ook de zoodanigen bekoren die er anders niet voor bezwijken zouden. Het is in zekeren zin dezelfde toestand die ons in het fraaigebouwde vers *Verleiding* geschilderd wordt:

Waar verleiding u nadert met vleitaal en zang,
Met oneerbaar blanketsel op voorhoofd en wang,
En in dartel vertoon en bedwelmenden praal,
U verlokt met den honig der strookendste taal, —
O! daar kan haar de deugd van den sterken weêrstaan,
Daar de bloôheid des zwakken nog vluchtend ontgaan,
En de hartstocht moog branden in het snelbruischend bloed,
Nog kan rede gebieden; — de deugd blijft behoed!

Leg ik in deze regels eene litterarische bedoeling, dan verbeeld ik mij te begrijpen tegen welke levensbeschouwing de heer Beets te allen tijde vijandig overgestaan heeft; terwijl hetgeen volgt, even zoo toegepast, het verklaarbaar maakt dat diezelfde rigting, toen hij haar zag optreden onder het mom van Byrons droefgeestigheid, hem voor eene poos ontrouw gemaakt heeft aan zichzelven:

Maar niet zóó, waar zij naakt met de traan op de koon,
In de kracht der bekoring van 't lijdende schoon;
Waar zij vleit noch verlokt, maar zich stort aan uw voet,
En de deernis zich vergt van 't vertederd gemoed.
Daar bezwijkt ook de braafste, ook de vroomste eer hij 't weet,
En hij valt haar in de armen tot zonden gereed,
En nog droomt hij van deugd aan den boezem der schuld,
Tot verwijt hem komt wekken, berouw hem vervult.

De bede om erbarmen waar dit gedicht mede besloten wordt („O, heb deernis met hem, die onwillig dus viel!") kan hier achterwege blijven. Het is mij niet om een vonnis of eene vrij-

spraak, maar enkel en alleen om eene zielkundige explikatie te doen; en reeds gaf ik te kennen dat het aantrekkingsvermogen door den sensuelen Byron op onzen dichter uitgeoefend in diens eigen sensualiteit een hulpvaardig bondgenoot gevonden heeft. Er bestond eene geheime betrekking tusschen den belegeraar en den belegerde: daarom werd de vesting zoo spoedig overrompeld. Te rekenen van zeker tijdstip, dat moeijelijk met juistheid bepaald kan worden en dat ik op de gis met de dagteekening van *Ada van Holland* laat ineenvloeijen, wijkt het zinnelijke in de poëzie van den heer Beets naar den achtergrond, doch zonder ooit geheel en al te verdwijnen. Nog in de *Korenbloemen*, wanneer hij uit de verte den trouwdag van een waarlijk wel tot jaren van onderscheid gekomen vriend bezingt, verzekert hij dezen dat zijn echt „geen dartle lust der zinnen is," maar:

Zielsvereening voor dien God,
In wien elkander te beminnen,
Het echtheil waarborgt tegen 't lot.

Aan iemand met een zoo geoefenden smaak zou op zoo rijpen leeftijd zulk eene tegenstelling niet ontvallen, indien het niet waar was dat sommige plooijen onzer natuur nimmer gladgestreken kunnen worden. Wanneer Gravin Ada op den sterfdag-zelf van haren vader in den echt verbonden is geworden met Graaf van Loon, komt zij met eigen mond aan hare moeder verhalen dat zij, nog jonge jufvrouw zijnde, niet van zins is nu reeds afstand te doen van dat voorregt (of is het er geen?):

Ik wil den rouw mijns vaders dragen,
En als zijn maagdlijk kind, mevrouw!
Daar voegt geen bruiloft bij dien rouw.
De graaf eerbiedigt dees mijn smarte,
En 't geeft hem aanspraak op mijn harte.
Mevrouw! ik wil mijns vaders dood
Beweenen met... zijn echtgenoot.

Hier leent de dichter aan Ada zijne eigen verbeelding, en bedenkt niet hoe onwaarschijnlijk het is dat dit meisje in zulke afgepaste bewoordingen de geheimen van hare slaapkamer zal verklapt hebben. Doch mogelijk zijn deze voorbeelden kwalijk gekozen, en misschien behoorde ik ze tot de klasse van dat israëlitische te brengen, dat bij dezen nederlandschen zanger zoo sterk uitkomt

en hem ergens tot zijne gade doet zeggen: „Gij schonkt mij kroost," of elders haarzelve laat gewagen van het oord „waar ik hem al zijn kindren baarde." Liever verwijs ik den lezer, om mijne bedoeling duidelijk te maken, naar een gedicht van veel vroeger dagteekening, *Zoetheid* geheeten. In dit tot lof der „fulden poëzy" gezongen lied komt als symbool dier aanvallige dichtsoort een Venusbeeldje voor, dat, hoe kwalijk ook te rijmen met des auteurs welsprekenden weerzin tegen het Zuiden, mij toeschijnt de getrouwe afspiegeling te zijn van het voorwerp waarmede zijne fantasie destijds zich bij voorkeur bezig hield:

Dione, wen ze op 't rozenleger rust,
Dat om haar hoofd zijn balsemgeuren wademt,
  Wier milde walm haar in bedwelming sust;
  Daar 't windtjen dat haar plooiloos voorhoofd kust,
En koelte brengt voor 't gloeiend wangenblozen,
De stengels schudt van lelien en rozen,
  En de uchtenddaauw, die uit de kelken spat,
Op 't golvend hair wellustig neêr doet druppelen,
  En 't poezel vel besprenkelt met dat nat;
Daar om haar heen de minnegoodjens huppelen,
  En spelen met den kostlen gordelband,
  Die 't mollig lijf ontgespt werd door haar hand,
Of in de lucht op donzen wiek geheven,
Rondom haar hoofd in dartle kringen zweven,
  Haar leden, blank als 't vlokkig schuim der baar
Waaruit zij rees, met rozen overstrooiend,
Of 't lieve hoofd met versche mirten tooiend,
  Een bruine kroon op 't blond en welig hair.

Zeg aan deze mollige jonge dame met den ontgespten gordelband dat zij een wit gazen danskleed aantrekke, met een onderkleed van zacht blaauwe zijde, en zij zal *Minone* heeten. In eene lichtbruine amazone, met een gepluimd zwartkastoren hoedje op het hoofd, gelijkt zij sprekend op *Ebella*. Haar naam was *Bertha*, toen zij onlangs met u koketteerde en u ten slotte een blaauwtje liet loopen. Soms groeit er uit haar eene martelares, of wel, zij doet een onberaden huwelijk; in welk geval zij u of als *Miranda* of als *Yolande* gepresenteerd wordt. Met den sluijer der bruiden voor het gelaat noemt men haar *Lelia*, en zoo lang zij van de vrijers nog niet weten wil, eenvoudig *Anna*. Zou het spel volmaakt zijn indien men haar ook niet eene enkele maal als *Jacoba van Beieren* aandiende? Dione is, om kort te gaan, zelve de fulpen stof waaruit in de vroegere en vroegste gedichten van den

heer Beets een aantal helden en heldinnen geboetseerd zijn. Al deze verzen zijn uitingen van eene zeer warme jongelingsnatuur, van een broeder van Byron naar het vleesch. Zij verraden het gitzwart oog van den jonkman, dat zich wagen dorst aan de blankheid van Minone's boezem. Wees een kind in de boosheid; wees de braafste der Jozeffen door wie immer de christelijke gemeente over de kuischheid van dien aartsvaderlijken jongeling zal worden onderhouden; heb den meest mogelijken aanleg om zelf mettertijd een oud-testamentisch karakter te worden, — wanneer eenmaal zulk bloed u door de aderen stroomt, kunt gij Byron niet lezen of gij wordt voor eene wijl zijn medepligtige, zijn dupe voor het minst.

Moest ik mij niet tot het aanwijzen van sommige hoofdtrekken bepalen, ik zou u in de natuurbeschrijvingen van onzen dichter op eene soortgelijke overhelling tot sensualiteit opmerkzaam maken. De *Najaarsmijmeringen* danken daaraan hare tooverkracht. Het is lentedrift in den vorm van een herfstlied; een krater vol popelend en weelderig leven, met afgevallen bloemen overstrooid; bruiloftsheimwee op de maat van treurmuziek. Zoo kijken jonge meisjes naar het mannetje in de maan. Doch andere verschijnselen hebben regt op onze aandacht. De poëzie van den heer Beets heeft in den loop des tijds eene gewigtige transformatie ondergaan. „Eén ding is noodig" is hare leus geworden: en als berouwde het hem, in zijne jeugd aan andere goden geofferd te hebben, heeft de dichter er leeren bijvoegen: „En dat Eene vroeg." Het gedicht *Aan Rachel* dunkt mij van deze tot het evangelie bekeerde byronsmuze de sprekendste uiting. Grondtoon van dat vers is des dichters sympathie, niet voor de treurspelkunstenares, niet voor de Jodin der werkelijkheid, maar voor het haar door hemzelf geleend karakter van dogmatisch Abrahamskind. Daaraan knoopt zich de vurige wensch dat Rachel nog eenmaal van haar leven het christendom omhelzen moge, als ook het vooruitzigt dat de wereld haar in dat geval zal moeten afstaan aan een nieuwen Heer. Niemand zal beweren dat er in deze konceptie ook slechts een enkel heidensch element aangetroffen wordt. De overwinning van het jodendom is hier zoo volkomen mogelijk. De kunstenares moet ondergaan in de christin; naar joodsche wijze moet hare hand de grieksche tressen

ontsnoeren; de kroonen der Hermionen en der Fedra's moet zij nederwerpen aan de voeten van den Messias; als eene boetvaardige Magdalena moet zij die voeten met hare tranen bevochtigen. Doch te zelfder tijd is dit gedicht een uiterste, een laatste woord; en om den heer Beets te begrijpen en te genieten moet men hem beoordeelen naar hetgeen door hem aan deze zijde dier scherpe lijn gearbeid is. In den regel gaat zijn piëtisme met minder vandalisme gepaard. Hij is meer de zanger der vroomheid dan die der bekeering geworden.

Een schoone leest,
Een edel bloed,
Een rijke geest,
Een vroom gemoed,
Alles is hij waard
Die dit samenpaart;
Maar die het laatste alleen bezit,
Heeft ook genoeg aan dit:

ziedaar, indien ik mij niet bedrieg, het devies van zijne tweede periode. Doch laat het hier gebezigd mannelijk voornaamwoord u niet op het dwaalspoor brengen. Het is een vrouwenkarakter in de gedaante van een mansportret. Mannen te teekenen is nooit de roeping van den heer Beets geweest; en geen wonder, want zijn geloof aan de mannelijke natuur is alles behalve krachtig of zaligmakend. „Wist", zegt hij in een *Liedtjen*, aan het slot van een aantal andere wenschen en beloften:

— Wist mijn keel een lofgezang
Behoorlijk aan te stemmen,
Ik nam een kaars en zocht zoo lang,
Tot ik aan 't hart mogt klemmen.

Een man die aan beginsels trouw
En zonder blaam of vreezen,
De opgaande zon niet eeren zou,
Noch heden noch na dezen.

Sla het blad om, en gij zult bespeuren dat de dichter werkelijk eenmaal in zijn leven zulk een man heeft aangetroffen; doch het was dan ook om zoo te zeggen een man uit zijne eigen dichterlijke fabriek, en hijzelf rangschikt die ontmoeting onder de *Ontdekkingen:*

Ik vond een man met vrijen nek.
Van eedlen geest bezield —
Juist kwam hij uit zijn bidvertrek,
Hij had voor God geknield.

In het voorbijgaan en met allen eerbied gezegd, dit achteraan komen van onzen lieven Heer behoort tot de vaste kenmerken van de jongere poëzie van onzen dichter. Het hangt zamen met de zoo sterk bij hem uitkomende scheiding tusschen gewijd en profaan. Het is de toepassing van het door hem in later jaren uitgesproken beginsel dat men „door Gods genade rijp moet zijn om den subjectieven Byron objectief te beschouwen." Doch deze rijpheid, gelijk ik te kennen gaf, treedt het duidelijkst bij hem aan het licht wanneer hij vrouwenbeeldjes schetst.

O Vroomheid! Vroomheid! Weet gij iet,
Dat hemelscher kan zijn op aarde,
Dan vroomheid die den hemel ziet,
En zich in deemoed openbaarde?
Zij is iets vrouwelijks; nu, wat zou
Daar schooners, heilgers, meer verhevens,
En zediger en stiller tevens
Op aard zijn dan een vrome vrouw?

Deze plaats uit den *Gwy de Vlaming* maakt als het ware den overgang van 's dichters eene beeldengalerij tot de andere. Van nu af schildert hij geene sluimerende Venussen meer, maar meisjes en moeders met een bijbelsch blosje op de wangen. In de *Nieuwe Gedichten* komt ergens een allerliefst geteekende *Betjen* voor, die als het meest geavanceerd exemplaar van dezen type zou kunnen beschouwd worden. Betje dankt nog wel „met innig zielsverrukken" voor het voorregt van naar de kerk te mogen gaan, en ook is de bijbel „haar liefste boek" gebleven; doch al gaat zij niet met Minone naar het bal, of al rijdt zij niet te paard met Ebella, zij laat zich toch ook aan den anderen kant „geen lidmaatschappij van comiteetjens welgevallen." *Betjen* is lid van de liberale regterzijde in dat vrouwelijk pantheon en parlement waarin *Rachel* aan de spits der hartstogtelijke reactie staat. Doch ook *Betjen* is eenig in hare soort; en verweg de meesten van 's dichters heldinnen uit de latere periode — het Sint-Janslot van zijn dichterlijken hof, zou ik met een van zijne eigen beelden dien tweeden bloeitijd zijner muze wenschen te noemen —

zijn bedaagder dan dit tamelijk levenslustig meisje. Er is een tijd geweest dat de heer Beets op vrouwelijk gebied, wanneer hij in eene mistroostige stemming verkeerde, minder ophad met gelukkige menschen dan met lijdende engelen. Doch er is bij hem aan de Mirandadienst een einde gekomen. „Gy zijt geen engel, maar een mensch" klinkt het thans bij het groeten eener bevallige vrouw, van zijne juichende snaren. Doch om aan zijn ideaal te beantwoorden, moet er, gelijk hijzelf het noemt, nog altijd „wat extra's by zijn." Gij dames moogt wel bij het binnentreden zijne woning vervullen met eene liefelijken reuk, doch het moet een schriftuurlijke „nardusgeur" zijn, geen patchouli, geen bouquet-de-mille-fleurs, of hoe deze wereldsche luchten verder heeten mogen. De jonge meisjes in dezen kring zijn eerst waarlijk mooi en degelijk lief, wanneer haar afgod ontvallen is aan zijn voetstuk en zij geleerd hebben zich met den hemelschen bruidegom te troosten over de mindere volmaaktheden van den aardschen. Er zijn er onder haar wier eenige levenstaak in het verplegen van eene lieve lijdende moeder schijnt te bestaan, en die zelve geene moeders kunnen worden of zij worden aanstonds afgeroepen naar een beter oord. Aan *Bartje*, eene van 's dichters bekoorlijkste kleine scheppingen, wordt gevraagd of zij er daarom zoo lief uitzag en nogtans van geen minnaar weten wilde, omdat zij een voorgevoel had van haar vroegen dood en geen troosteloozen weduwnaar wilde maken? „Niet voor de wareld" is de trek die om al deze lieve lippen en over al deze blanke voorhoofden speelt. De dichter noemt het zijn eerste, maar in waarheid is het zijne tweede liefde.

Wy brachten gaarne te aller tijde
  Ons kransjen aan een frissche jeugd,
Die in haar jonkheid zich verblijdde
  Met tintelende levensvreugd;
Maar vlochten onze schoonste rozen
  Het liefst om dat gezegend hoofd.
Dat vroeg in hooger vreugd geloofd
  En 't beste had gekozen.

Steeds ja heeft de heer Beets aanleg gehad om eenmaal tot dit beste te geraken en daarbij ten slotte het hoofd neder te leggen. Zijne ontwikkeling is normaal geweest. Een zoo kwetsbaar ge-

moed als het zijne moest of overslaan tot uitspattingen waarvoor de magt der overlevering en zijn ontzag voor het bestaande hem behoed hebben, of eindigen met rust te vinden bij eene half onderdrukte en geïdealiseerde wereldverzaking. Doch al ontmoet men ook in zijne vroegere gedichten hier en daar bruiden die in den bijbel lezen, of jonge vrouwen wier zoetste troost eene stichtelijke avondmaalsviering is, het heeft geruimen tijd geduurd alvorens het besef van de voortreffelijkheid dezer keus bij hem wakker is geworden. Een getrouwen thermometer van dien overgang meen ik te vinden in de stemming des publieks te zijnen aanzien. Terwijl de sympathie voor Hildebrand altijd onverdeeld geweest is, heeft de liefde voor Nicolaas Beets sommige schokken te verduren gehad. Of laat mij liever zeggen, die genegenheid heeft zich met den tijd verplaatst. Hetgeen waarmede in vroeger jaren de jonge mannen dweepten, is langzamerhand het voorwerp van de vereering der jonge vrouwen geworden. Deze laatsten hebben er belang bij dat men haar predike: vroomheid is de schoonste krans. „De vroomheid valt niet moeilijk aan de vrouwen"; en, met een *qu'à cela ne tienne!* in het hart, steken zij zich in de kloosterpij, die bovendien velen harer oneindig beter kleedt dan het opzigtig modegewaad. Doch de mannen houden over het algemeen niet het meest van vrouwen die onverzorgde weduwnaars vreezen achter te laten, of die den dood van hare moeders niet overleven kunnen. De heer Beets zelf, toen hij jong was en kiezen kon, dacht even zoo; en dat men zich van zijne latere uitspraken gedurig op zijn eigen voorbeeld beroepen kan, is oorzaak dat zijne leer bij de mannen er niet zoo spoedig in wil als misschien anders het geval zou zijn. Intusschen miskent men hem wanneer men uitsluitend acht geeft op hetgeen er in zijne gedichten tegenstrijdigs mag aangetroffen worden; op hetgeen den eenen daarin te wereldsch, den anderen te kerkelijk klinkt. Te allen tijde heeft hij verzen geschreven die in zichzelven eene blijvende waarde bezitten, wier gehalte zuiver poëtisch is, en die hem eene plaats verzekeren onder de beste nederlandsche dichters van vroeger en later eeuw. Daarbij heeft zijne poëzie gaandeweegs een karakter aangenomen dat wel het hoogste niet is, maar toch oneindig vele malen de voorkeur verdient boven de karakterloosheid van zoo velen. Hij is namelijk

met den tijd een apostel van het kleine, het schijnbaar onaanzienlijke geworden, en heeft daardoor blijk gegeven van eene belangrijke hoeveelheid gezond verstand. De Hermionen en de Fedra's niet aan te kunnen, is in zichzelf geene schande; doch wijs de dichter, en gelukkig daarenboven, die van dit onvermogen partij weet te trekken om zich van de Betje's en de Bartje's te verzekeren; die er niet zuur om ziet als zijne zangdrift dichtluim wordt; die zonder broodnijd afscheid weet te nemen van wereldstroomen en eikenkruinen; die zijne snaren weet te sieren met het *Madeliefjen* op den bloeijenden oever der eenen, of met het *Maartsch Viooltjen* aan den reuzenvoet der anderen.

Met dit laatste versje staan wij aan den ingang der *Verstrooide Gedichten*; en daarom hier in het voorbijgaan een enkel woord over dien dubbelen bundel. Men vindt er sommigen van de zwakste stukken en stukjes in, die voor en na aan 's dichters pen ontvloeid zijn. Uit den voorlaatsten tijd een *Simon Petrus*, wiens middelmatigheid slechts ten halve vrijgekocht wordt door een slotlied in de manier van Vondels fraaiste koorzangen: eene *Moeder des Heeren*, wier „boezem zwelt" naarmate zij zich bewust wordt van hare zwangerschap; eene *Eva*, wier tranen de menschen niet ingeschreven hebben „op hun register", al heeft God ze „geborgen in zijn flessche", aan wie bij hare eerste bevalling „het ingewand moet scheuren", en die op een schamel bed van mos en bladeren de leden wringt „bij 't splijten van haar zwangren schoot". Uit den allerlaatsten tijd eene *Johanna Gray*, wie men het aan kan zien dat zij opzettelijk vervaardigd werd voor een bundel *Historische Vrouwen* — denzelfden waarin door een anderen dichter, zonder dat Abélard hem daar een proces over heeft kunnen aandoen, eene *Jacoba van Beijeren* geschreven is bij het portret van Héloïse — en die met dat al, tot lof van vrouwendom en geschiedenis, eene door en door onhistorische vrouw is gebleven. En hoe zou ons oordeel moeten luiden, indien van verzen uit den allerlaatsten tijd gesproken, ook de *Kinderen der Zee* in deze bundels opgenomen waren? Uit vroeger en uit den vroegsten tijd ontmoeten wij hier.... Doch wat hebben wij met al deze vondelingen te doen? Hunne waarde wordt meerendeels bepaald door den *Vondeling* zelven die in het eerste deeltje

de tweede plaats inneemt. Door den zin voor het historische, gewijd of ongewijd, heeft de heer Beets nooit uitgeblonken. Zijne geschiedenis van Eva is eene aartsvaderlijke roman met eenige familie-schandalen tot grondslag. Ten jare 1400 hing in het studeervertrek van Gwy de Vlaming, op den huize Poelgeest, een geschilderd portret van den ouden heer aan den wand, even als men dit thans nog wel ziet in de huishoudkamer van jonggehuwden. Wie onzen dichter naar verdienste wil eeren en liefhebben moet zich bij hem niet storen aan zulke dingen. Even zoo moet men hem volkomen vrijheid laten in het behandelen der moedertaal. *Je maintiendrai*, de spreuk van ons vorstelijk geslacht, vertaalt hij kort weg met: *Ik haaf hand.* In een liedje aan den kroonprins laat hij zonder meesmuilen *Oranjewater* vloeijen. Hij gebruikt het werkwoord *wademen* en het bijvoegelijk naamwoord *kostel.* Een van zijne satirieke gedichtjes in de *Korenbloemen* is, en hij heeft er onzen dank voor, gerigt tegen de ons nederduitsch bedervende germanismen. Doch hijzelf laat desniettemin lofzangen *aanstemmen*, laat eene gehuwde vrouw *van kinde groot zijn*, en vergeet *gants en gaar* dat het *om zonst* is tegen germanismen te waarschuwen, indien men ze op hunne beurt *hervoor* roept en daardoor aanleiding geeft dat de zoo welgemeende vermaning in den wind geslagen wordt met *lagchelende lippen.* Ik voor mij hecht niet aan soortgelijke zaken, en wanneer het op het bezigen eener gewaagde uitdrukking aankomt heb ik ten slotte meer krediet voor het oordeel van den heer Beets dan voor het mijne. Met al hunne sporen van onvoldragenheid aan den eenen en van kaduciteit aan den anderen kant, zijn de *Verstrooide Gedichten* mij opregt welkom. Hier en ginds ontmoet gij er eene oude kennis, eene herinnering van vele jaren geleden, een weggewischten traan, een vergeten glimlach; en ofschoon die vriend u tot de bekentenis dwingt dat gij in dien tusschentijd wel ouder maar niet veel wijzer of beter geworden zijt, is de ontmoeting met dat al ver van onaangenaam. Doch hetgeen bij het bladeren in die verzen het meest vermaakt en boeit, vooral in die van vroeger dagteekening, is het bestuderen der bloesems die met de jaren ooft geworden zijn, het tellen der knoppen waaruit eene bloem gegroeid is, het nasporen van de kiem die gebleken is eene

geheele toekomst te bevatten. Van het oogenblik af dat de *Korenbloemen* in het licht verschenen zijn, heb ik het *Madeliefjen* steeds 's dichters meesterstuk gevonden: de volmaaktste uitdrukking en het getrouwste zinnebeeld van zijn talent. Er heerscht van het begin tot het einde in dat kleine gedicht eene onuitsprekelijke bevalligheid; elke trek is eene observatie, elk beeld de stof voor eene gedachte; het is vol wijsheid zonder een zweem van pedanterie, vol gevoel en nogtans in het geheel niet verwijfd; en wanneer ik den dichter aan het slot hoor uitroepen:

U mint al 't dichterlijk gediert:
De leeuwrik, dien gy 't nest versiert
En naöogt onder 't steigeren;
En ik, wien ge, als ik eens voor al
U door mijn snaren vlechten zal,
Geen wedermin zult weigeren. —

spijt het mij dat hij niet op den inval is gekomen om dit beeld tot titel van zijnen bundel te kiezen, in plaats van dien anderen wel geenszins onbescheiden naam, maar die toch te goed bij de verzen van Huygens past om tevens met schik bij de zijnen te kunnen voegen. Doch wat aanschouwen mijne oogen? Met het jaartal 1831 aan den kleinen en nederigen voet zie ik op de eerste bladzijde de beste der *Verstrooide Gedichten* het *Maartsch Viooltjen* staan. Zeker is in die meer dan twintig jaren vrij wat over 's dichters hoofd en door zijn hart gegaan. De wasdom zijner meesterschap over den vorm is evenredig geweest aan dien van zijn talent van waarnemen. Toen hij nog zooveel jonger was kon hij zulke fraaije verzen nog niet schikken, en in zekeren zin geldt van hemzelven hetgeen hij op zoo eigenaardige wijze — reeds de zijne geheel en al, voor het minst in den dop — van het viooltje zegt:

In een minder rang,
Heeft men zooveel noten
Niet op zijnen zang.

Doch de manier is zoo sprekend die van het *Madeliefjen*; het is zoo zeer dezelfde gang van denkbeelden, dezelfde keus des harten, dezelfde blik op het leven, dat men den indruk ontvangt alsof

de dichter, na gedurende een aantal jaren tastend en somtijds mistastend te hebben omgedoold op allerhande paden, eindelijk door een goeden genius teruggevoerd is aan den zoom van dat woud, in die bebloemde weide, waar het lot bepaald had dat hij zijn geurigsten ruiker en tegelijk, zijne onvergankelijkste lauweren plukken zou.

Ben ik den tel niet kwijt, dan zijn er twaalf of dertien redenen waarom ik minder van den heer Beets dan van sommige andere menschen houd; waarom ik er vrede mede heb niet in zijne schoenen te staan; waarom ik, indien men deze zamenvoeging van hollandsche jongensuitdrukkingen gedogen wil, in onderscheiding van dat beste deel, waaraan hij zoo groote waarde hecht, belijdenis doe te gelooven aan het bestaan van een bovenst best. Doch dit belet mij niet zijne verzen te bewonderen, of hem mede te tellen onder de leden van dat eeuwenheugend geslacht waaraan volken en bijzondere personen zoo oneindig veel verpligting hebben. Werkelijk zijn echte dichters even zoo vele weldoeners der menschheid. Somtijds stel ik mij voor hoe benijdenswaardig het zijn zou, zoo niet voor onszelven, dan toch in het belang van onze zonen, indien er niet meer behoefde gesloofd en gestudeerd te worden om tot kennis van den mensch en van het menschelijk leven te geraken; indien de toekomende geslachten volstaan konden met zich toe te eigenen hetgeen daaromtrent door de dichters van onderscheiden tijden en natien geleerd is. Geene enkele waarheid is ooit tot gemeengoed des menschdoms geworden, zoo lang hare dichterlijke uitdrukking niet gevonden was; en tevens is er niets, noch in de godsdienst, noch in de wijsbegeerte, noch in de geschiedenis, noch in de wetenschappen, waarvan het geheim, in zoo ver het voor ontsluijering vatbaar was, niet ontdekt is geworden door dezen of genen dichterlijken ziener. Taalstudie moest onze eenige studie kunnen zijn. Het geheele werk der opvoeding, het hooger onderwijs daaronder medebegrepen, moest kunnen bestaan in het verklaren der dichterlijke werken van den ouden en nieuwen tijd. Op die wijze zou men knap kunnen worden zonder blokken; en veel kunnen weten zonder tot „deuvigheid" te vervallen. Hoe veel meer tijd zou er dan overschieten om lief te hebben en gelukkig te zijn! Wat al nutteloze arbeid zou van zelf vermeden worden! Hoe

aangenaam zou de stemming zijn in schoolvertrek en kollegekamer, wat zou de journalistiek er bij winnen, hoeveel beter zou er gesproken worden in Hooger en Lagerhuis, op den kansel, in de pleitzaal! Doch daar fluistert iemand mij in dat de maatschappij zoodoende naar eene groote Rederijkerskamer zou gaan zweemen, ik ontstel van dat vooruitzigt, en gevoel mij weder verzoend met de werkelijkheid.

Met de stukken zou ik den heer Beets wenschen aan te toonen dat hij, om een tolk der godsdienstige waarheid en van het godsdienstig gevoel te worden, niet noodig heeft gehad in de theologie te studeren, of een proponents-examen te doen, of week aan week den Heidelbergschen Katechismus te verklaren, of op eenigerlei wijze een kerkelijk persoon van zich te laten maken. *Kuser* is een werk van zijne jeugd geweest, van zijnen studententijd misschien, doch een volmaakter evangelie heeft hij nimmer verkondigd dan hetgeen uitgedrukt staat in de volgende regelen, geschreven toen hij nog geene maatschappelijke positie bezat en uitsluitend dichter was. Zware leer is dit niet, doch teeder zijn de schouders der poëzie, teeder ook die der godsdienst-zelve:

En *is* zij niet een godspraak, de natuur?
Een stemme des Almachtigen aan de aard,
Profetisch boek, waarin zich God verklaart,
Waarin Zijn naam met letteren van vuur
Geschreven staat, en waar de vrome geest
Met diep ontzag Zijn wondermacht in leest;
Dat, schoon vervuld van raadslen, hem gebiedt,
Te aanbidden in de erkent'nis van zijn niet,
Orakelwoord, dat ons Gods liefde onthult,
En 't hart met troost, geloof en hoop vervult?

Even zoo heeft hij slechts dichter behoeven te zijn om *Bij een kind* sommige van de beste gevoelens te kunnen uitdrukken waarvoor de menschelijke boezem vatbaar is, slechts dichter, om *Aan eene jonge moeder* te kunnen toeroepen:

Eens zij dit borstsieraad uw kroon!
Eens moog dit wicht uw ouderdom beschermen!
Thands hangt het zwak en machtloos in uw armen,
Hang eenmaal trotsch aan d' arm van uwen zoon! —

slechts dichter, om de moederliefde te kunnen noemen „een lang gebed van 't kraambed tot den dood." Ik beweer niet dat alles in deze verzen onberispelijk is. „Vrouw! ik heb óók een vrouwen-

borst gezogen", vind ik om van te zeggen: Verpligt voor de kommunikatie. Aan een kind te vragen of het „nooit schandlijk vuur in stinkend water blusschen" zal, dunkt mij eene onkinderlijke manier om weder op het blaauwsatijnen kussen thuis te komen. Doch geef wel acht dat het de dichter niet is die aldus zondigt tegen den goeden smaak. Deze trekken zijn indertijd den dichter gespeeld juist door den aanstaanden predikheer. Nooit is hij vrijer en bevalliger en dichterlijker in zijne bewegingen dan wanneer die eerwaarde heer hem met vrede laat. Het is zoo lang geleden dat gij deze verzen voor het laatst gelezen en bewonderd hebt, dat ik geene zwarigheid maak u aan de volgende regels uit *Aan Aleide* te herinneren:

Ik vraag niet of de hemelstralen,
  Niet of het bloembed rozen heeft,
  Of geur en toongalm om mij zweeft
Van boschviool of nachtegalen.....
  Ik vraag niet of de lente zoet,
De meimaand lieflijk is voor 't harte,
En winterkoude en wintersmarte
  Aan ligchaam en aan ziel vergoedt; —
  Beklaagbaar, die geen hope voedt,
Dan op de hoop der bloeiende aarde,
Dan op de kleuren van zijn gaarde.
  En wat zijn takken groenen doet;
Die midden in des waerelds jammeren,
  Zijn heil afhanklijk maken moet
  Van ochtendgloor en avondgloed.....

Gij aarzelt voort te gaan. Wanende te weten wat vleesch gij in de kuip hebt, voorziet en vreest gij dat er iets onnatuurlijks volgen zal, iets benaauwends. Reeds ziet gij dien „beklaagbare", die al zijn heil bij de meimaand zoekt, plaats maken voor een methodist, voor iemand met een gebedenboekje in de hand, iemand die het Eene Noodige gevonden heeft. Doch stel u gerust. Geenszins al de gedichten van den heer Beets zijn voedsel voor uwe orthodoxophobie, of wettigen haar. Hier ten minste is hetgeen den dichter met het aanzijn verzoent, hetgeen hem boven de wisselvalligheden van het voorjaarsweder verheft, dogme noch kapittel, maar een lief en levend menschelijk wezen. Ridderlijker hulde heeft geen zanger ooit aan zijne bruid gebragt, en ik durf het cijfer der vaderlandsche dichtbundels niet noemen die men vruchteloos door-

bladeren zal in het zoeken naar iets dat bij deze wending haalt:

Voor my, ik wensch een zacht gezicht,
Een zoetlief kind van achttien jaren
In lente en winter aan te staren,
By ochtendrood en avondlicht,
En tusschen groene en gele blåren,
Een vriendlijke, op wier blij gelaat
Wy roos en lelie groeten mogen,
Wier frischheid van geen zon vergaat,
Die 's ochtends vroeg en 's avonds laat,
Een blauwen hemel voert in de oogen,
En in 't aan zorgen vreemd gemoed,
Een altijd heldren lentegloed.

Nog zijn wij niet aan het einde. Ik meen reeds gezegd te hebben — èn zoo niet, ik doe het bij dezen — dat de heer Beets sommige onsterfelijke verzen geschreven heeft; onsterfelijk, omdat zij in keur van taal de uitdrukking behelzen van stille ja, maar diepe en eeuwig onveranderlijke aandoeningen van het menschelijk gemoed.

Der oudren hart is trouw: het laat zijn kroost niet varen,
Al offren zij het Gode, en leggen 't welgemoed
Ter neêr in 't donker graf, om voorts omhoog te staren:
Geen nacht des doods, geen nacht der jaren,
Scheidt hen volkomen van hun bloed;
Geen nieuwe vadervreugd, geen andre moedersmarte,
Geen goddelijke troost, geen bovenaardsche vreê
Verdooft zijn beeltnis in dat harte,
Dat nooit zijn kindren telt, of telt de dooden meê.

Er liggen vijftien jaren tusschen dit van tranen zwellend lied van den beroofden vader, en den zoo even aangehaalden meizang van den dankbaren bruidegom. Men gevoelt er aan hoe een mensch veranderen kan, en hoe ook het talent dien tiendaagschen veldtogt medemaakt waardoor de jongeling een man wordt. De vorm heeft eene zeer opmerkelijke wijziging ondergaan. Soberheid en kernachtigheid zijn in de plaats getreden van welluidenden overvloed. Meer gedachten in minder woorden. Iets klassieks. Iets veel nationalers dan voorheen. Doch de stroom des gevoels is in al dien tijd dezelfde gebleven. Digter bij zijnen oorsprong ruischte hij als een verborgen waterval, of huppelde met onaf-

gebroken gekeuvel tusschen zijne enge boorden: hier verbreedt hij zich, en men kan het hem aanzien dat hij een voorgevoel heeft van de nabijheid dier nog breeder wateren waarin alle stroomen zich uitstorten .... En heeft tusschentijds alleen het beekje des vernufts, vraagt gij, bij onzen dichter opgehouden te vloeijen? Ik doe opmerken dat het met de humoristische bloedkogeltjes in de dichtader van den heer Beets te allen tijde een vreemd geval geweest is. Hildebrand heeft nooit verzen geschreven. De *Masquerade* is uit eene geheel andere komische stof vervaardigd als de *Camera Obscura;* en men moet de *Volksliedekens* gelezen hebben om er zich half en half eene voorstelling van te kunnen maken dat de schepper van *Gerrit Witse* en van de familiën *Stastok* en *Kegge*, dezelfde persoon is die de *Gedichten* en de *Dichterlijke Verhalen* geschreven heeft. Pleit dit verschijnsel al niet voor de eenheid of de buigzaamheid van des auteurs talent, het legt van de natuurlijkheid van dat talent een voor hem uiterst vereerend getuigenis af. Met minder gaven zou hij welligt bezweken zijn voor de verleiding, en toegegeven hebben aan den lust om van zijne muze alles te vergen. Zich daarentegen bewust van zijnen rijkdom heeft hij het teregt beneden zich geacht om ook anders te zingen als zijn hart hem zeide. Ik neem derhalve de zaak gelijk zij is en vergenoeg mij, zonder in bijzonderheden te treden omtrent het verschil van manier bij den humorist en bij den dichter, met het aanstippen van hetgeen er eigenaardigs is in hetgeen de laatste van ver bij den anderen geborgd heeft. Naar tijdsorde komt allereerst de *Masquerade* in aanmerking; meer een dichterlijke *tour de force* dan een gedicht; eene daad van studenten-overmoed, die evenwel te veel geest verraadt om door het gros der jonge akademieburgers ligt nagedaan te kunnen worden; stanza's zonder gloed en zonder gal, omdat de rhythmus van *Don Juan* ook hier tot kleed verstrekt aan veel te brave gevoelens; doch stanza's, met dat al, aan wier slependen gang de goedhartige jokkernij van den hollandschen dichter bijwijlen zekere vaart weet mede te deelen. Regt komisch is de uitgewerkte tegenstelling van dat Grenada, waar Ferdinand en Isabella in 1492 hunnen intogt hielden, en de nederlandsche Sleutelstad, waar in 1835 de nabootsing van dien intogt vertoond werd:

O, 'k acht de stad der hupsche Leydenaren,
Zoo als zy door haar cingels ligt omvat,
En door 't cordon van nijvre hengelaren.
Zy zijn te recht op d'eer der Breêstraat prat;
'k Heb vaak met lust hun dierbren Rhijn bevaren,
Schoon 'k zeggen moet dat 'k dáár steeds tegen had,
Dat zy dien stroom in 't statig zeewaarts streven
Den schurkennaam van Galgenwater geven.

En Leyden heeft vermaardheid: boven al
Door 't zwaar beleg zoo manlijk doorgedreven;
Door hoogeschool, kaas, burcht en lakenhal,
Door 't springen van het kruitschip in 't jaar zeven,
En van 't fontein op de eersten mei; maar zal
Het daarom ons een helder denkbeeld geven
Van 't schoon Grenade? ach als ik 't zeggen moet, —
Doch zwijgen wy — door Leyden trok de stoet.

Er is in de verdere gedichten van den heer Beets geene enkele strofe te vinden, geloof ik, die aan dezen toon herinnert. Met de *Dichterlijke Verhalen*, en nog bepaalder dan deze, behoort de *Masquerade* tot een gesloten tijdperk van zijne litterarische loopbaan; en wie in zijne verzen iets van het luimige in zijnen aanleg wenscht terug te vinden, moet naar de straksgenoemde *Stukjens n den Volkstoon* grijpen. Meer dan de helft dier proeven is uitnemend geslaagd. *Roodkapjes thuiskomst*, *Blinde Elze*, *De Conducteur*, *Maartjen van Schalkwijk*, *Het boertje van Heemstede*, al dit kleine goed is poëzie van de echte soort, en tevens, gelijk ik zeide, doet het aan sommige van de vrolijkste en aangenaamste bladzijden der *Camera Obscura* denken. Doch wat men noch in deze *Volksliedjens*, noch in de *Masquerade*, noch in de *Camera Obscura* zelve vindt, is een vers als het *In de diligence* der *Nieuwe Gedichten* of eene verzameling *Triomfeerende Argumenten* als aan het slot der *Korenbloemen* aangetroffen wordt. *Elk vogeltjen zingt zoo als 't gebekt is*, in de *Gedichten* van 1839 — 1846, is misschien het eenig stukje van vroeger tijd dat grond heeft kunnen geven voor het vermoeden dat er in dezen humorist en comicus ook een satiricus stak. Doch een aantal jaren en vele ondervindingen, waaronder bittere, zijn noodig geweest om van dien satiricus den leekedichter te maken die in de bedoelde *Argumenten*, in *Taal-censuur*, in *medebroeder*, in *Intuitie*, in *de Deuvig en de Kompasnaald*, met zooveel puntigheid en ingehouden kracht, en tegelijk zoo oorspronkelijk optreedt. De heer Beets is in dit genre overtroffen geworden; doch zijne kerke-

lijke positie zet aan zijne ondeugende knepen een bekoorlijkheid bij die niemands eigendom is als het zijne. Pedantisme en klerikalisme worden hier geteisterd van het standpunt eener bezielde en onafhankelijke orthodoxie; en men behoeft voorwaar geen held in de onpartijdigheid te zijn om als een kind van liberale afkomst aan deze fustigatien het onbedorven menschenhart op te halen. Doch zoo iemand eenige waarde aan mijn oordeel hecht, hij steke die *Kleinigheden* in den zak — zij zijn er op gemaakt om daarin geborgen te worden — en neme, naast *Elsjen*, plaats *In de Diligence*.

In den ouden bolderwagen,
  Die van Haarlem op Alkmaar rijdt,
In den wagen van Van der Hagen,
  Gebruik ik voortreffelijk mijn tijd.

Dus luidt van dit uithuizig lied de huiselijke aanhef. Doch wie het ten einde toe lezen kan zonder zich in hooger sferen verplaatst te gevoelen, is een meester in het veinzen. Tot de geestige eigenschappen van een rijdenden bolderwagen tusschen Haarlem en Alkmaar behoort ook, dat om den anderen keer de togt te Alkmaar een aanvang neemt. Tot Heilo wordt dan de tijd doorgebragt met gedachteloos heen en wederschuiven op de niet al te welgevulde zitbanken. Doch is men er eindelijk in geslaagd zich in eene bruikbare positie te wringen, dan gaat, van Heilo tot Limmen, ja tot Castricum inkluis, de vloed der herinneringen aan het stroomen:

Ik denk aan die dagen en weken,
  In de jaren van jonkheid en min,
Die ik met u in deze streken
  Heb gesleten, mijn lieve vriendin!

Ik denk aan die wandelingen,
  Waarop wij, hand aan hand,
Door het bosch en korenveld gingen,
  Onder praat naar ons beste verstand.

Gelijk aan al het ondermaansche komt ook aan deze jongelingsdroomen, natuurlijker en gezonder dan veel van hetgeen destijds door den jongeling-zelf in Aleide's kerkboek geschreven werd, een einde. Wij houden stil te Castricum. Ziet gij die frissche boerenmeid de dorpsstraat oversteken?

Dit is Guurtjen, Teuns dochter, vrij krachtig,
Kort gejakt, lang gerokt, gants niet bleek;
Die des zondags een kap draagt heel prachtig,
Maar een mop, als gy ziet, in de week.

Een weinig meer variatie van dien aard zou welkom zijn op den eentoonigen rid. Doch „lange lanen van elzen en berken", doch „grasgroene blâren" voor en achter en op zijde, waar men ook henen zie, zij zijn het getrouwe beeld van het leven des mans die dagelijks zijn plicht betracht, er in de werkelijkheid geene byroniaansche hartstogten op nahoudt, en als hij Beverwijk doorrijdt den herlevenden bloei van zijn vaderland indachtig is.

Beverwijk! welk een toekomst, wat tijden,
Als de hoofdstad des rijks, met haar schaar,
Straks uw Holland-op-'t-Smalst zal doorsnijden,
Of 't een blaadjen couponpapier waar'.

Doch om een wijs man te worden, met een open hart en een open oog, moet men eerst een levenslustige knaap geweest zijn; en indien zulk een knaap een Haarlemmer van geboorte is, zal hij, om te Velzen te komen, zijnen weg nemen over Kraantje Lek, en Zomerzorg, en Brederode; en mits er bij de aankomst in zijn knoopsgat een muurbloem prijke, met eigen hand door den waaghals geplukt „op de kruin van de schuddende wand", zal hij niet meenen een omweg te hebben gemaakt, maar volhouden dat alle korter en regter en vlakker wegen eene uitvinding van vreesachtige moeders of van bleeke ondermeesters zijn. Ten tijde dat het kasteel van Brederode gebouwd werd, bestonden er nog geene ondermeesters; ook geene moeders misschien.

Dit's de poort. Dit's de trap; heel versleten;
't Spreekt van zelf, 't middeneeuwsche geslacht
Was met ijzer geschoeid als wij weten,
En zoo'n ridder een vreeslijke vracht.

Minder vreeselijk, maar toch ook eene vracht, is het menschelijk leven. Men wordt er door naar het graf gebogen. Met dat pak op den rug wordt men voortgeduwd naar juist zulk een kerkhof als een ieder aanschouwen kan wanneer hij met den wagen van Van der Hagen, die van Alkmaar op Haarlem rijdt, Velzen en

Sandpoort en Sloten door, de stad nadert waar des avonds de Damiaatjes luiden.

Groot en klein, arm en rijk, boozen, braven,
Vriend en vijand, de heer en zijn knecht,
Hebben eerst hier elkander begraven,
Daarna zelf zich ter ruste gelegd.

Doch wat spreekt men van kerkhoven aan het einde der baan? Niet de dood is het besluit des levens, maar het leven-zelf. Aan de Haarlemsche deurposten ziet gij er de zachtkens blozende, de rozeroode teekenen van prijken. Die geborduurde wafelen van tulle, omzoomd met kanten strooken, zijn even zoo vele beloften voor de toekomst. Men begraaft elkander in deze wereld, ja, maar „men hijlikt en kindert" er ook weder.

Ware de heer Beets met een even groot talent voor de schilderkunst als voor de fraaije letteren geboren, zelfs in ons klein land zou hij dan, mits vreemdelingen hem zijne schilderijen hadden afgekocht, zich onverdeeld hebben kunnen wijden aan zijne roeping. Misschien zou dit ook het geval geweest zijn indien de muzen een komponist van hem gemaakt hadden. Doch hij werd voor dichter in de wieg gelegd en moest uit dien hoofde naar eene betrekking omzien. Want men kan in Nederland wel van zijne renten leven, maar niet van zijne pen. Ik beweer geenszins dat de heer Beets eene dwaasheid gedaan heeft met in den geestelijken stand te treden, en in elk geval houd ik het er voor dat die stap zijnerzijds, voor zoo ver een jong mensch in staat is zich van zijn doen en laten rekenschap te geven, eene edelmoedige dwaasheid geweest is. Er is in de betrekking van den godsdienstleeraar, vooral wanneer men haar op een afstand beziet, of met de oogen der nog eerst halfgevormde jeugd, iets dat bij uitnemendheid met de roeping van den dichter schijnt overeen te stemmen; terwijl daarentegen de meeste andere bezigheden den indruk maken als vormden zij met deze laatste een pijnlijk kontrast. Zijn niet de dichter en de priester aangestelde bewaarders van de hoogste goederen der menschheid? Is hunne bestemming niet om te midden van eene wereld die geheel dreigt ingenomen te worden door de zorg voor hare stoffelijke belangen, edeler behoeften levendig te houden en te bevredigen? Is daarenboven de dagelijksche omgang des eenen met menschen van allerlei slag, het vertrouwen dat

men hem schenkt, de gemoedsbezwaren, die men hem kenbaar maakt, de blik dien men hem gunt in huizen en harten, niet voor den anderen de beste oefenschool en een onbetaalbaar leerboek? Ik voor mij ben van oordeel dat dit meerendeels hersenschimmen zijn. Bijna al onze predikanten, voor zoo ver zij tevens dichters waren, zijn middelmatige dichters geweest. Onze goede dichters van den ouden tijd waren drossaards, pensionarissen, vorstelijke geheimschrijvers, staatsraden, ambassadeurs; indien zij ten minste niet met Roemer Visscher en Vondel tot den handelstand behoorden, of als Westerbaan leven konden van hun geld, of als Barlaeus en Brandt universiteits-onderwijs gaven, of plaatsneden met Jan Luyken, of eene boerderij dreven als Poot. De nieuwere tijd heeft daarin geene verandering gebragt. Helmers en Loots waren steenkoopers, Tollens deed in chemikalien of zoo iets. Zelfs diegenen onder onze latere dichters, bij wie het godsdienstige het meest op den voorgrond stond, zijn geene predikanten geweest; Van Alphen noch Feith, Bilderdijk noch Da Costa. Ongetwijfeld heeft het verblijf aan de akademie, de boeken- en menschenkennis aldaar door hem opgedaan, de invloed van het hooger onderwijs in zijn geheelen omvang, van den heer Beets een ander man gemaakt. Doch men kan wel studeren, al studeert men niet in de theologie. Het leven van den predikant, die zijnen arbeid ter harte neemt, is voor den dichter ongeschikt. De strijd der kerkelijke partijen geeft eene scheeve plooi aan zijn karakter en verstompt zijn talent. Men kan evenmin ten halve godsdienstleeraar als ten halve kunstenaar zijn. En zoo sprekend denk ik niet het meest aan de schade die door den predikant in het onderwerpelijk geval aan den dichter toegebragt is. Gedane zaken hebben geen keer, en te tarnen aan het onherstelbare is onheusch en niet verstandig. Een algemeen verschijnsel heb ik op het oog. De ideale krachten, waarover te onzent het opkomend geslacht te beschikken heeft, worden te uitsluitend aan het kerkelijke gewijd. Ten onregte beeldt men zich in dat er slechts één vorm is waaronder het altaar bediend worden kan. De kerk — *j' en sais quelque chose* — is even goed van deze wereld als de wereldzelve. Het gemoed is er niet veiliger dan elders; het gevaar van zedelijk onder te gaan niet minder groot; de gelegenheid tot ontwikkeling zeldzamer. Indien zelfs zulke uitnemende gaven

als die waarover ik in deze bladzijden gesproken heb niet straffeloos of ongedeerd in aanraking zijn kunnen komen met de herderlijke praktijk, behooren de minder bevoorregten die les ter harte te nemen.

Ik weet wel wat mijn dichter hiertegen in zal brengen; en al haal ik daarmede de pen door de helft mijner bedenkingen, hetgeen hij zeggen zal zeg ik hem na. Aan den eenen kant kan hij het niet ten kwade duiden dat men een hoogen dunk van zijne talenten koestert; dat men het niet aan hem, maar aan zijne maatschappelijke betrekking wijt, indien zijn zomer niet alles opgeleverd heeft wat in de windselen van zijne lente besloten lag. Doch tevens heeft hij het regt ons van ondankbaarheid te beschuldigen. Kunt gij de omstandigheden niet laten voor hetgeen zij zijn? mag hij vragen. Is de mensch heer van het lot? Heb ik niet op mijne wijze gewoekerd met mijne gaven? Mijnen weg kon ik niet kiezen, of al had het in mijne magt gestaan, ik zou niet gewild hebben; doch heeft er ééne bloem gebloeid voor mijnen voet waaruit ik geen honig getrokken heb, honig voor u? Hoe aardig pronkten zij in het gelid!

Dit geestig rood, dat zedig wit,
Dit blaauw, dat geel, gestreept, bestipt;
Geplooid, gekarteld, uitgeknipt,
Of glad en effen, gaaf en rond;
Hier, lachjens om den rooden mond
Zoo gul en vrolijk opgespard,
En daar, een heldre traan in 't hart.
Het eene droeg een kroon vol glans,
Het andre eens Heiligs stralenkrans;
Dit leek een kleine zon, en dat
Een groote vonk op 't gras gespat;
Een kruisje, een ring, een spitsche pluim,
Een droppel bloed, een vlokje schuim,
Een monnikskap, een krijgsmanshoed,
Een schoentjen voor een poppenvoet,
Een pijpjen met gebogen steel,
Een veldschalmei, een kermisveel,
Een leeuwenbek, een kattenstaart,
Een oudtjen lagchende in zijn baard,
Een klokjen benglende in de lucht,
Een bonte vlinder in zijn vlucht,
Een bekertje met goud daarin,
Een oogjen pinkende van min,
Of met een heldren, vrijen blik
Ten hemel opziend' zonder schrik.

Zoo is het, dichter! Arme schepsels die gijlieden zijt, men moedigt u aan om van bloem tot bloem te vliegen, van perk tot perk, men fluistert u in het oor: „De boekweit bloeit!" en geeft u in bedenking om ook derwaarts u te spoeden. „Maak vlijtig honig, nijvre Bij!" roept de geheele wereld u toe, en ondertusschen fluistert zij in den baard, de inhalige: „Voor u niet, maar voor mij." Dit hebt gij ons in uwe *Nieuwe Gedichten* te goeder uur en op de geestigste wijze aan het verstand gebragt. Ook zou de kritiek, beschaamd dat zij het waagt tusschen uwe gedichten eene keus te doen, hier met den mond vol tanden staan, ware het niet dat zij haar goed regt verdedigen kon met uwe eigen woorden:

Ik pluk de beste vrucht er van,
Ik, die geen honig maken kan,
Ik, die niet weet naar welke wet
De zoetheid van het rozenbed
In 't binnenst van een bijenmaag
Tot honig wordt, en 't ook niet vraag;
Maar gaarn mijn brood in honig doop;
Ziedaar des warelds loop.

Mei 1864.

J. A. ALBERDINGK THIJM.

J. A. Alberdingk Thijm, Een weinig Amsterdamsche kritiek bij gelegenheid der nationale feestviering. Amsterdam, 1863. — Zeven Feestredenaars; een blik uit de *Warande* op de gedenkteekens in proza van de viering der Novemberfeesten. Amsterdam, 1864.

Een vriend die mij mijne feilen toont — onder anderen pleegt hij mij te verwijten dat eene overdreven ingenomenheid met sommige litterarische koryphæen van het buitenland mij de verdiensten van menig vaderlandsch letterkundige doet voorbijzien en miskennen — schreef mij eenigen tijd geleden dat hij voor zich, om iets te noemen, niet inzag waarom men aan Van der Palm den roem betwisten zou de Chateaubriand van Nederland geweest te zijn. De schepper van eene nieuwe schrijfwijze te onzent, meende hij, de auteur dier onovertroffen bijbelvertaling, waardoor aan zoo menigeen hier te lande eene nieuwe bewondering afgeperst is voor de schoonheden van het oude christendom, — *le génie du christianisme*, — kan zonder schroom de vergelijking doorstaan met den gevierden grondlegger der godsdienstige reaktie in Frankrijk; met den man wiens gebreken men kan erkennen zonder daarom te loochenen dat hij meer dan iemand anders in ons werelddeel en in onzen tijd gedaan heeft, hij, de schitterendste prozaschrijver zijner eeuw, voor de wederoprigting van troonen en altaren.

Ter wille van mijn onderwerp, en omdat het de jeugd betaamt zich niet onleerzaam te toonen, volg ik het voorbeeld van den koning van Denemarken na en vraag verlof om te mogen

opgenomen worden in de zienswijze van mijnen bestrijder. Wat meer is, — want ik zoek eene geschikte staanplaats voor den heer Alberdingk Thijm, en daar is veel aan vast, — ik erken niet slechts dat er termen zijn om Van der Palm bij Chateaubriand te vergelijken, maar ik beweer bovendien, en moge het mij wel bekomen, dat Bilderdijk de nederlandsche Joseph de Maistre geweest is; die geniale reaktionair, de vurige vereerder van het gezag, de eerste onder ons die den moed gehad heeft om ten einde toe vol te houden dat de geest der moderne maatschappij uit den Booze en een geest van opstand is tegen God. De Maistre en Chateaubriand, Bilderdijk en Van der Palm — hoe veel er ook aan deze evenredigheid ontbreken moge, men zal niet ontkennen dat zij eervol, niet beweren dat zij te eenemaal uit de lucht gegrepen is. En daar blijft het niet bij. Gelijk er in den heer Montalembert iets is dat aan Joseph de Maistre en iets dat aan Chateaubriand herinnert, zoo doet de heer Groen van Prinsterer, Montalemberts bondgenoot in den strijd voor de vrijheid van onderwijs, u nu eens gevoelen dat hij een aandachtig hoorder van Bilderdijks lessen over de vaderlandsche geschiedenis geweest is, dan weder dat Van der Palm, aan het slot eener vermaarde lijkrede, op hem gewezen heeft als op den vermoedelijken erfgenaam van Borgers roem. Wat eindelijk den heer Louis Veuillot betreft, dien ik met den heer Montalembert tot de uitstekendsten onder de volgelingen van Chateaubriand en De Maistre reken, — als polemisch schrijver, als dilettant-theoloog, als dichter van oud-testamentische en aan Jesaja afgeluisterde gezangen, is niemand te onzent den oud-redakteur van *l' Univers* zoo nabij gekomen als Da Costa. Het is dezelfde strijdvaardigheid, dezelfde nooit uitgedoofde bezieling; het zijn dezelfde bezwaren tegen den geest der eeuw. Slechts had Da Costa meer gemoed, en bezit de heer Veuillot in hooger mate hetgeen ik mij verstout de virtuositeit der insolentie te noemen.

Toen derhalve de heer Alberdingk Thijm — ik schrijf voor de zoodanigen wier sympathie hen vrede doet hebben met mijne logika en dan ook met de voorbarigheid van dit derhalve — toen de heer Alberdingk zich voor omtrent twintig jaren aanmeldde als een discipel uit de school van Bilderdijk, kwam hij, dien men anders voorwaar niet tot de achterblijvers rekenen kan,

nogtans in zekeren zin te laat. *La place était prise;* en zij was zulks, dit voeg ik er aanstonds bij, onafhankelijk van zijnen wil en buiten zijne schuld. De tegenomwenteling had niet gewacht met zich in ons vaderland te openbaren tot er zich voor haar eene gelegenheid opdeed om vleesch te worden in den persoon van een lid der moederkerk. De orthodoxie is te onzent ook wel roomsch, maar toch bij voorkeur gereformeerd. Zij heeft althans, indien men onze nieuwere geschiedenis laat dagteekenen van het jaar '13, hier te lande de oudste brieven. Bilderdijk wil ik gaarne uitzonderen, het in het midden latend of hij meer genegenheid voor den katholieken dan wel voor den protestantschen type der regtzinnigheid gekoesterd hebbe, en met de bijvoeging dat hij te zeer van de 18de eeuw was om dit onderscheid, wat hemzelven betrof, voor eene levenskwestie te houden. Doch een feit is het dat bij het optreden van den heer Alberdingk, en toen aan het hoofd van diens eersten bundel, ter eere van Bilderdijk, een dichtstuk prijkte waarin met de hulde aan den onzigtbaren meester de belijdenis van een eigen anti-revolutionair geloof krachtig zamenvloeide:

U min ik, Oude! met uw stroefgeplooide trekken!
U, met dat starend oog, door borstels overbraauwd —

de eensluidende strijdleus van Da Costa reeds sedert geruimen tijd weerklonken had in den lande, en de heer Groen van Prinsterer reeds algemeen bekend stond als steller van het dilemma: Revolutie of Geloof? Wie de moeite neemt deze bladzijden ten einde toe te lezen, zal bespeuren dat het eigenaardige in den persoon en het streven van den heer Alberdingk door mij op hoogen prijs gesteld wordt. Voor het oogenblik vergenoeg ik mij met aan te stippen dat zijne oorspronkelijkheid als reaktionair van de roomsche belijdenis overschaduwd wordt door de omstandigheid dat hij Nederlander is, en dat zijne rigting te onzent, toen hij zich openlijk onder hare vanen schaarde, hare vertegenwoordigers reeds gevonden had in twee uitnemend begaafde en strijdbare kampvechters van vollen protestantschen bloede. In een katholiek land als Frankrijk zou de heer Groen, tenzij hij in navolging van Guizot zijn gereformeerd geloof voor eene poos aan de wilgen gehangen had, nooit voor iets meer gegolden hebben dan voor

een begaafd monomaan, een exentriek vreemdeling, verdwaald in Gallië. Da Costa's stem zou in het tweede Keizerrijk zoowel als onder de daaraan voorafgegane regeringsvormen, in weerwil van haren koperen klank, die eens roependen in de woestijn geweest zijn. Iets dat daarnaar zweemt vindt men in de positie van den heer Alberdingk terug. Hij behoort, met de zoölogen gesproken, tot de familie der Montalemberts en der Veuillots; doch zijne katholieke reaktie vormt in ons vaderland meer het aanhangsel van eene rigting dan dat zij eene rigting op zichzelve is. Zij is geen eigen stroom, maar een zijtak. Reeds zijn jeugdiger leeftijd zou tot verklaring kunnen dienen van het verschijnsel dat anderen hem voor geweest zijn; doch de ware oorzaak ligt dieper. Zij schuilt, gelijk ik zeide, in de geschiedenis der anti-revolutie te onzent. En die geschiedenis hangt op hare beurt zamen met het overwigt van het protestantsch element in ons volksbestaan gedurende de laatste driehonderd jaren.

Bestond er van de hand van den heer Alberdingk eene opzettelijke studie over Bilderdijk, het zou ons minder moeite kosten den graad van zijne bloedverwantschap met onze protestantsche tegenomwenteling aan te wijzen. Ongetwijfeld zou hij in dat boek, waarvan ik even hartelijk hoop dat hij het nog eenmaal vervaardigen zal als dat het voorregt mij gegund zal zijn er eene aankondiging van te schrijven, al zijne voornaamste denkbeelden bij elkander geplaatst en volle rekenschap gegeven hebben van zijne uitspraak:

Anch io son pittor' en heb mijn plaats verdiend,
Waar 't heerlijk vaandel golft met teisterbantsche kleuren.

Doch al heeft zelfs deze onvermoeide arbeider, wien geene inspanning ooit te veel is, waar het aankomt op de verdediging van zijne inzigten, tot hiertoe den tijd niet kunnen vinden voor het zamenstellen van de door mij bedoelde monografie; al heeft hij deze leemte mijns inziens te vaak trachten aan te vullen door het met weinig of geene redenen omkleed beweren „dat Bilderdijks miskenning altijd nog grootendeels te wijten is aan onbekendheid met deze persoonlijkheid in haar geheel;" al ben ik overtuigd dat die persoonlijkheid, voor den vrede van 's heeren Thijms gemoed, aan sommigen slechts van te nabij bekend

is, — het regt om zich tot de volgelingen en vereerders van Bilderdijk te rekenen, wordt hem door mij in het minst niet betwist. Veeleer zou ik van oordeel zijn, dat zijn blik op Bilderdijks karakter en werken het in veelzijdigheid en diepte van dien van Da Costa wint; en dit zeggende ga ik af zoowel op sommige bladzijden in het voorlaatst gedeelte van *la Littérature Néerlandaise* als op enkele fragmenten dier in het *Zondagsblad* van 1861 geplaatste artikelen, waartoe ik zelf indertijd de eer gehad heb tot achtergrond te dienen. Nogtans bestaat er een groot verschil tusschen deze vlugtige omtrekken en eene eigenlijk gezegde studie; en zoo lang deze laatste niet door den heer Alberdingk zal geleverd zijn, zullen de protestantsche vereerders van Bilderdijk niet zonder een schijn van grond kunnen blijven beweren dat hun roomsch-katholieke mededinger een kaper-kapitein zonder brieven is.

Men meene evenwel niet, dat de heer Alberdingk, omdat zijn arbeid gezegd kan worden tot hiertoe in één opzigt onvolledig gebleven te zijn, het publiek in onzekerheid laat verkeeren omtrent den aard van zijne orthodoxie of omtrent de verhouding van deze tot hare onroomsche naamgenoot. Hij komt integendeel te dezen aanzien zeer openlijk voor zijn gevoelen uit, en allen kunnen weten wat zij aan hem hebben. Chiliast is hij niet; eene bijzonderheid, die hem zoowel van Da Costa als van Bilderdijk onderscheidt. De plaats der apokalyptische parousie wordt bij hem ingenomen door de bekeering van alle volken tot de roomsche moederkerk. Vandaar het onderscheid tusschen de ontknooping van het *Voorgeborchte* en die van de *Vijfentwintig jaren*, of van welken anderen onder Da Costa's politieke zangen men wil. Doch dit verschil van opvatting is niet kenmerkend. Het zijn twee vormen van een en hetzelfde geloof omtrent de toekomst: twee nuances eener in den grond der zaak eensluidende theodicee. Is de oplossing van het wereldraadsel bij den heer Alberdingk praktischer? Blijft Da Costa getrouwer aan de gegevens van het Nieuwe Testament? Zoo veel is zeker, dat, al zou de heer Alberdingk zich omtrent dit punt des noods met Da Costa hebben kunnen verstaan, Da Costa's orthodoxie in alle andere opzigten door hem ontkend wordt. Hij past de gelijkenis van den verloren zoon op hem toe en voert

hem te gemoet: „Keer, kind, tot 's Vaders huis!" Hij noemt hem een Emmausganger, wiens hart wel inwendig brandende is op den weg, maar die van de verrijzenis des Gekruisigden eigenlijk geene kennis draagt. Hij gaat uit van de onderstelling dat Da Costa het eerste uur van 's levens volheid nog medeleven moet. Hij bekent en zweert:

Ach, dierf ik wat gij derft — de Heer is mijn getuige —
'k Bragt mijn geloof den doodsteek toe!

Da Costa, in een woord, is in de oogen van den heer Alberdingk een verdoolde. Hij kan „alles van hem hooren," omdat er iets aanstekelijks is in „de warmte van Da Costa's overtuigingen." Hij beschouwt hem als zijn strijdgenoot en vriend. Beider liefde, zegt hij, wraakt één zelfden hoogmoed, en in die genegenheid zijn zij elkanders medestanders. Doch die vriend is tevens een vijand; een die het zwaard trekt tot schending van des anderen heiligdom; die krijg voert tegen hetgeen hij niet verstaat; die van het meerdere niet afweet en daarom veroordeeld is in het mindere te roemen. Ik beslis niet of bij het ontleden van de dichtregelen, waarop ik zinspeel, — geschreven in 1853 en na Da Costa's dood in het licht gezonden, — het scepticisme reden heeft zich bevestigd te gevoelen in zijne aarzelingen. Eigengeregtigheid is een leelijke trek der menschelijke natuur, en mogelijk behoort het schouwspel van twee orthodoxien, waarvan de eene de andere opeet, ons meer tot droefheid dan tot zelfgenoegzaamheid te stemmen. Doch ook al zou men de zaak minder ernstig opnemen, zich troostend met de oude spreuk, dat niemand zoo regtzinnig kan zijn of hij is altijd iemands ketter, ik geloof niet dat het hier de plaats is om over deze aangelegenheid een oordeel uit te spreken. Mijn oogmerk is bereikt, indien het mij gelukt is het gezigtspunt aan te wijzen, waaruit de heer Alberdingk Thijm regt heeft beschouwd te worden. Hij is een fel tegenstander van den geest der eeuw, en in zoo ver behoort hij onder onze tijd- en landgenooten tot de hierboven door mij aangeduide orde van geesten. Daar intusschen zijn kerkgeloof scheiding maakt tusschen hem en de meesten dezer, vertegenwoordigt hij te gelijker tijd iets anders als

zij. Hij is een roomschgekleurd nederlandsch anti-revolutionair, en hij is dit met al de aristokratische fierheid van iemand, die zich bewust is lid te zijn van den oudsten tak eener goede familie. Zoo trotsch als Da Costa was op zijn hebreeuwschen adel, zoo trotsch is de heer Alberdingk op zijn katholicisme.

Wie prijs stelt op de juiste bepaling van woorden en zaken, zal het niet euvel duiden dat ik rekenschap tracht te geven van de grenzen, waarbinnen een man als de heer Alberdingk Thijm, dien ik ten hoogste vereer en wiens streven ik in vele opzigten zeer liefheb, door mij medegeteld wordt onder de bestrijders van den vooruitgang. Ik ben namelijk van gevoelen dat er op den bodem van deze laatste uitdrukking iets dubbelzinnigs ligt, iets dat aanleiding geeft tot veel misverstand. Vereenzelvigt men het begrip van vooruitgang met dat van den weg der Voorzienigheid of van de ware bestemming der menschelijke natuur, zoo heeft men aanstonds gewonnen spel. De geest des tijds, die voorwaarts dringt, is dan eene regtstreeksche openbaring van hooger wil; en tot al degenen die tegen dezen stroom pogen op te roeijen kan men in dat geval met Gamaliel zeggen, ook al is men voor het overige niet half zoo knap als deze joodsche raadsheer: „Ziet toe dat gij niet misschien bevonden wordt te strijden tegen God." Doch ik vrees dat men, door aldus te gevoelen en te redeneren, de klip van het eene fanatisme heden slechts ontzeilt om morgen op die van een ander te stranden. De vereerder van alle goeds en alle schoons, welke daarvan ook de herkomst zij, zal zijn oordeel over hetgeen er goddelijks in den vooruitgang wezen mag bij voorkeur opschorten. Hij zal het er voor houden dat men hier met eene natuurdrift te doen heeft waaraan al diegenen zich zonder schroom mogen overgeven, wier geweten hen daartoe noopt, doch waartegen anderen zich evenzeer om des gewetens wil en derhalve met gelijk regt mogen verzetten. Ontegenzeggelijk is de vooruitgang eene wet van de geschiedenis van ons geslacht; doch ook de dood is zulk eene wet, ook de dwaling, ook het zedelijk kwaad. Om volstrekt weldadig te kunnen heeten zou de kracht die ons voortstuwt in zichzelve een waarborg moeten bezitten dien zij mist. Magtig zijn en goed zijn sluiten elkander niet noodzakelijk in. Men kan gelooven dat het menschdom zich zeker niet gestadig in

eene bepaalde rigting bewegen zou, indien het daardoor zijn eigen ondergang te gemoet gevoerd werd. Doch nevens dat geloof is plaats voor een ander. Genoeg verschijnselen wettigen de overtuiging dat de vooruitgang, mits hij slechts krachtig bestreden worde, ons evenmin aan het verderf zal overleveren als zoo menig ander kwaad. Op dat standpunt ziet men in den dusgenaamden geest des tijds eene zondige openbaring en tevens eene krisis. Hetgeen men daarin besmet acht met den onreinen geest des kwaads verfoeit en wederstaat men; doch omdat men er tegelijk een keerpunt der wereldgeschiedenis in eerbiedigt, eene ziekte die haren loop moet hebben, bezigt men bij zijne bestrijding geene andere wapenen als die des geestes en verbeidt men in het geloof eene betere toekomst. Daar komt bij dat men een veel grooter aantal slagtoffers dan schuldigen om zich heen ziet. Men maakt onderscheid tusschen de onafzienbare schare der medegesleepten en de kleine misdadige keurbende der aanvoerders. Zoo wordt de haat door deernis getemperd; de kansen van het proselytisme staan niet onvoordeelig; het is waarschijnlijk dat men door gedurig dezelfde trom te roeren, door van uur tot uur het klaroen te steken, door tijdig en ten ontijde de geesten wakker te schudden, aan velen de oogen zal kunnen openen en in elk geval verhinderen zal dat het kwaad ongemerkt voortwoekere. Deze is de voorstelling die ik mij vorm van de anti-revolutionaire denkwijze in het gemeen, en van die van den heer Alberdingk in het bijzonder. In vele opzigten is hijzelf een kind van zijnen tijd en een prediker van den vooruitgang. Zijn gestadig wijzen op eene oudere traditie gaat gepaard met strijd voeren tegen veel traditioneels. Op het gebied der vaderlandsche geschiedenis en der vaderlandsche bouwkunde is hij een afbreker van de eerste soort, en voor geen geld zou ik de gevels of de torenspitsen op het hoofd wenschen te krijgen die in gedachte door hem omvergehaald zijn. Ook als kunstkenner behoort hij eensdeels tot de zeer geavanceerde moderne school. Al het redeloos-konventionele is hem een gruwel, en zijn eerbied voor echte symboliek gaat gepaard met een diep geworteldEN afkeer van namaak of gemaaktheid. Te dezen aanzien is hij volstrekt *niet* anti-revolutionair, maar integendeel uiterst liberaal. Desgelijks wat betreft zijne litterarische vormen en zijne theorien over taal en schrijfwijze.

Bij al hetgeen hij doet neemt hij een stelsel te baat of roept hij een beginsel in; en in zoover is hij het tegenovergestelde van een slooper of beeldstormer. Doch in het toepassen van eene eenmaal op den voorgrond gestelde wet kunnen de stoutste radikalen les bij hem nemen. „Hij is vernuftig en welsprekend; hij verbindt het onvoorwaardelijkst katholiek geloof aan de meest frissche en ruime levensopvatting, aan den meest geopenden zin voor de schoone natuur en de edelste kunsten; ook is hij in hooge mate met gezond verstand en met de kennis van zijn tijd begaafd." Doch hoewel deze zijne beschrijving van Joan Nanning, van 1737 tot 1761 pastoor aan den Buitenveldert, op hemzelven van toepassing is, hij is en blijft, in den zooeven bepaalden zin des woords, een reaktionair, een tegenstander van den vooruitgang. Hij is dit omdat zijn ideaal in het verledene, en wel in een door breede wateren van ons gescheiden verleden ligt; omdat hij de bovendrijvende rigting van den nieuwen tijd voor ongoddelijk houdt, het menschdom zich volgens hem te bekeeren heeft tot iets ouds, en hij van nieuwe toestanden alleen heil verwacht indien zij allereerst den doop van dat oudere ondergaan. O gij vermetele, roept hij mij toe met luider stem, — want fluisteren, daar doet de heer Alberdingk niet aan, — hoe durft gij uwe handen slaan aan het heilige! Weet gij niet dat er geschreven staat: Tenzij dat iemand wederom geboren worde, hij kan het koningrijk Gods niet zien! Is het u onbekend dat het christendom-zelf den eisch der bekeering allernadrukkelijkst op den voorgrond stelt? Kunt gij mij een reaktionair noemen, zonder mij tevens te verwijten, dat ik een christen ben? Ziet gij niet in dat christendom en reactie woorden zijn van eenerlei beteekenis? . . . . Liever dan met een *qui s'excuse s'accuse* op deze (ik beken het) zeer ernstige bedenking te antwoorden en daardoor den schijn op mij te laden als gevoelde ik hare kracht niet, haal ik twee strofen aan uit het dichtstuk *Ouderlijk Huis*, een lied van 1851 en waarin een naklank trilt van het anti-revolutionair verzet tegen de gebeurtenissen van '48:

Bij vader en bij moeder, en aan de vriendenborst,
Daar kweeken wij de liefde voor Vaderland en Vorst;
Daar kweeken wij de trouwe aan 't oud eerwaard geloof;

Daar zijn wij voor de leuze der vrijheidzoekers doof.
Daar vlechten wij de liederkrans
In Nederlandschen toon:
En vreemde dolheid bied er thans
Al wat ze wil ten toon!

Wij weten van geen wijken; van siddren nog veel min:
Maar flink in d'oogen kijken doen wij den waereldzin.
Wij zullen, met Gods hulpe, viel heel de waereld in —
Ons harten niet verzaken, noch onzer harten min!
De Booze doe zijn fakkelglans
Voor volkverlichting gaan;
Wij zullen hem een stakkelkrans
Op 't hoornig voorhoofd slaan.

Voor taal en toon van dit gedicht, al is de konceptie minder poëtisch dan die van *des Christens moed en rijkdom* of van *Vervallen christen-tempels*, kan men onmogelijk iets anders als innige sympathie gevoelen; en niet om daarin iets te berispen schreef ik deze verzen uit, maar omdat zij het zegel drukken op hetgeen ik van 's dichters rigting gezegd heb. De Februarij-omwenteling wordt door hem opgevat als eene satanische openbaring, en de houding, door hem tegenover deze gebeurtenis aangenomen, is die van een verdediger van al hetgeen den mensch op aarde heilig is. Ook is er bij hem niets toevalligs in het hier aangeslagen akkoord. Dit laatste vertegenwoordigt integendeel den grondtoon van zijne denkwijze. Zijn oordeel over het jaar 1848 is een kort begrip van zijne gevoelens aangaande de 19de eeuw. De eigenlijke geest dier eeuw is volgens hem een geest der duisternis. Hare zonen spreekt hij aldus toe:

Graaft en groeft de bergen; klooft de mijnen;
Daalt in des aardrijks schoot, geeft jeugd, bloei, arbeidspijnen,
Der nacht van d'afgrond en zijn doodend stikgas prijs,
Opdat den mengelklomp voor u een kracht ontrijs,
Die goud, die weelde baar: 't voegt Tubalskaïns zonen,
Méer 't ingewand der aard dan d'aarde te bewonen:
Delft stoom en ijzer; goud: smeedt u een Kroon misschien;
Weest Vorst zoolang uw kroost het lijdzaam aan kan zien:
Voor u die schittringsdrift! 'k Mistrouw dat lichtkranssmeden,
Sints kroonvorst Lucifer, afduislend naar beneden,
Ter smidse bleef gedoemd, waar nooit meer straal der zon
Met blank en zuiver licht zijn hoofd omkransen kon!

Nietwaar? al spreekt uit deze regels — zij zijn ontleend aan den proloog van het *Voorgeborchte* — geen haat of verachting

al wordt daarin aan de tegenpartij zekere weemoedige grootheid toegekend, dat majestueuse draagt ook hier weder een infernaal karakter. Het zijn de gevoelens van iemand in wiens schatting het moderne leven, als geheel beschouwd, eene afwijking van de in het zedelijke gestelde orde vertegenwoordigt, eene daad van gemeenschappelijken opstand tegen de hoogste magt. 's Dichters eigen deel, want het ligt in den aard der zaak dat hij voor zich de goede keuze bij uitnemendheid gedaan heeft, vormt met de diepe schaduwen van dat titansbestaan een scherp kontrast:

Mij — 't leven in Gods dag! mij 't groen van 's Heeren velde!
Mij — 't needrig stukjen brood, en, wat den berg ontwelde,
Geen goud; een watertoge! — en. bovenal, o Heer!
Met heel uw Geestendom mij 't eindloos zoet verkeer,
In droom en werklijkheid, langs al de duizend wegen
Die 'k, aan onzichtbre hand, doorwaard heb en bestegen.

In verband met de aangehaalde regels uit het *Ouderlijk Huis*, verraden deze verzen ongetwijfeld eene zeer ongemeene kunstvaardigheid. Blijkbaar heeft men hier te doen met een dichter die heerschappij voert over taal en maat, en wien het om het even is of hij zijne spierkracht toonen dan wel een bewijs van buigzaamheid leveren moet. Doch voor het tegenwoordige wijs ik uitsluitend op de hoofdgedachte. Wie den heer Alberdingk waarderen wil moet zich nevens hem in den geest op het standpunt der tegenomwenteling plaatsen; moet dulden dat hij al den zonnenschijn en al de frissche waterteugen voor zichzelven houdt; dat hij de kinderen der eeuw, na hen vooraf van alle gemeenschap met de geestenwereld ontzwaveld te hebben, laat zuchten en zwoegen in eene onderaardsche smederij; dat hij in een woord de groote meerderheid van zijne tijdgenooten medegesleept acht in eene rigting, die hen dagelijks verder afbrengt van de ware levensbron.

Zeer krachtig ook spreekt bij hem het roomsch element. Roomsch is hij in zijne voorliefde voor de gothische bouworde; roomsch in zijne opvatting van de geschiedenis des vaderlands en der vaderlandsche letteren; roomsch tot in zijne biografien toe. In de tien jaargangen van den *Katholieken Volksalmanak*, door hem uitgegeven, treft men eene allerbelangrijkste reeks litterarisch-historische studien aan, versierd met de portretten van Stalpaert

van der Wiele, van Andries van der Kruissen, van Leonardus Marius, van Maria Tesselschade, van Jakob van Campen, den bouwmeester van het Amsterdamsche stadhuis, van den reeds genoemden Joan Nanning. Het zijn altegader, om des schrijvers eigen woorden te bezigen, tafereeltjes uit de 17de en 18de eeuw, waarin met zekere vrijheid van stoffering, maar met volkomen juistheid van tijdrekening en, zoo hij vertrouwt met eenige waarheid van karakterschildering der eeuw en der menschen, onderwerpen behandeld worden uit de te weinig beoefende Nederlandsche Katholieke Kerk- en Lettergeschiedenis sedert de Reformatie. Meent men de liefde en de piëteit over het hoofd te mogen zien waarmede deze bijna zonder uitzondering verwaarloosde beeldtenissen door den heer Alberdingk verdoekt en gerestaureerd worden, men zou het kleingeestig kunnen heeten, dat hij zooveel kunst en zooveel wetenschap ten koste legt aan de rehabilitatie van mannen en vrouwen uit den voortijd wier talenten ongetwijfeld opmerking en onderscheiding verdienen, doch wier voornaamste deugd in zijne oogen nogtans hierin gelegen is dat zij roomsch geweest of het geworden zijn. Mij staat evenwel deze idealistische redenering kwalijk aan. Ware ik verantwoordelijk voor de formatie van den heer Alberdingk, welligt zou ik reden hebben hem van ongezeggelijkheid te betichten. Doch nu het menschelijkerwijze vaststaat dat hij, met geen of minder ijver voor den roem van het katholicisme in Nederland bezield, ook niet op het spoor zou gekomen zijn van zooveel wetenswaardigs en aantrekkelijks als het anti-protestantsch gedeelte van zijnen letterarbeid aanbiedt, valt het mij moeijelijk eene keus te doen. Zeker zou ik wenschen dat de heer Alberdingk, minder doordrongen scheen van de meening dat Vondel gedurende de tweede en grootste helft van zijn dichterlijk leven daarom zulke uitnemende kunststukken vervaardigd heeft omdat hij in 1639 teruggekeerd is in den schoot der katholieke kerk, of dat Bilderdijk zoo hoog staat omdat hij bij het klimmen zijner jaren telkens meer sympathie voor die kerk aan den dag gelegd heeft, of dat Tollens haar niet heeft kunnen verlaten zonder daarvoor te boeten met eene beperking van zijne dichterlijke vlugt. Mijns inziens vervalt de heer Alberdingk, door aldus te redeneren en te gissen, tot dezelfde fout als zij die al hetgeen Nederland gedurende de laatste eeu-

wen voortreffelijks verrigt of voortgebragt heeft, regtstreeks in verband brengen met de zegepraal van het protestantisme. Hoe magtig en veelzins weldadig de godsdienst ook zij, er zijn menschelijke eigenschappen waarop zij geen vat schijnt te hebben; eigenschappen tot wier verklaring men geene andere formule behoeft als het populaire zeggen dat de natuur boven de leer gaat. Doch wel zou ik eene dwaasheid meenen te doen, indien ik mijzelven beroofde van de onderwijzing of het genot, aangeboden door eene litteratuur tegen wier bevelhebber men alleen dit inbrengen kan, dat hij bij voorkomende gelegenheden het oudtestamentisch regt van wedervergelding op de nederlandsche protestanten toepast, of dat hij nu en dan met al te veel zelfvertrouwen heenstapt over de goede zaak van jansenisten en israëlieten.

De godsdienstleer van den heer Alberdingk staat voorts met zijne schoonheidsleer in het naauwste verband, en de eenheid van kunst en religie is hem een geloofsartikel. Zijne zienswijze daaromtrent vindt men uitgedrukt in het half wijsgeerig, half fantastisch dichtstuk *de Geboorte der Kunst*, naar de tijdsorde der uitgaaf een van zijne eerstelingen. De aanblik der sluimerende Eva doet aldaar in des gebannen Adams boezem voor het eerst een gevoel van verzoening ontwaken met zijn jammerlijk lot, en in het besef van Eva's schoonheid wordt de heilige vreugde van het verloren Paradijs hem voor een deel teruggeschonken.

Daar lag zij, van den blos der liefde en jeugd aan 't kleuren;
Een lichte voorhoofdstrek-alleen deed nog bespeuren
Dat ze ook het léed der aard gekend had: om heur leên,
Bevallig neêrgevlijd, wond zich de schaapsvacht heen.
Die, van de tengre knie, tot boven één der armen,
Heur weeldrig schoone leest mocht drukken en verwarmen.
De boezem, half bedekt en lichtend blank, bewoog
Den schat van golvend haar, die langs heur schoudren boog,
Haar teedre hand en arm, tot neven 't hoofd gerezen,
Kon daar, in d' eersten slaap, een zachte steun voor wezen —
Doch 't elpen vingrental liet achtloos wijkend, los,
En 't lieflijk aanschijn boog zich zijdwaarts neêr in 't mos.

De zin voor in beeld gebragte leerstukken is te weinig bij mij ontwikkeld dan dat ik veel zou kunnen gevoelen voor deze voorstelling. De Eva die wij hier bespieden in haren slaap is eenerzijds te zeer van de aarde om voor eene abstraktie te kunnen doorgaan, en aan den anderen kant te onpersoonlijk om

Eva te mogen heeten. Intusschen, de theorie van den heer Thijm staat of valt niet met hare accidentele inkleeding, en zij behoeft deze laatste niet om door ons gewaardeerd te worden. Het genoemde dichtstuk behelst de algemeenste uitdrukking van het schoonheidsbegrip des auteurs. Wij leeren er hem uit kennen — zijn Adam vindt Eva sluimeren eenige oogenblikken nadat hij op dit schouwspel voorbereid is geworden door het zien opgaan van de zon over een uitgelezen landschap — als een kunstenaar, die wil dat onze vereering van het schoone ineenvloeijen zal met onze hulde aan den Schepper, en die uit dien hoofde alleen zulke kunstvormen wettig acht die regtstreeks ontleend zijn aan de ons omringende natuur en bovenal aan de teederste openbaringen van het menschelijk wezen. Hij blijft daar echter niet bij staan. Scheen het daareven alsof zijne bijbelsche Eva bestemd was een zusterlijk bondgenootschap met de grieksche Venus aan te gaan, elders blijkt het dat dit geenszins in zijne bedoeling gelegen heeft. Hij is met hart en ziel romanticus, en de heidensche kunst der oudheid staat als moeder der renaissance bij hem in kwaden reuk. Zijn afkeer van deze dochter is sterk en ontaardt zelfs nu en dan in hartstogt. Hij noemt haar „de duizendwerf te vloeken Herleving der Heidensche beschaving van 1500", en beweert van deze „tweede Paradijsslang" dat zij „om de maatschappij te omstrikken en te verderven, zich drie eeuwen lang in allerlei bochten gewrongen, en met haar giftig spog een slibberigen kring om het echt Christelijk Ware en Goede getrokken heeft." Uit deze laatste woorden blijkt tevens dat het den heer Alberdingk met zijn romantisme niet te doen is om in de manier van het jonge Duitschland terug te keeren tot het voorchristelijke, maar tot het christelijke. In de woorden romantisch en roomsch steekt meer voor hem dan enkel eene overeenkomst van klank. Zoo vaak hij zich van de renaissance beroept op hetgeen daaraan voorafgegaan is, denkt hij aan een door katholieke zendelingen bekeerd en in de katholieke kerk opgenomen germanendom. Dit onderscheid beslaat in zijn stelsel eene voorname plaats, en blijkbaar kan hem (hoewel daar anders geene beschuldiging van inconsequentie in opgesloten zou liggen) het verwijt niet treffen dat hij uit antipathie tegen het grieksch-latijnsche heidendom zich aan het ger-

maansche heeft overgegeven. Een door hemzelf medegedeeld bijschrift van Stalpaert van der Wiele schijnt mij toe de volmaakte formule te zijn dier zeer bepaalde soort van romantiek, krachtens welke hij tegen de renaissance strijd voert:

'tIs reden dat de Christen nú verdoove
Het oude woord: *Principium a Jove*.
Jupijn is wind, en daarom moet, na dezen,
Van Jesus' naam al ons beginsel wezen:
Principium a Jesu!

Toch heb ik het eigenaardigste nog niet vermeld. De heer Alberdingk namelijk, die niet gelooft aan hetgeen onze tijd met welligt al te veel zelfvertrouwen dén vooruitgang noemt, belijdt om zoo te spreken een vooruitgangsgeloof op eigen hand. Dat christelijk romantisme, waarvoor hij gloeit — want hij is een vurig schepsel — heeft volgens hem eene toekomst en bereidt eene groote en weldadige maatschappelijke hervorming voor. „Wij achten het," zoo schrijft hij in eene merkwaardige voorrede, „wij achten het geen overmoed, ons, bij de afgesmeekte verzameling der kudde onder één Herder, nog eens een schoonen tijd voor de Kunst te voorspellen. De theokratie der oude waereld, en bij het later Jodendom, is opgelost; de Mythologie der Grieken en Romeinen is vernietigd; in de Middeleeuwen geloofde men — maar men had de middelen niet, en de kennis was minder algemeen dan thands; de drijvers voor het Klassieke, dat men, sedert de Zestiende Eeuw, weêr als een tegenwicht voor de Gothiek begon te gebruiken — hun zonen, de koele Filozofen der vorige eeuw — zijn uitgestorven; de Romantiek heeft hare jongelingsperiode van ontwikkeling en strijd doorleefd: hebben wij het recht niet nog iets groots van haar te verwachten? Den volkomen wasdom, de vruchten (ook in de kunst, de schoonheidsdienst), die het Evangelie ons voorspiegelt, hebben we nog niet beleefd, hebben we nog niet genoten! De volmaaktheid is onzer stoffelijkheid oneigen — maar nóg mogen we van de maatschappij iets meer dan het gegevene verwachten." In het gemoed des auteurs, en hij weet daarvan in gevleugelde woorden rekenschap te geven, steunt dit vooruitzigt allermeest op de

herleving van christelijk geloof waarvan, zegt hij, in weerwil van alle tegenspraak en alle bouwvallen onze leeftijd getuige is:

Maar al leden er kerken van Christus geweld —
Maar al liggen er pijlers en beelden geveld —
Maar al waart de nieuwsgierige vreemdling er rond —
Maar al vraagt hij waar 't autaar en doopbekken stond —
Maar al treurt ook de schim van mijn Keizer en Koning
In zijns Nijmeegschen Valkhofs ontheiligde woning —
Nog zal het niet sterven het vruchtbaar Geloof,
Nog leeft het weêr op in Godlovende Kerken.
Niet langer, o Heilige Kunst! zijn uw werken
Noch Thor, noch Jupijn, noch der Rede ten roof.

Neen, de waatren der straf, tot de lippen geklommen,
Ze zijn eindelijk getoomd in 't ontwakend Euroop;
En weêr zien we het Kruis aan den Hemel ontglommen —
Het symbool, Konstantijn, van uw heilige hoop!

Soldaten van Christus, is 't bloed ons in de aadren
Vernieuwd, en met bruisende, ontembare kracht
Stroomt het voort, en voor 't oog der gezaligde vaadren
Is haast de bestrijding der wereld volbracht.

Doch genoeg vooreerst tot kenschetsing van rigting en geest. Want wel is de heer Alberdingk met nadruk theorist, — zoozeer dat eene aanmerking hem dan alleen welkom is, indien zij op hare beurt van een stelsel releveert; zoozeer zelfs dat sommigen zijner dichtwerken geschreven zijn met het oogmerk om „eenige zuivere denkbeelden van Waarheid en Schoonheid in gepaste vormen bij onze letterkunde in te leiden," — doch wie uitsluitend met zijne begrippen te rade gaat en niet ook acht geeft op zijne werken, kent hem niet. Hij is de auteur der *Karolingische Verhalen* en *la Littérature Néerlandaise à ses différentes époques;* de zamensteller van eene dichterlijke bloemlezing uit de verschillende tijdperken der Noord- en Zuidnederlandsche litteratuur; de dichter van *Ermingard van Voorne* en van de *Klok van Delft;* de schrijver van *Mejufvrouw Leclerc* en van *Magdalena van Vaernewyck;* de redakteur van de *Dietsche Warande* en van den *Volks-Almanak voor Nederlandsche Katholieken.* En deze titels zijn geene bedriegelijke uithangborden. Er schuilt in de geschriften van den heer Alberdingk veel naauwkeurige wetenschap en veel beproefd vernuft. Men zou hem kunnen noemen een archeoloog met gevoel en fan-

tasie. Degelijkheid is een van de vaste eigenschappen zijner werken; ook van die kleinere daaronder, waarvan ik er aan het hoofd van dit opstel een tweetal vermeld heb. Hoewel geen wijsgeer van aanleg of beroep is het intellektuele sterk bij hem ontwikkeld. De regtmatigheid zijner praemissen kan men vaak betwijfelen en daarover met hem te redetwisten, zou tot niets leiden; doch eenmaal in den zadel, redeneert hij scherp en houdt voet bij stuk. Hij is een geboren fanaticus, en dit kan de oorzaak zijn dat sommige betrekkingen van genegenheid of welwillendheid door hem of niet erkend, of ter wille van beginselen somtijds zonder aanzien des persoons verbroken worden; doch waar hij in zijn eigen scheepje vaart, is hij een liefhebbend en beminnelijk schipper, vol goede zorgen voor het hem toevertrouwd personeel, eerbiedig jegens de ouden van dagen, steeds vervuld met de gedachte aan vrouw en kind, aan huis en hof, een getrouwe broeder, een hoffelijk begeleider der jonge dames, en tot tijdverdrijf lang niet afkeerig van een vrolijk verhaal of eene snedige anekdote. Daarbij is zijne eerzucht van eene edele en mannelijke soort. „'t Zelfgevoel erkent geen faam," heeft hij bij zijn optreden gezegd; en hij zoekt dat woord gestand te doen.

De ongenoemde beoordeelaar van zijnen eersten dichtbundel in den *Spektator* van 1845 — want ik zou van zijne werken spreken — heeft den vleijenden en vereerenden lof eener sympathetische aankondiging gezouten met de volgende waarschuwing: „Dit, ten slotte, neme de heer Alberdingk Thijm in liefde van mij aan: dat *schoon te zijn*, dat *te behagen*, de eerste en voornaamste roeping is van alle Kunst." Hoewel niet overdreven, was deze eisch nogtans in zoover onredelijk, dat behagen eene dier zaken is, waarop niemand zich toeleggen kan zonder door zijne inspanning-zelve het beoogde doel eerlang te missen. Tot studeren kan men zich zetten, niet tot schoon te zijn. Doch al zou ik de gemaakte bedenking in dien vermanenden vorm ongaarne voor mijne rekening nemen, de aangeduide recensent heeft niettemin mijns inziens den vinger gelegd op het eenige voorname gebrek in de schriften van den heer Alberdingk. Het onbehagelijke daarin kan ongetwijfeld op velerlei wijzen verklaard worden. De eenen zullen beweren dat de geringe onderschei-

ding waarmede de heer Alberdingk over nederlandsch-akademische vormen pleegt te spreken, zich op gevoelige wijze en naar verdienste aan zijne eigen vormen gewroken heeft. Anderen zullen van meening zijn, dat de bedoelde fout niet zoozeer ligt aan zijne positie als autodidakt, maar aan het onverzettelijke in zijn karakter, en dat een buigzamer gemoedsaard, bij minder eigenzinnigheid, gunstig zou kunnen terugwerken op zijne manier. Ik voor mij zou aan eene minder vergezochte uitlegging de voorkeur geven, en het er liever in weinig woorden voor houden dat de heer Alberdingk te zeer polemicus is om in allen deele kunstenaar te kunnen zijn. „Gij zijt — mijne openhartigheid ten goede," zoo laat hij zich schrijven door Pauwels Foreestier, zijn Buikslooter *alter ego*, „gij zijt een zonderling mensch! Vechten — dat is uw leven, gescheurde kleêren — ziedaar uwe grootste pret, ziedaar het kostuum dat gij meer schijnt te ambitioneeren dan den fraaisten zwarten rok van den deftigsten instituutsekretaris, dan de ruimste toga van den meest germanofobischen steunpilaar der heidensche en grieksch-latijnsche akademiën in een land van hollandsche Christenzielen, méer dan het keurigste borduursel, waarmeê hetzij „staatsmannen" hetzij „hofbeambten" getooid gaan." Doch de eene verklaring is de andere waard; en niet op plaagzieke zelfbeschuldigingen komt het aan, maar op feiten. Of is het onwaar dat de meeste geschriften van den heer Alberdingk grooter inspanning vorderen dan een volmaakt auteur van zijne lezers pleegt te eischen? dat hij u slechts bij uitzondering een onmiddellijk genot te smaken geeft? dat hij keer op keer de bevalligheid ten offer brengt aan de kracht? dat zijne kunst niet altijd eene eruditie verduwen kan, en hij er in den regel te weinig om geeft of de eerste bij hem zich al dan niet aan de laatste eene indigestie eet?

't Zelfgevoel erkent geen faam, zeg ik op mijne beurt; en dit regt zullen mijne lezers niet weigeren mij te laten wedervaren, hoop ik, dat impopulaire auteurs van goeden huize een teêrhartig pleitbezorger in mij vinden. De soliditeit van den heer Alberdingk is mij dan ook zoo lief, en zij verdient in mijne schatting zoo oneindig ver de voorkeur boven velerlei „geplaester," dat ik slechts aarzelend gewaag van de met haar zamengaande tekortkoming. Doch nu wij eenmaal aan dit onderwerp toe zijn, —

aan wie er misbruik van maken om in hunne eigen ligtverteerbaarheid te roemen, is alevel niets bedorven, — voeg ik er bij, dat zijne stroefheid, of met welken anderen naam men het laborieuse in zijne vormen zal verkiezen te bestempelen, ook hieraan kenbaar is, dat hij noch in proza, noch in versmaat het aanzijn gegeven heeft aan een omvangrijk werk dat eenigszins zou kunnen beschouwd worden als de volkomene en in zichzelf afgeronde uitdrukking van zijnen geest. Breed is de rij van zijne schriften, en allen te zamen getuigen zij van hetzelfde streven. Doch het is een geheel waarvan de proportiën niet aanstonds in het oog vallen. Men denkt er bij aan eene palet vol fijne en schitterende kleuren, meer dan aan een voltooid schilderwerk; aan de kornalijnsteenen en de marmeren plaat die eerlang eene smaakvol ingelegde tafel vormen zullen, meer dan aan die tafel-zelve; en hoewel men zich bij deze kunstbeschouwing steeds in het atelier eens meesters gevoelt, ontvangt men desniettemin den indruk als moest de teekening, waarmede hij dien grooten naam gemaakt heeft, nog altijd uit de portefeuillen komen. De bedoelde indruk, ik erken het, is valsch; doch er wordt aanleiding toe gegeven. Ziehier een gedicht dat klinkt — als de klok van Delft; en wel is het eene verwonderlijke zaak dat een zoo jeugdig dichter een werk heeft kunnen voortbrengen waaruit een zoo ongemeen kunstbesef spreekt. Ziehier eene aandoenlijke novelle, vol schuld en onschuld, vol tranen van berouw en van blijdschap. Ziehier eene magistrale kritiek van uw jongsten kunst- of letterarbeid, mijnheer: *peste*, dat gaat er langs, en van harte gefeliciteerd indien gij er levend afgekomen zijt! Ziehier eene allerkomiekste historie, op de aangenaamste wijze verhaald: de geschiedenis van een aansprekers-oproer, met uw verlof, in verzen van somtijds twee nederlandsche ellen lang. Eindelijk, ofschoon het einde nog geenszins gekomen is, ziehier een Pauwels Foreestiertje van het eerste water, een kabinetstukje op mijn woord, en waarvan ik u tart in onze nieuwere litteratuur de wedergade te vinden. Zoo vloeijen in de werken van onzen schrijver schoonheden van den meest onderscheiden aard nevens en door elkander; en toch, indien een belangstellende mij vroeg, hem het boek te leenen, waaruit hij, zij het ook bij benadering, den heer Alberdingk min of meer volledig

zou kunnen leeren kennen, zou dat verzoek mij in ongelegenheid brengen.

Op de kunst-theorie van den heer Alberdingk, een voorname sleutel tot regt verstand van de bij al hun ongelijksoortigs in zijne schriften heerschende eenheid, behoef ik niet terug te komen. Ook van zijne eigenaardige opvatting der vaderlandsche geschiedenis heb ik hier en ginds het noodige reeds laten doorschemeren. Met veel talent poogt hij de stelling te verdedigen dat Karel de Groote onze eigenlijke keizer en koning is; en wanneer men hem verwijt dat hij aan den roem der nederlandsche natie te kort doet, is hij steeds gereed met het andwoord dat hij integendeel onze volkshistorie gaarne met een zevental eeuwen zou helpen verlengen. Voorts is hij tot in hare laatste gevolgtrekkingen de leer van het goddelijk regt der vorsten toegedaan, acht elke revolutie zonder onderscheid eene wederregtelijke daad, stelt voor zichzelven prijs op den naam van „onderdaan", heeft het dynastiek bewustzijn van Koning Willem den Derde lief, koestert eene hooge vereering voor den persoon van onze Koningin, en houdt het er voor dat de gebeurtenissen van het jaar 1813 niet geweest zijn het sein van eene restauratie, maar het begin van een nieuwen konstitutionelen toestand. Niet al deze gevoelens bezitten in gelijke mate een bezielend of tot dichten stemmend vermogen; of laat mij liever zeggen, het zou met de stukken kunnen aangetoond worden dat sommigen daarvan den heer Alberdingk slechts ten halve geïnspireerd hebben. Ziehier daarentegen iets waarmede dit nooit het geval geweest is; eene dier vruchtbare gedachten waardoor dichterlijke naturen plegen beheerscht te worden, en die ontzag inboezemen ook aan hen door wie daarin niet, of alleen tot op zekere hoogte gedeeld wordt. Ik bedoel het transcendentale in de levensbeschouwing van onzen auteur. Hij is een leek die sympathie gevoelt voor het priesterleven; en hetgeen in dit laatste aan het lot van den paria herinnert, past in zijn oog volkomen bij het algemeen karakter van het aardsche bestaan, dat een staat van ballingschap is. Hoewel zelf uit overtuiging een man van de wereld, ziet hij niettemin in de afzondering van het klooster eene frissche bloem op den levensweg van anderen. Een schoon en begaafd meisje, dat den weldenkenden jonkman die haar ten huwlijk vraagt doet weten:

't Meiskens hert dat gy begeert
Is naer andere min gekeert —

zulk een meisje is volgens hem geene dweepster, maar alleen eene des te edeler ziel en te grooter hart. Hij beschouwt het als een voorregt dat „zelfs in den nevelkring der aard" de zon van het huiselijk geluk voor hem opgegaan is. De bloemen van liefde, hoop en schoonheid, zegt hij, zijn „kransen voor het graf bereid." Het aardsche leven is in zijn oog slechts „spel," in den zin van schijn, en eerst hiernamaals zal ons het „wezen" der dingen geopenbaard worden. „Daarheen! — ten Hemel!" gelijk het in het *Lied van Moore* heet, is de grondtoon van zijn beste wenschen. Ik zeg niet met zulk een dogme, want blijkbaar is hier het kerkgeloof natuur geworden en de natuur geloof, maar met zulk eene opvatting van het leven paart zich van zelf de vereering van het heilige als de hoogste openbaring van het menschelijke. Gewijde kunst is volgens den heer Alberdingk de kunst bij uitnemendheid. Hangt zijn voorliefde voor de architektuur met zijn aangeboren zin voor stijl en strenge vormen zamen, zijne bovenzinnelijke rigting doet hem verhandelingen schrijven over de *Heilige Linie* en is oorzaak dat hij den kerkvorm boven aan plaatst op de architektonische schaal. Dat bovenzinnelijke is hem zelfs zoozeer eigen, dat de gebreken zoowel als de deugden ook van een aantal zijner fantasie-werken mij toeschijnen dàardoor verklaard te worden. Waarom zijn de laatste toonen van de *Klok van Delft* zoo mistroostig, zoo onbevredigend, zoo weinig geschikt om u te verzoenen met het leed der aarde? Omdat *Erwout* 's dichters ideaal van den kunstenaar is, en wij in dit gedicht tegenover eene beschouwing staan volgens welke de echte kunstenaar hier beneden geene plaats heeft om het vermoeide hoofd neder te leggen. Wat mag de reden zijn dàt in *Ermingard van Voorne* en in *Mejufvrouw Leclerc* eene aan het mirakel grenzende providentiële uitkomst tot ontknooping van het verhaal moet dienen? Zij is deze, dat de schrijver aan het hoogste levensgeluk de kracht niet toekent om op deze aarde langs den normalen weg tot werkelijkheid te worden, en hij derhalve genoodzaakt is om, bij wijze van surrogaat voor zijn ongeloof te dien aanzien, tot dergelijke exceptionele uitkomsten zijne toevlugt te nemen. Desgelijks zou de reinheid van Magdalena van Vaer-

newyck, na misstappen en ondervindingen als de hare, ons een raadsel blijven, indien wij niet wisten dat haar levensbeschrijver het goede in de menschelijke natuur als de vrucht van eene buitengewone en bovenmenschelijke werking beschouwt; bovenmenschelijk omdat zij uit de geschiedenis van het menschelijk hart en uit de daarin voorhanden gegevens niet verklaard worden kan, buitengewoon omdat men haar alleen in uiterst zeldzame gevallen als dat van Magdalena, op het spoor komt. Doch al mogt het waar zijn dat de heer Alberdingk bij het volgen van den drang zijner bijzondere rigting sommige goede kwaliteiten te kort komt, hij heeft haar minstens evenveel te danken als te wijten. Zij is de adel van zijn katholicisme. Zij doet hem hooge eischen stellen aan kunst en kunstenaars. Door haar is hij een welsprekend tolk der vergankelijkheid. Zij stemt hem tot dankbaarheid voor zijne voorregten. Zij maakt hem in zijnen strijd tegen den geest der eeuw, hoe strak hij daarbij het koord ook spanne, tot een verdediger en voorvechter van de edelste behoeften en de hoogste belangen der menschheid. Om niet ontrouw te worden aan de bestemming van deze bladzijden, roer ik dit alles slechts vlugtig aan. Doch ik mag onzen schrijver en dichter den lof niet onthouden van op zijne wijs gewoekerd te hebben met zijne gaven; en zoo erbarmelijk is het in ons vaderland niet gesteld dat men er op onzijdig gebied geene ingenomenheid zou mogen aan den dag leggen met een tegenstander; — een uit wiens pen ter eere van een jonge Kenmerlandsche vriendin van de protestantsche belijdenis, de volgende verzen gevloed zijn:

Leunt ge nooit, wen d' avondwinden
Zweven door de groene linden,
't Luistrend oortje aan 't geurend hout,
Om den echten zin te vinden,
Als er in ruischenden, weemlenden kout,
Koeltje en loover beurtspraak houdt?

Waar gij soms de morgenglansen
Uit de Zuiderzeesche transen
Stil en heerlijk klimmen ziet,
En de blanken golfjens dansen,
Wentlend in 't vuur, dat er straalt en vervliet —
Klonk u daar hun maatzang niet?

O gij hebt, bij 't stergeflonker,
Op het blaauwend hemeldonker,

't Vriendelijk maantjen wel begroet;
Maar, van land en vijver, blonk er
Dan ook geen weêrglans in lieflijken gloed,
Die aan twéespraak denken doet?

Dáar, en ginds in 't rozenbloeijen,
Als de geuren samenvloeijen
Van de roode en witte bloem,
En z' elkander tegengloeijen,
Blozend en lichtend, bij weêrzijdschen roem —
Zaagt ge wat ik leven noem.

Dat is leven! waarlijk leven:
Op te vangen, weêr te geven
In den blik en 't stemgeluid,
Wat bij weêrzijdsch overzweven,
't Harte der menschen wêerkeerig ontsluit,
Stralend heel hun wezen uit!

Daareven gewaagde ik van eene levensbeschouwing, en dit aan de beschrijving der vriendschap gewijde lied draagt *Leven* tot opschrift. Men zou de schoonheden waardoor dat gedicht zich onderscheidt geheel en al kunnen afzonderen van des auteurs rigting. De heer Alberdingk Thijm, zou men kunnen zeggen, die zich tot in zijne novellen toe een bewonderaar der Jezuitenorde toont en wiens meeste gedichten een ultramontaanschen stempel voeren, heeft eene enkele maal ook wel eens een algemeen christelijk, een zuiver menschelijk vers gemaakt. Juister evenwel dunkt mij de stelling dat ook deze tegelijk verheven en innige, deze mystieke en bijna al te teedere opvatting der vriendschap een onderdeel uitmaakt van zijne opvatting van het leven-zelf, en dat zijne overhelling tot het transcendentale of bovenzinnelijke, gelijk ik haar bij gebrek aan een beter woord genoemd heb, hier op nieuw, doch ditmaal op haar voordeeligst uitkomt. Zoo alleen toch kan ik het mij verklaren dat hij van de vriendschap, instede van iets huiselijks en gezelligs, zoo als eene vlakker levensbeschouwing medebrengen zou, niet meer of minder maakt dan eene beurtspraak der zielen, spiegelbeeld en wedergade van het harmonieuse in sommige verschijnselen van het leven der natuur. Aan dezelfde oorzaak schrijf ik het toe dat de heer Alberdingk in eene voortreffelijke boekbeoordeeling, waar hij optreedt tegen de volgens hem overdreven bewondering van sommigen voor den satirieken *Reinaert de Vos*, de verhevenheid van het komische loochent en alleen aan het ernstige den rang der hoogste schoon-

heid toegekend wil zien. Deze plaats is zoo karakteristiek dat ik verlof vraag haar bij uittreksel te mogen mededeelen:

„Het zou inderdaad zeer ongelukkig zijn, indien een volksstam, in een der schitterendste tijdperken zijner ontwikkeling, zijn genie het kennelijkst en krachtigst in een satyre geopenbaard had. Men moge met geestige genre-stukjes zoo ingenomen zijn als men wil — men moge zelfs beweeren, dat zich in den *Reinaert* de scherts eener diepzinnige menschen- en wereldkennis openbaart — men zal toch Sokrates wel boven Diogenes, Virgilius boven Horatius, Rembrandt boven Jan Steen, hebben te stellen. Ik kan te minder verdacht worden tegen het fabeldicht ingenomen te zijn — daar ik, naar mate men er te-recht minder individueel genie in vinden kan, de hoofdtrekken der dierenfabel des te stelliger uit dat zelfde volksgenie beweer voort te komen, hetwelk ik nooit heb nagelaten als den grootsten kunstenaar af te schetsen, die tot heden geboren is. Maar den *comique*, zelfs den *haut-comique*, te plaatsen boven den *premier-rôle* — dat kan er inderdaad niet door, en zou tot de gevolgtrekking leiden, dat de waereld misschien niets anders is dan eene groote poppenkast, vertoond door een godheid, die achter de hand lacht over den wreeden spot, dien ze met de deftig opgevoerde maar eigenlijk gants geridikulizeerde menschheid drijft. Als God een ernstig God is, en dat het hooggeprezen boek van de *Navolging van Christus* de eerste voorwaarde der schoonheid, die de waarheid is, niet ten eenen male mist — dan zou het een ellendige troost voor een volk wezen als men het te-gemoet moest voeren: nu, als gij geen epos hebt — gij hebt toch een satyre. Neen, wij voor ons kennen de hemelsche Venus te goed — om met de blinkende bruine wangen eener lachende boschnymf genoegen te kunnen nemen." En een weinig verder op: „Zoû men meenen, dat de traan, dien heldengrootheid en de hoogste teêrheid des edelen gevoels weet op te wekken, een mindere vrucht en minder loon voor den dichter zou wezen dan de intelligente glimlach, waarmeê de aardigste passaadjes onzer „waarachtig nationale schepping" [den *Reinaert*] verwelkomd worden? Waar het menschelijk gemoed het diepst wordt aangegrepen, het edelst en verheffendst genot smaakt, dáár is voor ons de schoonste poëzy, en voor Haymijn, zijn zoon Reinout herkennende, voor Beatrijs, met

haar kinderen het klooster terugzoekend, voor Roland, te Roncevalle zijn horen stekend, en, om nog wat hooger te gaan, voor Petrus, „naar buiten gaande en bitterlijk weenende," voor de Emmausgangers, elkander vragend „of het hart hun niet brandde van binnen" — en voor alles hoog-dichterlijks wat in de Middeleeuwen ook gemeen-goed van ons, Nederlanders, was, geven wij gaarne de snedigste gezegden uit den *Reinaert* ten beste."

Misschien ben ik het slagtoffer van mijne eigen stelselzucht, — een zuurdeesem dien het gemakkelijker is met woorden te verloochenen dan met de daad bij zichzelven uit te zuiveren, — indien ik nog eene schrede verder ga en beweer dat niet-alleen het min of meer abstrakt-verhevene in de werken van den heer Alberdingk, maar ook het gemeenzame en dagelijksche dat er zoo overvloedig in aangetroffen wordt, ja zelfs het drooge en minutieuse daarin, met de reeds meermalen door mij genoemde rigting in verband staat. Met minder neiging tot het trekken van zekere grenslijn tusschen gewijd en ongewijd, tusschen wereldsch leven en hooger leven, zou misschien een zoo dichterlijk gestemde geest niet trots den besten der schoolarchen allereerst met een traktaat over de *Spelling der Bastaardwoorden* zijn opgetreden; zou hij vermoedelijk onbekwaam zijn om met al den geduldigen ijver van een geëxamineerd katechiseermeester aan zijne geloofsgenooten uit te leggen *comme quoi* de zegswijze „katholieke almanak" eigenlijk een pleonasme is en alle kalenders welbezien roomsche kalenders zijn. In elk geval schijnt het mij toe dat hier de reden schuilt van het merkbaar verschil tusschen de manier van den heer Alberdingk-zelf en die van Pauwels Foreestier, zijn litterarischen dubbelganger. Foreestier bezit al de eigenschappen van hem wien hij het aanzijn dankt, doch met éene uitzondering. Foreestier is knap, Foreestier is roomsch, Foreestier is kunst- en oudheidkenner, Foreestier heeft vernuft voor zes; doch instede van gemeenzaam *en* verheven, gelijk zijn vader, is hij uitsluitend het eerste en verbergt hij de vlugt van zijnen geest tusschen de plooijen van zijnen humor. Lezers met zwakke zenuwen zullen beweren dat Foreestiers ouderwetsche openhartigheid bijwijlen in platheid ontaardt; doch ik ken er anderen die in dit ruwe en somtijds raauwe niets zien als het masker van een auteur wien een gedeelte van zijn eigen geest in den weg staat, die behoefte

gevoelt om zich nu en dan van zijne al te zware wapenrusting te ontdcen, niet altijd profeteren maar somtijds keuvelen wil, zich er toe zet om op te heffen door af te dalen, en dientengevolge, want niemand kan zichzelven straffeloos eenige oncen bloed af-tappen of zich een pond vleesch uit het ligchaam snijden, enkele malen bevonden wordt in zijn eigen tegenvoeter verkeerd te zijn. Een geschikt voorbeeld van zulk eene grillige zelfontkleeding meen ik te vinden in eene dier kritieken van Amsterdamsche tentoonstellingen van schilderijen, waarin Foreestier, die ook de Haagsche niet ongemoeid laat, bijzonder uitmunt. Hij trekt op de door mij bedoelde plaats te velde tegen het naakt; doch men oordeele of er in zijne eigen woorden niet iets gevonden wordt dat aan het voorwerp van zijne berisping herinnert: „Ook Joseph Coomans? Dat vind ik zoo doelmatig — schilderijen op ten-toon-stellingen te hangen — wier hoofdpersonen zoo gewel-dig ontkleed zijn, dat eene fatsoenlijke vrouw er onmogelijk naar kijken kan. De heer Coomans heeft hier een filistijnsch bachanaal geschilderd — dat een ware chaos is *qui remue à longs flots de la matière humaine:* vooral veel schoone vrouwen, eenige zijden en andere stoffen, een rookenden reukbrander, ge-heven bekers en gouden lampetten. Die naakte dames zijn deels dartel, deels dodderig gestemd; half of heel slapende, blonden en bruinen, met weelderige haren en mooije halskralen en arm-banden, omhelzen mannen (filistijnsche „Vorsten") of worden door deze Heeren gekust. Intusschen staat Simson op den achtergrond, bij een kolom, die in driën breekt..... Ik kan begrijpen dat als een schilder een model huurt, hij het arme schepsel dan gaarne dat gene laat vertoonen, dat men niet voor niemendal op straat kan zien; neen, zelfs niet op de half naakte bals van onzen *grand-* of *demi-monde:* ik kan begrijpen, dat dit de *raison d'être* is van de kamenier, of wat het zijn mag, op No. 44, van het breede stuk raauw reevleesch, dat 's Heeren Emile Lecomtes Jonge romeinsche vrouw te koop schijnt te praezenteeren, ja zelfs van het magere schoudertjen der arg-loze „Blondine" No. 272, en van den studiekop No. 297, een meisjen, dat haar aangezicht van haar eigen naakten boezem schijnt af te wenden: maar de achterdocht kan toch niet nalaten een oogenblik bij de vraag te verwijlen: Wat moet er wel in

het gemoed van dén kunstenaar omgegaan zijn, toen hij deze filistijnsche *grisettes* groepeerde en kopiëerde?" — Dat wie de onbedorven eerbaarheid zoowel als de verwonderlijke plasticiteit van deze taal niet gevoelt geen hollandsch verstaat en, tenzij hij eene vrouw ware, een nuf in manskleederen is, dat spreekt; doch hoe groot is de afstand tusschen dit *franc parler* van Foreestier en het heimwee van den heer Thijm naar de toekomende gewesten! Juist evenwel omdat hij zelf die kloof niet aan kon vullen, heeft de laatste zich reeds vroegtijdig het IJ doen overzetten en is hij assistentie gaan halen te Buiksloot.

Foreestiers specialiteit, gaf ik te verstaan, is het kritiseren van schilderijen. Echter, en hierin verschilt hij tot zijn voordeel van een recensent van mijne kennis, echter bepaalt hij zich niet tot het maken van vrijmoedige aanmerkingen op het werk van anderen, maar hij schildert ook zelf. Wat meer is, Foreestier schildert onophoudelijk voort en met kleuren uit allerhande eeuw. Is hij het niet die de beeldtenis geschetst heeft van Magdalena van Vaernewyck, onze tijdgenoot? en vermindert deze omstandigheid den afstand niet dien ik daareven, ter wille der aanschouwelijkheid de dingen breed uitmetend, scheiding heb laten maken tusschen den heer Alberdingk en hem? Werkelijk rijst de half bovenaardsche figuur van Magdalena verzoenend op tusschen den auteur en zijn pseudoniem, en het is alsof Foreestier te dezer gelegenheid heeft willen toonen, dat hij ook wel, als het er op aankomt, werken kan in de manier van zijnen vriend, den Amsterdamschen schrijver. Van diens hand bestaat er eene reeks van kunstenaars-silhouetten in dichtmaat, waaronder een van Rembrandt en een van Hooft, en daar nevens, ter gedachtenis aan het door Van Dijck aan Frans Hals gebragt bezoek, eene dichterlijke vertelling, *de Twee Portretten* geheeten. Foreestier maakt geene verzen, zelfs geene verzen in proza, gelijk zijn huisvriend Negovagus, de auteur van den misschien wat al te kunstigen, maar niettemin tooverachtig fraaijen *Dramatischen Droom* in den voorlaatsten jaargang der *Dietsche Warande*. Doch ook hem heeft onze 17de eeuw de stof tot menig portret geleverd. Van twee beeldtenissen op één doek gesproken, zie hier hetgeen hij laat volgen, wanneer Isabella Benzi, de Hollandsche vrouw van den italiaansch-Amsterdamschen koopman, en Esther

Dias Maura, de dochter van den juwelier uit Israel, de studeerkamer van pastoor Van der Kruissen binnengetreden zijn, en het licht der ondergaande zon, bij het achterwaarts slaan der hoofdkappen, door het hooge venster op hare aangezigten valt: „Ik mag immers nog wel een paar trekjens aan beide beelden toevoegen? Zie, hoe dat Israëlitisch meisjen, met hare wel niet tengere, maar, in betrekking tot de kloek gebouwde hollandsche vrouwe, klein en fijn voorkomende gestalte, tegen deze afsteekt. Den blos en de blankheid van Isabella te schilderen, het roerende van hare groote blaauwe oogen, spiegelend en stralend bij de minste beweging, onderneem ik, na Vondel, niet. Had de groote meester onze Esther gekend, hij zou zich de weelde niet ontzegd hebben ook haar te beschrijven, en onze poëzie had een Vandijckjen te meer geteld. Wie nu het penseel van Portaels maar had, bij gemis van dat van Gaillait, en bij wraking van Coutures ruwheid, hij kon dat fijne bleek nog eens op zijn palet nemen, hier en daar in bruine tinten overgaande, tot warm en teeder blaauw smeltend aan de slapen en om den mond, of waar de wenkbraauwen voortkomen en heenzwemen, of waar de zoet golvende linie van den donkeren was der glansrijke hairen moest voorbereid worden. Wie vooral — ik zwijg van den gloed der zachte oogen, in hun zwartheid teêrder dan Isabellaas doorzichtig azuur — wie vooral trekt mij de keurige grenzen van dat schoone profiel, met zijn dichten voorhoofdboog, zijn zoet gekromd en zoo levend bezield neusjen, met de welgemaakte gradaties, waar de kinne, niet te wijkend, niet te stout, in voorkomt met de beweeglijke lippen, gereed zich te sluiten, maar, hoe onmerkbaar ook, zelden gesloten!" — Andere reizen teekent Foreestier, die een goed oog heeft voor de hoogste soort van vrouwelijke schoonheid en die ook daarin een weinig mededoet aan het supranaturalisme van den heer Alberdingk, de voorwerpen zijner vereering van ter zijde uit; en zoo heeft hij, in den vorm eener zamenspraak tusschen Vondel en een Alkmaarschen schipper, ergens een gesluijerd en nogtans doorzigtig beeld van Maria Tesselschade ontworpen: „Een kostelijke schat voerde de beurtman uit Amsterdam naar Alkmaer over in den morgen van den 19 dier Bloeimaand [1639]. De schipper kende wel dien krachtigen mansbouw van middelbare lengte, die bruinzwarte haren en kleene

baard met knevels, die gelaatskleur, tuigend van inspanning des geestes, dat open voorhoofd boven arendsoogen welvend, welker vuur men, het eens gevoeld hebbende, nooit weêr vergat. Zijn vriendelijke gemeenzaamheid, schoon nu en dan door afgetrokkenheid vervangen; de geestigheid van enkele uitvallen, de kracht en eenvoudigheid, die in zijn geheel voorkomen, naast het vernuft en diep gevoel, lagen uitgedrukt, kenmerkten onmisbaar den grootsten onder de beroemde Amsterdammers van zijn tijd: Joost van den Vondel. Vondel had te Hoorn eene goede en verstandige zuster wonen: Catharina van den Vondel, die hij uit zijne eenzaamheid (hij was sints ettelijke jaren weduwnaar) een bezoek ging brengen. — „Je gaat toch tot Hoorn, sinjeur Vondel?" zeide de schipper. — Vondel knikte nadrukkelijk van ja. „Maar ik denk eerst een uur of wat in Alkmaer over te brengen." — „O zoo, dan ga-je zeker de deur van je ouwe kennis, jufvrouw Krombalchs, niet voorbij." — Vondel voelde, ten spijt van zijn leeftijd, de lichte verlegenheid die passen kon bij zijn nog onvergrijsd uitzicht en goed gemoed. „Zeker niet, zeker niet!" stemde hij toe. — „Nu, dan kun-je nog eens opsnijen met mekaâr.... Jeluî kunt er, geloof ik, allebeî wat meê — wat blief je? of ik heb het mis." — Een schrandere vrouw," zeide Vondel." — „'t Is wel ongelukkig," zeî de schipper, „dat ze zoo achter mêkander haar dochtertjen en haar man verloren heeft!" — „Ja!" zeide Vondel, half mijmerend. — „Nu," sprak de schipper, „ze is nog jong genoeg om nóg een reis een deuntjen te trouwen; wat zegt *gij*, sinjeur Vondel?" — Te oud is zij er zeker niet voor," was het antwoord. — „Weet-je wat *ik* geloof," ging de spraakzame schipper met de kalme gemeenzaamheid voort, die deze pijpjesrookende roerpenhouders in hun bloeitijd onderscheidde: „ik hoû het er voor, dat Professor Van Baerle, weet je... Van Baerle, van het illustre school.... op d' achterburgwal.... dat die, om zoo te zeggen, weet-je, wel zoo wat kwiksigheid tot 'er heeft opgevat." — Vondel vroeg eenigzins ontstemd: „Zoo?" — en waar zie-je dat ân?" — „O, hij is een heel aardig Heer, weet-je. Altijd heel best te spreken... En dat 'i dan zoo wel eens zeî: Jongens, schipper, ik ga naar een vrouwtjen dat meer verstand in haar pink heeft, dan jij en ik in ons heele hoofd. Zoo, Professer, zeî ik dan; en wie is

dat? Dat moest jij wel weten, schipper, zeî hij dan... het wonder van Alkmaêr!.... En dan smeet hij er dâmeê, in zijn eigen, zoo'n woord of wat Latijn onder deur. Wel zoo, Professer, zeî ik dan: maar de wijsste bennen niet altijd de mooiste. Mooi, man, zeid' 'i dan, en hij keek puur zwart; mooi? en dan wierd 'i nog wel eens zoo rood als 'i anders is. Dat verzeker ik je, dat ze mooi is... Wel zoo, Professer, zeî ik dan; en gaat er dat dan maar zoo op los? Hoe meen je dat? vroeg hij dan. Wel of je er na toe gaat, zeî ik dan. O zoo, zeî 'i dan zoo; ik docht of je soms meende, dat er een vrijaadje, of het een of het ander, voor de mooye weduwe in 't vet was.... En dat zeî hij dan net als of hij meende, dat ik zeggen zoû 'God bewaart je, Professer!" Maar daar paste ik wel op. En ik had gelijk ook. Want als 'i weêr naar de stad voer, dan was hij altijd in gedachten. En dan schudde hij zoo raar met zijn hoofd. Nou willen ze wel zeggen, weet-je, dat de Professer bij buijen... als 'i 't in zijn kop krijgt, dat 'i 'em dan verbeeldt, dat zijn beenen van strooi, of van glas, of, wat weet ik 't, van vriesche botter bennen, weet je?.... Maar dat is nie' wáar, hoor je. Dat weet die geleerde knaap wel beter, en anders zoû ik 'em dâ-meê met de haak maar eens tegen zijn' scheenen slaan.... om 'em er heelendal van te genezen.... Maar, bij het weêuwtjen, daar loopen zijn scheenen geen gevaar, hoor-je... Ik geloof, dat dat wel gaat... Maar âs 'i dan zoo olijk zit te kijken, weet-je, en met zen hoofd te draaijen, dan zeg ik, om hem te plagen: Professer, maken de studentjens het zoo bont? En dan kijkt i' me met oogen ân — hae! En als het dan weêr op de aardige weêuw neêr kan komen, dan is hij op zijn schik. — „Maar Vondel", zegt Brandt, zijn levensbeschrijver, „was een groot zwyger, stil en zwaârgeestig van aardt, doch diepdenkende, zoodat hy in 't gezelschap der menschen soms byna spraakloos was, en zelden geluidt sloeg;" en dit had ook plaats, nu die schipper aldus op zijnen praatstoel zat. Het „goên dag, schipper!" was bij de aankomst te Alkmaer nooit met ruimer ademhaling geroepen. De dichter spoedde zich de stad door, ter Kennemer Poort. „Daar wordt geklopt," zeide Tesselschade tot haar dochtertjen; „wie mag dat zijn?" "

Niemand die deze bladzijde niet met mij zal toeschrijven aan

Pauwels Foreestier; doch als om ten overvloede te bewijzen dat er oogenblikken zijn waarin deze fantastische kleine rentenier zich in den persoon van zijnen bezweerder oplost, voert het stukje waaraan zij ontleend is, de eigen naamteekening van den heer Alberdingk. Aan den eenen kant verraadt dit ongemerkt overgaan van den oneigenlijken in den eigenlijken schrijver, dit in elkander vloeijen van werkelijkheid en fiktie — het bijgebragte voorbeeld is niet meer dan een uit vele — zekere onvastheid van bedoeling, of indien men liever wil, een gebrek aan zelfbedwang. Pauwels Foreestier zou waarschijnlijker zijn, hij zou ook meer algemeen geaccepteerd zijn geworden, indien hij beurtelings meer uitsluitend op zijne eigen wieken dreef of op zijne eigen voeten stond. Had de heer Alberdingk het van zich kunnen verkrijgen hem geheel en al over te laten aan zijn lot, had hij weerstand kunnen bieden aan den lust om zich nu en dan in zijne plaats te stellen, er zou uit Foreestier, die thans wat al te zeer op eene schaduw gelijkt, een type gegroeid zijn. Doch tot welken prijs? Een *chef d'école* kan niet volkomen objectief worden zonder daarbij een deel van zijne kracht in te schieten, en de invloed van den heer Alberdingk hangt grootendeels aan zijne persoonlijkheid. In het belang van zijne rigting doet hij verstandig met zooveel mogelijk in zijn geheel te blijven; en daar hij in dit geval van twee euvelen het minste kiezen moet, is het ongetwijfeld raadzamer Foreestier te laten verdwijnen in hemzelven dan zichzelven te laten opgaan in Foreestier. Hoe ligt zou bovendien, indien wij volstrekt het onderste uit de kan begeerden, het lid ons op den neus knnen vallen! In het besef der aanmerkelijke schade die onze letterkunde daarbij lijden zou, en uit erkentelijkheid voor het vele hoe dan ook geschonkene, deel ik ten slotte nog eene proeve mede van Foreestiers talent.

De heer Alberdingk kan een *Claegh- ende Vraegh-liedt* schrijven in zulk voortreffelijk nagemaakt oud-nederlandsch, dat gij wanen zoudt het werk van den faktor eener rederijkerskamer uit het laatst der 15de eeuw in handen te hebben, ware het niet dat stof en geest eene latere herkomst verrieden. Zoo kan ook Pauwels Foreestier, wanneer hij zich tot het mededeelen van eenige bijzonderheden uit het opschrijf boekje van wijlen den heer Braamcamp zet, — den oom van zijnen grootvader van moeders zijde, —

à s'y méprendre ons hollandsch van voor honderd vijftig jaren nabootsen. Gerrit Braamcamp, een Amsterdamsch handelaar, is, in den zomer van 1718, even twintig jaren oud zijnde, eenige dagen te Vinkeveen gaan doorbrengen, ten huize van zijnen vriend Daniël van Court, en volgens eene van zijne eigen aanteekeningen is aldaar bij die gelegenheid onder anderen het volgende voorgevallen: „Saturdag, 20 Augustus. Van daag had Daniël, daar het een byzonder heete dag was, my voorgeslagen in zyn pas geschilderde, dog lugtige coupel aan de vaart het middagmaal te gebruyken. Ik bragt daar niet teegen in. Neeltje, zyn keukenprinces, had zich onverbeeterlyk van heure taak gequeeten; maar pas hadden wy, daar het visdag is, een begin gemaakt met de rookende schaal boekendegort met boter en syroop in behandeling te nemen, of Daniël springt in eens op, met zyn serviët in de hand, opent de glaze deur van het vertrekje, en vliegt naar buyten. Ik, met de tinnen syroopkan en dito daagschen lepel gewapend, rys óok op, en volg mijn vrind. Ik had in minder als een seconde gezien wat er gaande was. Aan het eynd van het haagje namentlyk, dat naar den coupel geleydde, had zich iemandt in een zwart gewaad vertoond, die wel een geestelyke scheen, en aan wien in dit oogenblik doór Daniel de hulp gepresteerdt wierd, die door eene plotselinsche flaaute noodzakelyk was gemaakt. Ik loop hard het trapje af, en nader.... Tot myn leedwezen herken ik den jeugdigen Pastoor Nanning, met een bleek en ontdaan gezigt, met een gansch beslykte rok, alsof hy in een sloot gelegen had, en beroofd van alle hoofddekzel. Ik kende den waardigen jongen theoloog niet anders als naar behooren geperruykt en ligt gepoederd.... Myn vrind zag angstig rondt, terwyl hy den Pastoor ondersteunde, die half in malkander was gezakt. „Om 's Hemels wille.... Neeltje.... Gerret.... hei.... hier.... allemaal!" riep myn vriend; „zie je-lui dan niet wat een désastre hier gebeurt!.... hee, hee, hulp, hulp!...." En ik kwam daar toeschieten.... met myne syroopkan. „Gerret, is het je in het hoofd geslagen?" vroeg myn welwillende vriend, met gansch ongewone hevigheid: „Haal liever wat azyn, als je dan wat halen wil; dan hier met die syroopkan aan te komen dragen...." Inmiddels begon de jonge pastoor weêr tot zich zelfs te komen; maar in de confusie

was ook de muts van myn vriend, die hy gemeenzaamheidshalve, na dat wy van de wandeling tehuys quamen zyn peruyk had doen vervangen, van het hoofd geraakt.... En nu kon toch niemandt onzer zich schier van lachen onthouden by het zien van die twee kaal geknipte hoofden en van het vreemde zenuwmiddel, dat ik in myn tinne kan droeg."

Schreef ik eene inleiding tot de werken van den heer Alberdingk Thijm, veel van hetgeen in deze bladzijden slechts terloops vermeld is zou nader uiteengezet en beredeneerd willen zijn. Doch behalve dat zulke volledige studien niet op mijnen weg liggen, wacht ik van eene eenvoudige beschrijving, genomen van een redelijk standpunt, meer winst dan van diskussien hetzij over beginselen of over bijzonderheden. Ook een dwalend oordeel, mits het voortspruite uit een levendig inzigt, kan aan anderen tot leiddraad verstrekken en daardoor nut stichten. Mijne narede zal dan ook niet uit eene retraktatie bestaan, maar evenredig zijn aan het voorafgaande. De heer Alberdingk behoort in mijn oog tot de groote partij der kerkelijke orthodoxie, en in zijn positief christendom erken ik eene wezenlijke kracht. Protestanten die eene volkskerk willen, en die in het voortbestaan daarvan een zegen zien, moeten hem aanmerken als een bondgenoot. Want door zijne eigen zaak te verdedigen pleit hij ook voor de hunne, en zoolang de beer niet gezegd kan worden gevangen te zijn, is voor hen het oogenblik nog niet gekomen om met hem te onderhandelen over het verdeelen van de huid. Voor mij is zijn katholicisme geene weldaad; doch het is er eene voor hem en voor tienduizenden om hem henen. Ik beschouw zijne geloofsbegrippen als een doorgeleefden godsdienstvorm, doch ik zou meenen mij voor mijzelven te schamen te hebben indien ik geen oog had voor het vele goede en schoone dat hij in dien vorm bezit en bij anderen wekt. Hartelijk verheug ik mij over de afzwering van 1581, en ik kan niet gelooven dat de Overste der wereld daar meer de hand in gehad heeft dan bij voorbeeld in de vestiging der officiële christelijke kerk; doch tevens erken ik dat de stichting van onze oude Republiek eene revolutionaire daad geweest is, en gelijk ik de positie van Julianus den Afvallige meen te begrijpen, heb ik ook hart voor de „oude godsdienst" en de „oude

burgerij" van den heer Alberdingk. Men moet de menschen nemen gelijk zij zijn, en in eene wereld als de onze is het reeds veel zich onderscheiden te hebben; doch voor het overige ben ik met den heer Alberdingk van gevoelen dat onze vaderen, gelijk men in protestantsche kringen de grondleggers van het gemeenebest der Vereenigde Nederlanden noemt, geene engelen geweest zijn en dat zij in sommige voorname opzigten aan anderen gedaan hebben hetgeen zij niet wilden dat hún geschieden zou. De plakkaten tegen de pauselijke religie hier te lande zijn in mijne oogen een exceptionele maatregel van zelfverdediging geweest, even verdedigbaar en even schuldig als alle andere verbodswetten; niettemin mag de heer Alberdingk er roem op dragen te onzent het burgerschap verzekerd te hebben aan de stelling dat in ons vaderland, tot 1795 toe, geene vrijheid van godsdienst bestaan heeft. Even zoo op litterarisch gebied. Ik heb met de Muiderschool, en ook met de Dordtsche, veel meer op dan de heer Alberdingk, en mijne bewondering voor de middelnederlandsche letterkunde is veel koeler dan de zijne. De renaissance mag een omweg geweest zijn, zij is daarmede niet veroordeeld; allerminst leent haar dit in mijne schatting een diabolisch of antiprovidentieel karakter. Doch met dat al hebben wij aan den heer Alberdingk, als onvermoeid bestrijder van het bastaard-klassieke en als aanklager-generaal van het modern vandalisme, de grootste verpligtingen. Op het ijverigst heeft hij medegewerkt om onze litteratuur-geschiedenis uit de knellende banden eener verstijfde overlevering los te maken; en al gevoelt men geene roeping om nevens hem, met Vondel aan de eene en Bilderdijk aan de andere hand, de knie te buigen voor Karel den Groote, niemand heeft voor onze letteren een paleis ontworpen als het zijne, zoo breed van grondslag, zoo hoog van gevel, met zoo vele gangen en vertrekken, of ingerigt op zoo liberalen voet. Om kort te gaan — ofschoon ik mij geene illusien maak omtrent zijne plooibaarheid, en hoewel ik hem te hoog schat om te durven denken dat eenigerlei blijk van sympathie hem ooit ontrouw zou kunnen maken aan zijne beginselen, geloof ik dat ons nationaal leven er zeer mede gebaat zou zijn indien bij voorbeeld zijne *Dietsche Warande* even zoo vele inteekenaren telde als er leeskabinetten en leesgezelschappen in ons vaderland bestaan.

De kracht van zijne tegenspraak zou uitnemend kunnen werken op onze algemeene beschaving; en vast zouden er te onzent in zaken van kunst en wetenschap minder ongelukken gebeuren, indien men meer notitie verkoos te nemen van zijne denkbeelden.

Julij 1864.

H. J. SCHIMMEL.

H. J. Schimmel, Lady Carlisle. Arnhem, D. A. Thieme. Vier Deelen.

Ik schrijf deze bladzijden onder den indruk eener pas ten einde gebragte lektuur: Henri Taine's *Histoire de la littérature anglaise*. Misschien moest dit anders zijn; doch het is zoo. Niet ieder heeft het voorregt van te kunnen studeren naar een vast plan. Niet ieder kan rustig wachten met de pen op het papier te zetten tot hij weder geheel vrij geworden is van den invloed des auteurs met wien hij in de laatste plaats kennis maakte. Met reden zal de heer Schimmel mij voor de voeten werpen dat ik door mijne voorbarigheid in het vergelijken hem uit zijn verband ruk; en zelf erken ik dat het in de orde zou zijn hem uitsluitend aan hemzelven en zijne *Lady Carlisle* aan niemand anders als aan hare oudere zusters te meten. Doch mijne gebiedster de periodiciteit is insgelijks eene lady. Hare gunsten zijn onafscheidelijk van zekere banden; en wie dwaas genoeg is om het met haar aan te leggen, weet van te voren dat hij daardoor meer dan eenen pligt verzaakt.

Zoo erg is het evenwel ditmaal niet gesteld. Er zijn auteurs die niet gemakkelijk uit hunne voegen gedrongen worden, en met name de heer Schimmel zit stevig genoeg in elkander, om tegen een rukje te kunnen. Daarbij noopt het onderwerp van

zijn jongsten en breedsten roman schier onwillekeurig tot kennisneming van het jongste en voornaamste geschrift van den heer Taine. Elk lezer toch van dat werk heeft bij zichzelven de opmerking moeten maken dat het niet zoozeer eene engelsche litteratuur-geschiedenis is, als wel eene geschiedenis van Engelandzelf opgemaakt uit Engelands letteren. Natuurlijk ontbreekt hier de gewone indeeling der historische stof. Deze is er niet geordend naar de opvolging der dynastiën of naar de wisseling der staatsvormen. De klassifikatie wordt er integendeel uitsluitend beheerscht door den gang van het nationale leven, gelijk zich dit in de litteratuur eens volks pleegt af te spiegelen. Doch hoewel aldus de door den heer Schimmel in zijne *Twee Tudors*, in *Mary Hollis* en nu ook weder in *Lady Carlisle* behandelde partijen der engelsche geschiedenis door den heer Taine meer ondersteld dan uitgewerkt worden, diens boek is niettemin in de hoofdzaak eene historische studie en biedt derhalve den beoordeelaar van 's heeren Schimmels arbeid op dat veld menig punt van komparatie aan. Daar is meer. Het kader van den heer Taine omvat de engelsche letteren in hare geheele uitgestrektheid, van de oude anglo-saksische periode af, die met onze eigen midden-nederlandsche litteratuur zamenvalt, tot Byron ingesloten. In zijne voorlaatste hoofdstukken spreekt hij dan ook over den historischen roman, het genre waartoe zoowel *Lady Carlisle* als *Mary Hollis* behooren, en over Walter Scott, den vader van dat genre, dien hij den Homerus der moderne burgerklasse noemt en van wien ook de heer Schimmel tot op zekere hoogte een discipel is. Dit een en ander maakt mijne onderneming minder willekeurig dan zij anders zijn zou, en verzoent mij half en half met het geweld hetwelk ik aan mijn onderwerp ga plegen.

.... „Cependant cette littérature, en approchant de sa perfection, approchait de son terme et ne se développait que pour finir. On en vint à comprendre que les résurrections tentées sont toujours imparfaites, que toute imitation est un pastiche, que l' accent moderne perce infailliblement dans les paroles que nous prêtons aux personnages antiques, que toute peinture de mœurs doit être indigène et contemporaine, et que la littérature archéologique est un genre faux. On sentit enfin que c'est dans les

écrivains du passé qu'il faut chercher le portrait du passé, qu'il n'y a de tragédies grecques que les tragédies grecques, que le roman arrangé doit faire place aux mémoires authentiques, comme la ballade fabriquée aux ballades spontanées, bref que la littérature historique doit s'évanouir et se transformer en critique et en histoire, c'est-à-dire en exposition et en commentaire des documents." Deze uitspraken van den heer Taine hebben slechts zijdelings betrekking op het genre van Walter Scott. Regtstreeks zijn zij gerigt tegen Southey en Coleridge, tegen Thomas Moore en Charles Lamb. Het is evenwel duidelijk genoeg dat ook de ridderlijke gastheer van Abbotsford in de zaak betrokken is. *Toute peinture de moeurs doit être indigène et contemporaine:* derhalve is het eene fout om de schildering van het schotsche volkskarakter van den tegenwoordigen tijd, waarin Walter Scott uitmunt en dat zijne eigenlijk gezegde specialiteit is, te kleeden in het gewaad van *Quentin Durward's* of *Old Mortality's* eeuw. *Le roman arrangé doit faire place aux mèmoires anthentiques:* derhalve is het eene hersenschim dat *Kenilworth* eene getrouwe reproduktie van het tijdvak van koningin Elizabeth zou zijn. Op de aangehaalde plaats maakt de heer Taine deze gevolgtrekkingen niet, of nog niet. Doch zij liggen er in opgesloten; en wanneer hij opzettelijk over Sir Walter gaat handelen, blijkt het aanstonds dat deze inleiding eene muis geweest is wier staart in aantogt was. Dit geldt ook van de plaats die ik thans volgen laat. De aldaar bedoelde fantasmagorie is niet bepaaldelijk de inkleeding of de montering der *Waverley Novels*. Het is veeleer de *mise-en-scène* van *Lalla Rookh* en van *Rodrigo de Goth*. Doch het verschil tusschen de eene en de andere schakering is te gering om hierbij aan eene tegenstelling te denken. Wat van Moore en Southey kan gezegd worden is binnen zekere grenzen ook op Scott van toepassing. „Cette fantasmagorie," meent de heer Taine, „est bien brillante; par malheur elle sent la fabrique. Si vous voulez en avoir l'image, figurez-vous que vous êtes à l'opéra. Les décors sont splendides; on les voit descendre du ciel, c'est-à-dire du plafond, trois fois par acte: hautes cathédrales gothiques, dont les rosaces flamboient au soleil couchant, pendant que les processions se déploient autour des piliers, et que des clartés ondoient sur les chapes ouvragées,

sur les dorures des habits sacerdotaux; mosquées et minarets, caravanes mouvantes qui serpentent au loin sur le sable jaunâtre et dont les lances, les parasols alignés posent leur frange sur la blancheur immaculée de l'horizon; paradis indiens, où les roses amoncelées pullulent par myriades, où les jets d'eau entre-croisent leurs panaches de perles, où les lotus étalent leurs larges feuilles, où les plantes épineuses hérissent leurs cent mille calices de pourpre autour des singes et des crocodiles divins qui grouillent dans leurs massifs. Cependant les danseuses posent la main sur leur coeur avec une émotion délicate et profonde, les jeunes premiers chantent qu'ils sont prêts à mourir, les tyrans font gronder leur voix de basse, l'orchestre se démène, accompagnant les variations de ses sentiments par les soupirs doucereux de ses flûtes, par les clameurs lugubres de ses trombones, par les mélodies angéliques de ses harpes; jusqu'à ce qu'enfin, au moment où l'héroïne met le pied sur la gorge du traitre, il éclate triomphalement par ses mille voix vibrantes réunies en un seul accord. Beau spectacle! On en sort ébloui, assourdi; les sens défaillent sous cette inondation de magnificences; mais en rentrant chez soi, on se demande ce qu'on a appris, ce qu'on a senti, si véritablement on a senti quelque chose. Après tout, il n'y a guère ici que des décors et de la mise en scène; les sentiments sontfactices; ce sont des sentiments d'opéra; les auteurs ne sont que d'habiles gens, manufacturiers de livrets et de toiles peintes; ils ont du talent et point du génie; ils tirent leurs idées, non de leur coeur, mais de leur tête."

En kan de heer Schimmel daar nu mede naar huis gaan? Dat zij verre! De meeningen van den heer Taine zijn geene orakelspreuken, en de eene overtuiging weegt tegen de andere op. Zienswijze stel ik tegenover zienswijze, meer niet; eene zienswijze van heden tegenover eene van gisteren. Slechts zou ik de vriendschap van den heer Schimmel kwalijk meenen te loonen, indien ik hem niet in tijds opmerkzaam maakte dat er donder aan de lucht is. Waakt op, gij heeren en dames van den historischen roman! Er broeit iets boven uwe hoofden, er waggelt iets onder uwe schreden. Het gevoelen wint veld dat uw genre een bastaardgenre is; een overgangsmaatregel op zijn hoogst. Op tartenden toon wordt uwe litteratuur eene opera-litteratuur

geheeten. Het licht dat op uwe schilderijen valt is het welbekende voetlicht der schouwburgzaal, beweert men, en indien uw leven u lief is, voegt men er bij, moet gij van de plankenwereld meer en meer naar die der menschen terug.

Laat mij een doorluchtig voorbeeld mogen bijbrengen — Shakespere's historische spelen — tot verdediging van de stelling dat echte kunst alles vermag. Indien deze tooneelstukken, door den auteur uit officiële oorkonden getrokken, in zichzelven eene onvergankelijke levenskracht bezitten, is daarmede dan niet het bewijs geleverd der bestaanbaarheid van den historischen roman? Ongetwijfeld, en tegen deze borstwering stoot de deklamatie zich het hoofd aan bloed. Wij bewegen ons in de eeuw der dorpsvertellingen, het genre dat in tijdsorde op den historischen roman gevolgd is. De litteratuür is afgedaald tot hetgeen men overeengekomen is het volksleven te noemen; en het is veel indien zij ons bijwijlen noodigt plaats te nemen aan den huiselijken haard der deftige tusschenklasse. Shakespere zou het daarmede niet hebben kunnen stellen. Het leven van koningen en koninginnen was zijn vaste stof, en over kroonen te wandelen schijnt eene van zijne dagelijksche behoeften geweest te zijn. Voor zoo ver de historische roman in onzen leeftijd deze grootsche traditie voor insluimeren behoedt, is zijn voortbestaan een heugelijk verschijnsel, een korrektief der zich telkens dieper nederbuigende rigting van daareven. Doch houd u overtuigd dat indien Walter Scott zich een waardigen naneef van Shakespere getoond had, de heer Taine de laatste zou geweest zijn om met zijne historische romans den draak te steken. Hij glimlacht niet om deze boeken omdat zij historisch, maar omdat zij onhistorisch zijn; omdat er met de geschiedenis in gekoketteerd wordt; omdat er meer archeologische liefhebberij dan waarheidsliefde in doorstraalt; omdat de kieschheid der 19de eeuw er een mantel werpt over de onbeschaafdheden van het voorgeslacht. „C'est chez Walter Scott que nous avons appris l'histoire. Et cependant, est-ce de l'histoire? Toutes ses peintures d'un passé lointain sont fausses. Les costumes, les paysages, les dehors sont seuls exacts; actions, discours, sentiments, tout le reste est civilisé, embelli, arrangé à la moderne. On pouvait s'en douter en regardant le caractère et la vie de l'auteur. Il est dans l'his-

toire comme dans son château d'Abbotsford, occupé à disposer des points de vue et des salles gothiques. Des lords anglais qui sortent d'une guerre acharnée contre la démocratie francaise doivent entrer avec zèle dans cette commemoration de leurs aïeux. Ajoutons qui'll y a des dames, et même de jeunes demoiselles, qu'il faut arranger la représentation de maniere à ne point choquer leur morale sévère et leur sentiments délicats, les faire pleurer décemment, ne point mettre en scène des passions trop fortes, car élles ne les comprendaient pas; tout au contraire choisir des héroïnes qui leur ressemblent, attendrissantes toujours, mais surtout correctes; de jeunes *gentlemen*, comme Evandale, Morton, Ivanhoe, parfaitement élevés, tendres et graves, même un peu mélancoliques (c'est la dernière mode) et dignes de les conduire à l'autel. Y a-t-il un homme plus propre que l'auteur à composer un pareil spectacle?"

Op de historische romans van den heer Schimmel — den *Eersten dag eens nieuwen levens* en de *Haagsche Joffer*, *Mary Hollis* en *Lady Carlisle* — zijn deze aanmerkingen niet onvoorwaardelijk van toepassing; en met voorbedachten rade heb ik van hem gezegd dat hij slechts tot op zekere hoogte een discipel is van Walter Scott. Met name zal niemand hem kunnen verwijten dat hij de asperiteiten van het leven der 17de eeuw te zeer afslijpt. Hij heeft zich integendeel met het tijdvak waarin hij zoo goed te huis is, in zoodanige mate vereenzelvigd dat een aantal zijner tooneelen ons door hunne ruwheid-zelve tegen de borst stuiten. Voor jonge jufvrouwen die pas van de kostschool komen is menige bladzijde van zijne romans eene ongeschikte lectuur. Zijne in beeld gebragte hartstogten zijn forsch geteekend; aan doekjes winden wordt door hem niet gedacht, en tot in de taal-zelve van zijne helden en heldinnen herkent men een tijd waaraan onze tegenwoordige beschaving vreemd was. Te dezen aanzien derhalve heeft de auteur zich op merkwaardige wijze geëmancipeerd. Hij is geen romanschrijver met glacé-handschoenen aan, of die de dames eau-de-cologne nadraagt. Hij onderstelt bij zijne lezers smaak voor sterk gekruide spijzen. Ook van den omvang van hunnen eetlust heeft hij eene gunstige meening. Kolossale gebeurtenissen zijn zijne meest geliefkoosde sujetten. Onder zijne drama's is er een dat in niet meer dan

één bedrijf den *Val van het Directoire* behandelt. *Napoleon Bonaparte* is eene poging om al de voornaamste momenten van het leven des grooten keizers in eene trilogie bij elkander te stellen. Zoo heeft ook het schrijven van *Mary Hollis* de begeerte bij hem doen ontwaken om een beeld van *Lady Carlisle* te ontwerpen. Hij had eene restauratie onder de knie: reden te meer om zich thans ook meester te maken van de daaraan voorafgegane revolutie. Zijn geest heeft behoefte aan het vermalen van geheele tijdvakken der wereldgeschiedenis. Een deel van zijne veel omvattende historische studien is gewijd geweest aan onzen eigen vrijheidsoorlog. In *Joan Woutersz* en in den *Overgang van Enkhuyzen*, gelijk bij nader omschrijving de *Eerste dag eens nieuwen levens* heet, heeft hij het beeld van Willem van Oranje geschetst, den grondlegger van de republiek der Vereenigde Nederlanden. Zijne tweede liefde is geweest de fransche omwenteling van het einde der vorige eeuw; en aan zijne vereering voor Prins Willem is die voor den held van Corsika ontsprongen. Eene derde reeks van onderzoekingen is bij hem aangevangen met het *Kind van Staat*, eene voortreffelijk ontworpen karakterschildering van onzen Willem III. Hij is dien vorst in zijne jongelingsjaren naar Engeland gevolgd, en aan deze zijne belangstelling danken wij sommige van de fraaiste hoofdstukken van *Mary Hollis*. Doch het stond geschreven dat de heer Schimmel niet rusten zou voor hij van meer nabij kennis gemaakt had met eene nieuwe omwenteling. Zich door twee revolutien een weg gebaand te hebben — eene hollandsche en eene fransche — was hem niet genoeg. Eene engelsche moest er bij komen. Zou het die van 1688 zijn? Deze stof was uitnoodigend. Zij bood eene ongeëvenaarde gelegenheid aan om te toonen hoe het Kind van Staat een man geworden was. Doch welbezien is de engelsche omwenteling van 1688 slechts het laatste bedrijf geweest van een drama dat reeds veertig jaren vroeger aangevangen was te spelen. Wie den waren aard dier worsteling wil leeren kennen moet terug naar den grooten burgeroorlog, den strijd van kavaliers en puriteinen; terug naar Cromwell's opkomst, naar den val van Karel I, naar het schavot van Strafford. Wie gevoelt niet dat dit altegader grootsche konceptien zijn! Dat tot het uitwerken van zulke plannen een

zeldzaam talent vereischt wordt? Dat er eene ongemeene wilskracht noodig is om uit liefde voor de vaderlandsche letteren zich al den arbeid en al de teleurstellingen te getroosten, aan zulk een streven onafscheidelijk verbonden? De romanschrijver wordt op dezen voet een dienaar der geschiedenis, die de leermeesteres der natien is. Dit is een mannelijk ondernemen. Er spreekt eene eerzucht uit van de beste soort, een hoog gevoel van de roeping der kunst. Doch laat ons zien of in het gegeven geval de middelen evenredig zijn aan het doel.

Toen Cromwell in 1658 gestorven was en de generaal Monk twee jaren later Karel Stuart een gemakkelijken weg gebaand had naar den troon zijns onthoofden vaders, leefde en intrigeerde aan het hof der restauratie, gelijk zij aan het hof der twee vorige koningen geleefd en geïntrigeerd had, eene zestigjarige en nog in haren ouderdom belangwekkend schoone vrouw. Van zichzelve heette zij Lucy Percy, en haar vader was de achtste hertog van Northumberland geweest. Even volwassen, was zij in 1617 getrouwd met den graaf van Carlisle, en door dat huwelijk was zij bij hare vorstelijke geboorte in het bezit gekomen van een groot vermogen. De graaf van Carlisle was een Schot van afkomst, doch die zijne opvoeding ontvangen had te Parijs. Aan het hof van Hendrik IV en van Maria de Medicis had hij kennis gemaakt met de fransch-italiaansche beschaving, en deze herinneringen waren van invloed geweest op de inrigting van zijn verblijf te Londen. Echtgenoot geworden van Lucy Percy, wier schoonheid ondersteund en overtroffen werd door haar vernuft, had hij van Carlisle-house een engelsch Hôtel de Rambouillet weten te maken, en waar zijne eigen krachten te kort geschoten waren, was Lucy hem bij- en voorbijgesprongen. Zelfs had de zon van den graaf ten laatste eene algeheele verduistering ondergaan, en bij het noemen van den naam van Carlisle-house was men van lieverlede uitsluitend gaan denken aan het salon der gravin. Op deze wijze was zij langzamerhand een middenpunt geworden van beschaving en goede sier. Hare vertrekken hadden alom bekend gestaan als de plaats waar de vertegenwoordigers van de meest verschillende rigtingen en partijen elkander plagten te ontmoeten. De celebriteiten van gisteren waren de eenige personen geweest tot wie

Lady Carlisle zich nooit aangetrokken gevoeld had, en die zij om die reden dan ook nooit had aangetrokken. Daarentegen had zij steeds eene geheel bijzondere sympathie gekoesterd voor de celebriteiten van heden en van morgen. Zij hield er niet van, de toekomst op straat te laten staan, zonder thuiskomen of nachtverblijf, en bij het stichten van haar rijk was zij er van het begin afaan op bedacht geweest, het zoolang mogelijk te laten duren. Reeds in het derde of vierde jaar van haar huwlijk had zij op zekeren dag haren zakdoek op den grond laten vallen; en de hertog van Buckingham, die zich juist op dat oogenblik in hare nabijheid bevond, had niet kunnen nalaten te bukken en met eene hoffelijke buiging het ter aarde gegleden voorwerp aan de eigenares terug te geven. De hertog van Buckingham, die van zijn leven met goed gevolg aan even zoo vele vrouwen het hof gemaakt had als hij landgoederen bezat en posten bekleedde, was steeds tot hiertoe huiverachtig geweest om naar de gunsten van Lucy te dingen. Een weinig had het bij hem gewogen dat de graaf van Carlisle, haar man, een van zijne boezemvrienden was; doch meer waarde dan aan deze bijkomende omstandigheid had hij gehecht aan het statige en ontmoedigende van Lucy's schoonheid-zelve. Hoe jong ook nog, zij scheen er niet naar aangelegd om iemands minnares te kunnen zijn. Het denkbeeld van beminnelijke zwakheid, van verteederende schuld, scheen onvereenigbaar met het majestueuse in hare houding, het gebiedende van haren oogopslag, het zelfgenoegzame dat uit haar geheele wezen sprak. Doch juist vroeg genoeg had de hertog van Buckingham zich herinnerd, dat hij koning Jakobs gunsteling en alvermogend minister was; en daar het verkrijgen van zijne begeerte bij hem boven alles ging, had hij er vrede mede gehad, mits Lucy voor hem bukte, dat Lucy hem de drie koningrijken hielp regeren. Zij intusschen was eerst toen in den waren zin des woords begonnen te leven. De koning zag Buckingham naar de oogen, Buckingham haar. Zij was het geweest die aan dezen het avontuurlijke had doen inzien van zijne reis met den kroonprins naar Madrid en van eene echtverbindtenis tusschen den erfgenaam van de kroon van Groot-Brittannie en eene spaansche prinses. Zijzelve desgelijks, toen door haar en Buckingham's toedoen het spaansche huwelijk afgesprongen was, had haren

echtgenoot weten te bewegen om zich met lord Kensington naar Parijs te begeven en daar onderhandelingen aan te knoopen over een huwlijk van den Prins van Wales met Henriette van Frankrijk. De graaf van Carlisle had den togt aanvaard, en de verbindtenis was tot stand gekomen. Doch de gravin had te zelfder tijd eene voor hare eigenliefde zeer smartelijke ontdekking gedaan. Het was haar namelijk openbaar geworden dat de hertog van Buckingham er alleen hierom zoo op gesteld was om de koninklijke bruid (Jakob I was onverwachts gestorven, en Henriette koningin geworden nog voor zij Frankrijk verlaten had) in persoon naar Engeland te voeren, omdat hij op zijnen togt naar Spanje, door Parijs trekkend, weleer eene zeer fantastische doch niettemin zeer hartstogtelijke liefde had opgevat voor Anna van Oostenrijk, Frankrijks koningin en Henriette's schoonzuster. Lucy's genegenheid voor Buckingham was nooit van de aandoenlijkste soort geweest, en steeds had zij in hem den groot-vizier boven den man gesteld. Doch zich door hem verlaten te weten, verlaten voor eene koningin, had haar het Northumberlandsche hertogsbloed naar het aangezigt doen stijgen, en indien Buckingham gezegd kon worden Lady Carlisle te hebben ingewijd in de weelde der magt, ook met het bitterder doch niet minder uitgelezen genot van den haat deed zijne handelwijze haar voor het eerst haars levens kennis maken. Met Richelieu, Anna van Oostenrijks wanhopigen en afgewezen minnaar, die op den ridderlijken maar wuften Buckingham nederzag met al de minachting en de woede van een grooter talent bij boerscher manieren, — met Richelieu had zij een bondgenootschap aangegaan; en alle middelen die tot het groote doel van Buckingham's val zouden kunnen leiden waren daarbij heilig verklaard geworden. Buckingham was naar Frankrijk vertrokken om Henriette af te halen; met zijne schaamtelooze pracht had hij al den glans van het Parijsche hof overschenen; op het hart der deugdzame Anna van Oostenrijk had hij een onvergetelijken indruk gemaakt; te Amiens, op de reis naar Calais, had hij tegenover Anna alles gedurfd en schier alles van haar verworven; het gerucht van zijne overwinning was hem naar Engeland vooruitgesneld. Doch hoewel hij na Karels troonsbeklimming even magtig gebleven was als onder koning Jakob, hij had ondervonden dat de gravin van Carlisle zich niet

straffeloos beleedigen liet. Drie jaren slechts na zijne terugkomst uit Frankrijk, drie jaren nadat hij om Anna's wil Lucy verloochend had, was hij vermoord geworden: snel genoeg om hem te doen gevoelen dat vrouwelijk geduld zijne grenzen heeft, en echter niet zoo snel, of door zulke handen, dat iemand daarbij aan eene wraakoefening uit minnenijd denken kon. Door Richelieu was Lucy in de keus van haar werktuig bepaald geworden, en die keus was beider doorzigt waardig geweest. Toen John Felton den hertog van Buckingham in zijn paleis de doodelijke wond toebragt, had die jeugdige officier geen besef van zijne daad. De wereld waande dat hij moordenaar geworden was uit gekrenkte eerzucht, en indien de hertog van Buckingham hem slechts in tijds eene kapiteinsplaats geschonken had, zeide men, zou het met dezen luitenant nooit zoo ver gekomen zijn. Hijzelf beweerde dat Buckingham in zijne oogen een ongoddelijk monster was, Engelands pestbuil, de aartsvijand van zijn land en van zijnen koning; dat hij met Buckingham te doorsteken, gehoorzaamde aan zijne roeping als werktuig in de straffende hand van God; dat elk edelman en soldaat, dien dubbelen eernaam niet onwaardig, sinds lang had behooren te handelen gelijk hij. Arme John Felton, dien een partijdig nageslacht beurtelings vieren en verwenschen zou als den eerstgeborene der puriteinen; die zich inbeeldde een ijveraar te zijn voor de zaak van Jehova, een nieuwe Ehud, voorbestemd om het rigterlijk mes te drijven in den buik eens anderen Eglons, en die niet wist dat eene Delila hem gebruikte om haar Simson te zijn; die het vuur in de oogen der gravin van Carlisle had aangezien voor een heiligen gloed; die geloofd had, dat ook zij den hertog van Buckingham haatte om Israëls wil; wiens eenvoudigheid het niet onverklaarbaar of bedenkelijk vond dat eene zoo hooggeplaatste en zoo wereldsche vrouw zich inliet met hem en met zijnen ernst! Het had de gravin van Carlisle indertijd zeer gegriefd dat hare pogingen, om voor den luitenant Felton gratie te verwerven, vruchteloos gebleven waren. Veel had zij niet voor hem kunnen doen, want door al te krachtig voor hem te pleiten, zou zij achterdocht gewekt, en zichzelve bloot gegeven hebben; doch het weinige dat zij beproefd had, en welstaanshalve had kunnen beproeven, was onvoldoende geweest om den koning van gedachte te doen veranderen. Karel I was toornig

van smart over het verlies van zijnen gunsteling, en het schandhout zelf scheen hem eene te ligte straf voor den laaghartige, die het gewaagd had 's konings eersten en uitstekendsten dienaar op verraderlijke wijze van het leven te berooven. Lady Carlisle had derhalve moeten berusten in het onvermijdelijke, en haar eenige troost was de gedachte geweest dat John Felton ten minste geen nutteloos offer gebragt had. Had diens hand gebeefd, of had hij zich bediend van een minder deugdelijk wapen, men zou hem niettemin ter dood veroordeeld hebben; en het kwaad zou in dat geval grooter geweest zijn dan nu. Eenige maanden later was daar nog een andere en minder betrekkelijke troostgrond bijgekomen. Karel I, vaster dan ooit besloten om tegen de aanvallen van het parlement zijne koninklijke prerogatieven te handhaven, had omgezien naar een waardigen plaatsvervanger van Buckingham, en hij had het geluk gehad meer en beter te vinden dan hij had gezocht. Voor wien het aanvankelijk ook een geheim mogt geweest zijn dat lord Wentworth een man was die zich eenmaal als graaf van Strafford een onvergankelijken naam in de staatkundige geschiedenis van Engeland maken zou, de gravin van Carlisle had dit spoedig doorgrond. Strafford's rijzende zon te begroeten was meer dan eene enkele daad van voorzigtigheid, het was gehoorzamen aan de aantrekkingskracht van het genie, waar dit gepaard gaat met een verheven karakter en een ontembaren wil. Thomas Wentworth had niet aan het hof kunnen geroepen worden zonder aanstonds in de omgeving der koningin, te midden van zoo vele andere vrouwen die zich naar het voorbeeld van Hare Majesteit met staatszaken inlieten, de gravin van Carlisle op te merken en te onderscheiden; en Lucy had slechts hare bestemming vervuld toen zij in den vollen bloei van haar eigenaardig schoon Strafford de plaats gunde waaruit zij Buckingham verdreven had. Tusschen Buckingham en Strafford, welk een onderscheid! Den eersten had zij leeren kennen voor hetgeen hij was: een held, doch een romanheld; een ridder, doch niet zonder blaam; geestig zonder diepte, meer ijdel dan hartstochtelijk, een schitterende vlinder, een pronkende paauw. Strafford daarentegen was voor eene vrouw als zij het ideaal van het sterker geslacht; heerschzuchtig, welsprekend, onuitputtelijk, stout in het ondernemen, magtig in het volbrengen,

de dienaar van het koningschap en voor het overige aller meester. En dien man, voor wien de gravin van Carlisle meer genegenheid gekoesterd had dan ooit voor eenig schepsel op aarde; om wiens wil zij afstand had gedaan van hare onmetelijke zelfzucht; wiens opkomst haar dierbaarder geweest was dan hare eigen grootheid; dien onbesproken en onmisbaren verdediger der kroon had zij door den koning zelven, te trouweloos om zijne vriendschap gestand te kunnen doen, te zwak om weerstand te kunnen bieden aan de onverstandige en nuttelooze tranen van zijne vrouw, zien overleveren aan zijne vijanden. Te vergeefs had zij alles beproefd om den slag te keeren. Door geweld noch list had zij Strafford's leven kunnen redden. Doch zijn val was voor haar eene opstanding geweest. Zij was zich, thans geen kind meer, maar eene vrouw van veertig jaren en sedert vijf jaren de weduwe van den graaf van Carlisle, bewust geworden van een vermogen tot wraakoefening waarbij haar juichen in Buckingham's dood den indruk maakte van niet meer dan een flaauwe glimlach geweest te zijn. De koning en de koningin waren valsch en lafhartig geweest; zij hadden Strafford ten prooi gelaten van zijne haters; ten weerlooze prooi van de puriteinen, van de volkspartij, van het Huis der gemeenten, van John Pym, het ongekroond hoofd der souvereine natie. Lady Carlisle was van oordeel geweest dat zij niet meer licht behoefde dan dit om voortaan haren weg te vinden. Met inspanning van al hare kracht tot zelfbeheersching had zij den schijn aangenomen als erkende ook zij de noodzakelijkheid van Strafford's uiteinde. Digter nog dan voorheen had zij zich aangesloten bij den koning en de koningin; en van dier eigen onverstand had zij de toestemming weten te verkrijgen tot het aangaan van een bondgenootschap met Pym. Deze, zoo heette het, moest in stilte voor het koningschap gewonnen worden; men moest hem ondershands de aanzienlijkste betrekkingen des rijks aanbieden en op die wijze hem losmaken van de volkspartij. Om aan hare onderhandelingen met Pym een glimp van waarschijnlijkheid te geven, zou de gravin van Carlisle, met goedvinden van Karel en Henriette, in het openbaar overgaan tot het puriteinsch geloof. In het gewaad eener aan de wereld afgestorvene zou zij de godsdienstoefeningen der kalvinistische geestdrijvers bijwonen: zou zij de menigte

in den waan brengen dat de eigen zuster van een der eersten onder de pairs 's konings zijde verlaten had. John Pym, die een goeden blik had op menschen en karakters, was om meer dan eene reden over deze zaak zeer wel te spreken geweest. Zijn leven lang had hij in het koningrijk met Strafford om den voorrang gedongen; en nu hij zich krachtig genoeg gevoelde tot weigeren, vleide het hem dubbel dat men hem aanbood Strafford's opvolger te worden. Het absolute koningschap zou bezwijken, of John Pym zou ophouden naar de mooije meisjes te zien. Voorts ging er een geloofwaardig gerucht dat Pym in vroeger jaren, toen Strafford nog eerst korten tijd geleden de partij der oppositie verlaten had, diens hartstocht voor de gravin van Carlisle had gekend en gedeeld. Deze twee, eens boezemvrienden, waren sedert in alles, tot in de liefde toe, elkanders mededingers en vijanden geweest. Lady Carlisle wist zulks, en zij had besloten er haar voordeel mede te doen. Hoewel John Pym niet van de keurigsten was, zouden nogtans hare bevalligheden-alleen misschien niet in staat geweest zijn hem te overreden. Het was in elk geval twijfelachtig of de intimiteit eener veertigjarige weduwe door hem eene voldoende belooning geacht zou worden. Doch zij had ook niet noodig eene liefde te veinzen die haar leeftijd niet langer medebragt. Pym en zij hadden dit met elkander gemeen, dat zij den prikkel der zinnelijkheid desnoods ontberen konden. Voor zijne ijdelheid was het genoeg dat de gravin van Carlisle, die hem eenmaal ter wille van Strafford versmaad had, thans vragend en aanbiedend tot hem kwam. Voor het overige was hij geheel vervuld met de gedachte die zijne levenstaak mogt heeten: den strijd voor de konstitutionele regten van het engelsche volk. Dit was het doel, het edel doel, waaraan hij zijn scherp verstand, zijne populariteit, zijn koninklijken geest verpand had. Zijne betrekking tot de geduchte gravin was dan ook geheel van staatkundigen aard gebleven. Met onbedriegelijke juistheid zag zij in, dat de zegepraal van Pym den val des ondankbaren en verraderlijken konings ten gevolge hebben zou; en hij van zijnen kant begreep dat het bondgenootschap eener vrouw, die al de hofgeheimen kende, voor de zaak des parlements onbetaalbaar was. De uitkomst had op beider berekening het zegel gedrukt. De gravin

van Carlisle wist koningin Henriette te doen gelooven dat het parlement haar in hechtenis wilde nemen, en de misleide koningin maakte den koning wijs dat thans voor hem het oogenblik gekomen was om Pym en drie andere leden van het Huis der gemeenten, benevens een lid van het Huis der Lords, aan te klagen wegens hoogverraad. Karel I liep in de val. Omstuwd van vijfhonderd gewapenden, en op zijne wijze vast besloten om desnoods een bloedbad aan te rigten, kwam de koning aan de deur van Westminster-hall kloppen en de uitlevering eischen van John Pym en de zijnen. Doch de gravin van Carlisle was hem voorgeweest. Zij, die vroeger over den luitenant Felton had kunnen beschikken, was ditmaal verzekerd geweest van de goede diensten van den kapitein Langres. 's Konings achterdocht had hem tot het laatste oogenblik, zelfs voor de gravin, een geheim doen maken van het doel waarmede hij naar het parlementsgebouw toog, doch de koningin had niet kunnen zwijgen. Door Hare Majesteit onderrigt van den slag die Pym bedreigde, had de gravin middel gevonden om den gedienstigen kapitein naar Westminster-hall af te vaardigen, en om door dezen bode aan Pym te doen weten dat hij zich in allerijl uit de vergaderzaal te verwijderen en in veiligheid te stellen had. Een dwaas figuur had koning Karel gemaakt, de man der droevige figuren bij uitnemendheid, toen hij het Huis der gemeenten was komen overrompelen en hij volgens zijne eigen bekentenis had bevonden „dat zijne vogels gevlogen waren.'' En het was niet slechts eene dwaasheid die hij begaan had. De gravin van Carlisle had begrepen, en teregt begrepen, dat hij tevens op dien dag zijne kroon en zijn hoofd had verspeeld. Op dien wel en bloedig gemeenden doch mislukten staatsgreep toch was de vlugt uit Whitehall gevolgd, op die vlugt de burgeroorlog, op den burgeroorlog de gevangenneming, het regtsgeding, het doodvonnis en het schavot. Ook heeft op grootscher en ontzagwekkender wijze nooit eene vrouw zich gewroken, dan toen de gravin van Carlisle aan Karel van Engeland en Henriette van Frankrijk den politieken moord van graaf Strafford bezocht, den eenigen man dien zij ooit waarlijk heeft liefgehad. De geschiedschrijvers hebben zich uitgeput in het vinden van een passenden bijnaam voor dit ongemeen karakter. Beurtelings hebben

zij haar eene Erinnys en eene tweede Medea genoemd. Hare schoonheid, zeggen zij, was tevens die van een blijden morgenstond en van een dreigend onweder. Alle harten kon zij winnen, maar ook doen beven. Minzame woorden had zij evenzeer tot hare dienst als gruwzame verwijten en vlijmenden hoon. Zij was eene opregte huichelaarster, eene teedere furie, eene kuische overspeelster, eene liefhebbende sluipmoordenares. Algemeene wetten bestonden alleen voor haar in de natuur. De karakters van anderen achtte zij onderworpen aan zekere regels; het hare niet. Haar haat was in hare eigen oogen even regtmatig als hare liefde. Al hetgeen zij wilde keurde zij goed, niet omdat het dit werkelijk was, maar omdat zij het wilde. Zij was in den technischen zin des woords het uitgedrukte beeld der zedeloosheid. Opmerkelijk is het dat de gravin van Carlisle te geener tijd in deze wereld loon naar werken ontvangen heeft. Nooit is, voor zoover men weet, aan deze Lady Macbeth de schim van Banquo verschenen. Zij was te opgewekt van natuur om eene slaapwandelaarster te worden, en ten einde toe schijnt haar die zekere helderheid van stemming bijgebleven te zijn, — eene Sirene en eene Serena in éen persoon, — waarin men gemeenlijk, vooral bij vrouwen van gevorderden leeftijd, het kenmerk ziet van een goed geweten. Dit verklaart voor een deel hare positie in den restauratietijd, aan het hof van Karel II. Het kon dezen vorst niet onbekend zijn dat de gravin van Carlisle de hand had gehad in den ondergang zijns vaders. Een ieder wist dat zij gedurende den burgeroorlog, met al den invloed van haren naam en van dien haars broeders, den hertog van Northumberland, de fortuin van het parlement ondersteund had. De eenmaal door haar aan Pym bewezen dienst was bij de volkspartij in dankbare herinnering blijven voortleven. Nog in Februarij 1658, korten tijd voor Cromwell's dood, had Sir Arthur Haselrig, die het beter weten kon dan de meesten, melding makend van 's konings aanslag tegen het Huis der gemeenten in Januarij 1642, in eene der zittingen van dat Huis met erkentelijkheid en lof gesproken van *the notice timely given by the kindness of that great lady, the Lady Carlisle*. Cromwell zelf, die er belang bij had om aan zijne Republiek het grootst mogelijk aantal historisch-nationale elemen-

ten te verbinden, had haar steeds ontzien; en nooit was het hem onverschillig geweest er op te kunnen wijzen hoe de bloem der Percy's zelve liever kwalijk had willen bejegend worden met het volk van God, dan langer in de genietingen der zonde te deelen aan het hof van Farao. Doch wat zou er van de Restauratie geworden zijn, indien Karel II den toegang van Whitehall had willen ontzeggen aan al degenen die in vroeger jaren zijnen vader uit dat paleis verdreven hadden, of hadden helpen verdrijven? Bovendien was in geheel Groot-Brittannie niemand te vinden, die van het begin af het onmogelijke van Cromwell's streven levendiger beseft had dan de gravin van Carlisle; en zij, die nooit verzuimd had om met de toekomende dingen op een goeden voet te blijven, ziende dat Cromwell's dynastie geen wortel schieten kon in den lande, was spoedig ontwaakt tot het geloof dat voor de dynastie der Stuarts in Engeland nog eene begeerlijke rol te vervullen viel. Naauwelijks had dan ook de groote Protektor het hoofd ter ruste gelegd, of Carlisle-house, dat steeds de loopplaats van het intellektuele Engeland was gebleven, was eensklaps een centrum geworden van royalistische aspiratien. Bij monde der onvergankelijke gravin, wier oogen nog altijd schitterden als van ouds, die bij voortduring in het bezit van al hare tanden was, en in wier eerwaardig grijze lokken menigeen een zinnebeeld van het hoogst gezag meende te aanschouwen, werd daar verkondigd dat hetgeen eene hersenschim geleek eene werkelijkheid worden kon; dat Engeland het protektoraat moede was; dat Richard Cromwell er de man niet naar was om zijnen vader op te volgen in het bewind; dat in elk geval alles afhing van de stemming van het leger, en dat wanhopen eene dwaasheid was zoolang de generaal Monk voor overreding vatbaar bleef. Twintig maanden later was het gebleken, dat de door Lady Carlisle bij dien generaal onderstelde vatbaarheid feitelijk aanwezig was. Zonder slag of stoot, en ten koste van niet één druppel bloeds, was Karel Stuart, door het leger gesteund, de plaats van Richard Cromwell komen innemen, en Lucy Percy, die als gravin van Carlisle het engelsch salon geschapen had; die aan de hand van Buckingham de uitvaart van het ridderwezen had gevierd; die met Strafford aan den bloei van het absolute koningschap

gearbeid had; die aan Cromwell den weg gebaand had om zich te verheffen op de schouders van John Pym; Lucy Percy smaakte de zelfvoldoening van in gezegenden ouderdom tot Karel II te kunnen zeggen: Uwe moeder heb ik uit Engeland verdreven, uw vader op het schavot gebragt, uzelven jaren lang tot ballingschap veroordeeld; doch wees niet kleingeestig, en erken dat ik meer dan vele anderen te zamen tot uwe rehabilitatie bijgedragen heb.

Ziedaar in algemeene omtrekken de geschiedenis, of indien men liever wil, de fabel van Lady Carlisle. Wel heeft de vindingrijke fantasie hier en ginds sommige leemten aangevuld; en niet al hetgeen in deze schets als zeker gesteld is kan mathematisch bewezen worden. Doch over het algemeen heb ik mij gehouden aan de geloofwaardige traditie, mij geene andere vrijheden veroorlovend als die noodzakelijk schenen voort te vloeijen uit de wetten der groepering. De heer Schimmel intusschen heeft slechts een fragment van dit beeld ten tooneele gevoerd. Zijn roman eindigt met het berigt, ik zeg het berigt, van den dood van Karel I, en vangt aan omstreeks den tijd der voorbereiding van Strafford's regtsgeding. De zeven laatste jaren van Karel's leven, te weten de geheele periode van den burgeroorlog, worden in de tweede helft van het laatste deel of slechts vlugtig doorgeloopen, of geheel en al onvermeld gelaten. Daarentegen is al hetgeen betrekking heeft op den ondergang van Strafford, en het daarop gevolgde bondgenootschap der gravin met Pym, zeer uitvoerig behandeld. Doch door zich aldus te bepalen tot het middenvak van het leven zijner hoofdpersoon, heeft de auteur zichzelven de gelegenheid benomen om deze van alle zijden aan zijne lezers te doen kennen. Er bestaan van de hand van mevrouw Bosboom-Toussaint twee uitnemende historische fantasiën — *De zamenkomst te Greenwich* en *De zamenkomst te Plainty-Hill* — de laatste nog aanmerkelijk gelukkiger dan de eerste en te zamen niet meer dan eene goede zestig bladzijden lang, waarin omtrent Lady Carlisle alles en zelfs een weinig meer voorkomt dan hetgeen waarmede de heer Schimmel zijne vier niet onaanzienlijke boekdeeltjes gestoffeerd heeft. Mevrouw Bosboom, die slechts episoden geven wilde, behoefde het verleden van de gravin niet aan te roeren en had het regt

om ook van hare laatste periode te zwijgen. Zij kon volstaan met het aanstippen van twee hoofdmomenten: het uiteengaan, onder Lucy's oogen, van Strafford en Pym, en tien jaren later het zich aansluiten van Pym aan Lucy met de wederzijdsche motieven daarvan. Doch de heer Schimmel, dunkt mij, lag onder andere en zwaarder verpligtingen. Bij hem moest het niet onzeker zijn waar Lady Carlisle vandaan komt en waar zij henengaat. Toch is dit laatste in zijnen roman even zeer het geval als het eerste. In het slothoofdstuk van *Lady Carlisle* zien wij deze in eene berouwvolle stemming verkeeren. Zij is eene boetvaardige zondares geworden. Zij heeft leeren vergeven en vrede leeren wenschen. De tijding van koning Karel's onthoofding, waarvan men gedacht zou hebben dat zij er in roemen en er zich het hart aan ophalen zou, ontlokt haar (want „thands eerst haatte zij niet meer") den stichtelijken uitroep: „God zij zijner ziele genadig!" Hier valt het gordijn; en van de rol die Lady Carlisle daarna gespeeld mag hebben zwijgt de heer Schimmel. Zwijgen doet hij desgelijks over hare vroegere relatien met Buckingham. Zij treedt bij hem ten tooneele als weduwe van den graaf van Carlisle en als half en half op retraite gestelde minnares van den graaf van Strafford. Niets doet onderstellen dat zij in de eerste jaren van haar huwlijk iets anders geweest is als eene deugdzame vrouw, en wie den heer Schimmel leest ontvangt den indruk dat haar echtgenoot steeds veel genoegen aan haar beleefd moet hebben. Verre van mij de gedachte om mij in zaken van nieuwere geschiedenis met den heer Schimmel te meten. Ware zijne *Lady Carlisle* eene zuiver historische proeve, ik zou met mijne bedenkingen zelfs niet voor den dag durven komen. Zag ik hem afwijken van de min of meer gevestigde overlevering, ik zou het verschil tusschen zijne zienswijze en de mijne aanstonds en uitsluitend aan mijne eigen onwetendheid toeschrijven. De heer Schimmel, zou ik zeggen, heeft over dit onderwerp boeken gelezen, waarvan ik misschien niet eens de titels ken, bronnen geraadpleegd die met reden voor den dilettant ontoegankelijk zijn. Hij weet en kan bewijzen dat Lady Carlisle nooit in eenige berispelijke betrekking tot Buckingham gestaan heeft; dat men een domoor moet zijn om te gelooven dat zij de onzigtbare hand geweest is die een-

maal het mes van John Felton bestuurde; dat zij vóór het begin der restauratie gestorven, of zoo goed als gestorven is. Met de stukken kan hij aantoonen, dat zij ja uit woede over den dood van Strafford eenmaal de hand aan Pym gereikt en daardoor zijdelings medegewerkt heeft tot den ondergang des konings, maar dat 's konings hoofd nog niet gevallen was, of reeds vervulde een aandoenlijk naberouw hare voor godsdienstige aandoeningen niet onvatbare ziel. Nu evenwel de heer Schimmel een historischen roman geschreven heeft, geene historisch-kritische studie, meen ik hem het regt te mogen betwisten om er eene Lady Carlisle op na te houden van zijne eigen vinding. Hij schildere zoo vele boetvaardige Magdalena's als hij wil; doch onze onbekeerde vrouwelijke demon, geweven uit hartstogt en wereldzin, onze dichterlijke zondares, mag hij ons niet ontnemen. Eene Lady Carlisle met gewetensknagingen is de moeïte der vertooning niet waard. Met onverbiddelijke gestrengheid eischt de kunstwet dat deze vrouw in haar geheel gelaten worde; en zelfs indien het blijken mogt dat zij in de werkelijkheid zichzelve niet altijd gelijk gebleven is, zou de dichter geene vrijheid hebben om daar melding van te maken.

Wanneer, om terug te keeren tot de hierboven gestelde vraag, wanneer zouden de door den schrijver aangewende middelen evenredig geweest zijn aan het doel? Zij zouden dit geweest zijn, verbeeld ik mij, indien hij naar het voorbeeld van Shakespere een geheel tijdvak der engelsche geschiedenis had laten defileren voor den geest van zijne lezers. Lady Carlisle heeft meer dan een halve eeuw geleefd. Zij heeft eene rol gespeeld, eene hoofdrol somtijds, in eene digte reeks van gewigtige gebeurtenissen. Zij is begonnen met getuige te zijn van de reaktie tegen het despotisme van Elisabeth, de laatste Tudor, op onwaardige wijze vervangen door Jakob I, den eersten Stuart. Onder hare oogen heeft plaats gehad dat merkwaardige feit der moderne geschiedenis: de voorbereiding van het konstitutionele koningschap door de opkomst der engelsche demokratie. Die magt heeft zij achtereenvolgens de gespierde vuist zien opheffen, eerst tegen Buckingham, toen tegen Strafford, daarna en ten besluite tegen den koning zelven. Zij heeft het aanschouwd dat de autokratie stuk voor stuk afstand heeft moeten doen

van al hare eeuwenheugende voorregten. In dien grooten strijd heeft de bodem van Engeland onder hare voeten gedreund. Vervolgens heeft zij Cromwell al de krachten van zijn genie zien ontplooijen, ten einde met de eene hand weder op te bouwen hetgeen hij met de andere afgebroken had. Zij heeft hem die reuzentaak zien aanvaarden, zien voltooijen, en er hem eindelijk onder zien bezwijken. Nogmaals heette het toen: leve de koning! en voor de tweede reis hoorde en hielp zij dien kreet herhalen. Zelve heeft zij het bijgewoond dat Karel Stuart, de tweede van dien naam, met ongeloofelijke ligtzinnigheid de bloedige nalatenschap van zijnen vader aanvaardde; en hare oude maar onverzwakte oogen hebben op dien jeugdigen Willem van Oranje gerust, die eenmaal aan de wereld toonen zou dat de Stuarts uitgediend hadden. Al deze gebeurtenissen, waaronder er zijn wier tegenschok nog heden ten dage gevoeld wordt, en die in elk geval het magtige Groot-Brittannie hebben doen ontwaken tot zijne tegenwoordige en bewonderenswaardige heerschappij, laten zich zonder willekeur, zonder geweld, met aanwending van de onuitputtelijke hulpmiddelen der kunst, groeperen om den persoon van Lady Carlisle. En, o zeldzame kans voor den romandichter! deze politieke heldin is tevens eene vrouw van de wereld en eene schoonheid van het zuiverst water geweest. Was het om den toon die daar heerschte, eene onderscheiding ontvangen te worden in haar huis, haar liefde te winnen werd een schier bovenmenschelijk voorregt geacht. Mannen van den eersten rang, sieraden van hunne eeuw en van hun volk, mannen die het geene vermetelheid rekenden het hof te maken aan koninginnen en aan wier leven de magt van koningen hing, hebben dat voorregt op den hoogsten prijs gesteld. Een prinselijke rang, uitgestrekte bezittingen, een tintelend vernuft, de vormen eener godin, keur van hartstogten, dit alles te zamen heeft Lady Carlisle aanspraak gegeven op eene plaats in de romantische geschiedenis, en wie in een aanschouwelijk beeld de lotgevallen voorstellen wil van den door haar beleefden tijd, kan in de keuze van zijne hoofdpersoon, indien hij een man van smaak en oordeel is, geen oogenblik aarzelen.

Stel ik belagchelijke eischen? Wordt het onmogelijke door mij verlangd, indien ik wensch dat 's heeren Thieme's prijzens-

waardige guldens-editie ons vroeger of later eenige bladzijden moge aanbieden uit de geschiedenis van Engeland, opgevangen in den spiegel, den glanzigen spiegel van Lucy Percy's oogen? De heer Schimmel, die van deze dingen meer verstand heeft dan ik, heeft gemeend het over een anderen boeg te moeten wenden. In zijn roman beslaat de roman van Lady Carlisle slechts eene zekere plaats, op ver na niet de geheele ruimte; en van den overgeleverden roman der gravin heeft hij alleen zoo veel behouden als noodig scheen om zijn eigen fantasie-roman daaraan te kunnen vastknoopen. De ware hoofdpersoon van *Lady Carlisle* is niet Lady Carlisle, maar haar nichtje Violetta, het onder den ruwen naam van Nel ten tooneele gevoerd pleegkind van Phil Whistle. Lucy's oudste broeder, Algernon Percy, de erfgenaam der Northumberlands, heeft in zijne jongelingsjaren eene reis naar Italie gedaan. Daar heeft hij kennis gemaakt met Violetta Contarini, de bruid van den jongen Marchese Ughetti. Hij heeft dat meisje ontvoerd en is naar den ritus der roomsche kerk in stilte met haar gehuwd. Met haar in Engeland aangekomen heeft hij haar als zijne wettige vrouw willen doen erkennen door zijnen vader. Door toedoen van zijne zuster Lucy is dat mislukt. De oude hertog van Northumberland heeft zijnen zoon gevloekt, en Algernon's zedelijke kracht is door zijns vaders toorn gebróken geworden. Weinige maanden na hare aankomst op Petworth-castle, waar Algernon zich voorloopig met haar gevestigd had, had Violetta een bezoek ontvangen van Lucy. Lucy had haar diets gemaakt dat zij, Violetta Contarini, een onoverkomelijk struikelblok was voor de fortuin der Northumberlands. Violetta had dien smaad niet willen dragen en was gevloden. Twee of drie jaren lang was zij eene zwerfster geweest in het vreemde land, was kort na hare vlugt moeder geworden van een dochtertje, en had eindelijk met haar kind een onderkomen gevonden, niet ver van Bristol, in de woning van zekeren William Staunton. In dat huis was zij niet lang daarna gestorven; en Staunton, die verlegen was met het kind, had het toevertrouwd aan Phil Whistle, een landsman van hem, die zich in Londen gevestigd had, en die tegen betaling van een goed kostgeld zich wel had willen belasten met de zorg voor een meisje dat mettertijd eene goedkoope dienstbode voor hem worden kon.

Phil Whistle, een gierigaard, een dronkaard, een schijnheilig woesteling, is korte jaren daarna cipier geworden van den Tower, en de kleine Nel is haren meester naar dat somber verblijf gevolgd. Daar is het dat wij voor de eerste reis kennis met haar maken. Zij is op dat tijdstip een meisje wier ware leeftijd moeijelijk te bepalen valt, half vrouw, half kind. Na den dood van Phil Whistle's weinig betreurde echtvriendin is zij het factotum van dien ellendeling geworden, zijne voetwisch, zijne van den ochtend tot den avond afgesnaauwde en vertreden slavin. Hij gebruikt haar om hem de gevangenen te helpen voederen — spijzigen mag het niet heeten — en zij leeft van den afval dier rampzaligen. Intusschen werd er een persoon gevonden, een man van aanzien en vermogen, een vreemdeling in Engeland, doch sedert jaren daar verblijf houdend, die voor de kennis van Nelly's bestaan, van het geheim harer geboorte, van hare herkomst en van hare tegenwoordige woonplaats, bergen gouds zou hebben willen geven. Die man was de markies Ughetti, eenmaal de bruidegom der geschaakte Violetta Contarini. De ware naam van den schaker was hem aanvankelijk niet bekend geweest; doch sedert hij ontdekt had dat de gewaande britsche avonturier Algernon Percy heette en een aanstaande hertog van Northumberland was, had hij besloten, zich op dien anderen sabijnschen maagdenroover bloedig te wreken. Daar vernam hij evenwel dat Violetta spoorloos was verdwenen, niet met medeweten van haren man, maar, tot diens ongeneeslijke droefheid, door tusschenkomst van zijne heerschzuchtige zuster Lucy. Ughetti hield zich overtuigd dat Lady Carlisle zijne Violetta op de eene of andere wijze om het leven gebragt had, en in die onderstelling gaf hij aan zijn italiaansch vendetta-plan de noodige uitbreiding. De broeder had zijne bruid ontvoerd, en hij zou daarvoor boeten; doch tienmaal schuldiger was in Ughetti's oogen de zuster, die zijne bruid vernietigd had. Op haar, op haar vooral zouden zij nederkomen, de felle slagen van zijnen haat. Door een waren doolhof van kronkelwegen heen bereikt — en mist — Ughetti zijn doel. In het laatste hoofdstuk van den roman draagt Nelly, eenmaal de vrouwelijke *saute-ruisseau* van den Tower, den naam van Lady Petworth. Zij is daar de erkende dochter van den hertog van Northumberland, de bloeijende nicht van Lady Carlisle,

de aanstaande verloofde van Sir Robert Conway. Haar roman is de ware roman van het boek. Zij is de belangwekkende persoon bij uitnemendheid, de spil van het geheele drama, het karakter waardoor al de andere karakters aan zichzelven geopenbaard worden, de zedelijke kracht wier eigen opkomst te gelijk de zedelijkheid van al de haar omringende personen verhoogt of veroordeelt.

Nogmaals belijd ik hier mijne onkunde. De heer Schimmel vereenzelvigt den markies Ughetti, die onder den aangenomen naam van Jean van Verviers in zijn verhaal zulk eene groote rol speelt, met den uit de geschiedenis bekenden pauselijken nuntius Rosetti. Zijn daar termen voor? De heer Schimmel laat den jongen hertog van Northumberland jaren lang wegkwijnen in een staat van aan waanzin grenzende somberheid Bestaan er familie-papieren op grond waarvan het karakter van dien hertog, insgelijks een historisch persoon, voortaan aldus opgevat behoort te worden? Ik weet het niet; doch dit meen ik in te zien, dat er belangrijke historische personen, historische dokumenten en historische toestanden gevonden worden, waarvan de heer Schimmel partij zou hebben kunnen trekken, doch die hij met stilzwijgen voorbij is moeten gaan, ten einde plaats te winnen voor de lotgevallen van zijne Nelly. Zoo bestaat er van de laatste oogenblikken van Karel I een door twee ooggetuigen opgemaakt verhaal, dat voor ons nederlandsch publiek eene bijzondere aantrekkelijkheid bezitten moet. Het zijn de depêches van Albert Joachim en Adriaan de Pauw, onze buitengewone ambassadeurs, in Februarij 1649 naar Engeland gezonden, ten einde aan Fairfax, aan Cromwell en aan het parlement gratie te vragen voor den ongelukkigen koning. Mij zijn die stukken alleen bekend uit de fransche vertaling, die daarvan in der tijd door den heer De Jonge bezorgd is aan den heer Guizot; doch de hollandsche tekst moet zonder moeite in den Haag te verkrijgen zijn, en ik verbeeld mij dat een met de hulp dier echte bescheiden zamengesteld. hoofdstuk een beter slot gevormd zou hebben dan het dorre berigt van den Steward des hertogs van Northumberland: „Gister in den namiddag is Zijne Majesteit ... onthoofd.” De gezanten van eene republiek, smeekend om het leven van een ko-

ning; de kleinzonen der afzwering van 1581, onthutst door de vermetelheid van Cromwell en de zijnen — met het talent van den heer Schimmel zou daar iets treffends van te maken geweest zijn. En dan, hoe is het mogelijk dat hij Lady Carlisle de groote exekutie niet in persoon heeft doen bijwonen, desnoods in hetzelfde vertrek en voor hetzelfde venster als de hollandsche ambassadeurs? Strafford was immers eerst waarlijk gewroken op den dag toen ook het hoofd des konings viel, en eene echte Erinnys zal toch de gelegenheid wel niet verzuimd hebben om tegenwoordig te zijn bij het voltooijen van hare zegepraal? Doch ik vergeet dat Lady Carlisle tusschentijds door haar nichtje bekeerd geworden was van de dwaling haars weegs.

In December 1645 of daaromtrent heeft in den Tower eene aangrijpende ontmoeting plaats gehad. De triomferende Leigthon kwam er den vernederden Laud bezoeken. Door toedoen van Laud was Leigthon vijftien jaren te voren wegens puriteinsche gevoelens overgeleverd geworden aan den regter. Twaalf jaren lang had hij in de walgelijkste kerkers gezucht, omgeven van boeven en door ongedierte verteerd. Op den dag van zijn ontslag was hij twee en zeventig jaren oud. Voor hij in de gevangenis geworpen werd, was hij door beulshanden getuchtigd en verminkt geworden. Vastgebonden aan een paal, had hij op den blooten rug zes en dertig kabelslagen ontvangen. Men had hem de ooren afgesneden, den neus gespleten, hem met een gloeijend ijzer een schandmerk in het voorhoofd gebrand. Toen hij in den Tower voor Laud verscheen, geleek hij een monster uit Dante's hel. De heer Schimmel heeft herhaaldelijk melding gemaakt van Laud, dien hij reeds in een van zijne eerste hoofdstukken een bezoek aan Strafford laat brengen en met Strafford naar den koning laat gaan. Ook Leigthon heeft hij ten tooneele gevoerd, onder den naam van Laird; althans het verhaal van Laird's vlugt is eene bekende historische anekdote uit het leven van Leigthon. Doch verder op verliest hij Laud en Leigthon uit het oog. Ten onregte, dunkt mij. Het zou de moeite geloond hebben eene schets te ontwerpen van de bedoelde ontmoeting der twee grijsaards; den anglikaanschen prelaat en den puriteinschen theoloog en volksmenner; Laud vervuld met de

herinnering aan al het zoet van zijne aartsbisschoppelijke waardigheid, aan de weelde van Lambeth-palace, Leighton steeds indachtig aan de door hem uitgestane ellende, de door hem verduurde martelingen, de hem op het hoofd geladen schande; Laud door het parlement ter dood veroordeeld en zijne laatste ure verbeidend, Leigthon door het parlement tot bewaarder van Lambeth-palace aangesteld; Laud en Leigthon bedienaars van hetzelfde Evangelie, dat van den eenen een hardvochtigen inkwisiteur, van den anderen een wraakzuchtigen demagoog gemaakt had; twee priesters van de godsdienst der liefde, beiden verteerd door het vuur van den zich in allerlei vormen openbarenden haat.

Een persoon naar wien ik bij den heer Schimmel vruchteloos gezocht heb, is die Jeremy Taylor aan wiens buitengemeene talenten als prediker en schrijver de heer Taine zulk eene warme hulde brengt. Van de eerbewijzen, waarmede men Taylor na de restauratie overladen heeft, kon gezwegen worden. Doch reeds als jong man, voortgeholpen door Laud, bezat hij eene reputatie als kanselredenaar. Naar hem was het dat de groote wereld in den bloeitijd van Karel I kwam luisteren in St. Paul's. Hij is gehuwd geweest met eene natuurlijke dochter des konings, heeft op 's konings verzoek eene apologie van het episkopaat geschreven, heeft als veldprediker dienst gedaan in 's konings leger, en zou derhalve in het kader van den heer Schimmel zeer wel gevoegd hebben. Taylor was niet als Laud een bekrompen kerktiran, maar een liberaal royalist. Hij was deugdzaam. Er kleeft aan zijne nagedachtenis geen enkele smet. Het zou verstandig geweest zijn ons met dien voortreffelijken anglikaan in kennis te brengen. Hem hoorend zou het ons duidelijk zijn geworden hoe een groot gedeelte der engelsche natie, en met name de hoogere standen in Engeland, steeds afkeerig zijn kunnen blijven van het puritanisme. Waarom is nog heden ten dage in Groot-Brittannie, en niet slechts voor den vorm of enkel in het uitwendige, de anglikaansche kerk meesteres en gebiedster van den maatschappelijken toestand? Waarom is het presbyterianisme, hoe magtig ook, daar te lande nooit in waarheid nationaal willen worden? Omdat het door een man als den anglikaan Taylor verwezentlijkt ideaal vergelijkenderwijs hooger

staat dan het ideaal van den dissenter. In Taylor was de verzoening van christendom en beschaving beter vertegenwoordigd. Taylor doet u dieper gevoelen dat hij de zoon is van een volk dat Shakespere voortgebragt heeft. Taylor is een sprekend en eervol beeld der echt-engelsche traditie.

Dat de heer Schimmel niet verzuimd heeft partij te trekken van de figuur. van Cromwell, spreekt van zelf. Den diktator laat hij rusten, en hij vertoont ons alleen het parlementslid en den kolonel, den aankomenden luitenant-generaal. Hoe gelukkig hij daarin geslaagd is, weten ook die lezers van den *Gids*, welke *Lady Carlisle* in hare nieuwe gedaante niet aanstonds magtig zijn kunnen worden. De schets uit de zeventiende eeuw, in het Julij-nummer dezes jaars, was een onuitgegeven hoofdstuk van den nu voltooiden roman. Dat hoofdstuk is voortreffelijk; het behoort met het afscheidsbezoek van Lady Carlisle aan Strafford, met de ontmoeting tusschen John Pym en Karel, tot de fraaiste historische partijen van het geheele boek. Doch waarom, verstout ik mij te vragen, waarom van Cromwell gesproken en van Milton gezwegen? Waarom aan den eenen een geheel hoofdstuk gewijd, en den naam des anderen zelfs niet in het voorbijgaan genoemd? Nogmaals verwijs ik hier naar het werk van den heer Taine. Cromwell's huishouden te Londen is de eer der schildering ten volle waardig; doch zou ook Milton's Londensche binnenkamer dit niet geweest zijn? Zouden onze landgenooten den grooten dichter niet gaarne eens hebben zien op- en nedergaan met die eerste vrouw van hem, welke hij uit liefde trouwde, die zes weken later wegliep uit zijn huis, die naderhand met hangende pootjes tot hem terugkeerde, en met het oog op wier karakter hij zijn traktaat over de echtscheiding schreef? Hoe aantrekkelijk zou naast den leeuwenkop van den ineengedrongen Cromwell de Apollo'sgestalte van den nog jeugdigen Milton uitgekomen zijn, en welk een goed figuur zou het schitterend mannelijk schoon des eenen gemaakt hebben naast die „wrat boven de rechter wenkbraauw" des anderen! Ik koester een passenden eerbied voor Cromwell's zwaard; doch even groot is mijn ontzag voor de pamfletten van Milton. Is Cromwell de beste degen van zijne partij geweest, Milton was haar beste pen. Partijzucht kon beweren dat 's konings exekutie

enkel eene daad van Cromwell's eer- en dweep- en staatszucht was; Milton heeft die daad met kracht van argumenten geregtvaardigd. John Milton aan de zijde van Olivier Cromwell, John Milton tegenover Jeremy Taylor — waarlijk, het gebeurt niet alle dagen dat de historische romanschrijver op zijnen weg zulke bruikbare groepen ontmoet.

Men bemerkt dat ik aan het opmaken van eene rekening ben; en geen menschenkenner zal het bevreemden dat het daarmede van een leijen dakje gaat, want zij is de rekening eens anderen. Doe het mij eens na! hoor ik den heer Schimmel mij toeroepen. Verbeter het mij, indien gij kunt of durft! voegt hij met regtmatige fierheid er bij. Toch mag ik mij door deze bedenking niet uit het veld laten slaan. Het is hier niet om subjektieve meeningen, maar om de regten en verpligtingen van een gevestigd genre te doen. „Les décorations, les costumes, les surprises, les feux électriques, les changemens à vue et toutes les grâces de la mise en scène," vroeg gisteren nog Jules Janin, „auront elles jamais la valeur d'un vrai drame emprunté aux véritables sentimens du cœur humain?" Ik maak die vraag tot de mijne, ziedaar mijne geheele misdaad; en met de woorden van denzelfden schrijver laat ik er de bede op volgen: „S'il vous plaît romanciers, dramaturges, inventeurs habiles, quand donc reviendrons-nous à la grande histoire avec tous les respects qui sont dûs à la vérité même?" Doch men wane niet dat ik enkel verliezen te boeken heb, of dat de rekening van den heer Schimmel van niets overvloeit als van kwade posten. *Lady Carlisle* zou niet van zijne hand zijn, indien in dezen roman niet geheele partijen aangetroffen werden die èn in zichzelven eene blijvende waarde bezitten, èn de vergelijking kunnen doorstaan met al het beste wat de auteur te eeniger tijd van dien aard geleverd heeft. Veel van hetgeen waaraan de geschiedenis door hem opgeofferd is, of ter wille waarvan hij de groote geschiedenis om de kleine heeft verzaakt, acht ik eene regte acquisitie voor onze fraaije letteren; en het voorwerp van mijne eerzucht is, dat deze aankondiging er toe moge bijdragen om dat schoone algemeen te doen opmerken en op den regten prijs te doen schatten. Tot de winsten waarvan aanteekening behoort gehouden te worden reken ik niet den persoon van Rosetti,

voorheen Ughètti, naderhand Jean van Verviers; en evenmin het karakter van Robert Conway, den *jeune premier* des romans. Robert Conway is geboren en in de wereld gekomen — en te dezen aanzien vertoont hij eenige overeenkomst met David Copperfield — ten einde te ontwaken tot het besef dat Lady Jane Howard, zijne eerste vrouw, met al hare schoomheid en al haar geld, toch eigenlijk niet veel meer dan een *child-wife* was, en dat alleen eene levensgezellin als Nelly, met wier bevalligheid hart en verstand gepaard gaan, in staat is een regtschapen man waarlijk gelukkig te maken. Gaandeweegs, en in den eigen loop des verhaals, doet Robert Conway deze voor Jane Howard's nagedachtenis minder vleijende, doch voor hemzelven heilzame en weldadige ervaring op; en in zoo ver is er op de vinding en de voorstelling van dat karakter niets aan te merken. Doch voor den aanstaanden bruidegom eener heldin, zoo dunkt mij, laat Robert Conway, bij het zoeken van zijnen weg door het kreupelbosch der beproevingen, wel wat al te veel van zijne wol aan de struiken hangen. In het laatste hoofdstuk treedt hij op in weduwnaarsgewaad en met een stijven arm: dit laat ik gaan, ofschoon ik niet inzie waarom Nelly nu juist met een invalide trouwen moest. Doch die onbruikbare linkerarm — een onbruikbare regter, dit is zeker, zou nog erger geweest zijn — is een slechts al te getrouw beeld van hetgeen naar den inwendigen mensch in Robert Conway stak en van hetgeen dan ook onder den invloed der tijdsomstandigheden uit hem gegroeid is. Zijn leven bestaat uit eene reeks van weifelingen; voortdurend is hij de speelbal van anderen en van zijne eigen luimen; nooit weet hij wat hij wil; en indien er ten slotte nog iets van hem teregtkomt, is dit niet een gevolg van zijn doorzigt of van zijne geestkracht, maar van het toeval. Na zijn eerste fortuin verspeeld te hebben, trekt hij ten tweede male den hoogsten prijs uit de loterij; een kasteel met eene lieve kasteleines er in. Veel andere verdiensten bezit deze jonker niet. Nelly wordt niet de zijne omdat hij harer waardig is, allerminst omdat hij haar op de wereld en op zijne eigen vooroordeelen veroverd heeft, maar omdat Lady Jane er te goeder uur het hachje bij inschiet, omdat hij een individu is van het mannelijk geslacht, omdat hij tot de klasse dier welgemaakte onbeduidendheden be-

hoort, die sedert de dagen der grieksche Helena met een genadig oog plegen aangezien te worden door de jonge dames. Paris, ook met een stijven arm, is en blijft Paris.

Dat Jean van Verviers mij niet bevallen wil, ligt minder aan hem dan aan mijzelven. Ik heb nu sedert vijfentwintig jaren reeds zooveel historische romans gelezen waarin vermomde jezuiten en ultramontaansche zeloten de rol van Bosco vervullen, dat ik er eindelijk van verzadigd ben. En toch is het mij onder het studeren in *Lady Carlisle* herhaaldelijk gebeurd Jean van Verviers uit den grond mijns harten te benijden. Wat een leven heeft zoo'n dier! Zijn meeste tijd is vakantietijd, en in den regel voert hij den lieven langen dag geen deksel uit. Toch mangelt het hem nooit aan overvloed van gereede penningen. En dit komt niet omdat hij van nature een millionair is, maar omdat hij ruim betaald wordt voor de geringe moeite van overal zijnen neus in te steken. Met alle standen der maatschappij houdt hij omgang. Hij komt aan het hof, vischt naar de familiegeheimen van de groote lui, maakt praatjes met mannen van de burgerklasse, heeft zijne konnektien tot aan de vrouwelijke waschtobbe toe, en wordt aangebeden door de arme drommels die hij omkoopt. Het inspannend werk laat hij door anderen verrigten. De vermoeijendste van zijne eigen bezigheden bestaat in heenstappen over zijne gemoedsbezwaren. Van al hetgeen hij te weten noodig heeft is de kennis hem aangeboren. Hoewel een Italiaan van afkomst en vorming, spreekt hij zoo volmaakt engelsch, dat niemand in de drie koningrijken hem ooit voor een vreemdeling aanziet. Hij is devoot katholiek en een ijveraar voor het katholicismo; doch hij behoeft den mond slechts te openen om aanstonds doorkneed te blijken in het bijbelsch *patois* der kalvinistische puriteinen, en zoo groot is zijne virtuositeit in dat vak, dat zelfs Cromwell, die een kenner was, door hem gedupeerd wordt. Zijne tafel is schraal; doch indien hij wilde zou hij lekker kunnen eten, en dit is de hoofdzaak. Hij is een oud vrijer en kent de genoegens van het huiselijk leven niet; doch des te geringer zijn zijne zorgen, en des te ongestrafter kan hij toegeven aan zijne liefhebberijen. Eene der voornaamste daarvan is eene kleerkast vol kostumen. Heden steekt hij zich in de uniform van een soldaat des konings, mor-

gen in die van een soldaat des parlements. Daareven, toen gij hem zijne woning zaagt binnengaan, droeg hij kort haar en eene glad geschoren kin; hij komt er weder uit met eenen krulkop en eenen baard. Met zijne valsche sleutels regeert hij het menschdom; en hetgeen een ander niet gedaan zou kunnen krijgen zonder een leger in het veld te brengen, doet hij met een valsch gebit af. Een gemakkelijker baantje dan het zijne is ondenkbaar, en ik ken lieden die eene pink zouden willen missen om voor hun ouden dag iets van dien aard in het verschiet te hebben.

Het frissche, het krachtige, het meesterlijke in *Lady Carlisle* is de konceptie van Nelly. Dit kind is gesproten uit italiaansch en anglo-saksisch bloed. Reeds daardoor is zij iets ongemeens; eene vereeniging van twee kontrasterende geaardheden. Voorts is zij de vrucht van eene ridderlijke en teedere liefde, terwijl het lot haar schier van hare geboorte afaan gedoemd heeft tot het verkeer met de smadelijkste hartstogten. Deze edele plant is opgegroeid in eene afschuwelijke omgeving. In den regel zijn de gevoelens der menschen onafhankelijk van hunnen stand in de maatschappij, en slechts bij uitzondering ziet men de ongelijkheid der lotsbedeeling tred houden met eene daaraan evenredige ongelijkheid van inborst. Nelly doorleefde zulk eene uitzondering. Haar vader was een edelman van hoogen rang; en had hij kennis gedragen van haar bestaan, hij zou haar met de innigste liefde opgekweekt hebben. Ook hare moeder was eene vrouw van aanzien geweest; en het weinige dat de dochter zich van haar herinnerde ademde insgelijks de hoogste goedheid. De cipier daarentegen, in wiens woning zij een meisje werd, en die een even goed mensch had kunnen zijn als de hertog van Northumberland, was zoo laag van hart als van stand en geboorte. Hij behoorde in alle opzigten tot het uitvaagsel des menschdoms en der maatschappij. Nelly, een nieuw kontrast, had aanleg tot schoonheid; doch al ware die aanleg niet door allerlei mishandelingen gedwarsboomd geworden, men zou er in den kring van Phil Whistle geen oog voor gehad hebben. Het was eene schoonheid die aan het bedorven gezigtsorgaan der ruwheid ontsnapte; van eene zoo edele soort, dat het niet moeijelijk viel haar te onderdrukken en misschien spoorloos te doen verdwijnen. Nelly ging dan ook in

den Tower door voor een leelijk kind. Eindelijk en voornamelijk, zij bezat eene groote mate van aangeboren schranderheid en een verwonderlijk welgeplaatst hart; doch beiden waren zoo ongevormd, en uitten zich vaak, ten gevolge van de tegenstrijdigheden waaruit haar bestaan als zaamgeweven was, op zoo onregelmatige wijze, dat zij op menigeen den indruk maakte van eene halve zinnelooze. Dit is het wezen waaruit de auteur beproefd, en met het beste gevolg beproefd heeft, eene bloeijende en innemende jonkvrouw te vormen. Hij laat haar daartoe achtereenvolgens in aanraking komen met allerlei karakters, korrekte en inkorrekte; begint hare opvoeding om zoo te spreken van meet af aan; leert haar het onderscheid gevoelen tusschen goed en kwaad; zet haar aan het lezen en schrijven; bekwaamt haar in vrouwelijke handwerken; doet haar kennis maken met eerbaarheid, met opregtheid, met gemoed, met liefde; sluit haar nu eens op in hare kamer, brengt haar een andermaal onder de menigte, doet haar heden in gevaar verkeeren en brengt haar morgen weder in veiligheid. De vrucht van dit alles is dat Nelly in den tijd van luttel jaren een uitnemend karakter wordt. Zij heeft geene vooroordeelen, bezigt geene listen, kent geene vrees. Na aanvankelijk eene verstootene geweest te zijn, wordt zij naderhand door sommigen beschermd, en eindigt zij met onbewust over allen te heerschen. Want er gaat van dit natuurkind, met haar rijken aanleg en haar onbedorven gemoed, eene geheime kracht uit. Hare argeloosheid is eene levende bestraffing van Lady Carlisle's dubbelzinnigen handel en wandel. De geslepenheid van Jean van Verviers is tegen hare eenvoudigheid niet opgewassen. Hare onbaatzuchtige liefde beschaamt het egoïsme van Jane Howard. Haar levendig pligtbesef, bij onverdeelde toewijding, doet in Robert Conway's eigen oogen het licht opgaan over zijne aarzelingen en zijne karakterloosheid. Nelly is eene voortreffelijke psychologische studie, nu en dan een weinig fantastisch, niet altijd volkomen waarschijnlijk, doch nooit volstrekt onmogelijk en in den regel zuiver gedacht. Ik kan mij begrijpen dat de heer Schimmel, die in de wieg gelegd is voor het melodrama in vijf bedrijven en veertien tableaux, lust gevoeld heeft om dit karakter op breede schaal uit te werken.

Henri Taine is van oordeel — en men komt in verzoeking

te gelooven dat hij deze theorie uitgedacht heeft met het oog op den heer Schimmel — dat elk auteur van beteekenis eene dusgenaamde *faculté maîtresse* bezit, en dat hij alleen waarlijk gekend wordt door de zoodanigen, die deze zijne hoofdeigenschap op het spoor gekomen zijn om haar nimmermeer uit het oog te verliezen. Mijn oordeel over den schrijver van *Lady Carlisle*, steunt schijnbaar enkel en alleen op dien eenen roman van hem. Van zijne andere romans werden in den loop van dit opstel te naauwernood de titels vermeld. Van zijne dramatische proeven heb ik er sommigen — *Gondebald*, *Giovanni di Procida*, *Schuld en Boete* — zelfs niet genoemd; en wie het niet sedert lang van elders wisten, zouden uit mijn verslag niet geleerd hebben dat er van zijne hand ook twee bundels mengelpoëzie bestaan. Nogtans ben ik mij niet bewust te eenemale onvolledig geweest te zijn. *Lady Carlisle* is niet slechts de jongste, maar ook de zuiverste afdruk van 's heeren Schimmels eigenaardig talent. Wie dit boek met aandacht leest, is in staat zich een oordeel te vormen over de gaven des auteurs in haren geheelen omvang. Dit is zoo waar, dat de heer Schimmel-zelf het zwijgend toestemt. De gelegenheid is hem aangeboden geweest om *Lady Carlisle* eene geheel nieuwe operatie te doen ondergaan; om den onafgewerkten roman, gelijk men dien kende uit twee vorige jaargangen van den *Gids*, niet slechts te voltooijen, maar desverkiezend aanmerkelijk te wijzigen. Doch zoozeer is dit boek met hem zamengegroeid, en hij met dit boek, dat hij van de hem gelaten vrijheid geen gebruik gemaakt heeft. Op enkele niet noemenswaaardige veranderingen na is de nieuwe en volledige uitgaaf een herdruk van de vroegere. Van sommige hoofdstukken zijn de staarten eenigszins besnoeid geworden, of is het hoofd een weinig schuins gezet. Uit de eerste lotgevallen van Robert Conway zijn twee episoden verdwenen, waarvan de eene — de door den als lakei verkleeden Robert aan Jove Percy toegediende dragt slagen — dan ook zeer wel gemist kon worden. Sommige minder gelukkige volzinnen, niet alle, hebben eene gewenschte reformatie ondergaan. Karakteristiek is in dit opzigt een voorbeeld dat ik aan het eerste hoofdstuk het beste ontleen. Men las daar: „De kleeding reeds bewees in die *vurig geloovige* tijden, *in een tijdvak, dat men het zwaard nog ontblootte voor een vorm van*

godsvereering, te dikwijls om dezen het wezen voorbijzag, de letter betrachtte en den geest vergat of niet in staat was op te merken, tot welke partij men behoorde." Al het door mij onderstreepte is bij het overdrukken in de snippermand geraakt, en thans luidt de volzin dus: „De kleeding reeds bewees in die tijden, tot welke partij men behoorde." Hieruit blijkt dat de heer Schimmel eene van zijn eigen zwakheden zeer wel beseft, en dat hij (eene kunst die niet alle auteurs verstaan) zichzelven te bekwamer plaatse weet te korrigeren. Werkelijk toch is hij, hoe bewonderenswaardig in menig ander opzigt zijne menschenkennis moge zijn, er de man niet naar om over „vurig geloovige" tijden te oordeelen; en al zou hij mij verwijten dat ik hem daardoor bij de opzieners zijner gemeente in kwaden reuk breng, de wensch moet mij van het hart dat hij zijne studie van het religieuse leven in de 17de eeuw vroeger of later nog eens aan eene grondige herziening onderwerpen moge. Er is op dat gebied in zijne terminologie iets konventioneels; iets dat al te zeer den man en denker van eene latere eeuw verraadt; eene sympathie met de elbogen door de mouwen; een door te weinig kunst verholpen en daardoor dubbel voelbaar gebrek aan naieveteit.

Ik zeide dan, en daar blijf ik bij, dat de bijna volstrekte identiteit der twee gedaanten, waaronder *Lady Carlisle* in het licht verschenen is, dezen roman tot een juisten maatstaf van des auteurs talent en krachten maakt. Groot is de afstand waardoor dit boek, wat degelijkheid en kunst betreft, van 's heeren Schimmels eerstelingen gescheiden wordt; en toch is het daarmede in genoegzame mate homogeen, om de gevolgtrekking te wettigen dat hij in al dien tijd niet opgehouden heeft te gehoorzamen aan een eigen oorspronkelijken aanleg. Doch nu hij door het schrijven van *Lady Carlisle* een deel van zijne bestemming vervuld heeft, hoop ik dat hij het instrument van den historischen roman voortaan zal laten rusten. Bedrieg ik mij niet, dan vordert zijne toekomst van hem dat hij van nu afaan met eigen hand eene splitsing make in zijne litterarische werkzaamheid. Aan den eenen kant behoort hij met het romantische element van *Mary Hollis* en *Lady Carlisle* zijne tooneelen uit onze tegenwoordige zamenleving te bezielen, zoodat er in een drama als *Schuld en Boete*, in eene novelle als de *Twee Vrienden*, een nieuw leven kome;

minder burgerlijk, grootscher, diepzinniger, belangwekkender. Aan den anderen kant moet hij zijne historische tafreelen voortaan afsluiten van de romantische buitenlucht. Thackeray schreef de *Vier Georges:* waarom zou de hèer Schimmel ons de *Vier Stuarts* niet geven? Waarom niet, op het voetspoor van Michelet, door de kracht van zijne zeldzaam sterke fantasie, en steunend op eigen bronnenstudie, zoo menige andere groep uit de ware geschiedenis van het verledene voor onze landgenooten doen opdagen? Om iets te noemen, een dramaticus als de heer Schimmel zou niet meer dan eenige deelen van de correspondentie der Venetiaansche ambassadeurs behoeven te bestuderen, om van het hof van koningin Elizabeth, van het hof van Katharina de Medicis, van menig ander hof dier dagen, de bij hare onbetwistbare echtheid meest verrassende historien te kunnen verhalen.

Ten slotte eene opmerking die niet zoozeer des auteurs talent als wel zijne rigting betreft. *Mirabile dictu,* de heer Schimmel is mij te liberaal. Hij laboreert op zijne beurt, indien ik het zeggen durf, aan politieke moraliteit; te onzent de kwaal van den dag. Wanneer in het laatste hoofdstuk van *Lady Carlisle* de soldaten van Cromwell op last van hunnen meester den persoon van Jean van Verviers ter zijde voeren, met het oogmerk om aan dien ontmaskerden ultramontaan de doodstraf te voltrekken, permitteert de auteur zich de weelde der volgende kleine boetpredikatie: „Weinige sekonden later had het Engeland der 17de eeuw zijn grootsten vijand, neen, de zedelijke vrijheid des menschen haar sterksten tegenstander verloren." Van Edgar Quinet zou ik zulk een volzin verwacht hebben; van den heer Schimmel niet. Wanneer Cromwell in den persoon van Rosetti het jezuitisme of ultramontanisme fusilleert of opknoopt, is de zedelijke vrijheid van het menschelijk geslacht daarmede al zeer weinig gebaat. Veeleer is hier het triviale spreekwoord van toepassing dat het eene onverschillige zaak is, indien er toch geen uitzigt bestaat om den dans te ontspringen, of men gebeten wordt door de kat dan wel door den kater. Ik voor mij dank den heer Schimmel hartelijk voor zijn liberalisme uit de school van Cromwell. Persoonlijk is alle despotisme mij een gruwel; doch indien van mij bewondering gevraagd wordt voor het drilsysteem van den engelschen Protector, verkies ik niet belemmerd te worden

in mijn ontzag voor dat van den roomschen Paus. Toen Cromwell aan zijne *Ironsides* den ontzettenden wenk gaf, was niet Rosetti de sterkste tegenstander van onze zedelijke vrijheid, maar Cromwell zelf. Als demonstratie van ouderwetsche en onvervalschte politieke moraliteit was zijne daad zeer wel te verdedigen, en bovendien was en bleef Rome tot wederdienst bereid. Doch den romandichter betaamt het niet om tegen den gehangen dief partij te kiezen, en te zelfder tijd zich aan de zijde van den even grooten, maar op dat oogenblik nog ongehangen dief te scharen. Tot lof van Shakespere heeft men duizendmalen er aan herinnerd, dat zelfs de scherpzinnigste geschiedvorschers niet kunnen uitmaken of hij voor zich in zijne historische spelen op de hand van Lancaster dan wel op die van York is. Zoo behoort het. De romandichter is een bevoorregt schepsel, een zondagskind, uitverkoren om bloemen te strooijen op den vaak somberen levensweg van zijne medemenschen en van zichzelven. Slechts ligt hij onder verpligting om aan alle kinderen van Flora regt te laten wedervaren, en niemand moet kunnen bespeuren dat hij aan witte rozen de voorkeur geeft boven roode, of omgekeerd.

September 1864.

MULTATULI.

I.

Een en ander naar aanleiding van J. Bosscha's *Pruissen en Nederland*, door Multatuli. Amsterdam, 1867.

Van Luthers drie lessen voor den volksredenaar:

Trete frisch auf,
Thue das Maul auf,
Höre bald auf, —

is de laatste in *Een en Ander* even onbedachtzaam door den heer Douwes Dekker in den wind geslagen als hij de tweede en de eerste, de eerste vooral, op voorbeeldige wijze ter harte genomen en inpraktijk gebragt heeft.

Onbedachtzaam? Die uitdrukking, beweren sommigen, wordt in zeker iemands woordenboek niet aangetroffen; en indien, voeren zij ons te gemoet, indien in ons vaderland niet een publiek bestond aan welks smaak meer voldaan en in welks behoeften beter voorzien is door de uitweidingen, die *Een en Ander* in uwe schatting voor een deel ontzenuwen; meer voldaan en beter voorzien dan indien de kracht heul had gezocht in de kortheid, — de heer Dekker zou korter en krachtiger geweest zijn.

Wordt met deze verontschuldiging van een meesterlijk schrijver, wordt daarmede bedoeld dat hij bijwijle breedsprakig is met voorbedachten rade, zoo kan die grond van verschooning den toets niet doorstaan. Zeker, wie zijne menschen treffen wil, moet zijne menschen kennen; doch wee der kunst, indien treffen de

hoofdzaak en getroffen te hebben een vrijbrief wordt voor de wijze hoe en den prijs waarvoor! *Een en ander* is in velerlei opzigten eene heugelijke publikatie; dat geschrift is rijk aan bladzijden, zoo schoon als Multatuli er ooit eene geschreven heeft; het getuigt van de ongebroken kracht eens weerbaren mans; er ademt u eene weldadige frischheid uit tegen. Echter heeft het dit gebrek dat de slordigheid van sommige partijen bij de keurigheid van andere ongunstig afsteekt; dat de schrijver op menige plaats te veel geeft en te weinig onderstelt; dat het ontwikkeldst gedeelte des publieks somtijds noodeloos door hem opgehouden wordt. Daardoor ontbreekt aan zijn werk, als geheel beschouwd, die betrekkelijke volmaaktheid waardoor ook vlugschriften zich behooren te kenmerken. Vreesde ik niet den ernst mijner hoofdbedenking door eene woordspeling te verzwakken, ik poogde mijn oordeel aldus te preciseren: *Een en Ander* heeft dit tegen zich, dat men zonder smart een en ander gedeelte dier brochure missen zou.

Door personen, die meer aan denkbeelden dan aan vormen hechten, is de opmerking gemaakt, dat de heer Dekker in *Een en Ander* eene koningsgezindheid aan den dag legt, waarmede zijne bekende zienswijze in het staatkundige bezwaarlijk overeen te brengen schijnt. En werkelijk zou men in verzoeking komen hem te vragen van waar hij het regt ontleent monarchaal te zijn, gevoelde men niet dat die tegenwerping hem in den grond der zaak meer vereert dan in het naauw brengt. Ware Multatuli hetgeen men een revolutionairen droomer noemt, de Demokratische Republiek zou ook voor Nederland in zijne schatting de ideale regeringsvorm zijn; de logika van het idealisme zou hem zijn telkens wederkeerend *something rotten* in den Staat doen uitbreiden tot de Dynastie; onder een anderen vorm en met andere sympathien zou hij den arbeid voortzetten van Pieter de la Court, toen deze onverbeterlijke aristokraat en republikein de voorrede der *Heilsame Politike Gronden en Maximen* schreef. Doch Multatuli's laatste woord is veeleer eene betuiging van loyaliteit; en reeds voor gij aan dat slotwoord genaderd waart, hadt gij uit zijnen mond dit uitnemend gestileerd programma vernomen: „Er is een verzamelingspunt noodig, iemand die de vaan opsteekt, iemand die voorgaat, een Hendrik de IV, wiens witte panache

den weg wees ter overwinning. Ja, de wapperende vederbos van·een koning, niet de gepluimde slaapmutsen van geachte leden!"

Menigeen zou eerst al zijn geloof aan de toekomst moeten prijsgeven, voor hij die stelling van den heer Dekker onderschrijven kon. Doch al verbaast zij u uithoofde van hare omgeving, gij erkent niettemin dat zij van een praktischen geest getuigt. Nederland is koningsgezind; zijne grootste kracht, de lof moge voor tweederlei uitlegging vatbaar zijn, is zijne gehechtheid aan een beroemden geslachtsnaam; Java, daarenboven, is eene parel, die uit den aard der zaak in eene kroon voegt. Ziedaar, verbeeld ik mij, sommige der gegevens waarmede Multatuli steeds te rade gaat. Verwijt hem dat hij Droogstoppel zou moeten heeten om aan een feit of drie zoo groote waarde te mogen hechten als hij doet; eisch van den volksman minder bereidvaardigheid ten overstaan der gevederboste autokratie: hij zal u uitlagchen. Van al de zeven hoofdzonden toch is hij aan geene andere zoo volkomen afgestorven als aan die van doktrinair te zijn. Gij, demokraten, roept hij u toe, moogt over duizend jaar terugkomen; existeert de nederlandsche natie dan nog, zoo zullen wij zien in hoe ver zij verdient de Republiek te beërven; vóorshands en tot zoo lang: Leve de Koning!

Steeds heb ik mij in gedachte onder hen geschaard, die allereerst en allermeest in den heer Dekker den schrijver verklaarden te eeren; en indien ik mij verstout zijn jongste vlugschrift ter spraak te brengen, is de litterarische schoonheid van sommige bladzijden daarin het motief van dien overmoed. De anathema's, zoo vaak door hem in zijne *Ideën* dengenen naar het hoofd geslingerd, die het wagen zijnen stijl te bewonderen, schrikken mij niet af. Daartoe ben ik te vast overtuigd, dat zelfs de edelmoedigste denkbeelden van den heer Dekker zonder weerklank zouden gebleven zijn in den lande, indien de muzen hem niet gezegend hadden met een uitnemend talent. Kon ik gelooven dat hij zich van zijne gave niet bewust is, mijne overtuiging zou dezelfde blijven. Krachtiger dan te voren zou zij ontwaken, en (zou ik zeggen) gij zijt een te grooter toovenaar, omdat gij het zijt van geboorte.

Max Havelaar en de *Camera Obscura* zijn twee boeken, die elkander in zekeren zin opheffen. En toch geloof ik dat niemand

weigeren zal, ze voor eene poos met elkander te vergelijken. Hetzelfde geslacht heeft beiden populair zien worden, en de nakomeling zal beiden aanvaarden als getuigenissen van hetgeen wij, van dezen tijd, liefgehad en bewonderd hebben. Aan Hildebrand en aan Multatuli zal door den naneef eene eereplaats worden toegekend onder de prozaïsten onzer dagen. Staan er litterarische historieschrijvers op, die ter wille van den Droogstoppel-type Havelaar nevens Molière stellen, hij zal ten gunste der Stastokken reklameren, en zonder moeite zal hij het bewijs kunnen leveren, dat Hildebrand de eene klasse niet minder onsterfelijk maakte dan Multatuli het de andere deed. Komt en zegt iemand: De geschiedenis van het Diakenhuismannetje is in onze litteratuur de bloem der sentimentaliteit, het antwoord zal luiden: Toch niet, maar de geschiedenis van Saïdja en Adinde. En zoo zal het voortgaan, van punt tot punt. Meenen eindelijk de Hildebrandianen hunne tegenstanders tot zwijgen te hebben gebragt door te verwijzen naar de miniatuur-schilderijtjes in *Gerrit Witse*, in *'s Winters Buiten*, in *de Familie Kegge*, de vrienden Havelaars zullen naar Multatuli's *Ideën* grijpen en de lotgevallen van *Wouter Pieterse* opslaan.

Max Havelaar en de *Camera Obscura* hebben dit met elkander gemeen, dat in beiden afgerekend wordt met eene zamenleving. Welk een echt menschelijk genot smaakte Hildebrand, toen hij ze naar den vleesche ridikulizeren kon, de filistijnsche kwelgeesten zijner jeugd! Hoe sprong Havelaars hart in zijn binnenste van blijdschap op, toen Sjaalman met fatsoen de Aglaja op den grond kon laten vallen! Zulke stille tijgergenoegens savoureert een mensch slechts eenmaal in zijn leven. De *Camera Obscura* wint het hierin van *Max Havelaar* dat zij minder agressief, dat zij niet regtstreeks een pleidooi, dat zij, in weerwil van Hildebrands zich te vaak op den voorgrond stellende persoonlijkheid, objektiever is. Daarentegen verliest zij het, wat ruimte van horizont betreft. Niemand zal ooit van de *Camera Obscura* zeggen dat zij, gelijk *Max Havelaar*, een koninklijk boek verdient te heeten. Zij is een huiselijk boek; een boek met Rotterdamsche zijkamers en Haarlemsche hofjeswoningen; met Noord-Hollandsche buitenplaatsen en Noord-Hollandsche boerenstulpen; een fijn, een geestig, een pleizierig boek, en ook wel verheven,

doch niet verhevener dan de nok van een gereformeerd bedehuis. Bij het verhaal van Saïdja's karbouwen daarentegen, bij de toespraak tot de Hoofden van Lebak, gaat gij regelregt de lucht in, en gevoelt niets anders boven uw hoofd als het eeuwig azuur van Insulinde's hemel.

Voorts en voornamelijk, opdat niemand wane dat het eene talent het andere neutraliseert, indien Hildebrand een schalk is, Havelaar is een wreker; en waar de een u een glimlach afperst door zijne ondeugende scherts, doet de ander u pijn, doch weldadig pijn, door zijne medogenlooze bitterheid. Mij althans is in onze litteratuur, of het moest de aan Vondel toegeschreven lierzang op het overlijden van Prins Willem II, het moest de reeds genoemde voorrede van De la Court zijn, geen tweede voorbeeld bekend van zooveel alsem, bij zoo veel kunst, als de heer Dekker slag op slag in ééne bladzijde, in één volzin weet zaam te persen. Niemand onzer evenaart hem op dat gebied. Hij is in Nederland de virtuoos van het sarkasme.

II.

De heer Bosscha werd niet gelukkig geïnspireerd, toen hij, de veerkracht onzer natie in de fransche dagen van Koning Lodewijk zullende staven, en aanstonds gereed om daaruit een grond van bemoediging voor het tegenwoordige en voor de toekomst af te leiden, nog eens ophaalde van de onbaätzuchtigheid der Haagsche turfdragers en van de gevatheid der aan den Moerdijk gestationeerde Hollandsche matrozen. Indien Multatuli de echtheid dier laatste anekdote op inwendige gronden ten onregte in twijfel trekt; indien het historisch karakter des verhaals boven elke verdenking verheven is, hoe, bid ik, zouden onze wakkere matrozen van 1806 in verzoeking gekomen zijn: „o wee!" te roepen, indien het „hoezee!"-bevel niet van hunne superieuren uitgegaan was? De heer Bosscha-zelf gewaagt dan ook van een „gegeven ordewoord." Aangezien nu onze vloot destijds door Hol-

landsche officieren gekommandeerd werd, en ordewoorden als het bedoelde op dat oogenblik alleen uit Den Haag konden komen, waar een Hollandsch staatsbestuur, met een Hollandschen Raadpensionaris aan het hoofd, bewind voerde, komt het als bemoedigend aangevoerd matrozen-voorbeeld in den grond der zaak hierop neder: „Wij Nederlanders moeten in 1867 niets hopen van het Hoofd van onzen Staat, en vooral moeten wij niet het geringste vertrouwen stellen in den zedelijken moed van de aanvoerders onzer vloot. In 1806 toch werd door niemand minder dan Rutger Jan Schimmelpenninck „hoezee!" gekommandeerd ter eere van Koning Lodewijk, broeder en werktuig van den Aartsvijand onzer nationaliteit; en, had het van onze toenmalige zeeofficieren afgehangen, die kreet zou langs de wateren van het Hollandsch Diep, bij 's Konings aankomst, luid weergalmd hebben. Toevallig evenwel was in die dagen de tucht aan boord onzer schepen niet van de strengste soort, zoodat de matrozen zich straffeloos de onschadelijke geestigheid konden permiteren: „o wee!" in plaats van: „hoezee!" te roepen." — Het door den heer Bosscha aangehaalde voorbeeld van sprekend nationaal gevoel bewijst derhalve juist het tegendeel van hetgeen hij bedoelde. Men leert er uit, dat onze autoriteiten in hooger en lager kring neiging hebben om het vaderland er in Godsnaam aan te geven, en dat in zulke omstandigheden onze matrozen-wereld, aangestoken door de karakterloosheid van wie boven haar geplaatst zijn, niet meer kordaatheid overhoudt dan noodig is om zich over hare magteloosheid te wreken met eene geniepige flaauwiteit. Doch hoe zou het in den heer Bosscha, had de sleur bij hem het nadenken niet verschalkt, zijn kunnen opkomen, zulke onvaderlandsche en onware gevoelens te verkondigen?

De andere anekdote, die der Haagsche turfdragers, is in hooge mate onwaarschijnlijk. Dat geen enkel lid van dat achtenswaardig gilde zich voor de som van vier dukaten heeft willen laten „betjoenen tot paardedienst", gelijk Multatuli het noemt, dit feit kan niet deugdelijk geconstateerd zijn, tenzij de omkoopers-zelven publiciteit gegeven hebben aan het mislukken hunner schandelijke pogingen; en zij hadden duizend redenen voor ééne om die openbaarmaking te mijden. Voor het verhaal van der turfdra-

geren belangeloosheid bestaat derhalve geen andere waarborg van authenticiteit dan der turfdrageren waarheidsliefde. Zij-alleen kunnen de hen vereerende anekdote in omloop hebben gebragt. Doch neemt men in aanmerking, van hoe veel belang het voor hen was, in en na 1813 te kunnen beweren, dat zij in 1806 onomkoopbaar bevonden waren, dan zal men ook zonder de zedelijke waarde dier mannen in het minst te willen verkleinen, niet weigeren te erkennen, dat hun getuigenis voorwaardelijk behoort aangenomen te worden. Bovendien vervalt de heer Bosscha hier op nieuw tot dezelfde fout als daareven. Wie hebben gepoogd, de hollandsche turfdragers om te koopen? Welgestelde hollandsche burgers, in Den Haag woonachtige hollandsche edellieden hebben dat gedaan. En de namen dier edellieden — van de burgers weet men te weinig — zijn voor een deel bekend. Sla in Van der Palms *Gedenkschriften van de Orde der Unie* de lijst op van de ridders of hoogere dignitarissen dier instelling; leg nevens die naamlijst het hoofdstuk Huis des Konings in den *Staats-Almanak* voor 1867 (vroegere jaargangen kunnen insgelijks met vrucht geraadpleegd worden), en gij zult zien dat de vereerders van Koning Lodewijk, aan wier verleidelijke aanbiedingen de turfdragers weêrstand zullen geboden hebben, de vaders en grootvaders geweest zijn dier aanzienlijke Nederlanders die thans grootendeels de omgeving van onzen Souverein uitmaken. Ongetwijfeld hebben die vaders en grootvaders gehandeld te goeder trouw, en door de meesten onzer zou in hunne plaats vermoedelijk even zoo gehandeld zijn. Het is alleen potsierlijk, een zoo achtenswaardig man als de heer Bosscha het nu levend geslacht moed te hooren inspreken door zich te beroepen op een tijd toen de bloem der natie het Huis van Oranje verloochende, Bonaparte inhaalde, goud veil had voor het uitroepen van den vreemdeling, en alleen de schamele turfdragersbent, naar haar eigen slechts half geloofwaardig voorgeven, nog een zweem had overgehouden van vaderlandsliefde, of althans van gehechtheid aan het nationale Stamhuis. Nog eens, dit is geen troost- of bemoedigingsgrond, maar het tegendeel. Het bewijst of niets, of dit, dat in dagen van gevaar voor Nederland en Oranje de heer Bosscha en zijn geslacht op nieuw beproeven zouden, de Haagsche turfdragers te betjoenen.

Al deze denkbeelden zijn denkbeelden van Multatuli, doch gekleed in vreedzaam huismansgewaad; ontdaan van hunne geschubde wapenrusting; ontzwaveld van al hetgeen aan Multatuli's zegswijze een bijsmaak geeft, die nasmaak heeten mag, en waarvan de heugenis niet spoedig pleegt uit te slijten. Neemt hijzelf het woord, dan klinkt het anders. Dan rijst, doorweven met allerlei bijtende zinspelingen op de door hem geskalpeerde brochure, de volgende apostrofe uit zijnen boezem op:

„En gijzelf, Bosscha, durft *gij* die matrozen prijzen en die turfdragers, — die, als zij deden wat ge beweert, dan toch, hoe laf en flaauw ook, naar turfdragers- en matrozen-manier deden wat zij konden, — gij die één regel vroeger het diep buigen voor een vreemden heerscher, fluweelzacht en hoffelijk, maar waarachtig niet mannelijk, ferm of vaderlandslievend, hebt gekwalificeerd als voortvloeiende uit *berekening* of *voorzigtigheid?* „Dat is... godverdomme, gemeen," zou een matroos zeggen, als hij ten minste aan den Moerdijk zijn Hollandsch niet verleerd had. En zoo'n matroos, met zijn ongerijmde taal, zou ik graag de hand geven, al was 't niet in een binnenkamer. Niet omdat ik zijn vloeken mooi vind; niet ook omdat het *baat*, maar wijl het dan toch aangenaam afsteekt bij de oudwijfsche praat die wij uit fatsoenlijke kringen te hooren, en in sommige brochures te lezen krijgen. En uit *zulke* kringen waar men vier dukaten kan besteden om een turfdrager te verleiden tot felonie, uit zulke kringen zal de leus uitgaan die 't vaderland bewaren moet voor slavernij? Dat is inderdaad zeer bemoedigend! Zijn de lui opgehangen die 3200 dukaten boden aan de turfdragers? Dit verhaalt Bosscha niet. O neen, die heeren noemt hij *voorzigtig*, *beleidvol*."

Elk gevoelt het onderscheid tusschen deze apostrofe en eene personaliteit. Op vrijmoedige, op oneerbiedige wijze zelfs, wordt de naam van den heer Bosscha daarin tot tweemalen toe genoemd; doch genoemd in zoodanig verband, dat de aangesprokene deswege geene gevoeligheid toonen mag. Op meer dan eene plaats erkent Multatuli dan ook, dat de brochure *Pruisen en Nederland* hier en ginds eene aan haar formaat schier evenredige kordaatheid ademt. Het is hem niet te doen om een persoon te kwetsen, maar de bovenste laag eener geheele schul-

dige zamenleving; en meesterlijk is de wijze waarop hij dat doel bereikt. Een donderslag gelijk klinkt het ruwe vloekwoord van den matroos door 's heeren Bosscha's welgemeubelde vertrekken, waarin juist een talrijk en wellevend gezelschap den avond doorbrengt. De gasten, ongewoon op zulk eene plaats zulk eene taal te vernemen, zien om en op. De verontwaardigde oogopslag der meesten spelt de vraag: „Wat wil die vlegel hier?" Doch reeds is Janmaat éen man van de wereld geworden, even weldenkend en welopgevoed als zij zelven. „Mijne heeren en dames," zegt hij, meent niet dat ik een vriend van vloeken ben of aan de kracht van zulke stopwoorden geloof sla. Ik gevoelde alleen behoefte aan een treffenden vorm om u bekend te maken met mijn oordeel over uwe konversatie." — Doch weet iemand een bloediger satire uit te denken dan deze als beleefdheid bedoelde ongemanierdheid? De volle helft van 's heeren Bosscha's betoog komt hier eensklaps in al hare zwakheid aan het licht: de als bewijzen van nationaal gevoel met welgevallen bijgebragte feiten worden als getuigenissen van nationale eerloosheid aan de kaak gesteld. Dit bedoelde ik, daareven van Multatuli's aanleg voor het sarkasme sprekend. Iets bitterders, ik herhaal het, dan hetgeen die matroos gezegd zou hebben, indien hij aan den Moerdijk zijn Hollandsch niet verleerd had, is in onze litteratuur niet voorhanden.

III.

Ons „vermenigvuldigd kunstgenot" is, volgens den heer Bosscha, eene der oorzaken van het verval onzer jongelingschap en van de verbastering onzer nationaliteit. Hoe de waardige schrijver dat motief heeft kunnen aanvoeren, is inderdaad een raadsel, en bij menig ander auteur zou men verrassend vinden hetgeen door den heer Dekker daartegen ingebragt wordt. Doch niet die kritiek van ons kunstgenot is het tweede voorbeeld uit

Een en Ander, dat ik tot regtvaardiging mijner ingenomenheid met dat geschrift wenschte aan te halen. Wij herlazen eene plaats, waar Multatuli den heer Bosscha laakt; hier is er eene, dertig bladzijden verder, waarin hij hem bijna prijst:

„Niet ongepast en zeer sprekend, ja flinker dan men in zoo'n fluweelige brochure verwachten zou, vergelijkt de heer Bosscha ons bij een *egel, den saamgerolden stekelbal, waaraan de wolf zijn muil niet waagt*. 't Klinkt hard, als men zoo lang op vlag, standert, munt en zegel voor leeuw gespeeld heeft, nu ten laatste bij de eerste gelegenheid de beste dat de leeuwerigheid terdege kon te pas komen, op eenmaal te worden verwezen tot den rol van stekelvarken. Maar, het zij zoo! Wanneer er scherpte noodig is, en ze is niet te wachten van klauw of tand, moet men zich met pennen behelpen. En daarom ook schrijf ik."

In de geschriften van den heer Bosscha, en niet alleen in de zijne, zal men naar de wedergade zulk eener manier van zich uit te drukken vruchteloos omzien. En geen wonder: de heer Douwes Dekker is de eenige onder ons, die aldus weet te schrijven. Hij is zonder evenknie in het smeden van woorden, of verlengstukken van woorden, tot aanduiding eener geheele reeks van denkbeelden. En alweder is hij daarin het gelukkigst, wanneer zijne bitterheid hem inspireert. Door middel van één tweeletterig voorvoegsel drukt hij al zijne minachting voor den parlementairen regeringsvorm uit (mogen de gestelde magten hem dien smadelijken toon ten goede houden!), wanneer hij onzen constitutionelen Vorst een „beministerd" Koning noemt; door middel van een tweesylbig achtervoegsel stelt hij onze nationale snoeverij ten toon, wanneer hij van onze „leeuwerigheid" gewaagt; door middel van één schier onnaspeurlijke wending herschept hij een armoedig beeld in eene bron van welsprekendheid, wanneer hij 's heeren Bosscha's „egel" met voorgewende oud-Hollandsche rondheid een „stekelvarken" noemt. In den aanvang leest men over zulke dingen heen, en weet men zich dan ook geene rekenschap te geven van het opwekkelijke, of hoe zal ik het noemen, in Multatuli's stijl. Doch is men bij eene tweede of derde lezing min of meer achter het geheim des auteurs gekomen, dan bewondert men zijn talent en, in dat talent, den rijkdom der vaderlandsche taal.

Met dien egel heeft de heer Bosscha even weinig fortuin gemaakt als met zijn kunstgenot of zijne turfdragers; en stellig zou hij dat beeld in de pen gehouden hebben, indien hij had kunnen bevroeden hoe onvoorzigtig hij zich daardoor bloot gaf tegenover een kampvechter als Multatuli. Hij heeft er meer mede bedorven dan misschien door eene geheele volgende brochure goed te maken is. Multatuli intusschen heeft bij deze gelegenheid een schitterend blijk van ingetogenheid gegeven. Dat de Nederlandsche Liebaart in zijne schatting een volstrekt mythologisch dier is: dat de Nederlandsche Wezel een beter zinnebeeld van onzen landaard zijn zou, gelijk hij dien opvat; dat niets ons meer misstaat of meer verzwakt in zijne oogen dan onze „leeuwerigheid", — men behoeft zijne werken voorwaar niet stukgelezen te hebben, om dienaangaande eene tamelijk welgegronde overtuiging te mogen koesteren. En indien hij zoo denkt, waarom zou hij anders denken? Is de ondervinding niet de welsprekendste leermeesteres? En bezit Multatuli niet het duurgekocht regt (een onnoozel regt, indien gij wilt) om van de Nederlandsche natie en hare leiders een geringen dunk te koesteren? Doch wie hem uit dien hoofde in staat acht zijnen mond voorbij te praten, rekent buiten den waard. Hij is geen man die zijn eigen glazen inwerpt; hij raast niet als energumeen. Niet met *zijn*, maar met *uw* wapenbord van het Nederlandsche volk slaat hij, wanneer zijne ure gekomen is, u om de ooren. Daarom grijpt hij naar het geschrift van een man die Koning en Vaderland levenslang trouw gediend heeft; treft in het werk van dien onbesprokene en hooggeplaatste eene definitie van den nationalen landaard aan, welke voor zijn oogmerk dienstig is, en leeraart op grond daarvan: „Het Nederlandsche volk is gelijk aan een stekelvarken; de oudhoogleeraar en oud-minister Bosscha heeft het zelf gezegd; hij rekent ons die overeenkomst als eene onderscheiding aan."

Al is de wraakzucht eene onmenschelijke, neen, eene menschelijke maar onbeminnelijke eigenschap, zij verrigt somtijds wonderen; en wonderen, dit weten wij, dwingen tot eerbied. Van dien aard is het gevoel waarmede men Multatuli gebruik ziet maken van het beeld, door hem bij den heer Bosschà geborgd. Eerst duidt hij dat beeld slechts vlugtig aan, en maakt

er zich met een: „Het zij zoo!" schijnbaar af. Doch hij houdt het verborgen onder zijn kleed, aan zijne borst; het is hem een klewang geworden; en wanneer gij er het minst op voorbereid zijt, zult gij hem de hand te voorschijn zien rukken uit hare schuilplaats en zal hij u met zijn moordtuig eene eerste wond toebrengen. Stel u slechts in de plaats van den heer Bosscha en lees, met toepassing op u zelven, de volgende bladzijde:

„Hoe, men zou geestdrift van het volk verlangen? Maar daartoe zou behooren geestkracht, die er niet is; overtuiging, die niet bestaat; vertrouwen, dat geschokt en vernietigd is; mannelijkheid, liefde, trouw, altemaal gevoelens die gekrenkt werden en beleedigd en vertrapt sedert jaren, door hen juist welke thans, *nu er nood is*, zich op die aandoeningen beroepen. Wat deed de Regering, wat deden de twee- driehonderd mannen, die sedert 1848 zich opwierpen tot voorgangers van dat volk; welke aanspraken verwierven zij zich op offergeest, op heldenmoedige verdediging van het bestaande? Welvaart, levensgeluk, genot, alles vloeide, met verkrachting der natuurwet, naar boven. De geest van associatie, toegepast op Kapitaal, maar niet toegepast op den Arbeid (en misschien kan dat nog niet) doet ten onzent weinigen leven van veler inspanning. Het welwillend, gemoedelijk patronaat-stelsel is in ons land averegts aangenomen: de cliënten voeden den patroon. Ik had er niet tegen, als daar tegenover stond: regt van den client op bescherming, op ondersteuning. Maar dat regt is niet beschreven, en dorre harten erkennen geen onbeschreven regt. Elders heb ik gezegd en bewezen, dat een Nederlandsch werkman beneden den neger staat, dat zijn toestand de zwaarste slavernij is, die men zich denken kan. En dien slaven roept men nu toe: Op, op, het vaderland is in gevaar (dat wil zeggen *onze* welstand, *onze* rust is in gevaar); op, het Vaderland roept; slaven waart ge, slecht gevoed waart ge, dom en stomp waart ge, onze geldmaak-machines waart ge, dat alles is waar, doch het Vaderland is in gevaar, op... op... allemaal op! Op... en verandert u nu eens in een ommezien voor ons plezier in stekelvarkens!"

Nu komt de tweede wonde, doodelijker dan de eerste. Is het dan nog niet gedaan? Goedhartigen die gij zijt! Eenmaal

zal het gedaan zijn ja, maar door u zal daar niet veel genoegen aan worden beleefd, want het zal dan ook afgeloopen zijn met uzelven. Wanneer Multatuli voor een keer een oud-hoogleeraar en oud-minister in de borst grijpt, laat hij hem voor al het goud der wereld niet weder los. Ei zoo, mijnheer de oud-hoogleeraar, gelijken wij den opgerolden stekelbal waaraan de wolf zijn muil niet waagt? Dit is inderdaad zeer juist van u gezien; en het bewijst, mijnheer de oud-minister, dat gij niet voor niet gedurende een aantal jaren kollege over de algemeene geschiedenis gehouden, en lijvige boeken over de vaderlandsche geschreven hebt. Neêrlands heldendaden ter zee en te land, wie is er beter in te huis dan gij? Wie weet van meer nabij dat de leeuwenmoed van ons geweken en een gewijzigde varkensaard daarvoor in de plaats gekomen is?... Of is het u ernst met de keus van het voorwerp, waaraan de wolf zijn muil niet waagt? Ziehier welke toepassing volgens mij, Multatuli, van Uwer Excellenties allegorie in dat geval gemaakt zou kunnen worden:

„De toekomstige laagheid wordt reeds voorbereid door zulke vervloekte frasen, thans nu er nog geen oorlog is, nu 't de vraag blijft of er oorlog komen zal. Wat zal het gevaar zelf, als 't voor de deur staat, den voorgangers van ons Volk in de pen geven? Mag men op eenigen grond iets goeds verwachten van oproepingen tot geestdrift, uitgegaan van zulke zijde? En is 't niet te voorzien dat het volk, zoo lang bedrogen door frasen, eindelijk, bij 't lezen van de egel-vergelijking, in woede uitroept: „Vlieg dan zelf naar de grens, gij, en verander zelf in een stekelvarken!"

Een matroos, die aan den Moerdijk zijn hollandsch niet verleerd had, zou van deze wending zeggen: „Dat is, g-v-d-e, mooi!" Een jager of een polsdrager gaf welligt de voorkeur aan het zinnebeeld van het haas, dat de volle laag gekregen heeft en het daarmede stellen kan. Wij, ons houdend aan de formule van daareven, zijn zoo kern- of zoo teekenachtig niet. Er is iets oostersch, vergenoegen wij ons te zeggen, in de wijze waarop Multatuli den heer Bosscha afmaakt; iets javaansch, dat aan het palestijnsch verhaal van Rigteren III herinnert: „Toen riepen de kinderen Israels tot den Heere, en de Heer verwekte hun eenen

redder, Ehud, den zoon van Gera, een Benjaminiet, een man die linksch was.... Ehud nu had zich een dolk laten vervaardigen, aan twee kanten snijdend, ter lengte van eene span, en hij gordde dien aan onder zijne kleederen, aan zijne regterzijde.... Eglon nu, de koning van Moab, was een zeer zwaarlijvig man.... En Ehud ging naar hem toe en zeide tot hem: „Ik heb een woord van God aan u." Toen stond de koning van Moab op van den zetel. En Ehud strekte zijne linkerhand uit en nam den dolk van zijne regterzijde, en duwde dien in 's konings buik, zoodat ook het gevest inging na het lemmer."

IV.

Toen ik *Een en ander* nog slechts eenmaal gelezen had, was mijn indruk dat de heer Dekker grooter meesterschap aan den dag had gelegd door zijne grepen in, dan door zijn grijpen naar 's heeren Bosscha's brochure. Had het vlugschrift *Pruisen en Nederland* zoo zeer de aandacht van onze landgenooten getrokken, dat het op zijne beurt eene aandachtige beschouwing verdiende? Hadden de gronden van bemoediging door den heer Bosscha opgesomd, de natie in toomelooze geestdrift doen ontsteken? Sneden zijne vermaningen niet somwijlen hout en, liepen er enkele drogredenen onder, waren wij aan die soort van redenen niet sedert lang gewend? Doch na eene poos ben ik tot andere gedachten gekomen. Neen, de heer Douwes Dekker, die dan ook in niets naar een kloosterling zweemt, heeft met het schrijven van *Een en Ander* geen monnikenwerk verrigt. Zijn geschrift is de daad van een goed burger en een loyaal tegenstander. Toen de auteur van *Onderzoek en Phantasie* in zijne met een gard geschreven voorrede Hildebrand getuchtigd had, zeide de heer Thorbecke in den *Letterbode:* „De heer Geel schijnt te hechten aan den steller, wiens stukje hij aldus eert; een wezenlijk talent zoekt zulk een regter." Daarmede kan ook de heer Bosscha zich troosten. Multatuli toch heeft hem niet gesmaad, maar eerlijk gevonnisd. Voorshands, dat spreekt, houden allen het met den heer Dekker, die niet alleen in deze zaak het laatste, maar ook het fierste woord gesproken heeft. Het is zoo,

met bitterheden, met litterarisch talent, met onvergankelijk schoone bladzijden kunnen wij ons de Pruissen alleen in zoo ver van het lijf houden, als die bladzijden, hetgeen niemand in de eerste plaats van de schrijfkunst des heeren Bosscha beweren zal, getuigen van eene eigene taal en een eigen volk. Doch laat de toegeworpen handschoen opgenomen worden, en gij zult zien! Eenmaal is het den heer Dekker overkomen, te worden verloochend in eene memorie van toelichting, waarin tot aanbeveling eener kultuurwet welke aan Max Havelaar de kroon opzette, uit averegtsche politiek meer bewijskracht toegekend werd aan de inconsequentiën van konservativen, dan aan het met bloed geschreven getuigenis van den welsprekendste der liberalen [1]). Van den heer Bosscha, daarvan houd ik mij overtuigd, heeft Multatuli dergelijke miskenning niet te vreezen. *Nogmaals Pruisen en Nederland* zal de titel luiden van een geschrift, aan rijkdom van feiten degelijkheid van argumenten parend. Zweeg de heer Bosscha, of zwegen de zijnen in zijne plaats, dat zwijgen zou eene regtvaardiging zijn die wij Multatuli niet toewenschen. Het zou van te veel kracht getuigen aan den eenen, van te groote lamzaligheid aan den anderen kant. Gekozen of gedeeld moet er worden. Vreest gij dat de natie op Multatuli vertrouwe, zoo boezem haar vertrouwen in op kroon en ministers.

Bloemendaal, 15 Maart 1867.

---

1) In eene andere memorie van toelichting, van zeer jonge dagteekening en uitgegaan van een minister der tegenovergestelde rigting, wordt de regtmatigheid der traktementsverhooging van de inlandsche Hoofden op Java door de Regering erkend. Dat Multatuli indertijd gestraft is, omdat hij die regtmatigheid te vroeg heeft ingezien, dit laat zich hooren. De wijze komt in deze wereld juist op zijnen tijd. Niettemin zou het gezond verstand des grooten publieks het niet meer dan billijk vinden, indien op de begrooting van de traktementsverhooging der inlandsche Hoofden eene nationale belooning uitgetrokken stond voor den man, door wiens toedoen *zij* het voortaan ruimer zullen hebben, de Javaan minder gekneveld en de Nederlandsche naam overvloediger geëerd zal worden.

